

FOLKELIGE GRUNDTANKER.

AF

CHRISTOPHER BRUUN.

ANDET GIENNEMSEEDE OG FORØGEDE
OPLAG.

Forlagt af Matias Skard.

CHRISTIANIA.
STEENSKE BOGTRYKKERI.
1878.

INDHOLD.

— — —

1. Indledning: Menneskelivet. Aand
2. Folkehøiskolen og den norrøne
Gjenfødelse
3. Svar paa Indvendinger
4. Bondelivets Fortrin: legemligt
Arbeide, Tarvelighed
5. Om Latinskolen
6. Om vort Universitet og dets
Videnskabelighed
7. Om den herskende Dannelse her i
Landet
8. Maalsagen
9. Bondereisningen
10. Kvindesagen
11. Haab om Christendommens
Gjenoplivelse
12. Tillæg: Om det menneskelige

INDLEDNING.

I.

De frie Folke-Høiskoler har i den senere Tid været udsatte for stærke Angreb af dem, som holder paa det Skolevæsen som har gammel Hævd iblandt os. Og det er ikke at undres over at den gamle Skoles Venner finder Folke-Høiskolens Fremgangsmaade bagvendt, kanske endog ligefrem skadelig. Ogsaa Høiskolens Mænd har sine stærke Anker mod det bestaaende Skolevæsen. De to Skoler hviler paa saa forskjellige Tanker om hvad, der er Skolens rette Opgave, at den ene vanskelig kan godkjende den anden. Jeg skal nu i det følgende friste at gjøre Rede for Folke-Høiskolen og den Tankegang den hænger sammen med. Men før jeg kan det, maa jeg faa Lov at sige noget om Menneske-Livet. At leve vort Liv paa en bedre og høiere Maade, er jo det som Folke-Høiskolen og vel enhver Skole vil søge at hjælpe os til. Det er ud fra Menneskelivet al Skole skal forklares.

Det er en underlig Ting med Menneske-Livet, saa tilsyneladende smaat som det begynder, og saa høit som det kan naa. Naar vi ser den store Mand staa der med al Tankens Klarhed, med al Viljens Kraft, rede til at gaa i Kamp med en Verden, om

det saa skal være og vi saa tænker os ham som nyfødt Barn — for en Forskjel! Men Barnet bærer i sig Spirerne til alle de Kræfter som Manden eier. Vi kan se dem udfolde sig for vore Øine Dag efter Dag, paa lignende Maade som vi kan se en Plante voxe og skyde Blad efter Blad ud fra sit indre. Vi vil følge med Menneske-Livet i dets Udvikling fra Barnet af og op igjennem Ungdommen til Manddommen. Vi vil lægge Mærke til det som er det eiendommelige for hvert af disse store Skifter i Livet.

Saa tilsyneladende ringt end Menneske-Livet er i den første Barndoms-Tid, saa ligger der dog over Barnet en ganske egen Skjønhed som vi senere ikke har noget Sidestykke til. Det er som om Mennesket, mens det er rent uudviklet, har faat en underlig Evne til at leve sit Liv med en Friskhed og en Fylde, som ikke kan holde sig naar vi blir ældre. Der er ikke noget saa levende til blandt Mennesker som et lidet Barn. Der gaar som en Strøm af Glæde gjennem dets Tilværelse; og Barnet kan den Kunst at give sig helt og fuldt hen til Glæden, ligesom det er helt i sin Smerte og sin Sorg. Det er vel dette, at Livet rører sig i Barnet langt mere helt og uforkvaklet end senere, — det er vel dette som gjør det saa dybt tiltalende for alle de ældre, som ret har faat Øie for det. Der er visselig mange som ikke ser noget mærkeligt ved Børn og ikke kan like dem. Men det er ikke anderledes, end som der findes Folk som ikke kan se noget vakkert i Menneske-Livet i det hele, eller i Naturen. Det blir værst for dem. De har en Fejl paa Synet. Den som en Gang har faat Øiet oplukket for den Deilighed som hviler over et

lidet Barn, han vil for det meste komme til at se mere og mere i den, selv om han kan have ondt for at skildre den. Og der er dog mange som føler sig underlig tiltrukne til Barnet. Udover Bygderne her i Landet kan Folk svært lidet med at vise den Kjærlighed de bærer for hinanden, selv Forældre og Børn, naar de er blevne lidt større. Det er imod Folkeskikken. Men overfor det lille Barn, der tør man vise Kjærlighed. Barnets Elskelighed og dybe Trang til Kjærlighed kræver sin Ret og gjenembryder den kolde Folkeskik. Og det er et vakkert Syn, forekommer det mig, naar en kraftig Mand kommer ind i et Hus og kan tage Barnet der paa sine Arme, lege med det og kjærtegne det. Og var jeg fristet til at tvivle paa at der er Sandhed i den Deilighed som det kjærlige Øie opdager hos Barnet, saa er der et som fremfor alt andet vilde styrke mig. Det er Jesus af Nazaret og hans Forhold til Børnene. Han var barnegod. Da han var paa sin sidste Reise op til Hovedstaden, hvor hans Fiender raadede, da han gik imod den store Afgjørelse af det han havde arbeidet for i sit Liv, da han skulde seire eller bukke under, — da var det at den velkjendte Begivenhed indtraf med de Børn som blev baarne til ham. Hans Venner, som nu kun med Bæven formaaede at følge ham paa hans dristige Gang, viste dem tilbage. Øieblikket har vel forekommet dem for alvorligt for den Slags Afbrydelser. Men han havde Brug for Børnene i en slig Stund. Han kaldte dem til sig, tog dem paa sine Arme og trykkede dem til sit Bryst. Hos det lille Barn saa han den Skikkethed for det han havde at bringe, som saa sjelden mødte ham hos de voksne. Ingen har set

saaledes paa Børn som han. Et Steds siger han, at deres Engle ser hans Faders Aasyn ufravendt. Saa stærkt har vel ingen anden talt om Barndommens Herlighed. Jeg i alle Fald skulde visselig ikke af mig selv have dristet mig til det. Men nu, da han har sagt dette, saa tør jeg nok sige, at naar der er Tungsind over mig, Tungsind fordi Menneskelivets Herlighed er saa falmet, da er det kvægende ligesom at sænke sin Sjæl i et Barne-Øies Dyb. Jeg faar ved det et levende Indtryk af Barne-Sjælens Skjønhed, af at den ubevidst er vendt mod oven, et Indtryk som fjernt fra minder mig om dette at Barnets Engel ser Gud Faders Aasyn ufravendt. — Ja, Barnet eier i al sin Ringhed dog noget, som den voksne kun kan længes tilbage til som til en svunden Herlighed. Og vor Barndoms lyse Tid staar altid senere for vort Minde i en egen Glans.

Søger vi efter Grunden til Barndommens Lykke, saa ligger det nær først at standse ved det, at Barnet er frit for Stræv og Omsorg. Det strenge Arbeide for Brødet og den Hugsot som vil følge med det, ligger over Menneske-Slægten som et frygteligt Aag. Utallige blir ved det trykket i Støvet. For denne Forbandelse er Barnet fritaget; dets Liv er Frihed og Leg. Men Barnesindets Fortrin ligger ikke alene i denne Frihed for Tryk udenfra. Sin største Styrke har det i sig selv. Ikke i sin «Uskyld», naar man vil tage dette Ord bogstaveligt. Thi det er meget let at se, at der findes ondt hos det spæde Barn. Snarere i sin Uvidenhed om det onde uden om dem. Barnet kjender sig omgivet af Kjærlighed og Godhed, og det tror paa Godheden. Særskilt har det en inderlig Tro paa at Far og Mor

er gode, og ikke andet end gode. Og hele Tilværelsen staar i Grunden som god for dets lyse, troskyldige Blik. Derfor er det saa fuldt af Tillid. Et Barn tror alt hvad det hører; dets indre er saaledes bygget, at det maa tro paa hvert Ord som trænger derind. I saa Stykke er det ufordærvet og helt. Derfor har det en medfødt Ret til at faa høre Sandhed, og kun Sandhed. Og ligesaa har Sandheden en uafviselig Ret til alle Børn; de hører efter Retten den til. Den som siger et Barn den første Usandhed som Barnet opdager, den som lærer det den Kunst at tvivle paa det Ord det hører, han river Riften i dets fine Sjæl. Han aander Livets Smitte ind idet.

Saa længe som Barnet eier den fulde Tillid, saa længe er det helt Barn. Men om det ogsaa mister Troen til andre Mennesker, — faar bare Tilliden til Far og Mor staa urygget, saa er dog endnu ingen afgjørende Skade skeet. Thi Far og Mor er for Barnet mere end hele den øvrige Verden tilsammen. Men en Gang lærer jo Barnet at se at ogsaa de er skrøbelige Mennesker, de som andre. Det lærer altfor tidt at deres Ord ikke er fuldt at lide paa. Det mister Troen paa at de altid har Ret, og altid vil dets Bedste. Og da lærer Barnet snart at dølgge for dem, naar det har gjort noget ondt som lader sig dølgge. Det faar et Omraade som skal holdes skjult for Forældrenes Blik, men som det selv har Glæde af at færdes i. Da er Barne-Sindet ikke længer helt, det splittes; da vokser Barnet sig ud af Barndoms-Paradiset.

Saa vidt jeg ser er det af stor Betydning for et Menneske-Livs Sundhed, at det faar beholde sin lyse Barndom uforstyrret saa længe

som muligt. Den som vokser op i et godt Hjem, han blir «fast i Veden». Den som har et daarligt Barndoms-Hjem, han lider et Skaar i sin Udvikling, som aldrig lader sig bøde. Og enhver som haaber paa en bedre Fremtid for vort Folk, han maa først og fremst fæste Øiet paa «de tusind Hjem», hvor vor Fremtid spirer i Løndom.

Saa længe Barnet er rigtig Barn, har det en stor Evne til at leve i det som det aldrig før har set. Og ingenting falder det naturligere at tænke sig end en usynlig Verden, endda bedre og vakrere end den det ser omkring sig. Det er som anlagt for en saadan Verden, netop fordi det i sig selv er bedre end den Verden som omgiver det. Det bedste og fineste i Barnesjælen kan egentlig ikke blive ret hjemme uden der. Derfor trænger Barnet saa vel til at der oplukkes for det en usynlig Verden. Og det lytter med Glæde til de underfulde Fortællinger om en slig Verden, og det tror paa dem, enten det nu er sandt eller usandt det som det faar høre. Det slutter sig om det, det bygger sig op ved det. Det kan lege mellem Engle, eller det kan færdes mellem Haugfolk, alt efter hvad der blir fortalt det paa en saadan Maade, at det tiltaler dets Sind. Og her er det af afgjørende Vigtighed at det blir Sandheden som Barnet kommer til at tiltales af og som faar Indflydelse paa det. Og det hører med til et rigtigt Barndoms-Hjem, at Barnet allerede der blir ført ind i den usynlige Verden som har Virkelighed, førend dets Indbildningskraft blir optagen af en anden. Den bedste Undervisning om det hellige er den et Barn kan faa i sit Hjem, naar Forældrene har saa vidt af Barnslighed, at de kan

fortælle Barnet om disse Ting saaledes at det tiltales af det. Og de som kan det, skal vist finde at det lønner Umagen ogsaa for dem selv. De vil visselig føle sin Tro paa det usynlige styrket, ved at se hvorledes Barnet tror. Thi i Evne til fuld og skjøn Tro er Barnet vor fødte Mester.

Barndommen maa ophøre, dens lyse Lykke og dens eiendommelige Elskelighed maa svinde. Lykkeligt er det Menneske for hvem dette sker saa sent som muligt. Men længe førend Ungdommen indtræder, er gjerne den egentlige Barndom forbi. Imellem begge ligger en Overgangstid som slet ikke udmærker sig ved Barnslighed. Naar Gutten bliver saa en 12—14 Aar gammel, da er gjerne Barn det han mindst af alt vil være. Snarere stræver han af al Magt med at være Kar, selv om han ikke kan vise Karlighed i andet end i at røge Tobak og spytte eller i at lege Kjæreste. Denne Overgangstid, som paa Landet kaldes Framslængsaarene og i Byerne gjerne Slyngelalderen, tilhører vel mest Legemets Udvikling. Kroppen skyder til Veirs, lang og ulænkelig; det er som ogsaa den tøier sig efter at blive voksen, før den er det. Men den kan ikke rigtig bære sig selv endda. Holdningen bliver ustø, Gangen slampet, enhver Bevægelse har en egen Tilbøielighed til at blive utækkelig. Ogsaa Ansigtet har gjerne mindre af vakkert i denne «uheldige» Overgangstid fra Barn til ung. Og for Sjælelivets Vedkommende har denne Alder ogsaa et slemt Ord paa sig for sin Uelskværdighed. Den egentlige aandelige Udvikling er ringe, kun Vigtigheden og Selvraadigheden er stor. Der er en ligefrem Tilbøielighed for det raae og uskjønne. Urene Billeder fylder Indbildningskraften;

enhver styg Forestilling som er vakt i Sjælen har en svær Magt til at sætte sig fast og til at yngle i det utrolige. Ingensinde har liderligt Snak den forførende Magt over os som i disse Aar. Det af godt som udmærker denne Tid, er en især Sands for alt som er karsligt, for Kraft og Forvovenhed. Ved Siden deraf har man gjerne i de Aar mere Greb end nogensinde ellers paa at lære ethvert legemligt Arbeide. Fingernemheden er stor. Den som ikke lærer at arbeide med sine Hænder i de Aar, vil gjerne altid blive træhændt. Ligeledes er det med al legemlig Idræt. Næsten enhver Gut har i den Tid en brændende Lyst til at eie en Bøsse og blive dygtig i at bruge den. Og den som ikke lærer at staa paa Ski da, han lærer det neppe nogensinde til Gangs. — Alt dette tyder paa at Gutten i disse Aar bør lære at bruge sit Legeme. Det vil være sundt for enhver da at gaa en ordentlig Arbeidsskole, saa Legemet og alle dets Lyster, og det selvraadige Sind med, kunde myges alvorligt under Ansigtets Sved. Og ligesaa vil det være sundt som kjært for Gutten i Fritiden at øve sig i al Slags Idræt i Lag med Jevnaldrende. Men det som denne Tid, saa vidt jeg skjøsner, er mindst skikket til, det er netop det den mest blir brugt til, af de Lag inden Samfundet som snarest kan indrette Livet efter som de selv finder for godt. Næsten alle de lykkeligere stillede lader jo sine Sønner tilbringe denne Tid paa Skolebænken, hvor de da rigtignok ogsaa gjerne viser mest Dygtighed til Skøierstreger. Som overveiende Syssel er Læsning og Aandsarbeide i denne Alder vistnok lige lidet sundt for Sjælen og for Kroppen.

For det indvortes Liv i Mennesket er disse Framslængs-Aarene en vanskelig Tid, lidet af godt og meget af ondt. Jeg tror det er ofte at et Menneske i den Tid saaledes drukner i Styggedom og ondt, at der aldrig mere blir noget ud af hans Liv. En kan blive en rig Mand for det, forstaar sig, kanske anseet med. Men det egentlig menneskelige, det høiere Stempel paa Livet, som vi alle medbringer Anlæg til fra Barn af, det bliver ofte da saaledes borte, at Manden siden blir en Philister al sin Dag. Men de som det ikke blir Tilfældet med, vil for det meste maatte tilstaa at Udsigten til det aldrig var større end i disse Aar.

Men saa indtræder der igjen et Skifte. Naar den unge kommer op omkring Attenaars-Alderen, da viser der sig gjerne, selv i hans udvortes, en kjendelig Forandring. Der kommer Holdning over hans Skikkelse, Skjønhed i hans Bevægelser. Hele Legemet blir fastere og mere afrundet i sine Former. Mennesket naar i sin «blomstrende Ungdom»s Tid gjerne den høieste Skjønhed det kan opnaa. En tilsvarende Forandring er foregaaet i det indre. Den Skjønhed som udmærker Ungdommen udvortes, er vel et Udtryk for, en Gjennemstraaling af den indre Skjønhedsverden som i disse Aar opgaar i ethvert Menneskeliv som faar en virkelig Fortsættelse. Naar Planten blomstrer, samler den alt hvad den eier i sig af Skjønhed, af Finhed i Tegning som af straalende Farve, sammen til sin Blomsterkrone. I den blomstrende Ungdomstid samler Menneskesjælen alt det den eier af Skjønhed og Farverigdom. Og den unges indre Øie dvæler ved de fagre Billeder.

Indbildningskraften maler saa stærkt og saa fagert som den nogensinde i Livet kan det. Og det er en naturlig Trang for enhver ung i denne Tid at have i alle Fald nogen Frihed fra det legemlige Arbeide, nogen Ro til at lade Blikket faa fæste sig ved den indre Billedverden, og til at tænke over det han der ser. Der hvor Ungdommen ikke faar nogen Frihed eller ikke faar Ro til at bruge den ret, der vil det ikke let kunne undgaaes at hele Livet faar et paatageligt Stempel af poesiløs Materialisme. Thi Ungdommen er Poesiens Tid fremfor nogen i Menneskelivet. Det er Idealernes Tid, da vi danner os et Billede af Tilværelsen, ikke saadan som den er traadt os i Møde i vore Omgivelser, men saadan som vi selv skulde ville forme den om vi kunde, et Billede af en Tilværelse som den skulde være. Det er Længslernes, det er Ungdomsdrømmens fagre Tid. Og det Drømmen sysselsætter sig med er jo aller mest ens eget fremtidige Liv, som Sindet i disse Aar fuldt af Forventning vender sig imod, den Tid da en selv som Mand skal bryde sin egen Bane, bygge sit eget Hus og smede sin egen Lykke. Og dette Fremtidens Liv maler Indbildningskraften med de bedste Farver den hos hver enkelt eier: hans Virksomhed, hans Hjem, og den Kvinde som skal følge ham gennem Livet. Billedet af en Kvinde bærer vel næsten enhver Unggut i de Aar i sit indre som det fagreste Billede han kjender: hun som er «Dronning i den unges rige Drømmeland».

Men de vigtigste Øieblikke i Ungdomstiden, de som Ungdommens Livskraft topper i, det er Begeistringens store Stunder, naar al den ideale Kraft vi eier, samler sig

og løfter os. En af vore Digtere, Welhaven, har givet en Skildring af disse Ungdommens begeistrede Stunder, som jeg vil faa Lov at minde om. Han knytter den til det gamle hellenske Sagn om den troiske Kongesøn Ganymedes, som af Zeus's Ørn blev løftet op til Olympen og som blev i Gudernes Selskab. Digtet lyder saa:

Kronidens Ætling, Ganymedes,
stod
Paa Idas Brink i Ly af
Fyrreskoven.
Han saa Dardaners Mark ved
Bjergets Fod
Og fjernt dens Klippekyt med
Sølvrovov.
Mens Vaarens Luftning rørte
Fyrrens Naale,
Og Pauken lød fra Rheas
Helligdom,
Og Æthren sendte ham sin
Morgenstraale,
En navnløs Bæven i hans indre
kom.

Hans unge Hjerte skjælvende
fornam
Det Guddoms-Liv som ulmed i
hans Stamme:
Og nu fra Skyen daled over ham
Den Stærke Ørn som har
Olympens Flamme.
Med Skræk om sine liliehvide
Lænder
Han følte Ørnekløens faste Tag;
Forgjæves med de uforsøgte
Hænder
Han stred mod Kæmpefuglens
Vingeslag.

Da blev han løftet over Idas Top.
Men da, med ét, han følte
Flugtens Glæde.
For ham Olympens Haller lodes
op,
Og frit i Guders Kreds han turde
træde.
Den ypperste af alle
Nektarskaaler

Kroniden selv betroede hans
Haand,
Og i et Lys som kun en salig
taaler,
Stod atter Verdens Billed for
hans Aand.

Og salig pristest han af Jordens
Børn. —
Og end i tusind Skaldekvad det
klinger:
Salig den Isse som Begeistrings
Ørn
Har suset over med de brede
Vinger!
Salig den Strid, at være
gjennembævet
Af navnløs Higen under Vanmagts
Kval,
Og dog tilsidst at vorde mægtigt
hævet
Til store Syner over Jordens Dal.

Det er Begeistringens Stund, saaledes som Welhaven skildrer den, som han havde kjendt den i sit eget Liv, han den originale Digter og Tænker. Slige Aander, som faar de begeistrende Tanker paa første Haand, oplever jo saadanne Timer mægtigere end det falder i andre Menneskers Lod. Vi andre faar jo gjerne slige Stunder ved disse udkaarne Aanders Hjælp. Idet vi inddrikker deres Ord, faar vi Del i den samme Lykke, som er dem tilfalden, skjønt den naturligvis ikke kjendes med den Styrke. Men for Aander baade af første Rang og ringere, er alligevel disse Begeistringens Stunder de høieste og vigtigste Stunder i deres Ungdoms Liv. Det er de Øieblikke som er mest afgjørende for hvad deres senere Menneskeliv kan blive til. For høiere end Ungdommens Begeistring stiler, naar Ikke gjerne Manddommens Kraft. Det som et Menneske ikke glødede for i de unge Dage, det

arbejder han han ikke lettelig for som Mand.

Her skal jeg med det samme faa Lov at sige et Ord om Folke-Høiskolen. Det den vil være, er en Ungdoms-Skole, nærmest da indrettet for unge Bønder. Den vil byde dem et Sted, hvor de i den Tid de har fri for legemligt Arbeide, kan faa leve et ægte Ungdomsliv, kan finde Ro til et «indadvendt Liv i Tanke og Drøm». Men en Hovedsag er det os ved disse Skoler at skaffe de unge Møde med den «Begeistringens Ørn, som suser om os paa de brede Vinger». Til den Ende fører vi dem hen til de ypperste af de Digtere vi kjender. Og særskilt tager vi frem dem af Digterne som har talt mægtigst til vort eget Sind, og frister paa at lade dem tale til de unge Bondegutters.

Ungdommen er Begeistringens Tid. Og de fleste, i alle Fald de fleste som har lidt «Dannelse», er enige i at det er vakkert naar den unge eier Begeistring. Ogsaa de er enige i dette, tænker jeg, som ellers ikke sætter Begeistringens høit, men snarere er tilbøielige til at trænke paa Smilet naar dette Ord nævnes, og til at komme med Tilføielsen: Begeistringens Rus. Thi overfor dette Ord og den Sag det nævner, er der en overmaade stor Forskjel mellem Menneskene. De fleste mener at Begeistringens vel kan klæde den unge til en Tid, men at det saa ogsaa er nødvendigt at han kommer ud af denne ungdommelige Rus, saa sandt han ellers nogensinde skal blive til et fornuftigt Menneske. Det er nødvendigt at den unge faar Vand i Blodet, heder det. Og der er da ret mange af de ældre som gjør sig en Fornøielse af at slaa Vand i Blodet paa de unge, og vise dem hvor lidet

deres ungdommelige Begeistring passer ind i det virkelige Liv. Dette tror jeg er en daarlig Gjerning. For mig staar det saa, at Ungdommens Begeistring, Ungdommens Glød, det er noget som ikke skal slukkes. Det er ikke en Rus, som man skal se til at vaagne op af. Nei, det er en Gave, man skal se til at holde fast paa. Det er en Kraft som skal gjennemtrænge hele ens følgende Liv, saa sandt der skal blive et ægte Menneskeliv ud af det. Ikke saaledes at forstaa — som det undertiden har mødt mig — at vi skulde mene, at et Menneske skulde kunne gaa i Begeistringens glødende Følelse alle Dage; men saaledes at man vedbliver at være trofast mod det man følte i Begeistringens store Stunder, og fører hele sit senere Liv i Overensstemmelse med det. — Dette Ord: Begeistring, er mig ellers ikke saa kjært som Sagen er mig vigtig. Som man ved, kommer det af det tydske Ord «Geist» som betyder Aand. Og jeg vilde være meget glad om vi kunde føre det nærmere over mod vort eget Maal og kalde det Beaandelse, saa vi i Stedet for «Begeistrings Ørn», «Begeistringens Kraft» uden at misforstaaes kunde tale om Beaandelsens Ørn, Aandens Kraft. — Det er vigtigt for Menneskelivet, det er afgjørende, at det i de senere Aar blir ført i Overensstemmelse med den Aand som mægtigt omsuste os i de unge Dage. Den som ikke det gjør, han sætter Aandløshedens Stempel paa sit Liv.

Da jeg som ung første Gang lærte at gløde for en fager Tanke, da mit Blik blev oplukket for Rigdommen i Aandens Verden, da maa jeg tilstaa at den Menneskeverden som omgav mig, gjorde et nedslaaende, et bittert Indtryk paa mig. Jeg syntes at hele

Livet som jeg saa omkring mig, laa saa stærkt i det lave, og jeg vidste at saa mange af de Mennesker jeg saa, fornedrede sig. De kunde være skikkelige, brave Mennesker forresten, men de bar Fornedrelsens Stempel paa sit Menneskeliv. Jeg vidste at mange af disse Mennesker havde glødet i sine unge Dage, ligesom jeg, for hvad der var ædelt og høit. Og det blev da for mig det store Spørgsmaal — i mit menneskelige Liv det største af alle — om det ikke skulde gaa an at gennemføre, hele sit Liv igjennem, sin Ungdoms ideale Syn. Det var det eneste som det forekom mig værdt at kalde Lykke i Livet. Alt det som ellers gik under dette Navn: et godt Hjem, en anset Stilling og alle de Dele, det havde ikke i mit Øre nogen Klang. Men det som jeg i Hemmelighed for mig selv kaldte Lykke, det ahang af det, om det skulde gaa an for mig at naa dette ene: at være tro.

Ibsen siger et Steds i «Kjærlighedens Komædie»: Digter er hver den «i Skolestue, Thingsal eller Kirke, som øiner Idealet bag sit Virke». At være Digter er ikke at skrive Poesi, det er at leve Poesi. Det kan enhver Mand gjøre, han være i Skolens og Videnskabens, i Kirkens eller i Politikens Tjeneste. Han gjør det naar den Gjærning han arbeider i, i Sandhed staar for ham som Virkeliggjørelsen af hans Ungdoms bedste Tanker, naar han ikke svigter dem fordi der møder Vanskeligheder, ikke slaar af fordi der kræves Offer, men holder fast. — Det var netop dette som stod for mig i min Ungdoms Dage, at leve mit Liv saa det blev Poesi. Jeg saa hvor ofte endog Digterne selv, i Livet opgav de Tanker som havde opflammet dem til

deres ypperste Digte. Jeg var ikke Digter i almindelig Mening, havde ingen Gave til det. Og sandt at sige brød jeg mig heller ikke saa meget om det. Det jeg ønskede mig var bare Evnen til at leve det de andre havde sunget, for saa vidt deres Sang havde slaaet ned i mit Bryst. Det var den Kunst jeg vilde opdage. Det forekom mig som ogsaa jeg bar paa Planen til et Kunstværk, blot til et eneste, men det vilde jeg ogsaa forme uforgjængeligt som i Malm: mit Livs Kunstværk.

Og endnu staar det for mig som Menneskelivets høieste Lykke at kunne føre dette igjennem, som en Lykke det vel er værdt at ofre noget for — Jeg mindes hvor det skar i mig som Student, naar vi sang den stemningsrigeste af alle Studentersange: «I muntre Hal hvor Festens Lamper brænde, Sig samle nu Athenes Ungersvende». I gribende Toner lovsynger den Ungdomstiden som Livets høieste, fagreste Stund. Men der gaar lige fra først af en underlig smeltende Vemod gjennem Jubelen, i Følelsen af at den maa vare saa kort, at den er viet til Undergang.

Og til Slutning heder det ligefrem:

Naar saa vor gyldne Drøm er gaat
i Stykker,
Naar vi har faaet Rynker og
Parykker,
Vist vore Ungdoms-Tanker
I Mindets Dæmrings-Slør
I mangen Kveldstund banker
Paa vore Hjerters Dør.

Det skulde da være den visse Udgang, at den «gyldne Drøm» maa gaa i Stykker, at Ungdommens Skjønhed og Idealitet maa svinde. Og

senere i Livet skulde vor bedste Trøst være det blege Minde om at vi en Gang havde eiet Livets ædlest Kraft og Lykke. Og jeg vidste at det virkelig gik saa med utallige. Skulde den samme Skjebne med uimodstaaelig Magt gribe mig? Det var mig det bitreste jeg kunde tænke, da var Livet ikke værdt at leve.

Saa føler vel enhver ung i de Stunder, da Aandens Ørn ham «svæver over paa de brede Vinger». Han føler sig bunden til de store Syner med sin bedste Kjærlighed, han føler sig forpligtet ved stærke Baand til at arbeide paa at faa dem gennemført i Livet. Men saa mødes han af den gjængse Tankegang, at Idealerne og Begeistringens kan klæde Ungdommen godt, mens den er ung, men i det virkelige Liv hører den ikke hjemme uden ved festlige Leiligheder i en begeistret Tale. At ville føre Begeistring ind i sit hele Liv, det er at spille sin Kraft paa Umuligheder, det er at gaa Glip af Livets Lykke og stemple sig selv som en Sværmer og Fanatiker. Og denne «forstandige» Tale, den faar desværre som aller oftest Overhaand. Den unge slipper sine stolte fagre Drømme for at holde sig til «det visse», til det sikre Levebrød, den faste Ansættelse og den tryggede Anseelse. — Men derfor er ogsaa det «praktiske Liv» hos os saaledes sunket ned i Aandsløshed og Prosa. Derfor ligger vort Folk i det hele saa lavt som det gjør. Skal Folkets og skal den enkeltes Liv reddes fra at synke, saa maa de unge som har lært at gløde for høie Ideal og fagre Tanker, ogsaa lære at holde dem fast. Og jeg synes, at om saa dette skal kjøbes gennem et Liv i Savn, gennem Tab af anset Stilling,

gjennem Tab af almindelig Agtelse, ja om man saa skal gaa som et Spektakel gjennem Livet for sin Kjærlighed til Ungdoms-Drømmen, saa er det det vel værdt. At jeg maa kunne gjøre det, er endnu som i min tidligste Ungdom mit bedste Haab om Lykke her paa Jorden. Og jeg har nu lært at sætte det i den Mægtiges Haand. Til ham vender jeg nu det Ønske, at det i **Barmhjertighed** maa undes mig at være tro.

Jeg har forudsat, at det, den unge er begeistret for, er Sandhed. Det tror han jo selv saa længe han er greben af det. Men det er langt fra min Mening at negte, at Folk kan begeistres for en Vildfarelse. Det er altfor vist, at der gives Aandsmagter i vor Tid og til alle Tider, som fører Menneskene paa Afveie. Men saa længe et Menneske ærligt tror at det er Sandhed, maa han jo holde fast ved det. Faar han senere se at det var Vildfarelse, da siger det sig selv at han bør opgive den. Men at bøie sig for Sandheden, det er noget ganske andet end at give efter for Livets Vanskeligheder og Tryk. Og den som ærligt elsker sin Ungdoms Idealer, og ikke bæver tilbage for at følge dem gjennem Livet, han vil bedre og dybere end paa nogen anden Maade komme til at se det skjæve, som kan være ved dem. Og han vil vel ogsaa have mere Udsigt end nogen anden til at udskille og redde de Sandheds-Korn som findes selv i de Vildfarelser som greb hans Sind.

Ungdommen har sin Styrke i det at kunne gribes af de store, skønne, ædle Tanker og gløde for dem. Sin Svaghed har den i sin Mangel paa Klarhed. Den unge faar ikke paa en Gang det sammenhængende Aandens Overblik. De store Tanker griber

ham, en efter en, og hver af dem skal gjerne have sin Tid, hvor den er Yndlingstanken, hvor den fæster sig i hans Sjæl. Imidlertid ligger de andre Omraader af Aandslivet i Mørke. Og som han længe kan mangle den sammenhængende Klarhed i Tankernes Verden, saa mangler han for det meste endda mere Klarheden over den rette Vei til at føre disse Tanker ind i Virkeligheden. Hvis han i ungdommelig Glød vil give sig til med det, saa vil han for det meste ingen Vei komme. Han faar gjerne mærke, at han tager aldeles bagvendt i Vei med Sagen. Dette Arbeide er han endnu ikke skikket til, saa længe han er ung. Da skal han bare Omgaaes med Tankerne i sit indre, indtil Ungdommens Gjæring vinder frem til Klarhed. At arbeide for Gjennemførelsen med Dygtighed og Lykke, det maa være Manddomstiden overladt. Men den kan det ogsaa. Alt det af virkelig stort som Mænd har øvet paa Jorden, er baaret af Begeistring. Alle store Mænd har været besjælede af Aand. Og det har de smaa Mænd med, som har fulgt de store og hjulpet dem at udføre sit Storverk. — Det er da Forskjellen mellem en ædel Ungdom og en ædel Manddom, at den unge sværmer og gløder for de store Tanker, Manden arbeider for dem. Han arbeider med al sin Tankes Klarhed og sin Viljes udholdende Kraft. Saaledes gaar Ungdommens fagre Drømme over til høihjertet Virksomhed; saaledes udvikler sig af Sindets Blomstring i de unge Dage «den modne Alder»s sene men nærende Frugt.

«Digter er hver den i Skolestue, Thingsal eller Kirke, som øiner Idealet bag sit Virke». Digter i denne

Tydning af Ordet kan da enhver Mand være, som ikke bryder Sammenhængen med sin Ungdom. Og dette Ibsens Ord giver tillige Navn paa de tre Hovedretninger, som den aandelige Virksomhed i Menneskelivet kløver sig i. Kun maa man ikke fatte hans «Skolestue» for trang, men lade den udvide sig til at omfatte Universitetet, Videnskaben, Bogavlen og alt som staar i Oplysningens Tjeneste. Lige saa maa «Thingsalen» tages som Navn paa alt det, som har med Politik at gjøre. I statens, Skolens eller Kirkens Tjeneste finder man Rum for den Manddommens Virksomhed, som vokser frem af Ungdommens ideale Syn. Og det er en stor Lykke, naar et Menneske kan faa Lov at vie al sin Kraft og Tid til en slig Aandens Gjerning i Skolestue, Thingsal eller Kirke. Men Ibsens store Ord om at være «Digter» gjælder dog ikke udelukkende dem, som denne Lykke er tilfalden, som har sin egentlige Livsgjerning paa et aandeligt Omraade. Det gjælder tillige alle dem som er grebne af Aandens Kraft og er virksomt med i Aandens. Tjeneste, selv om de ikke har faaet Evner eller Leilighed til at vie den den overveiende Del af sit Livs Arbeide. Den som har sin Gjerning i Thingsalen, kan faa virksom Støtte af en Kjøbmand ude i Byen, af en Bonde eller Husmand oppe paa Landet. Ja, han kan aldeles ikke undvære slig Hjælp. Og lige ens er det med den som arbeider i Skolestuen eller Kirken. Det kommer da ikke an paa, om det er en større eller mindre Del af sin Kraft man har faaet Evne eller Vilkaar til at vie Aanden og dens Tjeneste. Det det kommer an paa, er om en er inderligt med: Det kommer an paa,

om en hele sit Liv igjennem holder fast ved Kjærligheden til den underfulde Kraft som gjæstede en i de unge Dage, saa at en endda i Alderdommen kjender at det er saligt naar Aandens Ørn vil suse om os paade brede Vinger. Enhver saadan er noget af en Digter i Ibsens Mening; han har bevaret Poesien i sit Liv.

Paa den anden Side er det altfor vist, at man ingenlunde behøver at staa i Aandens Tjeneste, fordi om man arbejder i Skolestue, Thingsal eller Kirke. Der er mange, mange iblandt os, som ere komne der, drevne af ganske andre Grunde end sin Ungdoms Begeistring, t. Ex. for at tjene sit Brød. Og der er mange som vel er traadt derind, drevne af Aandens Kald, men som nu længst har svigtet, og er langt borte fra det at øine Idealet bag sit Virke. Her er fuldt op af dem, som har sin Gjerning i Statens, Skolens eller Kirkens Tjeneste, og som har faaet Prosaens og Aandsforladthedens umiskjendelige Stempel paa sit Arbeide, paa sin Tankegang, paa alt sit Liv. Det er her i Landet det sjeldne at se et Liv som ud igjennem Manddommens Virksomhed bevarer Sammenhængen med sin Ungdoms Drøm. Derfor er her saa lidet af Aandens Liv iblandt os; derfor kan Aandløsheden gjøre sig saa bred baade i de dannedes og de udannedes Tankegang. Derfor er her saa tungt at trække Pusten for hver den som elsker Aand over alt andet i Livet.

2.

Det ser tilvisse overmaade fattigt ud med det aandelige Liv i vort Fædreland for Tiden. Paa næsten alle Omraader er det som bydes os som Aandens ypperste Frembringelser, blot en Overførelse af Tanker som har sin Rod hos et fremmed Folk. Vi laaner og laaner alt som skal være til Næring for vort indre, og det vi har at give som Vederlag, er for meget lidet at regne. Vi tigger vort Sul som Smuler fra de rigere fremmedes Bord.

Og de Tanker vi saaledes faar indført fra det store Europa, har ingen rigtig Magt til at slaa igjennem i norske Sind. De aarker ikke her som i sit Hjemland at paatrykke en Personlighed Aandens helstøbte Stempel. De har ikke, selv ikke i Christiania, skabt et Culturliv, som i nogen Maade kan lignedes med sine Forbilleder. De har ikke kunnet frembringe en aandelig Livsluft, hvor Tanker med Lethed fødes og med Lethed finder Gjenklang. Luften er kold og tung og trykkende. Mange af vore største Aander har for den Sags Skyld følt sig fristet til at flytte, eller har flyttet. Og enhver Nordmand som bærer dybere Kræfter i sig, føler visselig at Christianias Dannelse ikke eier det som skal føre dem fuldt frem. Og ser det smaat ud i Christiania, saa er den norske Dannelses Afmagt endda mere aabenbar, naar man ser paa de Mænd, som fra Christiania strøs ud over vort Lands Bygder som Embedsmænd, som Dannelsens og Lysets Bærere. De af dem som virkelig har faat Del i nogen høiere Dannelse (ikke blot i Kundskab) har som oftest ikke nogen Drift i sig til at meddele det Folk de færdes imellem, noget af sit indre Liv. Livet

i dem eier ikke saa vidt Spændkraft at det har nogen Trang til at udbrede sig. Men de som har denne Drift, de føler gjerne bedst og indrømmer villigst, hvor lidet de magter virkelig at «udstrø den vingede skinnende Sæd til Grøde for Fædrenejorden». Den dannede Nordmand oppe paa Landsbygden blir under denne indeklemte Stilling forkrøblet i sin Ensomhed. Og Folket rundt om ham ligger i Mørke, saa godt som ganske urørt af de Tanker og det Aandsliv som Norge over Christiania indfører fra Europa.

Norge er et ringe fattigt Land, og det endda mere paa Aandens Omraade end i Pengeveien.

Og dog lever der i vort Folks indre et Haab som ikke vil dø, om at «hvad Norge var, det skal det atter vorde». Den Kraft, som luede i vore Fædre, saa det gav Gjenskin ud over Europa, den svandt. Men endda var der en Gnist gjemt i Askedyngen, og den er begyndt at blusse op igjen. Det er smaat endnu. Det er meget langt fra at vore Mænd nu om Dagen staar Maal med sine Fædre, saa vi for vor Tid er hvad de var for sin. Men der hvor Ilden fra de gamle Dage brænder stærkest, der har den i sig det Haab, at vort Folk en Gang skal komme til at staa der sine store Fædre værdigt.

Paa ét Omraade er Begyndelsen gjort, en fager og løfterig Begyndelse. Bjørnson og Ibsen er traadt frem. Og de staar ikke i Fare for at nogen af Europas Digtere nu om Dagen skal se ned paa dem eller kalde dem sine Efterlignere. Men vore Digtere staar i saa Stykke alene mellem vore fremragende Mænd. Hvor er den norske Tænker som driver det høiere end til at blive en Tilhænger — i det store set en ubetydelig Tilhænger —

af Hegel, Comte eller en af de andre Udlandets Philosopher? Hvor er den norske Statsmand, som har gjort en Gjerning som — ikke for Europa men for Norge — paa nogen Maade kan stille i Række med den Cavour gjorde for sit Folk? Hvor har vi en Folkeleder, hvis Ord kan slaa ned i Hjerterne og opflamme i nogen Ligning med Garibaldi's? Men slige Mænd er det som maa fremstaa, om vort Haab skal gaa i Opfyldelse, virkelig store Mænd, som løser de Opgaver som foreligger i vort Folk. — De skal nok komme i sin Time, saa sandt som vi har faat et 1814, saa sandt vi har faat en Digterskare, som synger Vaarens Sang imod den rindende Sol.

Og vi skal faa et Folk som forstaar at følge de store Mænd det har kunnet fostre. Vi skal faa et Folk som lever sit eget kraftige selvstændige Liv, og som paa det Grundlag kan tilegne sig det fremmede, et Folk som ikke bare forstaar at laane og laane af sine Grander, men lige saa vel at give Vederlag. Sker det, saa vil ogsaa Folkets egen Eiendommelighed træde ganske anderledes frem end nu. Det vil kjendes at vi er vore store Fædres Sønner, ikke bare fordi vi fylder deres Maal, men vi i alle Maader bærer Ættens Mærker.

Ud af dette Haab om Norges Gjenfødelse i Fædrenes Aand er det at de frie Folkehøiskoler er fremsprungne. Det er den norske Bondes Tarv de nærmest har for Øie, ligesom alt det som tror paa Norges Gjenfødelse med Forkjærlighed har Øiet rettet paa Bonden. Der er jo saa meget af ægte norsk Eiendommelighed som er gaat tabt i Byerne under den overmægtige Paavirkning af den udenlandske

Dannelse, men som har holdt sig i Bondens stille indelukkede Liv. Frigjørelsen i 1814 sætter vore Bønder store Opgaver og stiller stærke Krav til dem. Den vil nødvendig fremkalde et stort Omsving i deres Liv. Og under dette store Skifte kunde der være Fare for at den nedarvede Eiendommelighed gik tabt, hvis den ikke i Tide blev styrket. Folkehøiskolen vil friste at styrke vore Bønder til Mødet med det fremmede, ved at give dem Oplysning og Dannelse, saa godt den kan det, paa hjemlig Grund. Men den vil tillige noget mere. Den hviler paa en stærk Overtydning om at der ligger store aandelige Evner gjemt hos vort Bondefolk, men som hidtil lidet er komne frem, fordi de ikke have fundet nogen Udvikling som passede for dem. Det er disse dybeste og ædleste Kræfter i vort Bondefolk som Høiskolen vil friste at kalde paa, at faa udviklet, og derved at faa dem gjort dygtige til at tage anderledes Del i vort Folks aandelige Liv og aandelige Arbeide, end de hidtil har gjort. Skal der blive noget af en Gjenfødelse i vore Fædres Aand, saa er det sikkert at vore Bønder maa have en fremragende Del i den. Derfor er det vi har vendt os til Bonden med disse Skoler, saa meget mere som der til for nylig var et skrigende Savn efter en Skole for voksne Bondegutter.

Det er til Deltagelse i Folkets høiere Aandsliv vi vil hjælpe Bonden, ikke til at gjøre sin Gjerning som Gaardbruger paa en bedre og mere indbringende Maade. Derfor lægger vi liden Vegt paa at meddele «nyttige Kundskaber». Det er ikke det vi vil. Men det siger sig selv at det ikke gaar an at fylde hele Skoletiden med den aandelige Paavirkning som for

os er Hovedsagen. Og den megen Tid som blir til overs fra den, bruger vi med Glæde til at give de unge al den Retledning vi kan, i Regning, Retskrivning, Naturlære og alt det som kan være dem til Nytte i en Bondes daglige Gjerning. Men vort Hovedformaal er den aandelige Paavirkning.

I dette Øiemed er det vi bruger Digterne, det vil da sige de ægte Digtere. Det vi aller mest ønsker, er at den unge skal lære at kjende Begeistringens Kraft. Thi vi tror, og vi ved, at ogsaa Bondegutter kan faa Del i den. Derfor taler vi til dem ud af det som stærkest har begeistret os selv, og som vi tror paa. Og vi knytter gjerne vor Tale til et Digterord, helst da til det, som har tændt gløden i vor egen Sjæl. Thi ved at støtte vor Tale til Digterens Ord laaner vi noget af den begeistrende Evne, som han eier, vi leder den unge henimod Digterens Tanke, at han kan gribes af den, ligesom vi selv er grebne. — Men det er ikke bare det vi vil, at begeistre de unge for en og anden enkelt Tanke eller Sag. Det er hele Tilværelsens dybe Herlighed vi vil aabne dem det begeistrede Syn paa, og særskilt da Menneskelivets. Det er for det at være Menneske vi vil begeistre dem, for det at leve et Menneskeliv. — Vi vil vække i dem Begeistringens Evne, og Lysten til at føre sit Liv i Begeistringens Kraft. Eller om jeg faar Lov at bruge et andet Udtryk: vi vil vække de unge til Aandens Liv.

Men vi vil ikke blot vække. Vi vil ikke lade dem blive staaende ved et ubestemt om end mægtigt Indtryk af Menneskelivets Herlighed og Skjønhed. Vi vil, saa godt vi kan, føre dette igjennem paa hvert enkelt Punkt af Menneskelivet, idet vi lærer

dem at se alle Livsforhold i idealt Lys. Det er en sammenhængende ideal Livsanskuelse vi vil meddele dem. Eller som vi pleier at udtrykke det: vi søger at give dem et høiere aandeligt Syn paa Livet end det de bringer med sig. Og det giver vi dem saa klart som det staar i vor Magt.

Dette er Hovedsagen for de frie Folkehøiskoler: at vække til aandeligt Liv, og at klare det aandelige Syn, at begeistre og at meddele en ideal Livsanskuelse.

Og dette kan vi ikke gjøre ved at sætte de unge Lekser i nogen Bog. Men vi kan gjøre det ved at tale til dem ud af vor egen Sjæl. Det er af vor egen Sjæls bedste Liv vi vil overføre noget til dem. Og til det er det at der er «Magt i det levende Ord».

Naar jeg siger dette, tænker jeg at mange vil forstaa det, som lignende Udtalelser saa tidt er forstaaet, som om det Høiskolen lægger an paa, er at holde en endeløs Række af Fester eller Skaaltaler for Tilhørerne. Thi der er mange som ikke har synderlig anden Forestilling om Begeistringens, om Aandens Tale (udenfor det christelige Omraade) end den de har hentet fra Skaaltaler. — Til dette vil jeg svare, at gode Festtaler er ingen i Stand til at holde Dag ud og Dag ind Aar igjennem. Og daarlige Festtaler i en lang Række er sikre paa at trætte alle; de vil ikke finde frivillige Tilhørere i Maanedsvis. Men det er en Kjendsgjerning, at i alle Fald ved mange Høiskoler lytter de unge med Glæde Vinteren igjennem til det Ord der lyder, og mindes det senere i Livet med Kjærlighed.

Snarest kunde jeg ville sammenligne den Tale som føres ved Høiskolen, med en Professors

Foredrag for Studenterne (dog ikke med deres som bruger at digtere Forelæsninger). Kun gjør Foredragene ved Høiskolen visselig ikke Krav paa nogen Slags videnskabelig Fuldendthed, men alene paa personlig Sandhed, at Taleren ikke skal sige andet end det han selv levende tror paa. Ved Siden deraf trænges der jo Evne til at fængsle Tilhørernes Opmærksomhed uden Hjælp af nogen Examens Tryk. Der trænges at tale saaledes at man vinder lyttende Ører aldeles frit, alene fordi det som bliver sagt er saadant at det trækker til. — De Foredrag som søger at meddele en høiere Livsanskuelse, kan vel — hvis man ikke finder det formasteligt — nærmest sammenstilles med Philosophi. Det er dog langt fra at være nogen «Videnskabernes Videnskab». Det hele dreier sig om et Menneskes daglige Liv, saaledes som en Bonde kan opleve det her i vort fattige Fædreneland. Men et Stykke af en Tænker maa der dog til for at kunne holde disse Foredrag. Og hans Tanker maa udspringe fra det Dyb i Sjælen hvor Tænkningen og Digtningen, den ægte sanddrue Digtning, mødes og smelter sammen. Hans Ord maa eie i sig noget af baade Tænkningens og Poesiens Kræfter. Den som ikke har Evne til at tale paa denne Maade, han duger heller ikke, saa vidt jeg skjønner, til at være Leder af en Folkehøiskole.

Men den som vil tale paa denne Maade til Bondegutter, han skal snart mærke at han i sin Tale maa friste at «holde sig ved Jorden», at udtrykke sig jævnt og enkelt, saa meget som det bare er muligt, naar der skal tales om høie aandelige Ting. At kunne tale jævnt og greit om høie Ting, det er netop Kunsten —

«den pædagogiske Kunst» — ved det at være Høiskolelærer.

Jeg skal nævne noget af det vigtigste som der blir talt om ved Høiskoler: om Husliv og Kjærlighed, om Betydningen af at tilhøre et Folk og eie et Fædreland, om Sprog og Digtning, om Frihed, Oplysning og aandelig Selvstændighed. Men er der nogen som vil have endnu nøiere Besked om hvorledes der blir talt om disse Ting — saa kan jeg ikke svare andet end: kom og hør.

Naar en Bonde spørger mig hvad de unge især skal lære hos os, saa er mit Svar til en Begyndelse gjerne det: vi frister at lære dem at tænke over Livet.

Dette er da det første «Fag» ved Høiskolen.

Det andet er Historien. Og flere «Hovedfag» er der ikke, end disse to. Ellers bruger vi Tiden til at læse op af vore Digtere, til at meddele noget Jordbeskrivelse, til Øvelser i Regning og Retskrivning, Sang og Høitlæsning, og ellers til hvad man kan have Tid og Lærerkrafter til.

Men Menneske-Slægts Historie bruger vi i et lignende Øiemed som Poesien. En levende Skildring af de store Mænds straalende Skikkelser taler til den «ideale» Sands hos de unge, og er vel skikket til at give et begeistret Syn paa Menneskelivet. Og den giver dem den trygge Vished om at der ikke er Sandhed i den «forstandige» Tale, som i mange Skikkelser vil møde vore unge Tilhørere, om at Begeistringen alene hører hjemme i Ungdommens Drøm og i Digternes Sang, men ikke passer i det virkelige Liv. Historien viser dem at netop Begeistringen er Sjælen i alle deres Liv som Menneske-Slægten mindes som sine ædleste Helte. Men det er ikke alene

for de store Enkeltmænds Skyld at Historien har Værd for os. Vi vilde gjerne søge at give Tilhørerne et Indblik i den dybe Sammenhæng mellem Verdens-Begivenhederne, i den store Plan som gaar gjennem hele Menneskeslægtens Liv paa Jorden. Vi er visse paa at om dette lykkes os, skal det give dem god Hjælp til at tænke dybere over Menneskelivet i det smaa, saaledes som de ser det omkring sig og i sig.

Men serlig Elsk lægger nu Høiskolen paa Norges og Nordens Historie. Thi den har for os en serlig Betydning fremfor al anden Historie, fordi det er vore egne Forfædre den fortæller om. Og naar vore store Fædres Skikkelser stiger levende frem for Sønnernes Sind, da fødes løndomsfuldt derinde baade Lysten til at blive dem lig efter vor Tids Leilighed, og Haabet om at Folket og hele Stammen en Gang igjen skal blive det den var. Derfor er det vi vandrer med de unge

«til den klare Strøm
i Sagas fredede Rige.
Vort Nordens lyseste
Fremtidsdrøm
vil der af Bølgerne stige.

Thi Odins Æt har intet Væld
som mere liflig kvæger,
end dette Haab for Nordens Held
som bor i Mindets Bæger.»

Jeg nævnte nylig at vi gjør flittig Brug af Digternes Ord for at vække de unge til aandeligt Liv, og for at give dem det høiere Syn paa Menneskelivet. Det siger sig selv at det ikke er alle Digtere som er brugbare til dette Øiemed. Der er mange af dem som kaldes Digtere, som ikke eier Kraft nok til vort Brug, eller hvis Syn paa Livet ikke er

sundt og klart. (Mange af dem har ogsaa en Form som er for lidet forstaalig for Bønder). Af norske Digtere fra den nyere Tid, er der vist ingen som blir saaledes brugt ved Høiskolerne som Bjørnson. — Men vort Folk eier en Digtning som er lidet paaagtet af vore dannede, fordi den fremtræder i gammeldags og tarvelig Dragt, men som paa Høiskolen kommer overordentlig godt med, fordi der dèr ikke ses paa Formen men paa Kjernen, paa Digtningens Grundtanke, dens ideale Indhold. Det er vore Folke-Eventyr, i nogen Mon vore Folkeviser, men fremfor alt den storslagne Digtning vi har i Arv fra den straalende Hedenold, og som ligger for os i den ældre Edda.

Der er vist mange, tilmed blandt vore dannede, som ikke vil indrømme at Eventyrene er Digtning, end sige Digtning af første Rang, men som ser paa dem som bare «Barnemad». Kanske kan det hjælpe til at bryde Fordommen en Smule, naar de blir mindet om at nogle af Europas første Videnskabsmænd, og hos os Forfattere som Asbjørnsen og den senere Biskop Jørgen Mo, har brugt Aar af sit Liv for at drage Eventyrene frem igjen i Dagen. Ved disse Mænds Undersøgelser er det blevet godtgjort, at nogle af de ypperste Eventyr i sine Grunddrag er fælles for næsten alle de Folkefærd som staar høit inden Menneske-Slegten, at deres Omraade strækker sig «fra Himalayas Fod til Nordishavets Kyster». Der er al Rimelighed for at disse Eventyr har været til før disse Folkefærd skilte sig fra hinanden. I Slegtens Barndom har de udgjort en Del af dens aandelige Fælles-Eie, og siden har de gjennem Aartusinder fulgt alle disse Folkeslag paa deres

skilte Veie, fulgt dem som Børnenes høieste Lyst. Eventyret er Barnets ypperste Poesi. Det er vistnok mest Børnenes Kjærlighed som har været i Stand til at redde dem fra Glemsel og Undergang i denne lange Tid. Og der vil vel næppe komme nogen Tidsalder saa ubarnslig at den røver Barndommen denne dens Odel og Eie. — Vi kan vel sige at Eventyret er det ældste vi kjender af al den Poesi som Menneskeheden har frembragt. I alle Fald er det saa gammelt, at baade Homér og David er unge imod det. Og hvis man i en eller anden Pyramide skulde have opgravet en Digtning som man kunde ville holde for ældre, saa er det at mærke, at den i alle Fald har været død og begravet i nogle Aartusinder, hvor Eventyret har levet, levet paa Tusinder af friske Læber, og glædet og virket. Naar vi tænker paa Verdens største Digttere nu om Dagen, hvor lang Tid deres Værker kan komme til at leve, om Lykken er dem god, saa synes mig vi faar Ærbødighed for disse store ukjendte, som i Slegtens Morgen har digtet saaledes for Udødeligheden. Det som kan staa sig saaledes mod «Tidens Tand», kan næppe være andet end ægte Guld. Der er mange nu om Dagen som skriver sammen noget for Børn, en hel Boghylde fuld af Børneblade og saadant. Men det vil næppe komme til at leve i Aartusinder. Det ligger da nær at tro at der bagom Eventyrets Billedverden som tryller: Barnets Sind, gjemmer sig en poetisk Tanke som kan have Værd for de ældre. — Der er en verdensberømt Digtning om Amor og Psyche som forefindes hos en af de gamle romerske Forfattere, som Digttere fra næsten alle Lande har behandlet, men som

Rafaels Kunst kanske har gjort aller mest bekendt. At der i denne Digtning findes en Grundtanke af høit poetisk Værd, er der ingen som tvivler paa. Men der er ét af vore Folke-Eventyr hvor Gangen er den samme som i Fortællingen om Amor og Psyche, og hvor da ogsaa Grundtanken er den samme. Der er Afgivelser hos Eventyret, men betydningsfulde og eiendommelige. For mig personlig har det norske Folke-Eventyr «Østenfor Sol og vestenfor Maane», altid havt mere Betydning end den græske Mythe. Og for mine Tilhørere paa Høiskolen ligger det utvivlsomt langt nærmere. Naar jeg vil tale til dem om Kjærlighedens Magt, da er der ingen Digter jeg kan have den Hjælp hos som i dette Eventyr om Kjærligheden, den som kan frelse fra de onde Magters Vold, og som med Troskab ind i Dødens Rædsel bøder hvad den i Letsind har brudt. — Paa lignende Maade er der adskillige af Eventyrene jeg kan bruge, og som giver mig af mine bedste Emner at tale over. Men der er rigtignok ogsaa mange som jeg ikke har fundet Nøglen til. Til somme lader den sig kanske ikke finde.

Af Folkeviserne er der en Del som ligger Eventyrene saa nær, at en lignende sindbilledlig Betydning som ved Eventyrene ligger mest i Dagen.

Heltesagnet om Sigurd Faavnesbane, som vi har i Edda, giver os vore Fædres Ideal af en Mand og en Helt, det høieste Udtryk for hvad et Menneske efter deres Tanker kunde drive det til i Livet. Ved Siden af dette Sagn har vi flere lignende hos Sakse og i Bjovulfs Draapa. Disse Sagnets Helteskikkelser har i vor Stammes Oltid visselig været noget lignende

for den som Homérs Helte for det gamle Hellas. De har været de straalende Mønstre paa et ædelt Liv som foresvævede den høihjertede Ungdom, og som den søgte at danne sig efter.

De ædle Kjæmper som vi finder skildret i vor Saga, passer jo ogsaa godt til slige Forbilleder. Selv vore første christne Konger minder stærkt om dem. Olav Trygvasons Helteskikkelse er i saa meget som skaaren efter det samme Mønster som de hedenske Kjæmpers. Og om Olav den hellige fortælles det at han med al sin Afsky for de hedenske Guder, dog ikke kunde lade være at beundre somme af Sagnheltene og ønske at ligne dem. — Disse Sagnets ideale Helteskikkelser, som en Gang har været saa meget for vort Folk og for vor Stamme, at de var visse paa at deres Navn maatte leve saa længe som Menneskeslegten, de kan vel endnu have noget at sige ogsaa os, saa sandt vi virkelig slegter vore Fædre paa. Har man nu i Aarhundreder tilskrevet Homér og hans Helter en saadan Betydning for Ungdommens Opdragelse, saa maatte vel vor egen Stammes Forbilleder have noget Værd, noget Krav paa Opmærksomhed. Jeg tror heller ikke at nogen høisindet Nordmand i sin Ungdom har lyttet til den stærke Saga om Vølsungerne, uden at han har kjendt sig greben til sin inderste Sjæl. Jeg tænker derfor ogsaa at mange vil finde det rimeligt at Heltesagnene fra Hedenold er med blandt den Digtning som den frie Folkehøiskole har mest Brug for.

Men høiest Pris sætter vi dog paa selve Gudesagnene. De Religioner som de hedenske Folkefærd har skabt sig, er altid det klareste Udtryk for hvert enkelt Folks

Eiendommelighed. Et Blik paa Nordens og paa det gamle Hellas's Guder giver os et Indtryk som nøie svarer til det vi faar af Nordens og af det gamle Hellas's Folk. Og det er rimeligt. Thi den Religion et Folk skaber sig, er dets høieste Aandsfrembringelse, hvor dets Eiendommelighed klarest maa komme frem. Naar Mennesket sank saa dybt at det tilbad Guder som dets egen Aand havde skabt, saa var det jo ogsaa rimeligt at det var dens ypperste Skabning som de løftede op til guddommelig Ære. Dette gjælder i alle Fald alle de ædle Hedningefolk som Hellener, Nordboer og mange andre. Deres Gudeskikkelser er det ypperste som Folkets Aand har frembragt. Og som Gud i Virkeligheden da han skabte Mennesket, skabte det i sit Billede, saa har Menneskene omvendt da de skabte sig Guder ofte skabt dem i Menneskets Billede. Det er Mennesker, men Mennesker i større Maalestok og i ædlere Stil end de findes paa Jorden, det er «idealiserede» Mennesker de har gjort til Guder. Og disse Guder blev forskjellige hos de forskjellige Folk, efter som Menneskelivet artede sig forskjelligt hos hvert af dem. Saaledes blir Folkenes Guder et ligefremt Speilbillede af Folket selv, af det stærkeste i Folket som blir idealiseret, blir poetisk løftet og forklaret i den Mon, som hvert enkelt Folk har aandelig Kraft til at gjøre det.

Gudesagnene, som de i Brudstykker er os levnede i Edda, er derfor det som aabner os det dybeste Indblik i vore Forfædres aandelige Liv. Og de er noget mere. De er den norrøne Stammes høieste Ideal, som den holder frem for sig selv, skabt i

Stammens eget Billede, ud af dens egen Sjæl, og med Anvendelse af dens høieste poetiske Evne. I saa Stykke er de uden Mage. Hverken fra en tidligere eller senere Tid i vor Stammes Liv kjender vi noget Sidestykke. Det er Norrønastammens største Ord til sig selv en Gang for alle.

Og derfor har disse Sagaer Værd, ikke alene for den lærde som granskende vil sætte sig ind i det Aandsliv som har været levet inden disse Folk før saa og saa mange Aarhundreder tilbage. De har sit Værd for enhver Søn af vor Stamme, saa sandt han har Brug for at se ind i det Speilbillede af Livets ædleste Kræfter, som Folket har dannet og holdt frem for sig selv.

Et Folks inderste aandelige Eiendommelighed blir den samme til alle Tider. Folket kan, lige saa lidt som et enkelt Menneske, blive noget andet end sig selv. I sunkne og ulykkelige Tidsrum, naar Folkets Livskraft er liden, kan dets Eiendommelighed blive forkvaklet eller i alle Fald ikke træde tydeligt frem. Men en anden Eiendommelighed, et andet Grundstempel faar det ikke. Og hæver Folket sig igjen i Kraft og Lykke, saa træder dets Eiendommelighed frem paany, det gamle Grundstempel i en ny Tids Dragt. Heller ikke Christendommen udsletter Folkenes Eiendommelighed, lige saa lidt som de enkelte Menneskers. Den forædler og hævder den. — Er vi da endnu i Slegt med vore Fædre, er vort Folks Character endnu den samme som i Hedenold, saa vil det kjendes ved det gamle ideale Billede af sig selv, som ligger for det i de gamle Gudesagn. Det vil lære at sætte Pris paa dette

poetiske Forbillede for et Menneske- og Folkeliv, som visselig ikke er hverken det høieste eller det reneste som er os givet — langt fra! — men som er det der er sprunget ud af dets eget indre, og som derfor tit alle Tider maa ligge os nærmere end noget andet og have lettere for at tiltale os.

Se derfor er det at vi ved Folkehøiskolerne fører de unge ind i de gamle Sagn om Æserne og deres svare Kampe. Vi vil jo give de unge en «ideal Livsanskuelse». Og her har vi netop en ideal Anskuelse af Livet, et Billede af alle Menneskelivets ædle Magter, af dets Høihed og Kraft, af dets Kjærlighed og Dybde. Vi har det Syn paa Livet som er skabt af vor egen Stamme og er eiendommeligt for den. Der findes intet andet som for norske Bondegutter og for Nordmænd i det hele kan træde i dets Sted, kan gjøre dets Gjerning paa deres Sind.

Og det er en let Sag for os som lever saa lang Tid bagefter, og som vandrer under et større Lys end det som skinte for vore Fædre, at holde os udenfor de store Feil og Skyggesider som hænger ved vore Fædres Livsidealer. Naar vi tager dem frem paa en Skole for at de skal faa Indvirkning paa de unges Sind, saa holder vi os til det gode ved dem og lader det slette ligge, ved Siden af det meget som vi ikke forstaar. Og det gjør vi aldeles ikke fordi vi ønsker at dølge at vore Forfædre havde Feil, men fordi det er et Ideal vi har Brug for og ikke dets Flekker. — I den Tid da man læste Homér og Platon, ikke for paa dem at indøve grammatiske Regler, men for at udvikle sin høiere ideale Sands, da bar man sig ligedan ad med dem. Thi ogsaa Homér og Platon, — Horats,

Ovid og slige vil jeg ikke engang nævne — ogsaa de har sine Flekker ved Siden af den ideale Kraft de gjemmer. De har Flekker som ikke er mindre stygge end dem vi finder i vore Fædres Sagn.

En Student som i Studentersamfundet havde «sværmet for Ideen», spurgte med Øiet fæstet paa Folkehøiskolen: Skulde det gaa an at tale til Bondegutter om Idéen? Ja det gaar an. Men det vil næppe lykkes hverken ved Hjælp af Hegels eller af Platons Philosophi. Men det lader sig gjøre ved Hjælp af de gamle Guder og Helter, overhovedet ved Hjælp af de Idealer og den Digtning som hører vort Folk til som er «nationale». Idealerne og alle høie Tanker kan kun da gribe den menige Mand, naar de møder ham i sin nationale Skikkelse, kun derved kan de faa Betydning for et Folk i dets Helhed.

De Tanker og det Aandsliv som kommer i fremmed Dragt, den være nu «klassisk» eller tydsk eller fransk, kan kun tilegnes af en «dannet Stand», et Slags adeligt Udvalg inden Folket; en Folkemagt blir de ikke. Dette er den store Betydning af det nationale «at det er den eneste Form» for det høiere Aandsliv hvori dette kan faa rigtig Magt inden et Folk. Selv den dannede Stand kan ikke undvære det «nationale» Aandsliv som Grundlag for sin hele Dannelse uden at tage Skade ved det. De fremmede Tanker vil selv hos dem ikke naa ned til Bunden af deres Sjæl, hvis de ikke finder en hjemlig Grundvold at bygge sig op paa. En saadan unational Dannelse frembringer ingen virkelig selvstændige Aander, den faar meget ringe Kraft til Handling eller Evne til at udbrede sig. — Ja, den bliver

netop saadan som vor norske Dannelselse for Tiden er.

Men det Aandsliv, som fremtræder i hjemlig Dragt og som derfor kan slaa igjennem baade hos høie og lave og blive et helt Folks Eie, det er det vi kalder folkeligt.

Folkehøiskolen vil da byde vore Bønder en folkelig, det vil altsaa her sige: en ægte norsk Dannelselse. Til det har den Brug for al norsk Digtning som har nogen virkelig Magt i sig. Og høiest af al norsk Digtning i aandelig Magt sætter vi den som klinger os i Møde fra Vølvens gamle Sang med de dybe Toner.

Vi staar nu i en Tid da Sandsen for Eddaerne og Sagaerne og for hele den gamle norrøne Bogverden holder paa at blive ganske anderledes levende end før. Det er ikke bare os Nordboer som i rimelig Forkjærlighed for vore egne Minder sætter dem høit. Europas Videnskabsmænd med Tydsklands i Spidsen gjennemgransker vort gamle Bogverk og finder det udmærket i sit Slags ligesom Grækernes og Romernes. Den dannede Verden har begyndt at faa Agtelse for Aandslivet hos det Folk, som har frembragt Vøluspaa, Haakonarmaal og Frostathings-Loven. Det ser ud til at Minderne fra de norrøne Folks Fortid skal blive en Magt i den europæiske Dannelselse. Bli der Alvor af det, saa vil det jo være et Slags Sidestykke til det som skede med den græske og romerske Oldtid i det 15de og 16de Aarhundrede, i den Tidsalder som man kalder Renaissancens eller den klassiske Oldtids Gjenfødelses Tid. — Ved Constantinopels Indtagelse, som man pleier at regne fra, spredtes de græske lærde, som der havde siddet og puslet med Skatten fra den klassiske Oldtid, ud Over

Vesteuropas friske modtagelige Folkefærd. Og de vakte hos dem en Begeistring for denne Oldtid som har grundlagt Latinskolen og med den en vigtig Side af den nyere europæiske Dannelselse. Læsningen af de gamle græske og romerske Forfattere fik den største Betydning for alle store Aander i Europa i det 15de, 16de og 17de Aarhundrede. En Mand som Gustav Adolf læste stadig Klassikerne som Næring for sin Aand. Noget lignende var over hele Europa Tilfældet ikke blot med Skolens og Lærdommens, men ogsaa med Statens og Kirkens ledende Mænd.

Men Arven fra de norrøne Folks Fortid kan nok faa Værd Side om Side med den klassiske, saa vist som den afspeiler Oldtidslivet hos en Stamme som hverken i egen Adel eller i fremragende Stilling inden Menneskeslegten staar tilbage for Grækenland end sige for Rom.

Thi det er hele den store germaniske Stamme som i disse Skrifter finder det oprindeligste Billede af sig selv. De andre Grene af Stammen har lidet levnet fra sin hedenske Tid, imod det som findes hos os. Vil denne Stamme kjende sig selv som den var, uafhængig af Christendommens omdannende Magt, vil den forstaa sig selv fra Grunden af, saa maa den fremfor alt ty til de norrøne Folks gamle Skrifter, til det vi har taget i Arv som vore Fædres Efterladenskab. Og de germaniske Stamme er det jo som nu staar fremst inden Menneskeheden. Den indehar foruden vore fattige nordiske Lande Tydskland, Holland, England og Nordamerika. Og halvvejs eier den Frankrig med. Thi Frankrig er Frankernes Rige, og Frankerne er Germaner af Blod.

Italia og Spania har Folk af romansk Æt. Men ogsaa de fik ved Folkevandringen en stærk Indsprængning af germanisk Blod. Uden den skulde vel disse Folkeslag næppe have hævet sig op af den Slappelse de var sunkne ned i ved Oldtidens Slutning, og faat Kræfter til igjen at gribe virksomt ind i Verdens Historie. Selv Rækken af de romerske Paver har rimeligvis faat sin mest storslagne Skikkelse, Gregor d. 7de, fra den germaniske Stamme; hans Døbenavn Hildebrand, tyder stærkt paa det. Og meget af Italias og Spanias Storhed i Middelalderen er uden tvivl flydt fra den samme Kilde. Siden Oldtidens Slutning er det saa at alle andre europæiske Folkeslag træder rent i Skyggen for dem som er af germanisk Æt eller forynget ved germanisk Blod. Denne Stamme har aabenbar lige fra Middelalderens første Aarhundreder og til den Dag i Dag siddet inde med Menneskeslegtens stærkeste og bedste Kræfter. I hele Verdens Historie findes der ikke et Folk, som den kan indrømme Forrangen, undtagen alene Israels udvalgte Folk. For det blotter den i Ærbødighed sit Hoved, i det den velsigner Abraham og hans Æt.

Man kan paa Forhaand vide at den Stamme som har spillet en saadan Rolle i Christenhedens Historie, alt i sin hedenske Tid maa have røbet høie og ædle Anlæg. Alle de Folkefærd som har naaet nogen christelig Blomstring, har ogsaa levet et mærkeligt Liv, før de blev christne. Christendommen har ikke taget Vildmandsfolk og ophøiet til Hovedfolk inden Menneskeheden. De gamle Germaner har ikke været Zulukaffere. Romerne kaldte dem

Barbarer; det er sandt. Men den store Mængde inden det udlevede overforfinede romerske Samfund var aldeles udygtig til en retfærdig Opfatning af ædelt ungdomskraftigt Naturfolk, som stod som deres frygtede Fiender. Og der er mange af Roms ypperste Aander som har set paa Germanerne med ganske andre Øine. Der er mange af dem som ligefrem har sværmet for disse Barbarer. Derom bærer baade deres Bogverden og deres Kunstværker mærkelige Vidnesbyrd. Slige Romere har hos Germanerne fundet den Ufordærvethed og den Sjælsstyrke, som de saa bittert savnede hos sine samtidige Landsmænd, men som de kjendte igjen fra sit eget Folks unge Dage fra den Tid da det grundlagde den Magt som det endda sad inde med. Enkelte iblandt denne Slags Romere kan vel ogsaa have anet at det var disse kjække og høihjertede germaniske Folkeslag som var kaldet til at indtage den Herskerstilling i Verdens Historie, som det synkende Rom mere og mere gjorde sig uværdigt og udygtigt til.

Kan vi paa Forhaand vente at finde mangt godt og dygtigt hos de hedenske Germaner, saa blir denne Forventning ingenlunde skuffet, naar vi ser efter i Kilderne. Heltesagnene og vore ældste Sagaer fører os ind i en Verden som visselig er meget forskjellig fra den klassiske og i mange Stykker staar tilbage for den, men som ogsaa har sin mærkelige Eiendommelighed ved Siden af den og sine store Fortrin fremfor den. Vi finder vel ikke dør Skikkelser af den klare Skjønhed som hos Hellenerne. Men vi møder en Række «Manddoms-Mænd», som nok tør træde frem paa den store Skueplads for hele Nutidens Dannelselse, og som i Sindets

Dybde, i Charactirens Adel og i Viljens Kraft trøstigt kan indlade sig i Vædekamp baade med Homérs og med Livius's Helter. Og som det er med Heltene, saa er det omtrent ogsaa med de Skildringer vi har af deres Liv. De norrøne Forfattere kan vel savne Sydlændernes Veltalenhed og deres smagfulde Stil. Men til Gjengjæld ejer Sagaens Udtryks-Sæt en Fynd, en Greihed og Friskhed, som næppe er mindre værd. Lærer den europæiske Dannelse en Gang dette Udtryks-Sæt at kjende, som den har lært Klassikernes, saa vil det lige saa lidt som deres kunne udslettes af dens Minde. Ogsaa vore Fædre kunde den Kunst at skrive med udødelig Skrift, lige saa vel som de gamle Romere og Hellenere.

I ét Stykke er de gamle Germaners Overlegenhed utvivlsom over de klassiske Folkefærd. Det er i Troen paa et Liv efter Døden. Udsigten ind i det hinsides stod temmelig trøstesløs for Helleneren. Det er kjendt nok, at Achillevs hos Homér foretrækker Livet som den ringeste Træl paa Jorden fremfor den ypperste Herskerstilling i de blege Skyggers glædeløse Land. Efter Germanernes Tro derimod var Døden Overgangen til et herligere Liv end det her paa Jorden. Det er denne Tro som saa gjennemgaaende giver deres Liv dette stolte Stempel af at være hævet over Dødens Frygt — dette Træk som er det første der slaar os ved Læsningen af vore Sagaer. «Sit Blod som Vatnet burt dei øydde». Dette samme Træk har ogsaa i deres levende Liv været af det første som slog enhver som lagde Mærke til dem. Det har slaat Romerne allerede meget snart efter at de lærte dem at kjende. En romersk Digter omtrent paa Christi Tid har skrevet nogle

mærkelige Linier om deres
Dødsforagt og deres Tro paa Livet
efter Døden. De er gjengivne
saaledes:

Kun hos eder skal man finde
Falkesyn for Gudespor,
eller ogsaa er I blinde
fremfor alle Folk paa Jord.
Thi hvor vi kun blege Skygger
skimte gennem Taagesky,
(dødsriget)
der for eders Øine bygger
Aanden sig en Hal paany.
Kan jer Sang man regne efter,
Død kun deler Livets Flod,
som sig hist med friske Kræfter
rører i hvert Ledemod.
Held de Folk som bor i Norden!
Farer end de vild deri,
for den værste Frygt paa Jorden,
Dødens Frygt, er dog de fri:
De har Kjæmpemod I Bringe,
de er Dødens Overmænd,
finder usselt det at tinge
om et Liv man faar igjen.

Det er jo ogsaa rimeligt nok, at
den Stamme som var laget til at gaa
i Spidsen for Christenheden i saa
mange Aarhundreder, har havt sin
Styrke netop i Troen paa
Udødeligheden og i det hele i sin
Religion.

Har det nu havt sin Betydning for
Menneskehedens Udvikling, at
Minderne fra den romanske Stammes
Oldtid blev fremdragne, saa vil det
visselig ogsaa have Betydning at faa
Kjendskab til det ældste Aandsliv
inden den Stamme som vi, og med os
største Delen af den dannede
Verden, tilhører. Vi staar sikkerlig
ved Begyndelsen til en «germanisk
Renaissance» ligeløbende med den
romanske (eller klassiske) som
begyndte i det 15de Aarhundrede, og
som vel nu har gennemløbet den

bedste Del af sit Liv, og bærer stærke Mærker af at være kommen op i Oldingsalderen. I saa lang en Tid har nu Europas Digtere og hele Dannelsen øst af de gamle Klassikere. Der raader en udbredt Følelse af at dèr er ikke længer meget nyt at finde. Men vor norrøne Bogverden, den er endnu som et ukjendt Land. Granskningen har først netop begyndt at kaste sit Lys indover det. Der findes ingen Mand nu om Dagen, ikke engang blandt de lærde, som har fuldt Overblik over hvad dèr vil være at finde, naar disse Skrifter en Gang ligger lige saa fuldt aabne for Forstaaelsen, som Grækernes og Romernes nu gjør. Men det ved vi, at hele deres rige Indhold endnu er saa godt som ukjendt for det dannede Europa. Det har først nylig faat høre at der er en slig Verden til. Det har begyndt at længes efter at lære den at kjende. Dets gamle, forfinede, svækkede samfund trænger til en Styrkedrik af Minderne fra sin naturfriske Ungdoms Dage. Mangan ung Mand, ikke blot i Norden men rundt i Europa, skal komme til at foretrække en Drik af Sagas «gyldne Skaaler» for den fra de navnkundige græske Digterkilder. «Hektor og Achillevs kan længe nok vise sin Manddom paa Ilions Slette; mangt et Digter-Emne vil kanske heller lade sine Øine følge Skarphedin over Markarfljot eller Olav paa Ormen lange».

Men i samme Stund det opgaar for os, at vore fædrene Minder nu holder paa at faa Verdens-Betydning, i samme Stund maa denne Tanke fylde hver ægte Nordbos Sind med en dyb Glæde. Det maa gribe os som et Varsel om at Nordens verdenshistoriske Time nu slaar. Er det os som fremfor alle andre har

holdt paa Minderne fra den germaniske Oldtid, saa skal vel disse Minder heller ikke komme til at gjøre sin store Gjerning i Menneske-Aandens Tjeneste uden de nordiske Folks kraftige Medvirkning. Jeg tror sikkert at de norrøne Folk er kaldet til at tage en anderledes voksen og selvstændig Del i dette Aandsarbeide, end de nu i Aarhundreder har taget i det menneskelige Aandsliv. Og det tør vi vel sige alt er begyndt. Norges, Danmarks og Sveriges Digtere har visselig vist en ganske anden Dygtighed til at mane det gamle norrøne Aandsliv op af Graven, end de fremmede som har fristet paa det samme. — I den videnskabelige Forstaaelse er vi ikke komne saa langt. Vore Historikere gaar næsten alle frem i det Spor som Udlændinger har banet; de overfører de fremmedes Tanker paa Behandlingen af det hjemlige Stof. En Nordbo er der dog som har dristet sig til at gaa sine egne Veie. Det er Danskeren Grundtvig. Og han har paa denne sin egen Vei naaet frem til en dybere Forstaaelse af vore Fædres Aandsliv, end den som Udlændingerne og deres nordiske Efterfølgere har vundet. Serskilt har han dybere forstaaet det som er Blomsten af det hele, den mægtige Digtning som ligger for os i deres Gudesagn. Og han har ikke alene aabnet Forstaaelsen af den, men ogsaa vist Veien til at gjøre den frugtbar for Nutidens Folkeliv. I en Gjenfødelse af den germaniske Stammes Minder vil Grundtvig, til Trods for sine mange underlige Indfald, sikkert komme til at staa som en Banebryder uden Mage.

Skrifterne fra det gamle Grækenland har som sagt et ustridigt Fortrin for de norrøne i

Formens fuldendte Skjønhed. I saa Stykke er der ikke nogen Sammenligning. Men vinder Grækerne Prisen i Formens Skjønhed, saa staar visselig vore Fædres Efterladenskab mere end ved Siden af dem i Indholdets Dybde og Sandhed. En saadan Opfatning af det naturlige Menneskeliv, som den der udtales i Vølvens Sang, eier det straalende Hellas ikke noget Sidestykke til, saa vidt jeg kan skjøne. Derfor er det ogsaa i sin Orden at den klassiske Skole har dvælet saa overveiende ved den fuldendte Form og lagt slig Vegt paa at kunne forstaa den. Og lige saa naturligt er det at i det Øieblik den nordiske Oldtids Minder kommer frem for Dagen, da tales der lidet om Formen, mens al Vegten lægges paa at tilegne sig det dybe Indhold som dølger sig bag den sindbilledlige Indklædning. — Men derfor kunde heller ikke den Oplysning som blev grundlagt paa Græsk og Latin, naa andet end et lidet Udvalg inden Folkene. Det er alene dem som er lykkeligst stillet i Livet, hos hvem Skjønhedssandsen kan naa saa stor en Udvikling, mens Sandsen for Livets Høihed og dets Alvor kan vækkes bag en Vadmelse lige saa godt. Derfor er det naturligt at en Skole som bygger paa den germaniske Oldtids Minder, ganske anderledes end den klassiske Skole kan føre Bønder ind i den Oldtid som den sysler med. Dertil kommer da, som nævnt, det at den hos os er den hjemlige. Den klassiske Skole kan bare blive for et lidet Dannelsens Aristokrati. Derfor falder dens Opkomst og Blomstring ogsaa i en meget aristokratisk Tid. Og da den gamle Byrds-Adel tabte sin Magt til de enevældige Konger, saa skabte

Latinskolen en Embeds-Adel (noblesse de robe) ved dens Side. Det Ridderslag som førte ind i denne nye Adelsstand, var netop Indvielsen i Latin og Græsk. — Vor Tid er nu ikke aristokratisk; den er Folkefrihedens Tid. Den har dristet sig til at give den menige Mand fulde borgerlige Rettigheder og Indflydelse paa Samfundets Styrelse. Men den Magt som Menigmand saaledes har faaet i Hænde, har han endnu meget liden Evne til at gjøre gjældende. Skal det store Folk for Alvor kunne bruge denne Magt, og bruge den godt, saa trænger det aabenbar en ganske anden Dannelse, end den det hidtil har faaet Del i. Det kan slet ikke hjælpe sig med nogle «nyttige Kundskaber» mere end før. Det maa have en virkelig «human» Dannelse, eller som vi tager os den Frihed at kalde det: en ægte menneskelig Dannelse. Det maa have en Dannelse, der om den end langt fra er saa omfattende som den gamle latinske, dog lige saa fuldt som den tør sige at den «ikke agter sig fremmed for noget menneskeligt», men kjender sig inderlig i Slegt med alt ædelt og ophøiet i Menneskelivet. En slig Dannelse trænger vor Tid aabenbar, om det skal blive Alvor med dens Folkefrihed. Den stærke Haand som leder Tingenes Gang i Verden, har skabt Latinskolen i Adelsens Tidsalder. Det er den samme Haand, som for vor Tid aabner Adgangen til en folkelig Dannelse i Bondeskolen paa de norrøne Minders Grund, eller Folkehøiskolen.

At en slig Skole virkelig kan udrette noget, det har den alt vist i Danmark. Enhver tænkende Mand som vil gaa til en af de dygtigere Skoler der, og høre paa uden alt for megen Fordom, han skal vistnok

maatte sige sig selv at saaledes er der aldrig tidligere blevet talt til Bønder, det vi ved af. Og lærer han nogle af de unge Tilhørere at kjende, skal han vist ogsaa faa se en aandelig Dygtighed som han før ikke havde ventet hos Bondegutter. — De Forsøg som hidtil er gjort i Norge i samme Retning, er visselig i Ligning med de danske ikke meget betydelige. De kan heller ikke rose sig af at have udrettet synderligt som er værdt at tale om. Men der er ingen Grund til at tvivle paa at denne Sag skal kunne gaa ogsaa hos os, fordi om de første famlende Forsøg endnu ikke har havt stor Lykke med Sig. Vi saa visselig ogsaa hos os lære den Kunst at skabe en folkelig Dannelse paa Grundlag af Arven fra vore Fædre.

Kan en saadan Gjerning lykkes, da synes det mig at vort fædrene Arvegods vil være vel nyttet. Kan de Sangene som engang gik saa stærkt gjennem vort Folk at det gjenlød ud over Europa, «so langan Leid dei visste vel, det song eit Liv bland vaare Fjell» — kan de nu grundlægge den nye Bondeskole som Tiden bydende kræver, ja da synes det mig de har faat en fager Opstandelse fra de døde, Da vil Gjenfødselen af de norrøne Minder nok kunne nævnes Side om Side med, «den klassiske Renaissance».

3.

Der er mange gudfrygtige Mennesker som støder sig over Folkehøiskolen, fordi den taler saa meget om vore hedenske Forfædre.

Dette mener de ikke kan passe for troende Christne. Og naar vi finder saa meget stort og herligt hos disse Hedninger, saa mener de at vi glemmer Menneske-Naturens dybe Fald, og er komne Strid med «den rene lutherske Lære». Det er en farlig grundtvigsk Vildfarelse, siger Folk; somme gaar vel endog saa vidt at de kalder det et Kjættereri, og gjerne vilde have disse Højskolelærere og alle Grundtvigianere ud af den lutherske Kirke, hvis det lod sig gjøre.

Til det maa jeg først og fremst faa Lov at svare at jeg for min Del ikke bryder mig om at hævde mig Navn af Lutheraner. Jeg staar ikke i noget saadant Forhold til Luther, at jeg vil komme i videre Uro, om jeg mærker at jeg er uenig med ham, selv om det skulde være i vigtige Spørgsmaal. — Jeg tror paa Jesus af Nazaret, den store Tænker og Lærer i Jødeland, han som blev korsfæstet af Pontius Pilatus; jeg tror at han opstod fra de døde og ved det gav gyldigt Bevis for sin Paastand, at han var Guds Søn; jeg tror at nan nu sidder ved Kraftens høire Haand, at han skal komme igjen i Herlighed, og føre al Tilværelsen til dens Fuldendelse. Og jeg tror, at jeg skal faa det evige Livs Krone af hans Haand, ufortjent. — Men jeg tror ikke paa Martin Luther.

Det er mig overmaade meget om at gjøre at kaldes efter Jesu Christi Navn, og hede en Christen. Og det Navn giver jeg ingenlunde Slip paa, selvom nogle «lutherske» Theologer eller Lægfolk skulde ville dømme mig fra det. Men det er mig aldrig et Grand om at gjøre at kaldes efter Luthers Navn, og hede Lutheraner. Tvert imod. Spørger man mig om jeg ønsker at kaldes Lutheraner, saa svarer jeg: jeg vil helst være fri. Af

menneskelige Navne vil jeg helst ikke bære andet end det ene: Christopher Bruun.

Og som det ikke er mig om at gjøre at vinde Hædersnavnet Lutheraner, saa er det mig heller ikke et Grand om at gjøre at undgaa Øgenavnet Grundtvigianer. Kun det maa man ikke begjære af mig, at jeg selv skal kalde mig saa.

Jeg indrømmer da mer end gjerne at jeg ikke vil bøie mig for en Sætning, fordi om den har Luthers Navn at støtte sig til, hvis jeg ikke har andre Grunde til at holde den for Sand.

Hvad nu den Sætning angaar, at der ikke findes godt hos det naturlige Menneske, «ikke saa meget som en Gnist», at dets Dyder blot er «glimrende Laster», saa maa jeg tilstaa at jeg ikke er fuldt klar over dette Spørgsmaal. Og jeg mener at jeg som Christen kan have Ret til at være uklar over det, og til aabent at staa ved denne Uklarhed. Det er mig af afgjørende Vigtighed at være sikker i min Tro paa Christus og paa Christendommens Hovedsandheder. Men der er mange Spørgsmaal inden den christelige Lære, og Spørgsmaal som kan være vigtige nok, som ikke behøver at have nogen afgjørende Betydning for hver enkelts christelige Liv. Og mange af dem er jeg slet ikke paa det rene om. Den som i slige Spørgsmaal ikke uden videre vil tage for godt alt hvad «den lutherske Kirke» overleverer ham, han maa undertiden finde sig i at det ikke gaar saa fort med at komme til Klarhed i alle Stykker. Somme maa arbeide og kjæmpe sig frem ganske langsomt, Skridt for Skridt. — Den Sætning som det her gjælder om, er af dem som forekommer mig meget vanskelige at blive klar over.

Den hører ogsaa til dem som er stærkt omtvistede. De forskjellige Afdelinger inden den christne Kirke nu om Dagen er i Strid om den. De gamle Kirkefædre er uenige i sit Svar paa Spørgsmaalet. Og selv i vor egen Kirkeafdeling, den som man for en Feils Skyld pleier at kalde «den lutherske Kirke», selv der er Meningerne delte. Der findes inden den, ikke blot i Norden, men ogsaa i Tydskland, troende Theologer med stor Kyndighed i Skriften og af høi Anseelse for Fromhed og christelig Erfaring, som i denne Sag er uenige med Luther. Jeg tror derfor at jeg, selv overfor strenge Dommere, bør kunne gjøre Regning paa Overbærenhed, naar jeg maa tilstaa at jeg ikke endnu er kommen til Klarhed i dette Stykke. Hidtil har jeg havt nok at gjøre med at faa Klarhed i de Spørgsmaal, som jeg maatte have Svar paa for at kunne leve mit Liv. Og dette hører ikke til dem.

Thi det er intet andet end en Misforstaaelse af Luthers og andres strenge Lære om det naturlige Menneskes fuldstændige Syndighed, naar man af den Grund har imod at der blir brugt hedenske Skrifter i Skolerne og talt om det naturlige Menneskelivs Adel og Høihed. Der er ingen som kan nægte at en hedensk Moder kan have en stærk og ædel Kjærlighed til sit Barn, eller at en hedensk Helt kan brænde af Kjærlighed til sit Folk og sit Land. Og ligesaa vist vil alle foretrække de ædle Hedninger for de slette. Der kan ingen tage os ilde op at vi sætter Sokrates over de usædelige Digtere, eller Epaminondas over Keiser Nero. Og heller ikke skal nogen kunne nægte at Folk nu om Dagen har godt af at elske sit Fædreland og øve alle de «naturlige Dyder», og det enten de

er levende christne, eller ei. Det er da i alle Fald ikke noget saadant Luther negter. Men han paastaar at alt dette naturligt ædle, naar det staar uden Sammenhæng med et Liv i Gud, dog i Grunden ikke er godt, men ondt. Og i det tør jeg slet ikke sige ham imod. Det kan være at han har Ret. Men enten han nu har Ret eller Uret, saa tør jeg lige godt arbeide paa at udvikle det naturligt ædle hos Ungdommen inden mit Folk. Og finder jeg at hedenske Forbilleder, de være nu græske eller norrøne, kan hjælpe mig i dette mit Arbeide, saa bruger jeg dem netop lige freidigt, enten jeg kan være enig med Luther i denne hans Lære, eller ej. — Hvad det for mig kommer an paa at faa vide for at kunne holde Skole, er alene dette: om de ædle naturlige Kræfter som findes hos vore Bønder, har Ret til at faa udvikle sig, eller ei. Og naar jeg til dette Spørgsmaal af fuldt Hjerte svarer: ja, det har de, saa ved jeg at jeg har Luther og alle oplyste Lutheranere med mig. Lad da være at Grundtvigianernes Tale om Guds billedet er urigtig. Det de har gjort for at udvikle det naturlige Menneskeliv hos Bønderne, er en god Gjerning. Og lad være at Lutheranernes Læresætning om «de glimrende Laster» er rigtig. Er det den som har faat dem til i saa lange Tider at forsømme Folkets menneskelige Udvikling, saa vil jeg heller med Grundtvigianerne gjøre godt i Kraft af en urigtig Læresætning, end med Lutheranerne forsove mig i Kraft af en rigtig.

Latinskolen har jo nu i Aarhundreder brugt hedenske Skrifter til Ungdommens Oplysning. Og Tanken er jo dog oprindelig — saa lidet der end oftest gjøres Alvor

af det — at det ædle og vakre i den klassiske Oldtid skal indvirke paa de unges Sind og udvikle de naturlige ædle Kræfter hos dem. Ingen siger noget ondt om Latinskolen for den Sags Skyld. Men naar Folkehøiskolen lader det ædle i vore Forfædres Liv og Tankegang virke paa deres Sønner, saa skal dette nødvendigvis vise Slaphed i Opfattelsen af Synd. Og det underligste er at de som paastaar dette om Folkehøiskolen, gjerne i Modsætning til den holder saa stærkt som muligt paa Latinskolen. Man fristes virkelig ofte til at spørge om disse Latinskolens rettroende Velyndere ikke mener at de gamle Latinere var lige saa fuldt Hedninger som de gamle Nordboer? Kan en god Lutheraner sende sin Søn paa en Latinskole, saa kan han for denne Sags Skyld netop lige saa godt sende ham paa en Folkehøiskole. Jeg skammer mig næsten ved at skrive noget som i den Grad siger sig selv. Men Folkehøiskolen er en ny Sag. Overfor den er det ikke sjeldent at selv Folk som ellers er forstandige, blir som slagne med Blindhed.

Luther selv var jo i sin Tid af dem som arbeidede ivrigt for at fremme Studiet af den klassiske Oldtid. Hans bedste Ven og Medarbejder, Philip Melanchton, var en af Tidens første Humanister, eller Beundrere af denne Oldtids Værker. Og som Luther støttede den «klassiske Renaissance» i sine Dage, saa er det fuldstændigt i Luthers Aand at arbejde for den norrøne Gjenfødelse i vore Dage. Men de Theologer som mest elsker at smykke sig med Luthers Navn og at gjentage hans Sætninger, ved ofte meget lidet om hvordan Luther var i sit virkelige Liv. Eller om de ved det, saa tænker

de ikke over det. De ligner barn meget lidet i sin Færd.

Luther er dog langt fra den første store Lærer som har givet Studiet af de hedenske Klassikere Borgerret inden for den christne Kirke. De fleste af de gamle Kirkefædre havde gaat i de hedenske Klassikers Skole. De kunde aabenbar ikke blevet det de blev, uden deres Hjælp. Da Keiser Julian den frafaldne vilde ødelægge Christendommen, søgte han at stænge de Christne Adgangen til disse Studier, for at holde dem borte fra menneskelig Dannelse. Havde et slikt Keiserbud faat staa ved Magt, vilde det været ganske anderledes farligt end en blodig Forfølgelse. Hele Oldtidens Kirke i Grækenland og Rom, i Lilleasia og Ægypten vilde være blevet noget ganske andet end det den blev, og noget mindre, hvis dens ledende Mænd ikke havde faat følge sin Aands Trang og øse menneskelig Udvikling af de hedenske Kilder. Det mest straalende Christenliv vi kjender, skylder disse Hedninger en ikke uvigtig Del af sin Storhed og sin Glands. De gamle Hedningefolks bedste Guld blev Kirkens Eie. Kanske har det i dens Hænder faat et endda større Værd, og gjort endda mere Gavn, end inden det Folk og den Tid det oprindeligt tilhørte. Kanske var det dets, dybeste og sidste Bestemmelse, at træde i Tjeneste hos en Aand som er høit ophøiet over den som havde frembragt det.

Men den som er den første og rette Ophavsmand til alle disse hedenske Studier inden Christenheden, er ingen anden end den store Israelit som grundlagde Kirken blandt Hedningerne, Apostelen Paulus. Mens han endnu

var Jøde, havde han i Tarsus læst de gamle græske Tænkere og Digtere. Og hvad han der havde lært i sin Ungdom, det glemte han ikke, da han blev Christen og blev Mand. Og han glemte heller ikke at bruge det. Den Tale hvormed han aabnede sin Virksomhed i Athen, er os endnu opbevaret. Den staar der som et dyrebart Minde for alle Tider, om hvordan denne uforglemmelige Mand har været; den staar der som et uvurderligt Vidnesbyrd om hvordan han pleiede at bære sig ad, naar han vilde vinde dannede Hellenere for Troen paa sin Herre. Og i denne Tale støtter han sig til det mærkelige Ord af en hellenisk Digter, at Mennesket er Guddommens Slegt. Det har visselig ikke været den eneste Gang i hans lange Virksomhed blandt Hellenerne, at han gjorde noget lignende. Det var jo for at han skulde kunne forstaa Hellenerne til Bunds og kunne anslaa de Strenges som gav Klang hos dem, at den Haand som fra Moders Liv af havde udset ham til Hellenernes Veileder, havde ført ham i den græske Skole i Tarsus. I hans Breve findes der ogsaa efter Kjenderes Dom stærke Spor af hans Studium af græske Philosopher. Naar han var blandt Grækere og havde med dem at gjøre, var han selv som en Græker. Og han hævdede seierrigt Grækerens Ret til at være Græker paa samme Tid som Christen. Et mægtigt Parti mellem de Christne paa hans Tid vilde omskjære Grækerne og gjøre dem til Jøder. Paulus kjæmpede under hele sin Virksomhed mod disse Mænd. Og det lyktes ham for alle Tider at grundfæste Hedningefolkenes Frihed og Jevnbyrdighed inden Kirken. Havde Paulus ligget under i denne Kamp, en af de tyngste i hans Liv,

var det blevet herskende Grundsætning at omskjære alle Hedninger ved deres Optagelse i Kirken, saa vilde visselig hele Christenheden have faat jødisk nationalt Stempel. Da vilde vel ogsaa hele den christelige Opdragelse kommet til at gaa paa jødisk. Da havde næppe mange unge Mænd blandt de Christne havt Kraft til det dristige Skridt at gaa ind i de hedenske Læreres Skoler, eller ind i de klassiske Studier. Det gamle — og om man vil det nye — Testamentes Forfattere vilde blevet det christne Europas eneste Klassikere. Men da vilde ogsaa t. Ex. Origines's store Skikkelse blevet en ganske anden end den var, hele Kirkefædrenes Række en ganske anden, hele den gamle Kirke en anden, hele den europæiske Cultur-Udvikling indtil vore Dage en anden — ufri, uselvstændig. Hele Japhets Stamme vilde have mistet sin selvstændige Eiendommelighed fra den Tid den blev christnet. Japhet vilde have følt sig som en Træl i sin Broder Sems Telte.

Dengang da Paulus med guddommelig Overlegenhed hævdede sin uhørt dristige Sætning om Hedningefolkernes Ligestilling inden Kirken, da grundlagde han med det samme studiet af hedenske Klassikere inden Christenheden, grundlagde det saaledes at det staar der den Dag i Dag. Tør vi deraf drage nogen Slutning om at han vilde billige Studiet af de hedenske Germaneres Aandsværker? Ja, det tør vi vistnok. Han der var som en Græker blandt Grækere, vilde visselig søgt at være som en Barbar blandt Barbarer, som en Germaner blandt Germanere, om han var bleven sendt til dem. — Den

menneskelige Dannelsen inden Christenheden blev ikke grundlagt paa Jødernes gamle Skrifter, men paa Grækernes. Dette skede ikke af den Grund at disse jødiske Klassikere ikke skulde kunne give Billedet af et ædelt Menneskeliv, lige saa vel som de giver en guddommelig Aabenbaring. Ja, der har i Israel, i dets Blomstrings Dage, udfoldet sig et Menneskeliv som er mere end jevnbyrdigt med Hellenernes. Hvor har Helter kjæmpet, hvor har Mænd elsket, hvor har Læber sunget, saaledes som i Israel? Hvor har Hjerter flammet som der? Den som vil se Mennesket i sin Vælde, han kan læse Hjob. Jeg er overtydet om at der hverken hos Aischylos eller Sophokles findes noget, som ikke blegner overfor denne Kjæmpe. Den græske Aand eier ligefrem ikke den Malm som skal til i slig en Støbning. — For christne Israeliter, og vel for Semiter i det hele, vil visselig det gamle Testamente afgive et Grundlag for menneskelig Dannelsen, menneskelig Aandsudvikling, som ingen andre Klassikere kan opveie. Men for os Vesterlændinger af Japhets Æt passer det ikke til det Brug. Det er for fremmed for os. Den menneskelige Side af det gamle Testamente er for vanskeligt tilgjængelig for vor Forstaaelse. I Aarhundreder har Christenhedens Theologer syslet med det gamle Testamente, næsten uden at blive opmærksomme paa den. Og hvor mange af dem er det som ved af den den Dag i Dag? I alle Fald kan man trygt spørge saa for vort Lands Vedkommende. Er der kun et lidet Udvalg som kan faa Adgang til Latinskolens klassiske Dannelsen — den Dannelsen som skulde være grundlagt paa det gamle Testamente,

vilde kun staat aaben for en liden Brøk af disse igjen. Derfor kunde ikke det christne Europas Dannelse bygges paa ebraisk Grundlag. Derfor maatte Grækernes Klassikere gjøre denne Tjeneste. For hele Japhets Stamme, ogsaa for Germanerne, er den græske Bogverden hjemlig og forstaalig i Ligning med den ebraiske.

Men for alle Germanere, og serskilt for os Nordboer, og aller mest for det menige Folk iblandt os, er dog den græske (og romerske) Bogverden fremmed og utilgjængelig i Ligning med vore Fædres. Og har Gud villet at det christne Europa skulde gaa i Skole hos de hedenske Hellenere, saa synes jeg ingenlunde det er Ham uværdigt eller uligt at aabne vore Bønder en Adgang til menneskelig Dannelse ved at gaa i Skole hos vore hedenske Fædre — at gjøre det Detop nu, da paa én Gang Norrøna-Stammens og Bøndernes Time slaar.

Nei, det er ikke nogen grundtvigsk Vildfarelse, naar Folkehøiskolen saa meget taler om Hedninger og fremhæver de gode Sider hos dem. Den holder sig derved alene i det samme Spor som Gud selv har udpeget for al menneskelig Skole inden Kristenheden fra Kirkens første Tider af indtil vore.

Men falder denne Fordom, saa staar der en anden ved dens Side, som vel er endnu stærkere: Folkehøiskolen er udgaaet fra Grundtvigianerne. Grundtvigianerne er Kjættere, altsaa maa denne Skole være kjættersk. Den maa være slig, at den fortjener alvorlige lutherske Christnes Modstand. Selv om man ikke skulde kunne sige hvad der er dens Feil, saa føler man sig inderlig

overtydet om at en saadan Feil maa være til Stede, og det en afgjørende Feil, som skjæmmer ud det hele. — En slig Følelse overfor Folkehøiskolen er meget udbredt. Jeg tror den er Hovedgrunden til den stærke Modstand denne Skole møder fra gudfrygtige Folk i Landet. Det er den faste Baggrund for de mange løse Beskyldninger som de saa letvindt udslynger imod den.

Men paa den ene Side er det nok ikke saa sikkert at der ikke kan komme noget godt fra Kjættene. Og paa den anden Side er det vel heller ikke vist at man gjør Ret i at se paa Grundtvigianerne som Kjættene.

Jeg for min Del holder dem da ikke for Kjættene. Jeg har nu staaet i Lære hos Grundtvigianerne i omtrent 10 Aar. Det har nærmest været for at lære at holde Skole; men med det samme har jeg lært meget af dem for mit Liv som Christen. Jeg vil gjerne tro at de tager fejl i sine eiendommelige afvigende Paastande. Men om der ogsaa hænger Vildfarelser ved deres Retning, kan den nok for det være en god og livskraftig Retning inden vort Kirke-Samfund, som det er aldeles urigtigt at stemple som kjættersk. — De «lutherske», Theologer har for det meste havt en stor Tilbøielighed til at gjøre enhver Vildfarelse til et frygteligt Kjætteri. Mangen Mand hvis Navn de nu hædrer høit, har i levende Live faaet bære Kjættermærket. Philip Melancton faar nu sin gode Del i den Dyrkelse de yder Luther. Men han har faaet lide meget af «lutherske» Theologer. Der var en Tid da det at hede Philippist var lige saa slemt, som det nu er at hede Grundtvigianer. Og Philip Melanctons Afgivelser fra Luther var vel ogsaa i Virkeligheden

fuldt saa store som Grundtvigs er. Selv de gamle Kirkefædres store Skikkelser var ofte flekkede af Vildfarelser, somme endog af temmelig grove. Og gjennem hele Kirkens Historie har det været saa, at naar der fremstod en ny Aandsretning som havde faat Øie for en Sandhed som netop trængtes i deres Tid, saa var den altid stærkt fristet til at lægge overdreven Vegt paa sine egne «Opdagelser». Og de som ensidigt fremhævede de nye Sandhedstanker, kom i meget tidt til at gjøre det ogsaa i overdrevne Udtryk, og til saaledes at støde an mod gamle anerkjendte Sandheder. Og naar som helst noget sligt er sket, kan man være vis paa der altid er en hel Del Theologer ude og raaber paa Kjættereri. Ja, selvom der ingen Vildfarelser er til Stede, lyder dog gjerne Theologernes Kjætterraab lige fuldt, naar der bare er nye Tanker som de ikke har faat sig overleverede, og Udtryk som de ikke ere vant til at høre. Speners Kjætterier blev efter den Tids theologiske Mode regnede til at løbe op i Hundreder. — Den Kjætterdom som nu fældes over Grundtvigianerne, og den dybe Mistænkelighed imod dem som den underholder hos gudfrygtige Lægfolk her i Landet, behøver derfor slet ikke at have meget at betyde, saa plagsom den end kan være for dem den gaar ud over.

Den som ser paa Grundtvigianerne i Livet, og ikke gjør det med vore Læseres hildede Blik, han skal neppe kunne tvivle paa at det er levende Christne han ser. Mig forekommer det at Christenlivet hos dem, efter vor Tids fattige Leilighed, maa kaldes sundt og kraftigt. Det er visselig ikke frit

for Skjævheder og Skyggesider. De Anker som de rimeligere blandt deres Modstandere i saa Stykke fremfører imod dem, er næppe rent uden Grund. Men er der da kanske ikke Grund til Anker over Livet hos de andre som tør kalde sig troende nu om Dagen? Mig selv vil jeg ikke engang tale om. — Til Trods for de Vildfarelser som kanske findes i deres Meninger, og til Trods for Feilene i deres Liv, forekommer det mig at jeg meget sjelden i mine Dage har truffet saa gode Mennesker som Grundtvigianerne i Danmark. Jeg skulde ønske at det samme lod sig sige om deres mange Modstandere i Norge. Da vilde den norske Kirke staa ikke lidet høiere end den gjør.

Anderledes kan jeg ikke se paa Grundtvigs Venner. Men lad være at jeg tager fejl i dette og sætter dem for høit. Lad være endog at deres Vildfarelser er af det dræbende Slag som bør udelukke fra Kirkens Samfund, og bør stemples med den Mistanke og Afsky som nu rammer disse fra Mennesker fra gudfrygtige Folk i vort Land. Endda er det ikke sikkert at de ikke kan have skabt en god Skole. Naar en Vildfarelse faar nogen Magt i sin Tid — og Grundtvigs Tankegang er aabenbar en Magt i Danmark — saa er det næsten altid Tilfældet at der følger noget sandt med den. Selv de virkelige Kjætterier har gjerne, ved Siden af sin Vranglære, Øie for en eller anden Sandhed af dem som Tiden netop trænger til. Og dette Sandhedskorn er det som giver dem saa megen Magt, ofte netop over mange af de bedste i Tiden. Endog paa det rent christelige Omraade har Kjætteerne ikke sjelden havt en Sandhed at gjøre gjældende ved Siden af sin Vranglære. Kirken har

stadig havt en Del at lære af Kjætteerne; ikke sjelden har den lært Theologi af dem. Og kanske har den ikke ofte gaat saa ivrigt i Skole hos virkelige Kjætttere, som netop nu om Dagen. Fritænkeriet har i over hundrede Aar været overlegent paa Videnskabens Omraade. Selv paa Theologiens har det udfoldet en saadan Dygtighed, at den troende Theologi har maattet finde sig i at gaa i Lære hos det. De «rettroende lutherske» Theologer ved Kristiania Universitet har faat en god Del af sin Theologi fra Fritænkere, paa første eller paa anden Haand. Og disse Fritænkere, det er virkelige Kjætttere. Kan disse Mennesker blive de troendes Læremestere i Theologi, saa er det ikke at undres over om der kan være noget at lære af dem paa andre Omraader, som den menneskelige Videnskabeligheds, Skolevæsenets og Politikens. Men gaar det upaataalt an for vore rettroende Theologer at lære Theologi af Mænd som fornægter Kristus, saa kan det aabenhar ikke paa Forhaand holdes for noget urimeligt at Grundtvigianerne kan have gjort en stor og værdifuld Opdagelse paa Skolens Omraade, om man saa end vil dømme dem aldrig saa strengt og ubilligt. Paa dette samme Skolens Omraade har Fritænkerne længe været dem som giver Tonen an. Til Fritænkernes Skolevæsen staar Theologerne ved vore Skoler og vore andre troende Skolemænd i et temmelig underdanigt og lidet selvstændigt Lærings-Forhold. — Det er en saadan Skole, som i Modsætning til den grundtvigske Folkehøiskole holdes for saa uplettet rettroende, som alle «gode Lutheranere» opretholder og sender sine Børn til.

Nei, den Tro at Folkehøiskolen maa være daarlig, fordi den er opfundet af Grundtvigianere, den er ikke andet end en Fordom, hvor udbredt den end kan være. — Den blinde Fordom har i det hele kastet sig over disse Skoler. Den retter alle Slags Angreb imod dem, ogsaa saadanne som fuldt saa vel rammer det Skolevæsen som den samme Fordom lige saa blindt har kastet sin Elsk paa. — Men dette er ikke noget at undres over. Det er den Skjebne som det nye næsten altid maa finde sig i, og serskilt, naar det er godt.

En anden og gjængs Indvending mod disse Høiskoler er den, at man ikke lærer noget ved dem. Hvor der ikke er Lekser og Selvarbeide for de unge, hvor de bare sidder og hører paa Læreren, der er det aabenbart, mener man, at de ikke beholder noget videre af det, og at det hele er til liden eller ingen Nytte. — Det har truffet sig saa underligt, at de som jeg har hørt fremføre denne Indvending med største Iver, netop har været Prester. Men Presterne selv skulde jo være de levende Vidnesbyrd om hvor store Ting der kan udrettes alene ved at tale for lyttende Tilhørere. Dette er jo det vigtigste i deres Gjerning. Og kan det for Folks kristelige Liv have saa stort et Værd som Presterne selv siger det har, i Kirken at høre paa deres Prædiken, saa maa det dog ogsaa kunne have noget Værd for Folks menneskelige Aandsliv, i en Skole at lytte til et menneskeligt Aandsord. Hvoraf kommer det saa at Folk alligevel tror det er til ingen Nytte at «sidde og høre» i en Skole? Jo, det kommer deraf at der er saa liden Magt i Presternes Ord i vore Dage. Det er alt for almindeligt hos os at man ikke kan lære synderligt

ved at høre paa Prestens Ord og heller ikke i anden Maade have megen Nytte af det. Hvis Forkyndelsen i vore Kirker havde havt lidt mere Lighed med hvad den skulde være, saa vilde Folk ikke være saa uvidende om hvad for en Magt der kan ligge idet mundtlige Ord.

Hvad dette mundtlige Ord kan udrette, det har ingen saaledes vist Menneskene, som Jesus af Nazaret. Og næst ham er det hans Venner og Udsendinger som viser os Ordet i dets Vælde. De gik ud og omskabte en Verden ved Kraften i sit Ord. Og i det Samfund de har stiftet, skulde aabenbr «Ordets Tjenere» til alle Tider have en lignende Kraft i Eie. Det har de ogsaa havt, naar det har staat godt til i Kirken. Men i de Tider hvor Christendommens aandelige Magt blir ringe, hvor Christi Aand kun svagt kan spores inden hans Samfund, da ytrer dette sig først og fremst i det at det Ord som tales inden Kirken, taber i Kraft. Og saa blir da Livet derefter. Thi Christenlivet og dette Ord, de stiger og synker med hinanden.

Men Ordets Magt viser sig ikke blot inden Christendommen. De øvrige Religioner er vistnok ogsaa, ligesom t. Ex. Muhameds, stiftet ved et flammende Ord. Og alle store aandelige Omvæltninger i Menneske-Slegtens Liv er frembragt paa denne Vei. Hvor ofte i Historien har ikke et begejstret Ord hævet et sunket Folk? Alene ved Kraften i sit Ord var det at Perikles styrte Athen. Ved sit Ord var det at Demosthenes kjæmpede sin mandige Kamp for at redde det samme Athen fra Undergangen. — Det er Ordet, det mundtlige Ord, som har øvet alle de største Storverk

paa Jorden, og det baade til godt og til ondt.

I den nyeste Tid spiller Bøgerne Rolle som ingensinde før. Mere og mere har Menneske-Slegtens stærkeste Kræfter kastet sig paa det at skrive Bøger, og vendt sig fra det at tale. Bogverdenen har suget Kraften fra det mundtlige Ord. Det er blevet vanskjøttet og ringe agtet; Bøgerne er skattet over sit Værd — og dette til liden Baade for Menneskelivet. Thi hvor høit vi end vil sætte Bøgernes Værd og «Literaturens» Indflydelse paa Folkene, vi kan dog aldrig haabe at udrette det med Bøger, som til sine Tider har været gjort ved det mundtlige Ord. Vi taaler ikke at forsømme og vanskjøtte Evnen til at bruge Ordet. Det gjemmer i sig en Kraft, en Menneske-Slegten ikke har Raad til at lade sygne. — Lad det da længe nok væe en Overdrivelse, naar Grundtvig paastaar at alene det mundtlige Ord har Liv i sig, mens alle Bøger ere døde. Det skal ikke kunne negtes at Ordet kan eie i sig en Kraft som ingen Bog kommer op imod, og øve en ulige større Virkning end Bogen.

Hvad der paa Skolens Omraade, i den menneskelige Oplysnings Tjeneste, kan udrettes ved det levende Ord, det har vel ingen vist paa saa uforglemmelig en Maade som Sokrates, han som aldeles forsmuede at skrive ned det han meddelte sine Tilhørere. Men alle den gamle Verdens Philosoph-Skoler hvilte, som hans, paa Kraften i det mundtlige Ord. Og selv i vore Dage, da Bøgerne truer med at tage Luven fra det, er det vel for de ypperste Universitets-Læreres Vedkommende aabenbart at det at læse deres Skrifter ingenlunde er det samme

som at høre dem selv. Og jo mere af virkelig Aand en Mand har, des klarere blir dette. Her i Landet kan dette let glemmes, fordi saa mange af vore Professorers Virksomhed omtrent gaar op i at dietere Forelæsninger. Naar det er Tilfældet, kan en trykt Bog af den samme Mand nok være lige saa meget og mere værd som at høre ham.

Men det maa være klart, at ogsaa i en Skole for Bondegutter maa der kunne udrettes mere ved den mundtlige Tale end ved nogen Brug af Bøger. Det kommer alene an paa om de som taler, virkelig eier noget af den Magt i sit Ord, som har øvet saa mange Storverk paa Jorden. Har de ikke anden Evne til at tale om de menneskelige Ting, end de fleste af vore Prester har til at tale om de guddommelige, saa er det fuldt sandt at det bleven meget daarlig Skole. — Men om vi eier noget af disse Ordets høie Kræfter, derom faar de bære Vidnesbyrd, som har været vore Tilhørere. Er der noget af Saafrøets Kraft i vort Ord, saa skal det vel hos somme gro og bære Frugt.

Men saa sikker jeg end er paa at de unge kan have varigt Udbytte blot af at sidde og høre, saa vil jeg dog ikke negte at der kan være lidt af Sandhed i den Anke, at man «ikke lærer noget» ved de frie Folkehøiskoler. De unge faar virkelig mindre af Kundskab, end de kunde faa, hvis det var det vi lagde an paa. Men det gjør vi ikke. Det vi vil, er noget som i vore Øine er langt større og vanskeligere. Det er at hjælpe Bondegutterne til menneskeligt — «humant» — Aandsliv og Aandsudvikling, jeg kunde sige til Dannelsen, hvis dette Ord ikke gjerne blev taget saa overfladeligt og slapt. Og dette høiere Formaal kan vi ikke

naa ved Lekser og Overhøring, men alene ved den Magt som ligger i det levende Ord.

Dette er ikke saa at forstaa, som om man ikke skulde kunne faa virkelig og varig Kundskab ind uden Lekselæsning, blot ved at høre. De frie Barneskoler bruger ikke Lekser. Læreren bare fortæller Børnene af Israels og Fædrelandets og Verdens Historie, Og ved det faar de virkelige Kundskaber i disse Ting, som ikke blot er mere levende og frugtbare, men ligefrem større og fastere, end de som de faar ved Statens Almuskoler, — En slig fri Barneskole, dreven ved det levende, mundtlige Ord, er da det naturlige Underlag for de frie Folkehøiskoler.

Men det er fuldt sandt at Ungdommen inden vor Bondestand nok kan trænge til andet og mere af Kundskab, end det de faar ved Folkehøiskolerne. Saa vidt jeg skjønner, er det især i tre Retninger de trænger denne videregaaende Kundskab. Først i Naturfag. Og denne Trang er der allerede nogen Adgang til at faa tilfredsstillet ved Landbrugsskolerne. Men videre er der en stærk Trang til Stede efter at faa Kjendskab til vore Love. Og endelig trænges der Hjælp til at lære at læse Bibelen. Og det er mit Haab at der med Tiden skal fremstaa baade en Lovskole og en Bibelskole, skikket for dem som har gennemgaaet Folkehøiskolen. — Men det som for Øieblikket trænges aller mest, det er Skoler som kan give vore Bønder almenmenneskelig Dannelse. Og det er det Folkehøiskolen søger at gjøre, idet den byder dem en historisk-poetisk Dannelse paa hjemlig Grund. En slig almenmenneskelig Dannelse bør helst være Grundlaget for al

videregaaende Fag-Kundskab ogsaa hos vore Bønder ligesom inden det herskende Skolevæsen den klassiske Almendannelse skal være Grundlaget for alle Fag-Studier.

Blandt dem som leder Landets Skolevæsen, lader det til at man finder at de mundtlige Foredrag dog ikke rent bør undværes i en Skole for unge Bondegutter. Ved de nyoprettede Amtsskoler skal der jo holdes Foredrag. Men ved Siden af det skal man sikre sig «en ordentlig Kundskabs-Tilegnelse», omtrent som det sker ved andre offentlige Skoler, ved Lekser, Overhøring og Examiner. Man vil paa én Gang opnaa Fordelene ved begge Fremgangsmaader. Man vil have det mundtlige Ords vækkende, livmeddelende Paavirkning, og paa samme Tid ikke miste noget af Kundskabsmængden. Det ligger nær nok at slaa ind paa en saadan Mellemvei. Men det er ofte ikke nær saa let gjort som sagt, at forene det man holder for det gode ved to forskjellige Retninger. I de første Aar jeg holdt Høiskole, fristede jeg paa dette. Paa samme Tid som jeg fortalte Historie, søgte jeg ved Overhøring at sikre mig at mine Tilhørere efter en Bog lærte Hovedindholdet af det jeg havde fortalt. Men mig lyktes det ikke at naa frem til den rette «Enhed mellem Modsætningerne». Tvert om. Det var ikke langt fra at jeg gik glip af begge Dele. Det blev smaat nok med Kundskabs-Tilegnelsen. Og endda længere var jeg fra at vinde den Magt i min Tale, som jeg havde kjendt hos andre Høiskolelærere baade i Danmark og Norge. Jeg indsaa at jeg for mit Vedkommende maatte være glad, om jeg kunde naa det gode paa den ene af Siderne. Og da var jeg

ikke i Tvivl om hvilken af dem der var mest værd. Fra den Tid af lagde jeg al min Magt paa at kunne tale til de unge, og opgav al Slags Overhøring som en Hindring for det. Og endda har jeg i alle disse Aar stadig maattet føle hvor alt for liden Magt jeg har i mit Ord. Men jo mere det lykkes for mig, jo mere min Tale blir Meddelelse fra Sjæl til Sjæl, des dybere føler jeg at det vilde være utilladeligt at faa de unge til at give fra sig igjen det de et Par Dage før havde taget imod. Siger jeg noget som virkelig gaar ind i dem og bliver en Del af dem selv, saa undergaar det en Forvandling i deres indre. Det kan da ikke gjengives et Par Dage efter. Men det kan blive dem kjært som deres Livs bedste Eie. Det kan fastholdes gennem aandelige Kampe imod materialistiske Omgivelsers Indvendinger, og mod egne Tvivl. Og saa kan det, Aar bagefter, komme igjen, men da i en anden Skikkelse, i den Skikkelse det har faat af dem selv. Og det kommer da frem, ikke som Svar paa en Lærers Fritting, men overfor de Spørgsmaal som stilles til dem af Livet selv. — Hvis mine unge Tilhørere var i Stand til kort Tid bagefter nogenlunde at gjengive det jeg havde sagt; saa vilde jeg i det se et Vidnesbyrd om at mit Ord ikke var sunket ind i deres indre, men blevet liggende ovenpaa som det der blev «saaet ved Veien», at det var opbevaret usmeltet i deres Hukommelse, men ikke opfanget af Spiregrunden i deres Sind.

Jeg har da ikke kunnet faa Lekselæsningen til at gaa sammen med den levende Tale til de unge. Og jeg er overtydet om at dette ikke skriver sig alene fra en tilfældig Mangel paa Dygtighed hos mig. Det ligger i Sagen selv, og andre vil støde

paa de samme Vanskeligheder som jeg. Det er sandt, det gaar godt an paa en Gang baade at holde Foredrag og at drive paa Overhøring. Men det gaar ogsaa meget let an at komme til at holde slige Foredrag som ikke faar nogen Betydning for Tilhørernes Liv. Den som driver paa med Lekser og Overhøring, skal faa mærke det at der kommer ind en Magt som vil lægge sig koldt mellem ham og hans Tilhørere, og som virker til at hans eget Ord mere og mere kommer til at udgaa fra Overfladen af hans Sind. — Amtsskolerne har havt den Lykke at faa blandt sine Lærere nogle af de unge Mænd som havde varmest Kjærlighed til vore Bønder, og mest Tro paa deres Fremtid. Somme af dem har sikkerlig havt et høiere Maal i Sigte, end at meddele nogle spredte Kundskaber i en hel Del Fag. Disse skal nok komme til at mærke at det ikke er at lide paa, at Styrelsen i sine Skoleplaner har faat Rum for det som er det væsentlige ved Folkehøiskolernes Fremgangsmaade. Statsstyrelsen har skyndt sig med at faa kastet Sælen ogsaa paa denne Bedrift: Skolen for voksne Bondegutter. Og den har forgyldt Sælen. Men de bedste af dem som har taget den over Skuldrene, tør vel faa sande det gamle Ord, at «Frihed er bedre end meget Guld».

Disse Amtsskoler ser ellers nu ud til kanske at skulle skaffe de frie Folkehøiskoler deres syv magre Aar. Mens de fleste Amtsskoler er fyldte og overfyldte, minker Søgningen ved mange frie Folkehøiskoler. Ved somme svinder den saaledes ind, at det truer med at de skal gaa i Staa. Og en saadan Følge af Amtsskolernes Oprettelse er vel hverken uventet eller ukjærkommen for mange af dem

som har havt mest med den Sag at gjøre. Vist er det i alle Fald at der er mange nu, og serlig blandt de mægtige, som «fröjdas åt vår undergång». Og denne Glæde maa vi kanske lade dem nyde godt af en Stund. Men med Guds Hjælp skal den ikke «blifva lång». Den frie Folkehøiskole er dybt i Pagt med de to Sandhedstanker som det serskilt er givet vor Tid at have Øie for og at gjøre gjældende: med Nationalitetens og med Folkefrihedens store Tanker. Det er disse Tanker som Lykken og Seiren følger overalt i Landene nu om Dagen, fordi Begeistringens, fordi Aandens Kræfter følger dem. Ogsaa hos os skal Lykken og Seiren komme til at følge dem, skjønt de her som andensteds skal lære det at seire gjennem Nederlag». Arbeidet for Norges Gjenfødelse er dybt i Slegt t. Ex. med det for Italiens, saa forskjellige end Vilkaarene for Arbeidet og Kampen er i «det fagre Italien» og her i «det fattige Svadberglandet». Det ser visselig meget anderledes ud at stelle med en Høiskole end at følge Garibaldi paa hans dristige og lysende Færd, anderledes fredeligt og fareløst og ringt. Og dog ved jeg ikke om det i Virkeligheden koster saa meget mindre. Jeg for min Del har i alle Fald mer end en Gang været fristet til at ønske mig en Kamp for min Sag, hvor Livet rask sattes i Vove for en stor Seier, ønske mig en Række fiendtlige Bajonetter at kaste mig imod, fremfor det mit, Liv igjennem at skulle trækkes med denne fornemme Haan fra Oven og denne seige Sløvhed hos det menige Folk. Men det tjener til ingen Ting at sidde og ønske. Vi faar tage Arbeidet og Kampen op under de Vilkaar som er blevne vor Lod. Her er Kampene

smaa og Æren ringe og Faren ingen uden den at et Livs Arbeide kan spildes som en Elv der taber sig i Sand, Men Maalet er det samme: Folkets Gjenfødelse efter sin store Fortids Billede. Og Vanskelighederne er heller ikke hos os rent smaa; den som vil komme og tage i med, skal vist faa kjende at de er store nok for vore Kræfter, — I ét Stykke, og det et vigtigt, er Vilkaarene her bedre end andensteds. Her er Arbeidet for Folkets Gjenfødelse let at holde rent for al Smitte af Uret og Vold. Og her kan det derfor ogsaa langt lettere ske at troende Christne træder ind i Arbeidet for Tidens store Tanker, Mens Forkjæmperne for disse Tanker i Italien og andensteds mest er Fritænkere, staar Arbeidet ved de frie Høiskoler i de nordiske Lande paa Christendommens Grund. Seirer disse Tanker andensteds i Verden, skal de visselig seire i Norden og i Norge; og kanske skal Seiren her have mere af Velsignelse i sit Følge, end de fleste andre Steder. Thi der følger Velsignelse med det Arbeide som blir gjort i christen Tro. Og vil det somme Tider se mørkt ud for den lille Flok af folkelige Arbeidere her i Landet, saa kan man her ganske anderledes fuldt end ude i den store Verden, tilraabe dem Ordene af den gamle Sangen: «Din sak er Guds, gack i ditt kall, och i hans hand dig anbefall, så räds du ingen fara».

Ellers er det da slet ikke at undres over, om Mængden af vort Folk for Tiden foretrækker Amtsskolerne for de frie Folkehøiskoler, og om det en Stund gaar tilbage med de sidste. Var der noget som var underligt, saa var det det at disse Skoler i Førstningen kunde have saa vidt god Søgning som de havde. Det kom da ikke af at

det var saa mange som var glade i vor eiendommelige Maade at drive Skole paa. De aller færreste af dem som kom, havde nogen Greie paa den. De fleste kom fordi de nu engang vilde paa en Skole, og fordi der ingen anden var, eller dog ingen som laa saa lugomt til. Nu er der kommet andre Skoler, og de byder billigere Vilkaar. Da er det saa rimeligt at Mængden gaar til dem. Vi beholder ikke andre end dem som ved — eller dog har en Følelse af — hvad Høiskole er. Og det er ikke saa ret mange, skjønt altid en Del flere end i den første Tid. Vi beholder dem som er Sagens virkelige Venner; vi har tabt dem som bare havde Udseende af at de var det. Og det Tab er da ikke saa farligt. Det kan kjendes trykkende nok for en og anden fattig Høiskolelærer som mister største Delen af Betalingen for sit Arbeide, og som kanske endog kan blive nødt til at slutte med den Gjerning han havde kjær. Men for Sagen kan det ikke gjøre meget, om der falder et Skin og gaar bort en Del Penger. Det vil give dens Tjenere et større Alvor, naar de faar smage lidt Modgang. Og de Høiskolelærere som muligens kan blive nødte til at opgive det Arbeide de hidtil har drevet, skal visselig paa anden Maade finde et Rum for sine Kræfter i den folkelige Sags Tjeneste.

Jeg tror det er godt at Folket faar Leilighed til at sammenligne Høiskolernes og Amtsskolernes Undervisning. Den bedste Del af det skal dog nok med Tiden faa Øie. for at Høiskolen eier noget som Amtsskolen ikke kan give; og skal vel ogsaa indse at dette «noget» er det vigtigste.

I Danmark er Høiskolerne fremgaaet af den mægtige aandelige

Bevegelse som Grundtvig gav Stødet til, og som der har strakt sig over næsten alle Aandslivets Omraader, og gaat gjennem alle Lag af Samfundet. Disse Skoler har derfor i Danmark været ganske anderledes forberedte end hos os, og har, ved Siden af al Modstand, kunnet finde en ganske anden Forstaaelse baade hos høie og lave. Thi den grundtvigske Bevegelse i Norge er for meget lidet at regne mod den i Danmark, baade i Omfang og i indre Kraft. Skal Høiskolerne hos os komme til at faa en lignende Betydning, som den de har i Danmark, saa maa der ogsaa her komme en lignende Aandsbevegelse som kan støtte dem. Jeg mener ikke at denne Bevegelse skulde behøve at være den samme som den grundtvigske. Men den maatte, lige saa vel som denne, have Evne til at omfatte baade Christendommen og det menneskelige. Den maatte kunne føre Christendommen ind i et frit og fyldigt og kraftigt Menneskeliv som havde Rum for det sande i vor Tids Tanker. Thi om disse Tanker er det jo at Menneskelivets bedste Kraft i vore Dage er trængt sammen. — En slig aandelig Bevegelse som for Alvor kan føre Christendommen ind i Menneskelivet og gjøre den frugtbar for det, er fra alle Sider set, det som vort Folk stærkest trænger til for Tiden. Den er ogsaa det som Høiskolerne i Norge trænger til. Før vi har faat den, kan disse Skoler hverken faa paa langt nær saa dygtige Lærere som i Danmark, eller paa langt nær finde den Støtte udenfra eller den Søgning som der.

4.

Det er ikke at vente at de frie Folkehøiskoler her i Norge endnu i alle Stykker skal have vundet den Skikkelse som de vil blive staaende ved. Naar der fremkommer noget nyt, pleier det altid gaa en god Tid, inden det vinder frem til fuld Klarhed. Vi faar finde os i at famle os fremover, og i at alle Narrer imens laster den halvgjorte Gjerning.

Men under alle de Ændringer som kan komme, er der to Ting som maa blive staaende. Den ene er det hjemlige Grundlag for Dannelsen i Nordens Digtning og Historie, i Arven fra vore Fædre. Delt anden er den begeistrede mundtlige Tale, Aandens levende Ord, som den rette virkende Kraft i Skolen.

Ved Hjælp af disse to Ting er det vor faste Tro at det skal gaa an at hjælpe Bønder og Arbeidsfolk frem til en menneskelig Dygtighed og Udvikling som er jevngod og mere end jevngod med den som største Delen af vor «dannede Stand» nu har i Eie.

En slig Tro tager sig selvsagt i vore dannedes Øine ud som den største Urimelighed, for ikke at sige som Vanvid. For at gjøre den lidt mindre urimelig vil jeg til den ene Side minde om den Mængde med Fusk som vor Dannelse dølger. Thi der skal ledes længe efter et sligt Oplag af Humbug, som det der findes i den. Og til den anden Side vil jeg pege paa en Skat som Bonden sidder inde med, og som langt fra er vyrdet efter sit Værd.

Denne Skat er det simple legemlige Arbeide, og den Sum af Sundhed til Krop og Sjæl, som følger det som dets Velsignelse.

Det tunge kropslige Arbeide for Livets Ophold blev i Menneskeslegtens første Dage lagt paa dens Skuldre som et frygteligt Aag. Endnu kan vi vel have som en dunkel Følelse af at det ikke stemmer med vor oprindelige Natur. De som kjender Aandens Kræfter stærkest røre sig i deres indre, de forstaar vel ogsaa bedst det gamle Ord om at Aanden er Mennesket indaandet af hans evige Fader. Og de føler vel ogsaa noget om det at Mennesket, som Guds fribaarne Søn, egentlig ikke burde være nødt til at stræve for Føden, at han skulde have ganske andre og høiere Ting at bruge de kongelige Kræfter til, som er ham givne. Men som Menneskeheden nu engang er, er det aabenbart at den ikke kan undvære dette Aag. I de Lande hvor Menneskene trænger lidet eller intet af kropsligt Arbeide for at kunne leve, der er det langt fra Aandens Kræfter som faar nyde godt af denne frie Stilling, saa at de finder rigere Vækst. Tvert om. Det er de lavere dyriske Drifter som faar Overvegt, og vokser saaledes ud, at Aandens Liv næsten kvæles, og Mennesket nærmer sig til at blive Dyr. Hvis Menneskeslegten i det hele havde været fritagen for Arbeide i Ansigtets Sved, saa var den vel længe siden raadnet op og gaat til Grunde. Men nu ligger dette Arbeide paa den som en tvingende Nødvendighed. Slegten i dens Helhed kan ikke drage sig undan, saa sandt den vil vedblive at være til.

Men mangfoldige enkelte kan godt drage sig undan, og har gjort det.

Inden den dannede Stand er det en staaende Skik over næsten hele den civiliserede Verden, at i alle Fald Mændene skal være fritagne for det Arbeide som bogstavelig sker i

Ansigtets Sved. Denne Fritagelse faar de for med udelt Kraft at kunne kaste sig over det mere aandelige Arbeide. Der kan visselig være mange som gjør lidet Alvor ogsaa af dette aandelige Arbeide. Men det ved dog alle retsindige Mennesker er en stor Feil. Derimod finder man det omtrent i sin Orden at Aandsarbeideren er saa godt som ukjendt med legemligt Arbeide. I alle Fald gaar det nu saa, at næsten alle de som paa nogen Maade kan undgaa det, søger at undgaa det. Næsten alle de som er lykkeligere stillet, næsten alle de som har nogen aandelig Udvikling, og som i Kraft af den faar Ledelsen mellem sine Brødre, har draget sig undan den store Lov om det kropslige Arbeide som gjælder for Slegten i dens Helhed. — Der raader en udbredt Følelse af at det simple Arbeide for dem vilde være en Fornedrelse. Hos os i Norge vilde det af de fleste agtes for en Skam, om man fik se en Prest kjøre sit Korn til Kvernen, eller en Sorenskriver bære ind et Fange Ved. Man har vistnok i den senere Tid begyndt at faa lidt Øie for at der er noget bagvendt i dette. Der blir skrevet Bøger om «Arbeidets Hæder» og talt i høie Toner om det. Og ved nogle af de høiere Skoler har man fristet paa at lære Gutterne lidt Haandverk. Men det er ikke kommet til noget alvorligt Skridt til en Forandring i den herskende Tilstand. Det er heller ikke let, at gjøre det. Den europæiske Civilisation er kommen i et saadant Gjænge, at den som vil gaa for en dannet Mand og fyldestgjøre de staaende Krav til Dygtighed i Aandens Verden, han maa bruge hele sin Opvækst og Ungdom til Aands-Arbeide. De Skoler som vilde gjøre Alvor af at

lære. Gutterne op til legemligt Arbeide, vilde blive seilet agterud af de andre. Den europæiske Dannelse i vore Dage er ligefrem bygget paa Fritagenhed for det kropslige Arbeides Lov. Den kan ikke bøies ind under denne Lov uden med det samme at undergaa en dybtgribende Forandring.

Saaledes har da den mest fremskredne Del af Menneske-Slegten været i Stand til at unddrage sig for legemligt Arbeide, og til at sætte sig saaledes fast i denne Undtagelses-Stilling, at den neppe selv ved hvorledes den kunde komme løs igjen, om den ogsaa skulde ville. Men derfor er det ingenlunde sagt at den har gjort ret i dette. Den europæiske Civilisation bærer klare Mærker paa at den lider af en stor Sygdom. Og en Del af dens Svagelighed kommer sikkert af det at den har hævet sig over det simple Arbeide.

Først og fremst er det nu Kroppen, som faar lide for det. Inden den dannede Stand, hvor Søn efter Fader flere Slegtled igjennem kan vokse op som Bogmennesker uden kropsligt Arbeide, der udvikler sig denne spinkle Legemsbygning og disse tynde, løse, slakke Muskler som vi kjender saa alt for vel til. Vi er bleven saa vant til dem, at det ofte ikke falder os ind at det kan eller skal være anderledes. Men baade en Kunstners og en Læges Øie vil visselig se en Vanslegting i det, en Forkrøbling af Menneske-Naturen. Det var ikke saaledes Livets Gud tænkte sig det Menneske han satte til Hersker over sin Skabning. Og med de veke Muskler følger Slaphed i alle de indre Organer som bærer den legemlige Livsvirksomhed: svag Fordøielse,

svagt Blodmløb og andet sligt. Skal saa Aanden under alt dette drives til skarpt Arbeide, saa maa det heles Sundhed og Harmoni komme til at lide endda mere. Og den overanstrengte Hjerne pleier da ogsaa gennem Hovedpine og alle Slags nervøse Onder at vidne høilydt om at der er øvet Vold mod Menneske-Naturen af en unaturlig Civilisation. Og er det saa rimeligt at det Aandsliv som fostres inden i disse afblegede Legemer, og bæres af disse lidende Hjerner, kan have Sundhedens Stempel? Nei, naar Menneskeslegtens stærkeste Aandsliv for største Delen skal bæres af halvvisne Legemer, saa er det visselig ogsaa selv sygt og inde paa falske Spor. Aar for Aar kaster Videnskaben mere Lys over den inderlige Sammenhæng mellem Legemet og Sjælen og deres dybe gjensidige Afhængighed af hinanden. Og jeg tvivler ikke paa at Sygelighederne i vort Hjerne- og Nervaliv, og Tidens eiendommelige Sygdoms-Stempel i det hele, er et tro Speilbillede af Sygelighederne i vort Aandsliv, i vor Tænkning, i vor Religion, i hele vort indvortes Menneske. Som vore Legemer er blodfattige og svage med overudviklede og overanstrengte Hjerner, saa savner vort Aandsliv Friskhed og Varme og Kraft. Alene Tænkningen er udviklet og udviklet til det kjæmpemæssige. Men den Vækst som den saaledes har vundet ved at suge Kraften fra de andre Sjælsevner, er ikke sund.

Menneskene har naturligvis altid været stærkt fristede til at unddrage sig fra det kropslige Arbeides tunge og ydmygende, men lægende Byrde, naar de kunde det. Men sjelden har dette været drevet saa vidt, som det

nu drives af de herskende og dannede Stænder i Europa. Et eller andet Folkefærd kan før i Tiden oftere have baaret sig ligedan ad, naar det fra Høiden af sin Blomstring er sunket ned i Overcivilisation og Blødhed. Men at som nu næsten en hel Verden gjør det, det har vel ikke været Tilfældet mere end en Gang før, nemlig i den romerske Keisertid. Og et sundt Folk har aldrig baaret sig ad som vi. De gamle Grækere yndede vistnok ikke det legemlige Arbeide; de overlod det til sine Træler. Men til Gjengjeld drev de disse stærke Legemsøvelser som gav Legemet den samme Kraft og Sundhed som Arbeidet, og en høiere Skjønhed end det kan give. Og denne Legemets Øvelse og Udvikling var for Grækeren en hellig Sag, den hørte med til hans Gudsdyrkelse. I det skjønne, kraftige, sunde Legemes Smykke mødte Grækeren op til Væddekamp for sine Guders Ansigt, eller nærmede han sig ved sine Fester til deres Alter. Og han følte godt sin Overlegenhed over de Folk som ikke eiede slige Fortrin. Da den græske Konge Agesilaos med en liden Skare af spartiatiske Kjæmper stod dybt inde i Asia, havde han Brug for at indgyde sine Folk en grundig Ringeagt for de blødagtige, umandige Fiender som myldrede rundt om dem. Til den Ende tog han nogle Fanger og klædte dem splinternøgne, og lod saa den blottede Ynkelihood «passere Revu» for sine opstillede Krigere. Men da lo Hellenerne, heder det, da de saa hvor stygge Barbarerne var paa Kroppen. Og jeg maa tilstaa jeg tror at det nuværende Europa vilde faa et lignende Skudsmaal, om det skulde dømmes efter gammel græsk Skjønhedssands og Manddom. Hvis

en af de gamle Grækere kunde komme ned paa «Sølyst» en Sommerdag og se Blomsten af Norges Ungdom blottet, saa er jeg ræd at ogsaa han vilde komme til at le, fordi han syntes at Barbarerne var stygge paa Kroppen.

England er det Land i Europa, hvor de dannede nu om Dagen mindst vanskjætter sine Legemer. Og den Idrættessførhed som er gjængs iblandt dem, har vist ogsaa hjulpet de høiere Stænger der til at bevare mere af Sundhed og Handlekraft end andensteds. Men Amerika er det eneste Land hvor dannede Mennesker ikke holde sig for gode til at give sig af med simpelt Arbeide. Og jeg synes det er aabenbart at Amerika har et stort Fortrin i dette. Der kan vistnok være nok af Feil ved det amerikanske Samfund. Men det eier en mandig Djervhed og Friskhed, et Greb paa Handling og en sund Sands som giver det et stort Overtag over Europas noget affældige, fortænkte, viljesvækkede Folkefærd. — Strengt legemligt Arbeide er den naturlige Skole for Viljekraft og Selvovervindelse, en langt naturligere end det at sætte Gutten Lekser som han har Modbydelighed for. Og det at færdes ude under aaben Himmel, er ligesaa velgjørende for Aanden, som det er uundværligt for Legemet. Det sømmer sig for en Mand at kunne taale en Regnskur uden med det samme at maatte tænke paa en Forkjølelse. Og det er godt for ham at færdes i Skog og Mark, hvor han af og til støder paa Vanskeligheder og Farer som ingen anden kan greie for ham, end han selv. Om Europas dannede Stand fik vokse op paa en mere naturlig Maade end den gjør, skulde det visselig være til Gavn for

dets hele Aandsliv. Dette Aandsliv har nu en lei Smag af Stueluft og Stuelærdom, af Kakkelovnskrog og af ufrisk Slaphed. Og iser lider det af at Viljen holder paa at blødne op og blive borte. Vore største Tænkere har saa længe siddet paa et Studer-Værelse og syslet med de store Love for Naturen og for Tanken, at de glemmer at der findes en Vilje til, og Frihed. Viljen og Friheden gaar til Grunde for dem i den lovmæssige Nødvendighed. De største Udskeielser inden vort Aandsliv hænger sammen med dette, som naar saa mange af vore første Tænkere negter Guds Personlighed og afslapper Forskjellen mellem godt og ondt. Havde de selv havt en Smule mere Vilje, og set lidt mere til den hos dem de færdes imellem, saa vilde de ikke saaledes have glemt at den var til. Og er Europas Philosophi nær ved at miste selve Tanken om en Vilje, saa kan man nok vide at den heller ikke eier synderligt af den i virkeligheden. Den har meget liden Kraft tit at gribe ind i Tingenes Gang. Hvad Evne har disse kjæmpemæssige Systemer lagt for Dagen til at føre Menneskehedens og Folkenes Liv nærmere mod de høie Idealer som gaar igjennem dem? Snarere ser det oftest ud, som om et Fremskridt i Tænknings Verden hænger sammen med et Tilbageskridt i det virkelige Liv. Disse stolte Tankebygninger er paa den ene Side et Udtryk for vor Tids Storhed. Men de er tillige dens Ulykke.

Europa holder paa at synke ned i en Tilstand af Overcivilisation og Svækkelse, som i saa meget minder om den vi finder i Middelhavslandene paa det romerske Keiserdømmes Tid. Og en af de store

Grundaarsager til dette er uden Tvivl den, at dets dannede Stand har vendt Ryggen til det kropslige Arbeide og til et naturstemmig Liv. Hvor det sker, der er altid Overcivilisation til Stede. Arbeidet i Ansigtets Sved er en af de store guddommelige Grundlove for Menneskeslegtens Tilværelse. Det lader sig godt gjøre at krænke den og træde den under Fødder, lige saa vel som man kan gjøre det med de 10 Bud. Men blir en slig Krænkelse gennemgaaende, saa vil den trække sin Straf efter sig, lige saa vist som en Krænkelse af Budene gjør det.

Det vil være til Lægedom for Europas Svækkelse, om dets Dannelse kan overvinde sig til at bøie sig ind under denne Grundlov. Vore skrøbelige Legemer og vore usundt udviklede, slappede Sjæle trænger lige meget til at styrkes ved alvorligt Arbeide i fri Luft. Sjælen er i Blodet, sagde de gamle Ebræere. Sjælen trænger til det varme, friske Blod og de sunde Nerver, den trænger til det dybe Aandedrag i ren Luft, for at kunne føle sundt og tænke klart. Vi trænger til at færdes midt i Guds Natur, i den Usynliges store Verksted, hvor alle Livets tusind Munde udaander Liv og hvisker stille om sit Ophav. Vi trænger til at føle den Uendeliges Himmel hvælve sig stort udover «den lille Verden» i et Menneskes Bryst. Det føder Tilbedelse, det aabner Øiet for den usynlige Verdens Herlighed, det er i Slegt med Religionen. Men Stueluften og Bogstøvet, de er i Slegt med den lærde Ubetydelighed og med disse langt udspundne Tankebygninger som glemmer Gud og har saa liden Magt til at gjøre Gagn i det virkelige Liv.

Ogsaa for et andet af Europas store Saar vil det være til Lægedom, om dets dannede Mænd vil gaa ind under det kropslige Arbeides Aag. Der har i vore Samfund draget sig et alt for stærkt Skille mellem de øvre og de nedre Lag, mellem Arbejderne i Aandens og i Haandens Verden, mellem «fine Herrer» og «simple Folk». Det er jo sjelden at en «Herre» bryder sig om at have mere med en «simpel Mand» at gjøre, end som nødvendigt er. Og selv om han vil det, saa kan han lidet give sig af med slige. De som frister paa det, faar nok mærke at det ikke er saa let en Sag, selv med god Vilje, at komme i dybere Forstaaelse med det simple Arbeides Mænd. Vore Tanker, vor Poesi, ja selv vor Spøg er slig, at de ikke har godt for at tage Del i den. De har overtaget for os hele den tyngste Side af Livet. Og det vi kan give dem igjen af Menneskelivets bedste Glæde, er kun lidet, selv om vi gjerne vil det. Og det som vi virkelig giver dem, er endda meget mindre. Thi vi tænker oftest slet ikke paa at give dem noget. Den «simple Mand»s simple Væsen er os imod, og vi ser ham ikke gjerne i vor Stue. Det er næsten som om Menneskene ikke længer skulde være én Slegt og én Faders Børn. Og dette kolde Skille kommer for en stor Del af det, at de som lever under lykkeligere Vilkaar, rent har hævet sig over det strenge Arbeide som er de andres daglige Lod. Den som ikke for Alvor har smagt Ansigtets Sved, han kjender ikke Livets tunge Tryk for den simple Mand. Han kjender ikke dets enkle Nydelser. Han ved lidet om hvor det gjør godt at faa kaste sig i Bakken og hvile, naar en er træt, han ved lidet om hvad et Maaltid Mad kan have at betyde. Saa

meget af det som udgjør Livets Glæde og dets Plage for Arbeideren, har han aldrig tænkt paa. Saa er det vel ikke at undres over, om han ikke kan anslaa de Strengte som giver Klang hos den anden. Han har ofte vanskeligt nok bare for det: at lade være at dømme ubilligt om ham, at lade være at føle Modbydelighed. Men staa en Gang bøiet over Jordarbeide, og tørk Sveden af sin Pande med en Haand som ikke er ren, saa vil du lære at dømme mildere om det hos Arbeideren, som nu støder dig tilbage. Der er intet som mere vil kunne fremme Forstaaelsen og gjøre Slegtskabsfølelsen levende mellem den dannede og den udannede Stand, end at saa mange dannede som muligt faar lære alvorligt, kropsligt Arbeide. I Amerika er der en ganske anden Forstaaelse, en ganske anden Sammenhæng, mellem de laveste og de høieste Lag i Samfundet, end i Europa. Og for en stor Del er dette Frugten af den Velsignelse som følger med, naar det legemlige Arbeide blir hædret, — hædret, ikke ved at man skriver Bøger til dets Ære, men i Gjærning og Sandhed.

Skal man komme til at arbeide saaledes, at der blir rigtig Gagn i det, saa maa man tage til med det, før man er voksen Mand. Venter man for længe, saa faar man hverken det rette Greb i Haanden eller det rette Staal i Armen. De som skal blive, dannede Mænd, pleier jo nu at tilbringe hele sin Opvækst med aandeligt Arbeide paa de forskjellige Skoler, lige fra de er ganske smaa, til de er nogle og tyve Aar. En Del af denne Opvækstens og Ungdommens Tid er det som skulde tages fra Bogskolen til legemligt Arbeide. Og

de Aar som er bedst skikket til dette Brug, og mindst til at sidde paa Skolebænk, er aabenbar, Overgangstiden fra Barndom til Ungdom, Framslængs-Aarene fra 13—14 til 17—18. De fleste Lærere ved høiere Skoler har vist gjort den Erfaring, at det er i denne Tid Gutterne gjerne blir vanskelige at styre og leie at have med at gjøre. Og paa samme Tid har enhver sund Gut Lyst til at bruge sine legemlige Kræfter, og ofte tillige til at lære de legemlige Arbeider som der kræves lidt Omtanke og Duelighed til. Men det er ikke nok med at disse Aar er bedre skikket for legemligt Arbeide end for aandeligt. Det er ligefrem skadeligt i denne Tid overveiende at sidde paa Skolebænk og lade Legemet gaa ledigt. Det er skadeligt, for det giver Sandseligheden en frygtelig Næring. Netop i de Aar da Sandseligheden begynder at udvikle sig, og de første stærke Fristelser melder sig, netop da skal Kroppen myges og Lysterne dæmpes under Arbeidets Aag, og Mennesket lære at smage Ansigtets Sved. Men naar man i dets Sted sætter Gutten paa Skolebænken, hvor det unge Blod sprætter vilt i ham og efter Naturens Orden ikke kan være stille, saa skal man heller ikke undre sig om Skolen blir fuld af gutteagtige Skøierstreker. Gud give der ikke skede noget værre end det! Men alt for mange af vore høiere Skoler gjemmer her paa stygge Hemmeligheder, paa Synder som volder at vor Ungdoms Samvittighed brændemærkes, og at dens legemlige og aandelige Kraft ødes som fra et gabende Saar. — Gaar man vidt i at øve Vold mod Menneskenaturen, i at krænke de Love den er bygget over, saa kan man være vis paa at ogsaa

Fristelsen til ligefrem at overtræde Budene vil være lige for Haanden. Og har man rigtig Frygt for at komme i Strid med de 10 Bud, saa vil Menneskelivet i det hele holde sig i det rette Spor, og uvilkaarligt følge alle de store guddommelige Love for dets Velvære. Her er vort Skolevæsen gennem den herskende Tilsidesættelse af det kropslige Arbeide kommet saa dybt ind paa et Vildspor, at det ikke kan undgaa at lede Ungdommen i en frygtelig Flistelse. Lærer det alvorlig at grue for de hemmelige Synder ved Skolerne, saa blir det nødt til at bøie sig tilbage under Arbeidets Lov i Ansigtets Sved.

Blir den dannede Mand som ung vant til ordentligt legemligt Arbeide, saa er han dermed tillige ganske anderledes uafhængigt stillet end nu. En Arbeider kan bryde sig Vei overalt i Verden. Den som bare har sin Examen, kan ikke det. Blir han her i Landet, saa har han visselig Udsigt til at komme i en Stilling som i de flestes Øine er langt bedre end Arbeiderens eller Haandverkerens. Men skulde der hænde noget som drev ham til at søge ud i den vide Verden, saa vilde han vel som oftest komme til at angre paa at han ikke havde lært at bruge sine Hænder til det som Vorherre har givet os Hænder til. — Den som kan arbeide med sine Hænder, har videre det store Fortrin, at han ikke er nødt til at søge sig en aandelig Gjerning, fordi om han er uddannet til den, saafremt han ikke føler Kald eller Lyst. Der er saa mangen Theolog, som efter at han har gaaet Læren igjennem, i sin Sjæls inderste føler at han ikke duger til at være Prest. Og ofte maa han lige saa vel tilstaa sig at han heller ikke har det

ringeste Kald til at være Lærer. Men hvad skal da et saadant stakkars Bogmenneske tage sig til? Han er alt for stærkt fristet til at give sig ind i Kirkens eller Skolens Tjeneste, ingenlunde fordi han der kan «øine Idealet bag sit Virke», men som simpel Leiesvend. Kirken og endda mere Skolen er fuld af slige Leiesvende. Skolen er saa fuld af dem, at man der næppe længer for Alvor tænker paa at holde fast ved det Krav, at ingen bør blive Lærer uden han har Kald. Med Statens Tjeneste gaar det ligedan. Efter den herskende Tankegang er det ikke passende at en Student eller Kandidat blir Snedker eller Skomager. Naar sligt hænder en sjelden Gang, ser Folk paa det som en ren Ulykke. Derimod er det fuldkommen «passende» at han søger sig en Skolepost eller anden aandelig Gjerning, som han aabent tilstaar han ikke har ringeste Lyst til og kun tager, fordi han «maa». Det er en Ulykke, naar en dannet Mand kommer til at æde sit Brød i sit Ansigts Sved. men det er fuldkommen i sin Orden, naar han reder det som Leiesvend, og bedrager sin egen Gjerning og nedværdiger sig selv. — Dannede Mennesker taler ofte saa stærke Ord om Bøndernes Materialisme. Og den kan være lei nok, det er vist og sandt. Men det forekommer mig at der ligger en dybere, mere ansvarlig, mere skyldig Materialisme i den Maade hvorpaa de dannede saa almindeligt omgaaes sine Embeder som blotte og bare Leve. brød. Det er Dannelsen som har skabt den Sprogbrug, at «et godt Embede» vil sige et som giver godt Levebrød. Selv «et godt Prestekald» har jo denne Betydning, og ingen anden end den. Men al denne

dannede Materialisme har sin stærkeste Støtte i den Opdragelse som sætter den dannede Mand ud af Stand til at følge Menneskelivets almindelige Vilkaar og æde sit Brød i sit Ansigts Sved. Den er en stadig Fristelse, ja ret som en Opøvelse for den dannede Stand i det at fornegte Aand, og træde Tanken om et Kald under Fødder.

Hvis den dannede Mand kunde arbeide med sine Hænder, og han senere blev Embedsmand oppe i en Landsbygd, saa vilde han have stor Nytte af sit legemlige Arbeide. Jeg tænker ikke her paa det at han kanske kunde faa Brug for det til at drive en Embedsgaard. Men han vilde have langt lettere for at sætte sig ind i Bondeforhold og lære at skjønne Bønder. Og havde han nogen Drift i sig til ved Siden af sin Embedsgjerning «at udstrø den skinnende, vingede Sæd» iblandt Bønderne han bode imellem, saa skulde han visselig ogsaa have langt lettere ved at gjøre sig forstaalig for dem, end han nu i de aller fleste Tilfælde har. — Og havde vi Embedsmænd som kunde leve af sine Hænders Arbeide, saa turde der dog vel kanske findes enkelte iblandt dem, som vilde holde det for en Ære at frasige sig sin Løn, og beholde den skjønnere Lod at kunne staa i sin Gjerning som en Aandens frie Tjener uden Betaling, mens han aad sit Brød i sit Ansigts Sved. Det skulde dog vel være en Glæde at se t. Ex. en Prest her i Norge, som med hin gamle Teltmager fra Tarsus holdt det for en Ros han ikke vilde give Slip paa, det at tjene Evangeliet uden Løn, mens hans egne Hænder underholdt ham og dem som var med ham. Mig forekommer det at den norske Kirke vilde vokse et Stykke i

Høiden, om den eiede én slig Mand. Og det forekommer mig at den gjør det Modsatte, naar den er saaledes ordnet, at dens Prester nu om Dagen stadig skal søge Styrelsen om bedre og atter bedre — det vil sige federe — Kald.

Jeg er saaledes overtydet om at vor dannede Stand vilde være langt mere uafhængigt, langt skjønnere og lykkeligere stillet end nu, hvis den for Alvor lærte at arbeide med sine Hænder.

Men det siger sig selv at dette ikke lader sig gjøre uden at opgive en Del af den Kundskab som nu blir holdt nødvendig for en dannet Mand. Men dette kunde visselig ogsaa ske uden nogen Skade. Disse Mennesker som gaar paa Skoler fra de er 8 Aar til de er 22 eller mere, faar ind en Mængde med overflødig Kundskab. En stor Del af den er saadan, at de aller fleste af dem i sit senere Liv ikke har noget Brug for den. Dette glemmer de da ogsaa ganske snart, og oftest uden at savne det. Skulde de da ikke være vel tjent med at faa skyde ud dette overflødige Gods, og i dets Sted lære kropsligt Arbeide? Kan her virkelig være Tale, om Tvivl?

For dem som lærer kropsligt Arbeide i sin Opvækst, kan man saa godt gjøre Skolegangen baade kortere og lettere, end den nu er. Den herskende Fremgangsmaade i Skolen, med de strenge Krav til Gutternes Selvarbeide og den stærke Tvang, har for en stor Del sin Grund i det at man ved at andet Arbeide faar Gutten ikke i sin Opvækst. Og han maa dog lære at anstrenge sig, at overvinde sig selv, heder det. Og det er sandt nok. Den Fremgangsmaade som bruges i de frie Børneskoler og Folkehøiskoler, og som lægger det tyngste Arbeide

over fra Lærlingen til Læreren, den forudsætter at de unge faar legemligt Arbeide. Vilde man indføre en slig Undervisning for de Børn som ikke kan dette; vilde man lade Mennesker vokse aldeles frit op uden andet Arbeide end at høre, saa vilde det visselig være en stor Feil. Den som ikke i sin Ungdom lærer at spænde sin Vilje, at overvinde sig selv, den som ikke i Ungdommen faar smage Tvang, han blir et Bløddyr al sin Dag. Trældommen er lagt paa Mennesket, og vi kan ikke undvære den. Men af Gud er den lagt, paa Kroppen, ikke paa Aanden. Paa Aandens Omraade er det bare det onde som skal trælkes, det vil sige kues. Naar vi gjør noget godt, som f. Ex. at søge sund Oplysning, da skal dette Arbeide saa meget som muligt er, ske i Frihed. Men de som skal holdes frie for legemligt Arbeide og dets Tvang, de maa ganske vist have Tvangen i Skolen, i sit Aandsarbeide; ellers blev de alt for aabenbart udskjæmte. De som unddrager Legemet fra Trældommens Aag, som Gud har lagt paa det, de maa selv overføre det paa Aanden, som skulde være fri. Men vi som ikke vil afskaffe Kroppens Trældom, vi kan hævde Aandens Frihed og den frie Skole. Og vi gjør det med Lyst; thi vi føler at vi da kjæmper for det af Adel, som det faldne Menneske endnu kan og skal have tilbage hernede, mens vore Modstandere i Tvangsskolen ivrer for dets Fornedrelse.

Vi vil afskaffe Tvangen i Skolen saa vidt muligt, og gjøre Aanden fri. Men vi vil ikke som man skylder os for afskaffe Aandens Arbeide. Aanden kan dog arbeide, og arbeide til det yderste, i Frihed. Naar Videnskabsmanden læser og tænker Nat og Dag; naar Kunstneren

spænder hver Nerve for at faa den fuldendte Skjønhed frem i sit Verk, saa er dette dog vel Arbeide? Men det er frit. Og alt Aandens ypperste Arbeide maa jo ske af fri Drift. Det som gjøres ufrit, blir i Grunden ikke andet end Haandverk, som naar en Digter tvinger sig til at skrive Vers, fordi han trænger til Penger. Nu, dette sjælelige Haandverks-Arbeide vil vi afskaffe saa langt vi kan det. Men vi vil gjerne vække den frie Drift til virkeligt Aands-Arbeide. Og den bedste Opøvelse til det er en fri Skole for Aanden og strengt Arbeide for Kroppen.

Hos Jøderne var det i gamle Dage en staaende Skik at Tænkeren og Læreren (Rabbien) skulde kunne et Haandverk og kunne leve af det. Meningen har vel været at de skulde kunne gjøre det som Sokrates kræver af den ægte Philosoph: meddele sin Visdom uden Løn. Det er denne gamle jødiske Skik vi ser hos Teltmageren Paulus, ligesom ogsaa senere en hel Del af de navnkundigste Rabbiner i Aarhundredernes Løb har været Haandverkere og havt sit Tilnavn af sit Haandverk. Endnu Philosophen Spinoza fulgte i dette Stykke sine Forfædres Sed og levede af sine Hænders Gjerning. Men fremfor alle vil jeg minde om Rabbien fra Nazaret, han som vokste frem til Tænker med Tømmermands-Øksen i sin Haand, og som arbeidede paa de simple Smaahuse i sin Hjemby i mange Aar, før han lagde Grundstenen til den stolte Bygning som nu hvælver sig over den vigtigste Del af Menneskeheden. Han, Jomfrusønnen, er uden Tvivl den første Tænker Menneskeslegten har født. Og den Vei han gik til Aands-Udvikling gjennem det simple

kropslige Arbeide, den vil heller ikke føre hans ringere Brødre paa Vildspor. Det er jo muligt at Nutidens Civilisation standhaftig vil kalde denne Vei ubrugelig. Men har jeg blot Ham paa min Side, den alene store, saa er jeg ikke meget ræd for en Modsigelse af den europæiske Civilisation.

Det er mit Haab at en forstandigere og kraftigere Christendom end den som nu forkyndes i vore Kirker, skal kunne føre den høiere Dannelse tilbage til et naturligere Liv og til Ærbødighed for det legemlige Arbeide. Men saa længe dette ikke er gjort, har Bønderne fra denne Side et stort Overtag over de dannede. Og den enkle Aandsudvikling en Bonde kan naa, vil bære det Stempel af Sundhed, som den høiere Dannelse savner.

Et lignende Overtag over de dannede har Bonden i sit tarveligere Liv. Haand i Haand med Ringeagten for det legemlige Arbeide gaar den stærke Tilbøielighed til Overdaadighed og Nydelsessyge. Den er den anden store Sygdom ved Tidens Dannelse, der stempler den som Overcivilisation. Ogsaa Overdaadigheden har nu i Europas Hovedlande naaet en Høide som den vel ikke har været oppe i siden det romerske Keiserdømmes Dage. Nu som da er den gaat i Ledtog med Tidens Dannelse, og følger med overalt hvor den baner sig Indgang. Og nu som da fremkalder den Svækkelse og materialistisk Sind. I Oldtiden var den den store Grav som Folkenes Kraft sank ned i, og raadnede op.

Jo mere Menneskenes Sind og Tanke blir optaget af slige Ting som Mad og Drikke, Dragt og Bolig og

Fornøielser, des mere blir de selv til Pjæt. Des mindre blir de skikket til at tænke og til at handle. Den som kan holde lange Foredrag om Mad eller om Moder, han kommer ikke let til at forstaa en god Sag. Og jo større Fornødenhederne blir paa alle disse Omraader, des dyrere blir det selvsagt at leve. Des mere af Mandens Kraft gaar der bort med at tjene de Penger som vil til. Des mindre Kraft har han igjen til at arbeide i en god Sags Tjeneste. Der er saa mangen Mand som i sin Ungdom har glødet for en Sag eller elsket en Videnskab, og som har tænkt at naar han kom ud i Livet, skulde han vie den sin bedste Kraft. Men de aller fleste lader det blive ved de ungdommelige Drømme. Naar de blir Mænd, faar de andet at tage Vare. Hvad er Grunden? Meget ofte ikke andet end den at de bruger 600 Spd. til sit Hus, der hvor de nok kunde hjulpet sig med 500. Den Tid Manden skulde havt tilovers for sin Videnskab eller sin Sag, den gaar med til at tjene dette sidste Hundrede, som skal dække de Udgifter som ikke Nødvendigheden, men Skik og Brug og blødagtige Vaner paalægger en dannet Mand. — En stor, kanske den største Del af den Begeistring som har været oppe mellem norske Studenter, og som har villet noget alvorligt, er sunken i denne Grav.

Det er i Kunstens og Skjønhedens Navn at man ofte delvis forsvarer Overdaadigheden. Men det er med Uret. Den Tid da Kunsten blomstrede i Grækenland, saaledes som den aldrig har blomstret paa Jorden hverken tør eller siden, da bode Athens Borgere i tarvelige smaahuse. Det var Templerne og de offentlige Bygninger Kunsten spredte sin Glans

over. Da Overdaadigheden trængte ind i Hellas, da begyndte Kunsten snart at synke. Naturligt, thi Aandskraften blev svækket, og Smagen blev uren. Der følger stadig slet Smag med Overdaadighed. Derom bærer Kvindernes Dragt nu om Dagen levende Vidnesbyrd. Jeg skulde ønske at man vilde hugge ud i Marmor en af Skjønhederne fra Carl Johans Gade, som hun gaar der, i al sin Stads, og saa sætte denne Skikkelse ind mellem en Samling af græske Billedhugger-Verker. Det vilde give et Indtryk af hvorledes Nutidens overforfinede, forkvaklede Smag passer ind i den ægte Skjønheds Verden. — Vore unge Kvinders Dragt i de store Byer er det livagtige Udtryk for det Smaapjat og den Unatur som saa almindeligt dølger sig bag den. Og det forekommer mig at det maa være noget af den største Ødelæggelse for Skjønhedssandsen, naar man kan vænne sig til ikke alene at bære en saadan Dragt, men endogsaa at finde den vakker.

Nej, den ægte Skjønhed er enkel. Og den er Gjenskinnet af et stærkt Aandsliv inden det Samfund hvor den udvikles. Men der hvor Aandens Liv er kraftigt, der blir Legemets Fornødenheder enkle og faa.

Den stigende Overdaadighed faar Folk til at kaste en stor Del af sit Arbeide bort paa Ubetydeligheder.

Den slapper vor Vilje ved disse idelige Smaanydelser som den lærer os op til. Og den udvider det ulykkelige Skille mellem Samfundets øvre og nedre Lag.

Jo mere man lever sig ind i det som er fint og moderne, des længere føler man sig gjerne fjernet fra simple Folk. Den elegante unge Herre og Arbeidsmanden — for en

Afstand! Selv de som ikke er meget elegante, tror jeg helst ikke vil have Følge med en simpel Mand som de kjender, naar de skal gaa op efter en af de Gader hvor den fine Verden mest pleier at færdes. Luften der er slig, at den skiller Menneske fra Menneske; den aar den fine Mand til at gaa fornem forbi den ringe. Han glemmer at de er hinandens Lige i Grunden, og husker alt for vel paa al denne Forskjellighed som for saa stor en Del alene hænger i Overfladen. Han glemmer det dybere i Livet over Smaatterierne. — Og nu de simple? Tror man ikke de føler dette, at alle de høierestaaende saaledes pleier at gaa dem koldt forbi som Væsener af et ringere Slag? Ikke enhver enkelt har selv følt sig saaret ved det, det er sandt. Men lige vel ved hele Massen, alle disse Tusinder, god Besked om hvor koldt de blir set paa af de rigere, de mere dannede, de lykkeligere blandt sine Brødre. Og de svarer naturligt med det samme kolde Blik. Men naar den kolde Uvilje faar dynges sig op i Masserne Aar efter Aar, Slegtled efter Slegtled, saa skjærper den sig til Had. I de store Lande er dette kommet langt videre end hos os. Forskjellighederne er der saa langt mere skrigende, og har været følt saa meget længere end her. Der har de ringe agtedes Lidelser og Had og Misundelse født de socialistiske Lyster, som nu mere og mere modnes til Planer. Enhver overdaadig og hjerteløs Rigmand virker til deres Fremme. Han prædiker Socialisme, lige saa vist som en uduelig og liderlig Konge forkynder Republikken, og trangsente og skinhellige Prester udbreder Fritænkeri. — Hos os er der endnu næsten ikke Tale om Socialisme. Vi

har mere end andre Lande tilbage af gammeldags Samfundsforhold, og kanske har vi ogsaa forholdsvis en stor Godgjørenhed som modvirker Kulden og Hadet. Men de samme Kræfter virker overalt mod det samme Maal. Hos os som andensteds er Overdaadigheden og den fornemme Ligegyldighed mod simple Folk, som pleier at følge med den, en af de Magter som stærkest arbejder paa at opløse Samfundets Baand.

For Samfundet som for den enkelte er det forfinede Liv som følger med den herskende Dannelse i Nutiden, en stor Ulykke.

Da Christendommen traadte ind i Verden, fandt den for sig en Overdaadighed og en Nydelsessyge som ikke har havt sin Lige i den Tid Menneskeslægten har levet paa Jorden. Og Tørsten efter et Liv i disse rige Nydelser havde sporet Forretningsdygtigheden til det mest feberagtige, det mest hensynsløse Jag efter Guld. Christendommen kaldte med Alvor og Høihed Menneskene tilbage fra dette Kapløb, og gav dem et ædlere Formaals for sit Liv. Den lærte Kvinderne at forsmaa de paahængte Guldsmykker og Fletninger og kostbare Dragter for at vinde den høie Skjønhed som straalere ud fra et rent og fredfuldt indre. Den kaldte Mændene bort fra disse romerske Æde- og Drikkelag, hvis Minde altid skal leve i Skjændsel, for at indøve dem i mandigt Maadehold og Selvbeherskelse. Den opdrog en nøisom, en haardfør, en heltermodig Slegt midt i den omgivende Blødagtighed. Gud give den vilde gjøre dette Mesterstykke om igjen i vore Dage! Europas Tilstand taler indtrængende om at det er nødvendigt.

Norge er endnu ikke kommet rigtig ind i den europæiske Civilisation. Baade de gode og de slette Sider af den har vi endnu kun faat lidet af, selv i Christiania. Desværre er jeg bange for at man der er kommen et Stykke længere i Efterligningen af Udlandets Overdaadighed end i Kappelstriden med dets Aandsliv. I alle Fald er det saa, at det som fra Christiania straalere ud over Norges Bygder, mere er Overdaadighed end Aand. De Dele af Landet som er mest paavirket af Christiania, og som er komne videst i udvortes Afslibning, de er ogsaa komne aller videst i at stille Fordringer til Livet. Men det er netop ogsaa blandt de Bygder hvor Folket er mest interesseløst og sløvt, mest nedsænket i Madstræv og Pengetanker. I de samme Bygder er det ogsaa at der allerede har aabnet sig en dyb Kløft mellem Bonden og hans Arbeidsfolk.

Vi som arbejder paa at aabne Norges Bønder Adgang til en aandelig Udvikling paa hjemlig Grund, vi ønsker selvsagt at de skal bevares imod den Overdaadighed som strømmer ind over Landet i Ledtog med den europæiske Civilisation. At holde fast ved den hjemlige Tarvelighed er en Grundtanke i det folkelige Arbejde. Vort Land er fattigt, og vi kan vel efter al Rimelighed tilføie at det «skal saa bli» i Ligning med andre Lande. Men dette er slet ikke til Hinder for at det kan fostre et ligt Aandsliv, naar bare Folket vil indrette sine Fornødenheder efter sit Lands Natur. Tvert imod. Et fattigt Fjeldland har ofte huset et høihjertet, aandsdygtigt Folk. — Skal Norge virkelig atter blive hvad det var, saa maa det gjenvinde det

Kraftens Stempel som fremfor alt var dets Sermerke i dets store Tider. Det hører os saa dybt til, at Norges Sønner selv i den dybe Fornedrelses Dage ikke kunde lade være i sin Kjærlighed at kalde det for Kjæmpers Fødeland, Kraft til Legem og til Sjæl, det kan vort Land fostre op i sine Sønner, det har det vist. Dette fattige Svadberg-Landet, som strækker sig op imod Polens Sne, og som ombruses af Nordhavets Vælde, det er netop lugom Vugge for det Kraftens Folk som er udset til at løfte Aandens Banner høit i en materialistisk og blødagtig Tid. Men de Christianias Rigmænd som kappes om at indføre Europas Overdaadighed i det fattigste af dets Lande, de gjør vort Folk og dets Fremtid en daarlig Tieneste.

5.

Folkehøiskolen vil lære norske Bønder at elske sit Fædreland og sine store Fædres Minde. Den vil hjælpe dem til at sætte Pris paa den ægte Digtning, saa de ved at foretrække t. Ex. Bjørnsøns Fortællinger for de skarve Romaner som nu gaar mest udover Bygderne. Den vil aabne deres Øre for Modersmaalets Klang og vænne dem af med Knot. Den vil faa dem til at føle at det er bedre at gifte sig af Kjærlighed end for Penger. Den vil lære dem at skatte Frihedens Værd og at elske Oplysningen, ikke for dens udvortes Nyttigheds Skyld, men for dens egen. Den vil hjælpe dem til at tænke selv over de aandelige Spørgsmaal, i Stedet for at tage sine

Meninger paa Borg hos en Embedsmand eller et Blad. Den vil vække de aandelige Kræfter i vort Bondefolk til Virksomhed. — Og dette kan den ikke opnaa alene ved at udbrede en Del Kundskaber. Men den kan gjøre det ved Aandens (Begeistringens) levende Tiltale. Maatte Ordet saa sandt rigtig faa Kraft i vor Mund!

Men det er ingenlunde Bønderne alene, det folkelige Arbeide sigter paa. Det er hele det norske Folk. Det er Troen paa det afmægtige sunkne Norges Gjenopreisning til en herlig Fremtid, som har født vort Arbeide. Vi haaber paa at der skal komme en ædlere og dygtigere Slegt, end den som lever i Dag. Det var nødvendigt først og fremst at vende sig til Bønderne, som i Aarhundreder har været forsømte, næsten som glemte, og som dog maa komme med, saa sandt det hele skal lykkes. Men det er lige saa nødvendigt at tænke paa dem som er høiest stillet inden vort Folk. Det gjælder lige saa fuldt om dem, at de maa blive anderledes end de er, om Folket skal naa sine Fædres Maal.

Som Norge har faat sine store Digtere, saa haaber vi det skal faa sine store Statsmænd, store Tænkere, store Krigere — hvis det skulde trænges — store Aander paa alle Omraader. Men det vi først og fremst ønsker, er at det skal faa Mænd, Mænd som forstaar at arbeide for en Sag — ikke bare for Kone og Børn — som forstaar at ofre for den, at lide for den, at kjæmpe den frem til Seir. Fattes vi end ikke rent slige «Manddoms Mænd» nu om Dagen, saa staar det dog ikke til at negte, at de er lovligt faa, og at vi vel kan trænge til flere.

Den Opdragelse vor Ungdom faar i vore høiere Skoler, er ikke skikket til at fremme en saadan Aand. De fyldes med en Mængde Ting som er lidet tes; og det som er det vigtigste, faar de for lidet af, og faar det daarligt.

Den saare Flek i vort nuværende Skoleverk findes netop der hvor det skulde have sin Styrke, i Læsningen af Latin og Græsk. Det er jo denne Læsning af Klassikerne, som skal danne Undervisningens Midtpunkt og Hjerte i vor højere Skole. Det er den som dens Venner paastaar endelig bør være «Grundlag for den høiere Almendannelse» hos os. Men det er den som duger allermindst, og hvor Ufrugtbarheden ogsaa lettest falder i Øinene.

Der er ikke noget Fag som Latinskolen lægger paa langt nær den Vægt paa, som paa disse to døde Sprog. Isammen tager Latin og Græsk nær Halvdelen af al Guttens Arbeidskraft, efter at han er kommen ind paa den egentlige Latin-Skole. I de sidste seks Aar før jeg blev Student, tog de sikkert Halvdelen af min. Og synderligt mindre kunde de heller ikke nøjes med, saa sandt vi nogenlunde skulde lære det som kræves for at slippe frem til Universitetet. Naar en vil tænke over det, saa er det en svare Sum af Tid og Kraft, som disse to Sprog sluger Aar efter Aar, Landet rundt. En kan nok have Øie for Grækernes og Romernes store Betydning i Verdens Historie, og endda mene at det er en aldeles urimelig Vægt vi lægger paa at kjende deres uddøde Tungemaal.

Det har imidlertid været saa i lange Tider, at disse klassiske Sprog skulde have Herskerstillingen i vore Skoler, og at enhver som vil blive Embedsmand eller bare Student,

skulde kjende til dem. Og som alt gammelt, saa har ogsaa dette sine ivrige Tilhængere. Der er opbudt megen Kunst og Dygtighed for at forsvare det mod de Indvendinger som det ligger saa nær at komme med. — Mens jeg var Skolegut, havde jeg en stærk Følelse af at det lønte sig daarligt at bruge denne Mængde med Tid paa disse døde, vild fremmede Tungemaal. Men da jeg saa kom til Universitetet, blev jeg ført til Tro paa deres overvættede Vigtighed af deres fornemste Talmand her i Landet, Professor Monrad, som ogsaa har skrevet en Bog for at hævde deres Stilling i vore Skoler. Jeg kom til at mene at de — navnlig Græsken — virkelig aabnede Adgangen til en høiere Aandens Verden, som var lukket for de uindviede, at de gav det Ridderslag som optog i Dannelsens og Videnskabelighedens rette Adelsstand. — Men denne Tro holdt rigtignok ikke længe ud.

Vistnok tabte jeg slet ikke Ærbødigheden for det Liv som engang blev levet i det gamle Hellas, for dets Adel og dets underfulde Skjønhed. Tvert imod, Beundringen for det voksede mere og mere, saa at den end ikke kunde rygges, da jeg længe senere for Alvor fik Øinene op for de dybe frygtelige Skyggesider ved dette Liv, for hvor dyrt dets straalende Skjønhed var købt. Og denne Følelse af Beundring vil aldrig forlade mig. Jeg blev derfor aldrig fristet til at tvivle paa at det kan være en høi og ædel aandelig Syssel at studere disse Oldtidsfolks Liv, og komme fuldt ind i denne gamle Skjønheds-Verden. Men paa samme Tid som dette stod mig fast, fik jeg ved Universitetet fuld Leilighed til at se at de norske Studenter i det hele

taget er aldeles udenfor denne samme Verden, aldeles ukjendte med det helleniske Aandsliv. Der findes enkelte som kjender noget til det; det havde jeg den Glæde at se. Men det er ganske faa. Det er faa som paa Skolerne har lært saa meget Græsk, at de kan læse en Bog med saa vidt Lethed som der skal til for at have Udbytte og Glæde af den. Og af disse faa som nogenlunde er blevne Herrer over Sproget, er det igjen den aller mindste Del som nogensinde faar Øiet op for Indholdets Værd. Hvor mange norske Studenter findes der udenfor Philologernes Flok, som er blevne saa vidt tiltalte af Platons Tanker eller af Homérs Poesi eller af nogen eneste græsk Forfatter, at de kan sige at de virkelig har havt godt af ham? Hvor mange findes der som efter sin anden Examen nogensinde uleiliger sig med at læse en græsk Klassiker? Og hvordan gaar det, naar de har forladt Universitetet og er komne ud i sin Virksomhed? Af Presterne er der adskillige som vedligeholder nogen Kundskab i Græsk ved at læse sit nye Testamente paa dette Sprog. Men blandt vore Sagførere, vore Læger, vore Dommere, vore Reallærere, kan man gaa fra Mand til Mand, og jeg er overtydet om at den aller største Del af dem skal være aldeles ude af Stand til at oversætte saameget som en halv Side af den letteste græske Bog, saa snart de har været 10 Aar borte fra Universitetet. Somme af dem har glemt Sproget saa vel, at de end ikke længer kjender Bogstaverne.

Og saa kommer Folk alligevel og siger at vi maa holde paa Latinskolen, fordi vort Folks høiere Dannelse endelig bør være grundlagt

paa et selkstændigt Kjendskab til det græske Aandsliv. Det græske Aandsliv! Kjender vore dannede det? I Virkeligheden kunde vi være glade om Tiendedelen af vore Studenter — Philologerne fraregnet — havde læst ikke én græsk Forfatter, men en eneste Bog af en græsk Forfatter, saaledes som en Bog skal læses. Sandelig, jeg mindes ikke jeg har hørt hulere Tale føres i en høivigtig Sag end den som vil opretholde Latinskolen for det Kjendskab til Grækernes Aandsliv, som den skal meddele.

Det romerske Aandsliv kommer man da et Skridt nærmere ind imod. Thi af Latin lærer man virkelig saa pas, at en almindelig flink Skolegut, naar han gaar ud af Skolen nok kunde læse de lettere romerske Forfattere uden for stor Vanskelighed. Men hvor mange er det som virkelig gjør det? I vore Dage er det meget sjældent at en som ikke er Philolog, læser selv latinske Klassikere længere, end han er nødt til det for sine Exameners Skyld. Og det Aandsliv som ligger for os i disse latinske Skrifter, har desuden aabenbar ikke en saadan Betydning, at man nu kunde forsvare at drive Latinskole for dets Skyld. Det er for aller største Delen kun en Efterligning, og en ikke videre heldig Efterligning, af det græske. Det er derfor ogsaa stadig paa Græskens, ikke paa Latinens, mageløse Værd, at man bygger sin Lære om de klassiske Sprogs Ret til Herredømmet i vore Skoler. Men denne græske Herlighed er der, som sagt, næsten ingen som faar Del i.

Saaledes staar det til med Kjendskaben til Latin og Græsk iblandt os. Paa at meddele dette Slags »selvstændige« Kjendskab er

det at saa mange af dem som skulde regnes for de ypperste Lærere i Landet, lægger sit Livs bedste Arbeide. For at opnaa dette Kjendskab er det at «Blomsten af vor Ungdom» ofrer saa stor, saa frygtelig stor en Del af sin Tid og sin Kraft. Sandelig, her kan vi tale om «skjønne, spildte Kræfter».

Nei, skulde der blive Mening i denne Tale om at Latin-Dannelsen fører ind i Oldtidens Aandsliv, saa maatte der gjøres ganske anderledes Alvor af at læse Latin og Græsk, end som nu sker. Der maatte tages endda mere Tid til disse Fag, iser meget mere til Græsken. Og fremfor alt maatte vi faa ganske anderledes dygtige Lærere i dem, end vi har. Vi maatte faa Mænd som forstod ikke blot, som nu, at indøve Sproget, men tillige at aabne de unges Øie for Indholdet og dets Skjønhed, at føre ind i Oltidsfolkenes Aand. Dette er noget som vore Philologer nu for det meste slet ikke gjør, af den gode Grund at de for det meste mangler al Evne til at gjøre det. Det som de har sin Styrke i, er den rent sproglige Lærdom. Og i saa Stykke vil jeg gjerne tro at de staar høit efter vort Lands Leilighed; jeg kjender ikke noget til det. Men i Sands for græsk Aand er de ikke stærke. Jeg har kjendt adskillige Philologer i mine yngre Dage. Men blandt dem var der ikke mere end en som forstod at læse Grækerne med den begeistrede Kjærlighed som sømmer sig for en ung Mand, naar han virkelig har faat Syn for hvad Hellas var. Og denne ene kunde oplyse mig om hvor rent faa der fandtes blandt alle hans samtidige, som var inde paa det at læse Grækerne med Aand. — Nu, gjør de det ikke selv, saa skal man ikke vente at de faar sine

Skolegutter til at gjøre det. Derfor kan disse «klassiske Studier» ved vore Skoler, som der tales om i saa høie Toner, for det aller meste ikke blive andet end en lang Række med meget aandsfattige, for ikke at sige aandsfortærende Sprogøvelser.

Men Sprogøvelser er de ogsaa. Og vil man tale om den Betydning de virkelig har, ikke bare om den de kunde have, saa faar man holde sig til dette. Thi disse Sprogøvelser som der lægges saa svær en Kraft paa, er selvsagt uden Betydning. Vistnok er det ikke stor «praktisk Nytte» man har af dem. Den Hjælp de giver, til lettere at lære levende Sprog, har lidet eller intet at sige i Forhold til den Tid de sluger. Men de øver en meget stærk Indflydelse paa de unges Sjæleliv, en Indflydelse som det er vel værdt at tænke nøiere over.

De Sjælskræfter som de sysselsætter, er nu Hukommelsen og Forstanden. Hukommelsen fyldes lidt efter lidt med Tusinder af fremmede Ord, og vænnes til at holde dem fast. Og Forstanden maa gjøre sit yderste for ret at opfatte de grammatiske Regler; den lærer efter Haanden at skjelne skarpt, selv mellem de fineste Afskygniner i Udtrykket. I saa Stykke er vistnok den latinske Sproglære ypperlig — som Middel til at skjærpe Forstanden. — Det er den stærke Udvikling af Hukommelse og Forstand, som udmærker den flinke Latinskolegut fremfor de aller fleste af hans jevnaldrende, naar han har gaat sin Skole igjennem. Vistnok har han ogsaa flere Kundskaber end andre. Men disse Kundskaber er for en meget stor Del slige som han senere aldrig faar Brug for, og derfor med Tiden maa komme til at glemme. Der findes ikke faa som har mere

værdifulde Kundskaber end han. Men ingen har saa opøvede «Evner», det vil sige Hukommelses- og Forstands-Evner. Han har en Hukommelse som — for en Tid — kan fastholde næsten hvad det skal være. Men fremfor alt har han en Forstand, skarpsleben, saa den kløver et Haar. I denne Retning ved han at han ikke lettelig vil finde sin Mester udenfor de latindannedes Laug.

Det er denne Opøvning af Evnerne, som skaffer Latinskolen dens fleste Forsvarere. Folk som aldrig tænker et Grand paa Grækerne eller deres Aandsliv, vil at de unge skal læse Latin, fordi det er slig en ypperlig «Gymnastik for Aanden», som de siger.

Men dermed lader det sig ingenlunde forsvare, at drive saaledes paa med det som ikke har noget Værd i sig selv. Skal de Unge, mens de er paa Skolen, lægge sin bedste Kraft paa Ting som de hverken da eller senere bryder sig noget om, eller faar noget ud af, saa kan dette ikke andet end gjøre deres Sjæl fattig paa Indhold, deres Liv tomt. Og det er kun er daarlig Trøst, om de har faat sin Hukommelse og Forstand opøvet, naar de ikke selv har faat et Indhold som der er noget ved. Fik de unge ikke mere Næring for sin Sjæl i de andre Fag paa Latinskolen end i Hovedfagene, saa vilde de komme ud af vort Lands fornemste Skole uden at have modtaget det ringeste de kunde have kjært. Skolen vilde have gjort alt sit for at faa dem saa blottet for alt ædelt Indhold, saa fattige paa Interesser, som det er muligt at faa gjort et Menneskebarn, naar man ikke fører det ind i det som er ligefrem ondt. Og om de saa til

Gjengjeld var blevet Verdens ypperste Disputer-Mestere, saa var der liden Vinding i det. Den skarpe Forstand — og den stærke Hukommelse med — er et ypperligt Vaaben i en god Sags Tjeneste. Men den er et Vaaben som lige saa fuldt lader sig bruge til Fordel for det som ikke er godt. Der er kun et Middel. Den gjør den samme Tjeneste i de laveste egennyttige Beregninger, som i de ædleste Planer, og den blir lige saa ofte brugt til at fordreie Sandheden, som til at forsvare den. — En skarp Forstand hos de unge, parret med en tom Sjæl — det lover ikke en Mand som skal fremme sit Fædrelands Vækst og dets Hæder. Men det er netop dette, som Latinskolen skjænker i sine ypperste Fag.

Og til al Ulykke har Undervisningen i disse Fag øvet en overmaade stærk Indflydelse paa de øvrige. Ogsaa de bruges kun alt for meget som blotte Midler til at anstrenge og opøve Gutternes Hukommelse og Forstand. Det siger sig selv at de levende Sprog, som i Latinskolen saa rent blir underordnet under de døde, blir drevne efter disses Forbillede. Skolegutten værner sig meget hyppig til at læse udvalgte Ting af Tysklands og Frankrigs ypperste Forfattere, uden at ofre en Tanke paa Indholdet af det han læser. Han har bare at sørge for at han ikke staar fast ved noget vanskeligt Sted, og ikke er ukjendt med nogen ny Glose. «Vi læser Fransk for Franskens Skyld og ikke for Meningens», skal en gammel Sproglærer have kommet til at sige i al Troskyldighed. Og det er i Virkeligheden altfor sandt. — Men dette fik endda være. Langt værre er

det at Historien paa de lærde Skoler saa ofte tørkes ind til en endeløs Række med Navne og Aarstal. Dette giver en dygtig Hukommelses-Øvelse, det er sandt. Men mere giver det heller ikke. Historien selv, de store Mænd og de store Begivenheder, Menneske-Slegtens Livsudvikling; den blir Gutten paa denne Maade narret for. Ja endog Undervisningen i Religion blir altfor tidt smittet af den samme Fremgangsmaade, saa der blir lidet andet igjen af den end en død Udenadlæring af Bibelsprog og aandsforladte Begrebs-Udviklinger, som mishandler den levende Sandhed. — Men alle disse Vrængebilleder af Undervisning har sin Hjemmel og Støtte i den herskende Undervisning i Latin og Græsk. Disse døde Sprog er den tørre, indholdstomme Formalismes faste Borg i vore Skoler.

Men det er vel klart at hvis Undervisningen i en Skole gjennemgaaende er slig, da er den ikke nogen god Forberedelse til at blive Mand.

Og slig er den for aller største Delen i vore lærde Skoler. Lidt bedre er vistnok Undervisningen i Bifagene, end den i Latin og Græsk. Skolegutterne faar t. Eks. gjerne lidt mere ud af at læse Schiller end af at læse Homér, men meget er det ikke. Overveiende, aldeles overveiende, drives de øvrige Fag i samme Stil, som de der har Forrangen. En enkelt fremragende Lærer kan det undertiden lykkes at blæse et andet Liv ind i et enkelt Fag. Men det er rene Undtagelser. Jeg mindes godt hvordan det var paa den Skole jeg gik, da vi fik en Lærer, som visselig ikke glemte at stille Krav til vor Hukommelse, men som tillige havde Evne til i ét af sine Fag virkelig at

faa Indholdet levende frem for os. Denne hans Undervisning blev set paa som noget ganske overordentligt. Vi havde den Følelse at den i Grunden ikke hørte selve Skolen til, men var en Tilgift af et rent andet Slag end Skolen for øvrigt. Og jeg er temmelig vis paa at denne Mands Undervisning i dette ene Fag er uden noget Sidestykke i denne Skoles Historie indtil den Dag i Dag.

Derfor er det ikke nogen vederkvægende Syssel at være Lærer ved en lærd Skole. De som er nødte til at være det, og som gjør sin Gjerning samvittighedsfuldt, bærer gjerne, længe før de blir gamle, Fortørkelsens Stempel aabenbart paa sin hele Skikkelse.

Og derfor er det ogsaa lidet glædeligt at se den Ungdomsskare som Aar for Aar gaar ud af vore lærde Skoler og frem til Universitetet. Hvad er det de har Sands og Interesse for, disse kundskabsrige, høit uddannede unge Mænd? Hvad Indhold har deres Sjæl? Gaa op i Studenter-Samfundet og se. Der er det jo Flokkens friske Ungdomsliv skal strømme sammen. Hør paa disse «Debatter om Samfundsloven». De lød deroppe, da jeg kom til Universitetet i 1856; de mødte mit Øre uforandret i 1876. De lader til aldrig at ville dø, endskjønt ingen er glad i dem, end ikke Deltagerne. Hvorfor er det at man ikke kan blive dem kvit? Jo, fordi en slig Sagfører-Skarpsindighed er bleven vore Studenter aller mest fremtrædende aandelige Eie. Seks Aars Skolegang paa en lærd Skole har skjærpet deres Forstand, og har fyldt deres Sjæl med Tomhed.

De har paa Skolen heller ikke faat nogen god Forberedelse til et frugtbart Studium ved Universitetet.

Thi de har alt for lidet gjort den Erfaring at det at vinde Kundskab skjænker Glæde. Det er snarere den modsatte Følelse hvormed de tænker paa Skolens Kundskabstilegnelse, uden for saa vidt den kan have været en Tilfredsstillelse for deres Ærgjerrighed. Derfor er det ogsaa saa overordentlig mange af vore Studenter, hvem det aldrig falder ind at søge nogen virkelig Glæde i sit Studium ved Universitetet, men som tager det hele som en Levebrøds-Sag. — Derimod er der én Kunst som alle flinke Skolegutter har lært næsten til Fuldkommenhed: den at kunne lægge alvorligt Arbejde paa Ting som de ikke bryder sig det mindste om. Og denne Kunst kan man faa rig Leilighed til at øve som Student. Det gaar saa godt an ved Universitetet at sætte til Livs sine Examens-Kundskaber, netop paa samme Maade som man i Gutte-Aarene i pløiede sine vanskelige Lekser, med samme redelige Anspændelse af alle Læsehestens Kræfter som da. Det gaar saa godt an at være lige saa fremmed for Aanden i den Videnskab man studerer, som man før var for Indholdet af de klassiske Forfattere man daglig læste i. — Og lærer Studenterne ikke at finde nogen Glæde i ædel videnskabelig Syssel, saa ligger det dem altfor nær at søge sin Aands Vederkvægelse i slette Romaner, og sin Fornøielse i Piperviken. En interesseløs, tom Sjæl hos et ungt Menneske er det mest indbydende Tilholdssted for Sandselighedens Aand.

Derfor siger jeg det er nødvendigt at faa mere Indhold ind i Undervisningen ved vore lærde Skoler. Det er nødvendigt baade for at skaffe Universitetet bedre

Studenter, og fremfor alt for at skaffe Fædrelandet Mænd.

Vort nuværende Skoleverk er vel skikket til at skaffe os en Mængde kløgtige Sagførere med Evne til at bevise hvad det skal være. Det er skikket til at give os nok af sophistiske Bladskrivere som ved at faa i Stand «en god Leder» baade om de Ting de skjønner, og om dem de ikke skjønner, baade om det de tror paa, og om det de ved er Løgn. Og det kunde kanske skaffe en enevældig Styrelse Embedsmænd som den fandt sig vel tjent med. Thi naar al baade Tanke og Vilje i det offentlige Liv skal udgaa fra den ene Mand, som «alene ved hvad der tjener til hans Undersaatters sande Vol», saa spørger han vel først og fremst efter gode Ledningsrør som raskt og paalideligt kan lade Lyset og Varmen fra det ene store selvlysende Legeme i Midten strømme ud i alle Dele af Samfundet. Og til at blive et sligt Rør er den flinke Latinskolegut ikke uskikket. Han har visselig store Forudsætninger for at komme til at «expedere nydeligt». Men han har kun tarvelige Forudsætninger for det at vinde en selvstændig Overtydning om Livets eller Samfundets vigtige Spørgsmaal, og for at komme til at kunne staa eller falde for sin Mening som en Mand.

Den som skal blive en saadan Mand, han trænger til at have brugt sin Ungdoms Kraft først og fremst til det at vinde Indhold, ædelt Indhold, for sin Sjæl. Mere end til en opøvet Forstand trænger han til at være indøvet i den Kunst at elske, saaledes indøvet, at han véd at skjænke sin Kjærlighed til det i Livet, som er et Menneskes Kjærlighed værd. — Næst efter dette

kan det visselig ogsaa være godt for ham at have en stærk Hukommelse og en skarp Forstand.

Det er da vort Ønske og vort Haab, at der i Latinskolens Sted skal komme en anden Skole, hvor ikke de klassiske Sprog men Historien blir Undervisningens Midtpunkt og Hjerte. Alt det ypperste som Menneskeslægtens Liv har udfoldet paa Jorden, skal føres frem for de unges Blik, at de kan lære at beundre og elske det. Dette, og dette alene, er Forberedelsen til at komme til at efterligne det, naar de blir Mænd. — Og det siger sig selv at ingen lekselært Lærebog, om den end var noksaa velskreven, her strækker til. Der kræves et levende Menneske, en Lærer som selv er døbt i Historiens Aand, eller dog paavirket af den. Kun han kan fortælle de store Begivenheder som har afgjort Folkenes og hele Slægtens Skjebne, kun han kan skildre de Helter hvis Navn straalere med udødelig Glans, kun han kan lade de unge skimte den store Velsignelsernes og Straffedommenes Lov som hemmelighedsfuldt drager sig gennem Menneskehedens Udvikling, og uimodstaaelig styrer dens Gang. Skal det blive Skolens første Øiemed, ikke at opøve Hukommelse og Forstand, men at meddele Sjæls-Indhold, saa falder Hovedvegten nødvendigt, ikke paa Guttens Tilegnelse af Lærebogen, men paa Lærerens Fremstilling. At de unge ordentlig lærer de Navne og Aarstal som trænges, det blir da en Sag af anden Rang.

I en saadan levende Fremstilling af Verdens Saga, siger det sig selv at Menneskeslægtens ypperste Digtære vilde blive omtalt. Men det vilde være nødvendigt ogsaa at lade

Gutterne lære deres Verker at kjende gennem Oversættelser, for saa vidt de ligger for deres Alder. Ogsaa nogle af Israels, Grækenlands og Roms Historieskrivere burde læses i Oversættelse.

Naar Historien dreven paa denne Maade blev Skolens Hovedfag og Undervisningens Hjerte, saa vilde Fremgangsmaaden i de øvrige Fag med Tiden af sig selv blive paavirket deraf, ligesom den nu i modsat Retning blir paavirket af Undervisningen i Latin og Græsk.

At Fædrelandets Historie og Digtning i en slig historisk Undervisning maatte faa en fremragende Plads, det falder vel af sig selv. Og véd Læreren virkelig hvad Historie er, saa vil han neppe være udsat for at lade vor egen blive Stedbarn. Men et serskilt Fortrin skulde hævdes vore Forfædre fremfor andre Fortidens Folk: deres ypperste Skrifter burde ikke læses i Oversættelse, men saaledes som de er skrevne. Er der saa sandt i vore Skoler Tid til at lære et dødt Tungemaal, saa bør der ikke være Tvivl om at dette skal være det gamle norske. Det sømmer sig for en dannet Nordmand at kjende det Maal som hans Fædre har talt; det sømmer sig at læse Snorres Heimskringla i dens oprindelige Skikkelse. Og før han har gjort det, sømmer det sig slet ikke at tænke paa «Livius i Originalen».

Der ligger noget meget tungt i at skulle være nødt til at sige dette til Nordmænd. — Desværre ved jeg at det ikke alene maa siges, men at der skal baade lang og haard Kamp til, før det vil blive hørt. Men det vil trænge igjennem. Thi det er Ret. Og den Dag det trænger igjennem, vil I være en Hædersdag for Norge.

«Du skal hædre din Fader og din Moder, at det kan gaa dig vel, og du maa længe leve i Landet». Saa lyder et af de gamle Grundbud som er Menneskeheden givne til at kaste Lys over dens Liv.

Det er ikke saa vanskeligt at skjønne, for den som vil tænke efter, at Opfyldelsen af dette Bud er det som stærkest raader over de enkelte Menneskers og de enkelte Slegters Lykke og Kraft. Jeg saa en Gang som Gjest paa en Bondegaard, at Manden paa Gaarden, den dygtige og hædrede Mand, leiede sin ældgamle, affældige, blinde Fader op i Høisædet ved Middagsbordet. Og jeg saa paa en anden Gaard Manden blæse ad den Mening hans Fader udtalte: py, han Far da! Og da syntes jeg at jeg med det samme havde set ind i den hemmelige Aarsag til at Slegten paa den ene Gaard er Bygdens første, mens den paa den anden staar i Fare for at gaa fra Gaard og Grund.

Og den samme Lov som raader over en Enkeltmands og en Slegts Lykke, den har ogsaa Magten over et Folks. Det Folk hvor Forældrenes Myndighed er stærk, og hvor Huslivet derfor er godt, det er ogsaa stærkt i Sædelighed, i Arbeidskraft og i krigersk Evne. Det har Vilkaarene for et stort aandeligt Opsving.

Men Ærbødigheden mod Forældrene udstrækker sig af sig selv til Forfædrene i fjernere Led. Netop for de ædleste blandt Slegterne er det eiendommeligt at kjende sine Forfædre langt tilbage, og at sætte Pris paa Mindet om dem og det de har udrettet. Og endda mere gjælder dette om alle de ædle Folkefærd paa Jorden.

At et Folk i Sandhed er af Adel, viser sig bedst paa dets

Ihukommelse af sine Fædre. Et Folks Kraft og storhed afhænger dybt af at det véd at hædre sine Forfædres Minde, der hvor det er Hæder værd. Saaledes er det indrettet af Ham som har grundlagt de store Love for vort Væsen: Fædrenes Minde er den stærkeste Spore for Efterkommerne til Bedrift. Hvor skulde vi ogsaa lære at beundre og elske Historiens store Skikkelser, hvis vi ikke skjøjnte paa vore egne Forfædre? Det er dog vel dem, vi maa have lettest for at tiltales af og faa Lyst til at efterligne. Skal der blive noget af et Folk, saa maa det lære at tænke paa sine Forfædre med Glæde og Stolthed, naar det med Sandhed kan tænke saaledes paa dem.

Nu har vore Fædre efterladt os et Bogverk som vi har fuld Ret til at vare glade og stolte af, og som netop nu holder paa at trække Europas Opmærksomhed til sig. Jeg for min Del tvivler slet ikke paa at i Verdens Literatur-Historie vil Snorres Verk med Tiden faa Rang høit over Livius's. Men faar det end ikke dette for andre Folkefærd, for os maa det faa høiere Værd, om det skal gaa Norge godt.

Saa længe Latin og Græsk sidder i Høisædet i vore fornemste Skoler, og Oldnorsk neppe faar Lov at komme over Dørstokken, saa længe har vi kun daarligt hædret de store Fædre, som efterlod os et ypperligt Bogverk i Arv. Og saa længe skal vi ikke vente at Kilden til Storverk skal komme til at strømme i Norge. Saa længe vil der ikke blive mange Mænd i vort Fædreland, som faar Lyst til at vie sin Kraft til høiere Formaal end Jernveisnettets Udvidelse eller Handelens Opsving.

Der maa da gjøres Ende paa den herskende Tilstand, hvor Latin og Græsk

kræves af enhver som vil blive Embedsmand eller bare Student. Kjendskabet til disse Sprog maa ikke regnes med til **Almen**-Dannelsen. Det maa være enkeltes serlige Opgave at sætte sig ind i den klassiske Oldtid paa dens egne Tungemaal, naar de føler serlig Drift til det. Jeg haaber vist at naar dette Studium blir givet frit, vil der med Tiden inden vort Folk udvikle sig mere virkelig Kjendskab og Kjærlighed til det gamle Hellas, end som vore Latinskoler nu er i Stand til at fremtvinge. — Det skal der da heller ikke meget til.

Opgiver man Latin og Græsk i de lærde Skoler, saa vinder man ind en Mængde med Tid. Men den har man ogsaa nødvendigt Brug for. Først og fremst til en fyldigere Undervisning i Historie. Dernæst og **allermest** til at øve kropsligt Arbejde. Og endelig til at lære Oldnorsk.

Der har før i Tiden været ganske anden Mening i Læsning af Latin og Græsk, og navnlig af Latin, end der er nu om Dagen. Endnu for et Slegtled tilbage var der ikke saa rent faa ældre Embedsmænd som ikke blot yndede at sige Aandrigheder paa Latin, men som virkelig med Glæde læste romerske Forfattere. Men det som dengang fandtes af Latinlæsning, var dog bare tarvelige Levninger fra Latinens rette Glanstid. Den strækker sig omtrent fra først i det 16de til midt i det 18de Aarhundrede. Da læste de fleste virkelig dannede Mænd Latin hele sit Liv igjennem — Græsken gav man sig lidet af med — og det ingenlunde bare for et Syns Skyld. En Mand som Sveriges store Konge, Gustav Adolf, læste stadig latinske Skrifter for at hente Styrkelse for sin Aand, ogsaa efter at han havde overtaget Statsstyrelsen. Der var latinske Forfattere som han næsten kunde udenad. Og noget lignende var Tilfældet med de fleste af den Tids store Mænd, lige saa vel paa Statens og Kirkens Omraade, som paa Skolens og Lærdømmens.

Men dette havde ogsaa sin gode Grund. Havde man i de Dage overhovedet

Trang til at læse noget, saa fik man være saa god at læse det paa Latin. Thi det meste man havde at læse, var skrevet paa dette Sprog. Den tydske, franske, engelske Bogavl, som nu er saa rig og saa høit udviklet, var den Gang rent i sin Barndom. Der blev visselig skrevet en hel Del i Europa den Gang, iser lærde Verker. Men næsten alt det vigtigere af det blev skrevet paa Latin. Den som havde Trang til Udvikling for sin høiere Tænke-Evne eller for sin poetiske Sands, kunde ikke undvære de gamle Klassikere. Den som vilde lære Lovkyndighed, Lægekunst, Naturlære eller Theologi, kunde vistnok finde det han trængte, i Verker fra sin egen Tid. Men ogsaa de var skrevne paa Latin. Som Verden da var, gik Veien til Dannelse og Kundskab næsten med Nødvendighed gennem dette Sprog. Og netop i denne Tid er det at der rundt i Europa vaagner en Tørst efter Kundskab og Dannelse, som aldrig nogensinde før i Menneskeslegtens Liv. Det er Verdenshistoriens «nyere Tid» som oprinder, jevngammel med Renselsen af Kirken, Videnskabens, Oplysningens Tid. Og Latinskolen er den aabne Dør som den nyere Tids Europa styrter sig ud igjennem, for at dukke sig i Kundskabens Hav. Derfor vokser der i det 16de Aarhundrede Latinskoler frem overalt hvor det aandelige Liv rører sig med nogen Kraft; og de faar en rivende Tilstrømning. Og de blir drevne, vistnok med stor Strenghed, men ogsaa ofte med stor Kraft og Alvor. Den Tids Latinlærere har aabenbart følt at de stod i en stor Sags Tjeneste, og har øst Styrke af denne Følelse. Der findes mellem det 16de Aarhundredes Rectorer Skikkelser som man ikke kan se paa uden Ærbødighed, Mænd af en Kraft og en Storhed som deres Efterfølgere i vore Dage nok skal lade være at maale sig med.

Nu er alt dette meget anderledes. Mættet med den Kundskab som skulde hentes fra latinske Verker, har Europas mest udviklede Folkefærd længe siden

begyndt at udfolde sin egen selvstændige Evne til Frembringelse. Og denne stærkere skabende Kraft har sprængt den unaturlige Fremstillingsform som det latinske Sprog holdt Folkenes Tænkning og Bogskrivning indsnørt i. En Række af store Digttere og Tænkere har skabt et Bogverk paa de levende europæiske Tungemaal, som visselig staar langt høiere end baade det Grækerne og Romerne har efterladt os. I alle Fald har vi da uendelig meget lettere for at tilegne os det. Ingen almindelig Mand falder nu om Dagen paa at ty til Seneca efter Livsvisdom, eller til Horats efter Poesi, saaledes som Skik var for et Par Hundrede Aar siden. Den som vil ind i den høiere Tænkning, søger f. Ex. til Kant eller Hegel; den som ikke har nok i sit eget Lands Digtning, læser Schiller og Gøthe og Shakespeare. Og lige saa lidet trænger man til det 17de Aarhundredes tunge latinske Verker for at lære Lægekunst eller Theologi. Inden enhver Videnskab kan den studerende finde den rigeste Oplysning paa de nyere Sprog. Det er kun de som er Videnskabsmænd af Fag, som har nødvendigt Brug for Latinen. Det nyere Europa er nu blevet saa vidt voksent, at det omtrentlig hjælper sig med sine egne Tungemaal. Men dermed er ogsaa Latinskolens Livsrod overskaaren. Lige saa umuligt som det nu er blevet, at faa Menneskeslegten til fremdeles at hente sin Dannelse og sin Kundskab fra latinske Bøger, lige saa umuligt er det at faa Latinskolen til at blive hvad den engang var. Italienerne kan endnu have god Grund til at lære sine Fædres Maal at kjende, og kan læse deres Skrifter med Forkjærlighed. Det samme kan i nogen Mon gjælde om Spaniere og Franskmænd — hvis Tungemaal er Døtre af Latinen — og i det hele om alle dem som hører den romanske Stamme til. Men inden hele den germaniske Stamme staar Latinskolen nu som et rodløst Træ, uden Ret til at være til, uden Evne til at leve. Der er den nu overalt bleven en **Hindring** for Aandslivets Udvikling,

skjønt den ingensteds er en saa trykkende Remsko, som inden den norrøne Gren af Stammen, og serlig i vort eget Fædreland.

Det er den romerske Kirke som fra først af har skaffet Latinens Indgang inden den germaniske Stamme, og som har lagt Grunden til det aandelige Herredømme den der har øvet. De romerske Paver fik gjort Latin til Kirkens Sprog rundt om i Landene, ogsaa inden den germaniske Stamme. Gudstjenesten foregik paa Latin, Presteskabet talte Latin, alle theologiske Skrifter blev affattet paa Latin. Og hvad der blev skrevet udenfor Theologien, blev ogsaa næsten altsammen skrevet paa Latin; thi det var Prester og Munker som skrev det. Saa langt som Romer-Bispens Vælde gik, gik ogsaa den romerske Tunge. Og hvor den naade hen, der blev Modersmaalene trængt ud af Kirken og ud af Bogverdenen. I Lande hvor der før blomstrede en Literatur paa Modersmaalet, der sygnede den hen og døde under Latinens overvældige Indlydelse. Det var næsten kun paa Island og i Norge at Folkets Bogavl holdt sig paa dets eget Maal. De andre Folkefærd lærte af latintalende Prester at ringeagte sine egne Tungemaal, og holde dem for uværdige, ikke blot til helligt Brug, men ogsaa til videnskabeligt og til alt høiere. Og idet man vænte sig af med at udtrykke sig paa sit eget Maal om de høiere aandelige Ting, blev Sprogene selvsagt mere og mere utjenlige til saadant Brug. De sank ned til at blive lidet mere end blotte Bondemaal. Latinen satte Foden paa deres Nakke.

Det er en uhyre Skade Latinen saaledes har gjort i Europa, og serlig inden den germaniske Stamme. Den afbrød Folkenes selvstændige Udvikling; den holdt dem i Umyndighed baade paa christeligt og paa almenmenneskeligt Omraade; den lod den store Mængde rundt om i Landene, som ikke kunde skjønne «Aandens Tungemaal», synke ned i Uvidenhedens tætteste Mørke. «Middelalderens Mørke», som der tales saa meget om, blir ofte skyldt paa de

germaniske Folkefærds Raahed og Vildmandsliv. Men man har gjort disse ædle Ungdomsfriske Folkeslag stor Uret i Historieskrivningen. Det er de overmodige Romaners Ringeagt for alt som ikke er deres eget, som er Ophavet til en saadan Dom; og Germanerne har her som i mangt andet troskyldig snakket dem efter Munden. I Virkeligheden er det snarere fra Latinen at dette udskregne Mørke har sit Udspring. Det er Følgen af den Standsning i Væksten, den Forkrøbling, som Latinen fremkaldte, da den lagde sig tungt hen over Folkenes Liv. Skogens ranke Stammer «kom paa Koten»; de tog til at tørkes og vokste sig smaa. En snigende Sygdom havde grebet dem, og tærte paa deres inderste Marg.

Hvad skulde ikke Kristendommen i Middelalderen have gjort ud af disse germaniske Folkefærd, hvis ikke Rom, som bragte dem Evangeliet, havde krævet deres aandelige Selvstændighed i Bytte? **Roms Herskesyge** har været Germanernes store Ulykke, som den har været en endda større for den christne Kirke.

Jeg vil ikke glemme de store Sider, hverken ved den romerske Kirke eller ved det romerske Folk. I Middelalderens bedre Aarhundreder, midt under Pavedømmet, havde Christendommen, trods alle Skyggesider, dog en Kraft som vore Dage kun alt for meget savner. Af mit inderste Hjerte bøier jeg mig for Kjæmpeskikkelserne fra hine Dage, naar jeg tænker paa alt det store de har været i Stand til at sætte i Verk. Og Roms samtidige Biskopper skal sikkerlig have sin Del af Æren for alt dette som blev udrettet under deres Ledelse. Men ikke deres Herskesyge, ikke det, at de paanødte Folkene Roms Tungemaal.

Og nu det hedenske Roms Helter, er ikke ogsaa de vor Beundring værd? Jeg for min Del kan aldrig glemme denne Række af faste, alvorsfulde Mænd, som gjorde saa dybt et Indtryk paa min Barndom. Jeg vil aldrig holde op at elske disse Consuler, som indviede sig selv til Døden for sit

Folk. Ogsaa jeg kan visselig blive fristet til at bryde Staven over hele Romerfolket, naar jeg ser paa det i dets Fordærvelse, naar jeg tænker paa al den usigelige Ulykke det har bragt over Menneskeslegten, og naar jeg saa endda til maa sige mig selv, at ogsaa i Roms største Tider og i dets bedste Mænd er Spirerne til Stede til Fordærvelsen, og til alt det som bragte Ulykken over Verden. Men kan jeg end fristes til at vende hele «Ulvehiet» Ryggen med Afsky, saa er der dog altid et som holder mig tilbage. Det er Tanken paa dette Rom i Christendommens første Tider. Det forekommer mig saa aabenbart at det christne Roms lange, straalende Martyrskare, at disse Biskopper som med Bispeværdigheden modtog Indvielsen til Bloddaaben, at de «efter Kjødets» er Ætlinger af hine gamle Romere som saa mandigt forstod den Kunst at gaa i Døden. Middelalderens almægtige Paver med den tredobbelte Krone er visselig den christelige Udgave af det synkende Roms Keisere med deres Verdens-Herredømme. Men lige saa vist er det Republikkens Helter som christelig er staat op igjen fra de døde i Laurentius og Sebastianus og de andre Blodvidner. — At vi finder Spirer til Keiserdømmets Vederstyggelighed ogsaa hos disse Republikkens Mænd, det vidner slet ikke imod deres Slegtskab med Christendommens Forkjæmpere. Thi der findes lige saa vel Tegn til Paveyster allerede hos hine gamle Romerbisper som er omstraalet af Martyrdommens Glans, og som hver Christen bøier sig for med Ærefrygt.

Derfor tør jeg slet ikke følge mine Meningsfæller roden den folkelige Lejr, naar de ofte saa rent uden videre fælder Forkastelses-Dommen over det gamle Rom og dets Folke-Character. Ogsaa paa Rom passer Ordet om «ondt og godt i alle Lande».

Men det er lige fuldt Sandhed at den værste Side i den romerske Folke-Character var deres Herskesyge, og at den viste sig at

være forfærdelig, da den kom til fuld Udvikling. Lige fra Byens første Dage af, mens den vel ikke eiede mange Kvadratmilene med Land, drømte den om Herredømmet over Verden, det som den skulde «naa ved sin Fasted og ved sit Mod». I de syv følgende Aarhundreder har den aldrig sluppet denne Tanke, men gaat fremad mod sit Maal med langsomme, sikre Skridt. Og hvert enkelt af disse Skridt satte i en knusende Fod paa et eller andet frit Folks Nakke. Hvad Roms Magt engang havde lagt under sig, det rev sig ikke lettelig løs igjen. Aldrig har nogen Stat forstaat Undertrykkelsens Kunst med et sligt Mesterskab som denne. Aldrig har et Folk bragt saa megen Ulykke over Jorden. Aldrig har Menneskeheden frembragt Mage til Tyran. — Den store israelitiske Seer, Daniel, stod lige ved Siden af sin Tids mægtigste Throne, og skildrede i et Syn de fire Folkefærd som med mest Dygtighed og Held har grebet efter Verdens-Herredømmet. Han ser dem som fire frygtelige Rovdyr (en Løve, en Bjørn o. s. v.) der stiger frem af Verdens-Havet; sidst iblandt dem kommer Rom. Rom og dets Magt var i Daniels Dage i sin rene Barndom; men han ser hvad denne Rovdyrs-Unge lover at blive til. Dets «Dyr» ligner ikke noget af Skogens Vilddyr; det er skrækkeligere end alle dem som Jorden kjender — et Udyr, ikke et Dyr. Det har Tænder af Jern og Klør af Kobber; det er frygteligt, rædselsfuldt, saare stærkt. Det sluger, det knuser, og hvad det levner, træder det under Fødder; det æder al Jorden, det træsker, det knuser den. — Daniels eget Folk var et af dem som paa den grufuldeste Maade skulde komme til at sande Rigtigheden af sin Store Seers Skildring. Men det synes mig at Roms egne Oldsagn indeholder Træk som levende minder om det Billede Israeliten har tegnet, naar de lader Byens Stifter fostres af den graadige Ulvinde, og lader et af hans første Storverk være at døbe Byen med sin Broders Blod. Paa saadan Maade har vel

næppe noget andet Folkefærd propheteret om sig selv.

Et mærkeligt Træk i Romernes Undertrykkelseskunst er deres Udryddelse af Folkenes Tungemaal. **Det** er jo vist: skal Trældommens Aag lægges forsvarligt og fast over et Folk, saa er ingen Ting tjenligere til dette Øiemed, end at faa det til at opgive sit Modersmaal og dermed sin aandelige Eiendommelighed. Dette søgte Romerne at opnaa. I Italia gik det saa, at alle de oprindelige Tungemaal blev borte, efter hvert som Roms seierrige Ørne drog frem; Latinen blev alene tilbage. Udenfor Italia var der ét Tungemaal som Romerne ikke kunde magte; det var det græske. **Det** var Bærer af en Dannelse som var **deres** alt for overlegen, hvis Overlegenhed de selv kjendte, og efter fattig Leilighed søgte at efterligne. Og dette græske Maal herskede vidt østenfor Italia. I Østen kunde derfor ikke det romerske Sprogs Landvinding følge de romerske Hæres. Anderledes i den vestlige Del af Middelhavs-Landene. Hos Nordafrikas, Spanias og Frankrigs undertvungne Folkefærd, der aad Latinen om sig, til den fik ædt op. Det var disse vesterlandske Folkeslag som Rom i fuldeste Forstand «slugte», saa de glemte sin egen Æt og gik op i Rom. Og de Smaadele af dem, som blev levnet i de fjerne Afdale, blev «traadt under Fod». Saa stærkt var det romerske Sprogs Herredømme hvor det havde slaat Rod, at det holdt sig aldeles uafhængigt af den romerske Stats. I Spania og Frankrig staar de den Dag i Dag saa fast, som det skulde været Folkenes oprindelige Tungemaal. I Frankrig har efter det romerske Herredømmes Fald et germanisk Folk vandret ind og vundet Magten; i Spania har baade Germanere og Arabere gjort det. Men paa intet af Stederne har de nye Indvandringers faat synderlig Indflydelse paa Tungemaalene. Det nuværende franske og spanske Sprog viser blot svage Spor baade af de oprindelige Indbyggerses Tungemaal og af de senere Indvandreres. Latinen slugte hvad der var

der før den; den har med samme Lethed slugt de Sprog som kom efter den. Dette herskesyge Tungemaal ligner ganske det Folk som det tilhørte. Det er, som Daniel udtrykker det, af Jern, haardere, uslideligere end alt andet. Næsten alt hvad det træffer sammen med paa sin Vei, **blir knust**.

Da Rom blev kristnet, mistede det ikke sin folkelige Eiendommelighed, om det end fik den forædlet. Dets Fasthed og Mod fremtraadte i en ny og høiere Skikkelse; dets Dygtighed og Evne til at styre, hævede det hurtigt op til den første Rang blandt Kirkens Hovedstæder. Dets Herskesyge blev trængt tilbage af Christendommens Aand. Men den blev ikke rykket op med Rode. Og alt som Christendommen, der som andensteds, i Tidernes Løb blev mindre levende og kraftig, traadte ogsaa den Herskelyst som er Rom «i Kjødet baaret», mere og mere frem. Det er ikke nødvendigt at tale nøiere om dette; vi Protestanter kjender nok til Talen om de romerske Pavers Overmod og dets ulykkelige Følger for Christendommen. Historien om det er uopløseligt sammenslynget med Historien om Kirkens voksende Fordærvelse i Middelalderen. Og Arbeidet paa Kirkens Renselse hænger ligesaa nøie sammen med Kampen mod Romer-Biskoppens Aands-Tyranni. Her skal alene siges, at det var dette samme overmodige, tyrranniske Sind som havde faat Paverne til at paanøde Folkene Latinen som Kirkesprog, saa langt som deres Vælde strakte sig. Hvad den romerske Kirke gjorde i Middelalderen, var en ligefrem Gjentakelse af det den romerske Stat før havde gjort. Og saa lidet som den romerske Character havde tabt Herskesygen, lige saa lidet havde Latinen tabt sin gamle Dygtighed til at trænge sig ind og underlægge sig andre Tungemaal. Denne Gang gjorde den dog ikke Folkenes Modersmaal til intet. Den lod sig nøie med at indtage Herskerstillingen over dem i Kirke og Bogavl, ved Universiteterne og i Skolen. I Sambaand med den hedenske Stat

havde den **slugt** Folkesprogene; i Sambaand med den kristne Kirke **traadte den dem under Fod.**

Da Luther frigjorde den germaniske Stamme fra Romerkirkens Aag, var dermed ogsaa det romerske **Sprogs** Herredømme knækket i dets inderste Grund. Dets Magt vilde uigjenkaldelig været dømt til fremtidig Undergang inden hans Stamme, selvom Luther ikke havde gjort det ringeste for ligefrem at hævde Modersmaalets Ret. Men som alle ved, gjorde han Storverk i denne Retning. Han førte det tydske Maal ind i Gudstjenesten og i Bibel-Oversættelsen. Og dermed var Latinen drevet ud af selve **Helligdommen.** Men udenfor den har den alligevel med vidunderlig Seighed længe hævdet sin gamle Magt. Selv i Theologien vedblev den at herske, og lige saa vel i de andre Videnskaber. Den Forandring som foregik i Latinens Stilling ved Universiteterne og i den videnskabelige Bogavl, var for det første alene 96 den, at man nu lagde Vind paa at tale og skrive bedre, renere Latin, end før. Thi den «Munkelatin», som i Pavedømmets Tider havde fyldt Kirkerne og Bogverdenen, var overmaade «barbarisk», overmaade forskjellig fra den de gamle Romere talte og skrev, som ventelig nok kunde være, Latinen i dens ægte« klassiske» Skikkelse havde man saa godt som ikke kjendt. Thi det var næsten alene Kirkens Latin man læste, ikke de gamle romerske Forfattere. Men nu var, i Tiden nærmest før Luthers Dage, de gamle latinske og græske Klassikere dragne frem for Lyset. De vakte en stor Begeistring. Mange af Tidens fremragende Aander kastede sig med al sin Kraft ind i denne nyopdagede Verden. Thi et friskt Pust af Frihed slog den forpinte Tid i Møde derfra; man følte uvilkaarligt at ingen Pave der havde lagt sine Sætningers kuende Aag over Aand og Tanke. Og det som aller mest vakte Tidens Beundring, det var at se hvorledes disse klassiske Forfattere havde vidst at bruge sit Sprog, at se hvor frit og

naturligt, hvor kraftigt og fagert det gik an for et Menneske at udtrykke sig. Thi den Tid havde endnu næppe set et Sprog lydigt og smidigt bøie sig efter Tanken. Det tydske Borger- og Bonde-Sprog var forladt af den høiere Tænkning. Og Tidens bagbundne Aandskraft arbejdede i Middelalderens mishandlede Latin. Som klingende Metal lød Klassikernes Udtryk imod de tunge usmeltede Masser som den gammeldagse Theologi kom væltende med. At vinde en saadan Evne til at udtrykke sig som Klassikernes, en saadan Stil, det var noget som den Tid satte den aller høieste Pris paa. Nu faldt det tydske Tungemaal tungt for Brugen, som ethvert Maal gjør, naar der ikke har været arbejdet i det i Aarhundreder. Paa det kunde man ikke uden videre tænke at maale sig med de gamle Forbilleder. Derimod havde al høiere Tænkning i Aarhundreder talt en Slags Latin, slig den nu var. Og saa kom man til at mene at man nok med Flid og god Vilje skulde kunne lære at tale ogsaa god Latin. At tale Latin som «Cicero», eller i alle Fald skrive som han, blev noget med det høieste Formaal for en dannet Mands Ærgjerrighed. Det er utroligt med hvilken Flid og Anstrengelse man har arbejdet for at naa dette Maal. Og man holdt paa med dette Arbejde i et Par Aarhundreder, før det rigtig gik op for Folk, at den som ikke er Latiner født, aldrig kan komme til at skrive saa god Latin som Latinerne, og at det Sprog som et Folk kan lære at udtrykke sig bedst paa, uden Spørgsmaal er dets eget. Saaledes kom da Europas Tænkning og Videnskabelighed igjen ind i Latinens Snørliv, i samme Øieblik man skulde troet at det var sprængt for stedse. Forskjellen var blot den, at det var i «klassisk», ikke i «barbarisk» Latin den nu blev snørt ind. Klassikernes «fuldendte Form» **lokkede** os ind i Latinens Lænker, da Pavens Haand ikke længer havde Magt til at **holde** os i dem. — Synet at Grækernes og Romernes store Dygtighed i at haandtere sit Modersmaal **skulde** have sporet os til lidt

efter lidt at naa en lignende Dygtighed i at bruge vort eget. Men i Virkeligheden narrede det os for det første kun til et dødfødt Forsøg paa at kappes med dem i Brugen af deres. Mange gode Kræfter blev spildt i Jaget efter denne Umulighed. Og Europas levende Tungemaal naade meget langsommere frem til fuld Bøielighed i Tankens Tjeneste, end de ellers havde gjort. Ved Siden af det gode som Europa skylder «den klassiske Renaissance», tør vi ikke glemme at den ogsaa — og det i meget vigtige Ting — har ført os slemt paa Vildstraa.

For Luther og hans Medarbejdere blev Tidens «Humanisme» i mange Maader en velkommen Kampfælle i deres Strid mod Paven og den herskende Theologi. Thi Humanisterne, eller den klassiske Oldtids Beundrere, ryggede det bestaaende, idet de gjorde blodig Nar af de gammeldagse Theologer med deres daarlige Latin; og de bar som oftest et redeligt Had til det kirkelige Aandstyranni. Og desuden var det **deres** Kundskaber i Græsk, som aabnede Veien til en paalideligere Forstaaelse af det nye Testamente. Dette sidste var selvsagt for Luther Hovedsagen. Af denne Grund var det iser han «holdt saa fast paa Sprogene», som han siger, og at han var saa glad over Humanisternes Virksomhed. Men han vilde ikke have fulgt Humanisterne og deres Iver for Latinen saa langt som han gjorde, hvis han havde havt fuld Klarhed over Modersmaalets Værd. Det havde han ikke ligesaa lidet som Tiden i det hele. Det er fuld Sandhed at ingen Mand i Gjærningen har udrettet saa meget som han, til at hjælpe sit Folks levende Tungemaal, og dermed ogsaa andre Folkefærds, imod Latinens Overgreb. Men han skjønnte ikke selv fuldt ud hvad det var han gjorde. Han tænkte nærmest paa at bringe Folket en renere Christendom. Og skulde **den** kunne naa ned til den menige Mand, saa var det aabenbart at den maatte komme paa deres Modersmaal. At Modersmaalet er det som udretter mest, ogsaa overfor dannede

Mennesker, at et Folk har en hellig Pligt til at hædre og oparbejde sit Modersmaal, det var Ting som han i alle Fald ikke tænkte **meget** paa. Derfor kunde han lade sig føre med af Tidens Strøm, og som Professor ved Wittenbergs Universitet finde sig i at krybe ind i det latinske Snørliv, han lige saa vel som alle de andre Professorer. Det er helt underligt at høre **ham**, som kunde bruge sit eget Maal saaledes, at Paven skalv paa Peters Stol og hele Europa lyttede, at høre ham — ventelig «for sin Hæders Skyld» — staa og knote Latin paa sine Forelæsninger, og gjøre undskyldninger, fordi der somme Tider slap ham tydske Ord af Munden, naar han ikke var vel forberedt, før han optraadte. Saaledes fik da Latinen paa én Valplads Lykke til at svinebøje den gjæveste Kjæmpe inden Germaner-Stammen, den samme som saa vældigt havde kastet den til Jorden paa en anden. Og Luthers Efterfølgere paa Tydsklands theologiske Lærerstole tragtede desværre langt mere efter at overgaa ham i den Kunst at tale Latin, end efter at ligne ham i den at bruge sit Modersmaal med Fynd.

Og stod først Latinens Herredømme fast ved Universiteterne og i den videnskabelige Bogavl, saa **maatte** jo den høiere Skole ind under det. Saa stort et Onde end en latinsk Skole er, saa var den dog, efter hin Tids Vilkaar for øvrigt, en Nødvendighed. Det blev Melanchton, Luthers Fostbroder i Historien, og Protestanternes største Humanist, som skulde gjøre den Gjerning, at sætte Latinskolen i fast Skik og bane Veien for dens store Opsving. De Latinskoler som han udkastede Planen til, blev snart Forbilleder for en Mængde andre som reiste sig rundt om i Landene, ligesom hans Lærebøger snart fik almindelig Udbredelse. Men det varte rigtignok ikke længe før de lutherske Latinskoler blev overfløiet af Jesuiternes. Disse nye Munker aabnede en overmaade ihærdig og ofte meget heldig Kamp mod hele den. aandelige Bevegelse Luther havde vakt. Og et Hovedvaaben i deres Kamp var

deres — efter den Tids Mening — ypperlige lærde Skoler, hvor Undervisningen blev meddelt uden Betaling. De indførte ingen ny Fremgangsmaade i Undervisningen; de holdt sig i saa Stykke i samme Spor som de lutherske. Men det I var i sin Orden at Forkjæmperne for Roms truede Vælde blev de uovertrufne Mestere i at drive latinsk Skole, selv om det var deres Modstandere som fra først af havde lært dem Kunsten. Havde Luther et Øieblik kunnet bruge Tidens Begeistring for klassisk Latin som et Vaaben mod Paven, saa maatte han snart se det samme Vaaben i sine frygteligste Modstanderes Haand. Snart kundgjorde Jesuiterne at man ingen Steds lærte at tale og skrive saa ægte «klassisk» Latin, som i **deres** Skoler. — Men en Kjendsgjerning er det at Reformationen, som brød Latinens Aag i Kirken, for det første kun har lagt det fastere til rette over Skolen. Og denne Kjendsgjerning er vistnok en af de vigtigste Aarsager til at det ligger der endnu.

Men derfor er det dog ingenlunde sagt at det skal blive liggende der til evige Tider. Det er da ikke Meningen at Menneskeslegten i alle Stykker skal blive staaende der Luther stod. I dette Stykke har den allerede gaat ham forbi. Vi har lært at skjønne at Modersmaalet ikke alene er uundværligt hvor det gjælder at forkynde Christendom, men lige saa vel i Dannelsens og Videnskabens Verden. Vi ved at et Folks aandelige Kraft aldrig kan komme fuldt frem paa andet Maal end det som er dets eget, og som er sammenknyttet ved usynlige Baand med dets inderste, fineste Liv. Og vi ved at kun saaledes kan Folkets høieste Aandsliv gribe ned i dets dybeste Lag. Vi ved, med ét Ord, at der følger guddommelig Velsignelse med at bruge Modersmaalet, og at det er en Forbandelse, naar et fremmed Maal blir agtet høiere end det. — Nu om Dagen er der ingen Professor i et protestantisk Land, som tænker paa at holde sine Forelæsninger paa Latin. Og selv Latinens ivrigste Venner vover næppe længer at ønske at det skulde ske. I hele det

virkelige Liv har den germaniske Stamme faat Kraft fra oven til at af ryste Latinens aandskuende, uværdige Aag. Alene over dens lærde Skoler hviler det endnu, vel ikke fuldt saa tungt som før, men endnu mere skadeligt.

Den gamle Latinskole var streng, saa streng, som vor i Tid vanskelig kan tænke sig det. Dens unaturlige Formaal maatte lede til Indførelsen af den største Tvang og Haardhed. En enkelt vidkjendt Pryglelærer skal «efter en maadeholden Udregning» i sit vel 50-aarige Skoleliv have uddelt 911,527 Pidskeslag, deraf omtr. 800,000 for latinske Gloser. Naar mange Skoler i sit Vaaben førte Ris og **Ferle**, kan man ikke sige andet, end at dette Valg af Sindbilleder træffende udtrykte deres Væsen. Tidens Skole var en som Latinens Herredømme havde skabt for de trælkede barbariske Folkefærd, og hvor den med Riset **optugtede** dem til Dannelse. — Men saa galt det var, saa var der dog en Mening i denne strenge Skole. Det møisommelige Trælle-Arbeide i Gutteaarene fik et høiere Stempel ved den Tanke at det aabnede **Mændene** Adgangen til almenmenneskelig Dannelse, til Aandens Skatte. I vore Dage er visselig baade Møien og Strengheden mindre, ligesom man lærer langt mindre Latin. Men hvor er nu det høiere Maal som skal give Tvangsarbeidet i Skolen dets Værd og dets Indvielse? For vort eget Folks Vedkommende maa vi svare: der er intet Maal. Latinen og Græsken skal aldrig bruges. Det strenge Arbeide med disse Sprog har i det hele taget ingen anden Betydning end den som ligger i Arbeidet selv: den at tvinge Gutterne til aandelig Anstrengelse og derved opøve Arbeidskraften i Hukommelse og Forstand. Man fylder sin Sjæl med en Kundskab som **maa** glide unyttet ud af den. Det er som at øse Sand i et Sold. Ogsaa det er et Arbeide som opøver Arbeidskraften og kan give stærke Arme. Men det er meningsløst. Det er aandskrafttærende. Og vor Latinskoles «klassiske Studier» er ligesaa.

Vil man sige — som jeg ikke vil — at alle Prester nødvendig bør kunne læse det nye Testamente paa Græsk, og Kirkefædrenes Skrifter paa Latin, saa faar det blive en Sag for sig hvorledes Presterne skal skaffe sig disse Kundskaber. Det er visselig en meget vigtig Sag at et Folk har dygtige Prester. Men det er dog aabenbart at Skolen maa indrettes efter Folkets Tarv i det hele, og ikke efter Presternes alene.

Siden Videnskaben og Bogavlen i forrige Aarhundrede afkastede Latinens Aag, har der ogsaa rundt om i Landene taget til at røre sig en Følelse af at Latinen ikke længer kan være nødvendig at lære paa Skolen. Man har set sig om efter en ny Dannelses-Vei. Og man har slaat ind paa Realskolen. Denne Skole fortjener kanske ikke i sig selv megen Ros. Den har næppe baaret bedre Frugter end Latinskolen, og er vel heller ikke bygget paa nogen fuldt klar Tanke. Men den er værd at lægge Mærke til, fordi den vidner om at der i Europa endelig er opkommet en Tanke om at det nu kan undvære Latinens Formynderskab i Skolen, lige saa vel som i Videnskaben og i Kirken.

Denne Tanke vil gribe mere og mere om sig. Flere og flere ulatinske Skoler vil komme til at reise sig allevegne, ligesom der i forrige Aarhundrede udkom flere og altid flere videnskabelige Verker som ikke var skrevne paa Latin. Det vil næppe vare mange Mandsaldrer, før Latinskolen, som Skole for almen Dannelse, ikke mere er til inden den germaniske Stamme. Læsningen af Latin og Græsk vil blive overladt til de enkelte som har Brug for den, paa lignende Maade som Tilfældet nu er med Hebraisk. Latinens fuldstændige Fald er en ligefrem Følge af det Stød fremover som Luther gav Folkenes Udvikling ved sin Kjæmpekraft, eller jeg kan nok sige: med guddommelige Kræfter.

Det er en fælles Opgave for hele den germaniske stamme, som det her er Tale om: at skabe en Skole for høiere Almendanelse paa selvstændig germanisk

Grund. Og det er let at se at en saadan Skole lige saa lidt som Rom, vil blive færdig paa én Dag, ikke engang paa en Mandسالder. Men i derfor skal ikke vore Philologer trøste sig med at den er en Umulighed. En Sag kan godt blive virkeliggjort, fordi om det sker langsomt og i Kamp med Hindringer. Saaledes grundlægges den kanske aller bedst. Og nu har den germaniske Stamme netop i vore Dage vaagnet til en Følelse for sin egen Selvstændighed og Eiendommelighed og sin dybe Forskjellighed fra den romanske Stamme, som den aldrig før har havt. Netop fordi den har manglet denne Følelse, er det at den lige til den Dag i Dag har kunnet blive ved med at gaa i romansk Skole.

Hvoraft denne Mangel ved vor Stamme har sit Udspring, er kanske endnu for en Del en Gaade. Men dens nærmeste Grund ligger i en egen Svaghed hos det Folk som nu i Aarhundreder har gaat i Spidsen for hele Stammen, det store tydske Folk, som for os Nordboer har været Ophavet baade til saa meget godt og saa meget ondt. Dette Folk har været overmaade svagt, netop i det at kjende sin egen Enhed som Folk. Det har fra ældgamle Tider af været kløvet i flere Stammer (Sachser, Schwaber, Bairer osv.). Og politisk har det lige til den sidste Tid været udstykket paa den jammerligste Maade. Dette har lammet de i sig selv kraftige og vaabendjerne Tydskeres Evne til at værges sit Land mod udvortes Fiender. Og endda mere har det svækket deres Sands for at der findes et tydske Folk; Tydskland har været glemt over Sachsen, Baiern og Lippe-Detmold. Og har de ikke tænkt stort paa at der fandtes et tydske Folk, saa siger det sig selv at de har tænkt endda mindre paa at der gives en germanisk Stamme som har en aandelig Eiendommelighed til fælles, og som skiller sig dybt fra den romanske. Det Keiserdømme som før i Tiden skulde friste at omslynge alle de splittede tydske Stater med et skrøbeligt Enheds-Baad, kaldte sig selv, ikke det tydske, men **det romerske** Rige. Dette var Tydsklands

Navn til Høitids Brug; de satte ligefrem en Ære i det at gaa for et Slags Romere. Derfor er det heller ikke vanskeligt at skjønne at Tydskland med al sin Storhed dog har kunnet have saa liden Sands for det uværdige i at have en romersk Skole. — Englændere, Svensker og Danske har vistnok langt bedre end Tydskerne Tidst at de udgjorde et Folk. Men at der fandtes en germanisk Stamme til, var det ikke at vente at de skulde komme synderligt i Hug, naar Stammens ledende Folk saa rent havde glemt det. Og passede Latinskolen for Tydskerne, var det heller ikke at vente at de andre skulde driste sig til at kalde den upassende for sig. Aller mindst var noget slikt at vente af Danske eller Nordmænd. Danerne og deres tydske Konger indførte enhver Indretning paa det aandelige Omraade, som næsten hver Tanke i sin Sjæl, fra Tydskland. Og det lille som blev gjort og tænkt her i Norge, var blot en meget selvløs Gjentagelse af det som de Danske havde oversat fra Tydsk. Vi var i Sandhed «Træles Træl blandt vore Brødre».

Men nu i vort Aarhundrede rører der sig et nyt Liv og en ny Selvstændighedsfølelse inden den germaniske Stamme. Danmark har gennem tunge Prøver lært at tænke paa sin udvortes Selvstændighed og sin indvortes Eiendommelighed overfor Tydskland. Norge har faat sin Frihed i det politiske; og gjør de første Skridt paa sin selvstændige Udviklings Vei. Det har endog saa smaat taget til at tænke paa at det nok i Grunden har et eget Tungemaal, forskjelligt fra Danmarks, skjønt denne Tanke endnu forekommer de fleste af os alt for dristig. Og i Tydskland har den folkelige Enheds- og Selvstændigheds-Følelse taget et stort og aldeles overraskende Opsving. Frankrig har med Sværdet i Haanden lært Tydskland at føle sig som ét. Og med det samme har Tydskerne kommet til at tænke paa at de er Germaner, og paa at dette er noget ganske andet end at være Romaner. Det nye tydske Keiserdømme falder visselig ikke paa at

kalde sig «romersk Rige». Det ligger i en levende aandelig Kamp mod Paven og Roms Indflydelse, «Culturkampen». Det er kommet undet Veir med at den sidste Krig med Frankrig egentlig var Oppustet af Paven, som saa inderlig gjerne vilde overtude dem — og alle Germaner — om sin Ufeilbarhed, og som valgte at gjøre dette ved Hjælp af franske Kanoner, da Udsigten ikke var stor til at faa det gjort ved aandelig Overlegenhed. Derfor er der siden den sidste Krig i Tydskland blevet tænkt og skrevet saa overordentlig meget om Forskjellen mellem romansk og germanisk. Der er ikke Tvivl om at dette vil komme til at indvirke paa de øvrige germaniske Folkefærd. Og det vil ægge Tydskland selv, ogsaa til at bygge sig en germanisk Skole.

Før det sker, er det kanske usikkert om vi her i Norge kan blive kvit Latinskolen. Thi som Sagerne endnu staar, et vort Folk saa vant til at faa alle sine Tanker paa Skolens og Aandslivets Omraade fra Tydskland, at det slet ikke har Mod til at tænke eller gjøre noget paa egen Haand. Faar Tydskland en germanisk Skole, saa vil vore ledende Mænd øieblikkelig indse at den er bleven «et Tidens Krav», og de vil skynde sig at sige: «lige saa hos os». Men før den Tid vil de fleste af vore dannede — saa længe de ikke blir anderledes end de er — finde det aldeles latterligt at vi skulde vove at omgaas med slige Planer. — Men ét er vist, og det er at Trangen til at faa en anden Skole i Latinskolens Sted er endda langt mere brændende hos os end i Tydskland eller noget andet Land. Ogsaa i Tydskland er Latinskolen visselig høist unaturlig, og giver et meget daarligt Udbytte af al den Tid og Kraft som blir ofret paa den. Men Tydskerne har dog uden Sammenligning mere Nytte af at læse Latin og Græsk, end Nordmændene har, skjønt de selvsagt ikke paa langt nær har sligt Brug for dem nu som i gamle Dage. Der findes vistnok ogsaa blandt Tydsklands Studenter en overmaade

stor Del som — ligesom vore — giver sine Klassikere en god Dag, saa snart de er færdige med sin Examen. Men der findes dog ogsaa mange som læser dem, og som har noget Udbytte af at læse dem. Sandsen for den klassiske Oldtid er mere end tre Aarhundreder gammelinden den tydske Dannelselse; den er bleven en Del af den aandelige Livsluft der. Store Philologer, store Digttere, og ved Siden af dem mangen almindelig dannet Mand, er der i Stand til at aabne de unges Øine for Skjønheden i de gamle græske Skrifter, mens alt dette fattes her i Norge. Og desuden er Tydskerne det lærdeste af alle Europas Folk, mens Nordmændene snarere er det ulærdeste. Det tydske Folk har aabenbar en ganske seregen Gave for Lærdom, og denne oprindelige Gave har de udviklet, visselig endda langt mere end godt og rimeligt var. Men hele Hærskaren af Tydsklands Lærde har Brug for at kunne læse Latin. Derfor har Latinskolen der mange Støtter som den slet ikke har hos os. — Hele den norrøne Stamme er vide forskjellig fra Tydskland i dette Stykke. Baade har den langt mindre Sands for Lærdom, og langt mindre Evne til at læse Grækerne med virkelig Forstaaelse. Men i de to andre nordiske Lande staar dog Latinskolen noget stærkere end hos os. Baade Danmark og iser vel Sverige har fra gammel Tid en ganske anden Arv af virkelig Sands for Klassikerne, end vi har. Sverige havde sin rette Storhedstid netop mens Latinskolen stod paa sit høieste. Men da sov vi vor dybe Søvn. — Latinen har **aldrig** bidt paa i Norge. I Pavedømmets Dage, mens «Sverre talte Roma midt imod», da var vi for stærke. Da holdt vi paa vort eget Maal, og slap ikke Latinen ordentlig ind i Kirken engang, langt mindre i Bogavlen. I de lutherske Latinskolers Dage var vi for afmægtige. Da aarkedede vi ikke saa meget som at lære Latin skikkeligt, saa som de andre Folkefærd gjorde. Derfor er det at vi Nordmænd nu kan saa lidet af det, imod alle andre Folksslag.

Og som den norrøne Stamme har mindst Udbytte af Latinskolen, saa er det aabenbart **at den** fremfor alle Germaner har Brug for at faa de gamle **norrøne** Skrifter ind i sine høiere Skoler.

Det er den norrøne Stamme som i vor Tid har skabt en ny Bondeskole, Folkekøiskolen, bygget paa Mindet om vore Fædre. Og det ser unegtelig ud, som om den samme Stamme skulde være nærmest kaldet ogsaa til at vise Veien til den nye Skole for **høiere** almenmenneskelig Dannelse, som alle Germaner trænger til, saa snart de fuldt vil kaste af sig det romanske Aag. Og inden Norrønastammen er det igjen Norge som uden Spørgsmaal staar nærmest for Haanden til at løse denne Opgave. Der er intet Folk som faar saa jammerlig lidet ud af at læse Latin og Græsk som vi; der er intet for hvem Latinskolen er i den Mon indholdstom og fortørkende. Og der er — ved Siden af Islænderne — intet andet Folk som har saa stærkt, saa helligt et Kald til at læse Oldnorsk i Latinens Sted. Selv for Svear og Daner kan aabenbar hverken det gamle norske Tungemaal eller dets Bogverk have det Værd som det har for os Nordmænd, saa sandt vi vil være ægte Sønner af vore Forfædre.

Skal da vi Nordmænd i dette Stykke komme til at gaa i Spidsen for Germanerne, ligesom Danerne gaar i Spidsen med Folkehøiskolerne? Vi har alle Forudsætninger for at skulle gjøre det. Det som fattes os, er bare Mod til at være os selv. Men den Dag skal komme med den Mægtiges Hjælp, da Norges Mænd drister sig til at tænke sine egne Tanker og gjøre sine egne Verk, selvom de ikke finder at der staar noget skrevet derom i tyske Bøger.

Det er ingenlunde Latinskolen alene som trænger til at omdannes. Det er hele vort Skoleverk, aller mest det høiere. Den indholdstomme Formalisme som har sit

Hovedsæde i Undervisningen i de døde Sprog, har fra dem af udbredt sig som en Smitte over Latinskolenes øvrige Fag. Men den har ikke holdt sig indenfor Latinskolenes Vægge alene. Sygdommen har trængt ind i alt som Skole kaldes. Latin-Undervisningen er os — selvom vi ikke ved af det — det store Mønster for hvordan overhovedet Undervisning bør drives. At vor Tanke om Skole har hemmeligt faat et Stempel der. Den Undervisning som ikke lægger Hovedvekten paa denne skarpe Hukommelses- og Forstands-Øvelse, den synes vi ikke er virkelig Undervisning, i al Fald ikke nogen alvorlig og grundig Undervisning. Saa sandt der findes noget af System eller af Enhed og Sammenhæng i vort Skoleverk, saa kan man ogsaa paa Forhaand vide at saa maatte være Tilfældet. Det som danner Midtpunktet i vor fornemste Skoles Undervisning, bliver uundgaaelig det store Forbillede som man overalt gjenfinder Grunddragene af.

Det gaar igjen til Realskolen. Lige saa vel der som paa Latinskolen, læser man «Fransk for Franskens Skyld og ikke for Meningens». Og Undervisningen i Historie drives vist slet ikke i det hele med mere Aand der, end ved Latinskolerne. — Det gaar igjen i vore høiere Pigeskoler. Og ingensteds bærer vel Feilene i den herskende Tankegang om Oplysning sørgeligere Frugter end der. Unge Piger er ogsaa de som ligger aller mindst for sjælløse Hukommelses- og Forstands-Øvelser, og som maa lide dybest under dem i sit inderste Væsen. De skal lære Tydsk, Fransk og Engelsk. Hvorfor? Ikke for at læse de bedste Forfattere paa disse Sprog. Thi alt for mange af dem kjender kun daarligt til vore egne Digtere. Og de fleste kunde finde mere af god Læsning, end de nogen Tid kommer til at spørge efter, i Danmarks og Sveriges Bogverk. Og fik de desforuden Kjendskab til et af de tre Sprog de nu læser, saa blev der i vort Land næsten ingen Kvinder som senere i Livet fik alvorlig Brug for mere. Nei, de læser disse

tre Sprog — og det skal endda til hede at de lærer at tale og skrive dem — dels for at føie en tankeløs Mode, og dels for at kunne blive «Guvernanter», om det skulde trænges. Men hvorfor kræver Folk saa denne urimelige Sprogkyndighed af sine Guvernanter? Jo, for at **deres** Døtre igjen kan oplæres til at blive Guvernanter, og blive duelige til at undervise i det som hverken de selv eller deres Lærlinger nogensinde faar Brug for. Det hele er det argeste Tant. I Virkeligheden gjør det ingen anden Tjeneste end at fodre Forfængeligheden i de unge Damer, naar det kan siges om dem: hun kan tre Sprog. For at naa dette Maal er det at Halvdelen af dem læser sig blegsottige og nervesvage, mens de gaar paa Skolen. Men bagom al denne Meningsløshed dølger der sig lidt af en virkelig Mening, som rigtignok er grundfalsk, og det er den at den bedste Undervisning man kan faa i de unge Aar, er Undervisning i fremmede Sprog. Og denne falske Mening har sit Udspring fra Latinskolen. Vore høiere Pigeskoler er ligefrem en Hunkjønnsform af Latinskolen, dannet efter den latinske Grammatiks Regler. Og de sproglærde unge Damer som gaar der, faar ikke mere af virkeligt Indhold for sin Sjæl, end deres klassiske Brødre paa de lærde Skoler. Pigeskolen giver en ligesaa daarlig Forberedelse til at blive Kvinde i Aand og Sandhed, som Latinskolen giver til at blive Mand.

Nei, den bedste Undervisning er ikke den i fremmede Sprog. Den bedste, den mest virkelig **dannende** Undervisning er den som giver de unges Sjæl Indhold, ædelt Indhold. Og det faar de bedst paa sit eget Modersmaal, og bedre af en dygtig Lærers Mund, end af nogen Bog. Bogen skal kun gaa **tjenende** ved Siden.

Det Indhold som de unge trænger til for at blive dannede Mennesker, kan hentes allevegne fra, fra Naturen saa vel som fra Menneskelivet. Realskolen har gjort et Tiltag til at bygge Dannelsen overveiende paa Naturkundskab. Men den har været

lammet, blandt andet af det at den ikke har gjort sig fri for den tørre Formalisme som har gjennemtrængt al vor Undervisning. Den har ikke lagt Vegt nok paa at føre de unge levende ind i Indholdet af de Fag den har valgt. Der vil visselig med Tiden komme en langt frugtbarere Realskole, end den vi nu har. Men saa vist det end er, at man kan hente ægte Dannelse fra Naturkundskaberne, saa kan den dog ikke blive den høieste. Som **Mennesket** staar over al Natur, saa staar den ægte menneskelige (humane) Oplysning, den som øser af Menneskelivet, over al Naturvidenskab. Det vi først og fremst trænger til, er ikke en bedre Udgave af Realskolen, men en ny (humanistisk) Skole for almenmenneskelig Dannelse, som bæres af den Tanke at det bedste og vigtigste af al Dannelse skal vi faa paa det Maal vi selv taler, og hverken paa Latin, Tydsk eller Fransk.

En saadan almenmenneskelig Dannelse kan nu aabenbar ikke grundlægges paa andet end Historien, Menneskeslegtens og vor egen. Og ved Siden af den maa, som før nævnt, Poesien træde til med sin stærke, dannende Evne. Den (humane eller) almenmenneskelige Skole maa, som Grundtvig udtrykker det, være en **historisk-poetisk Skole**. Det var Latinskolen paa sin Vis i gamle Dage, da den virkelig var en Forberedelse til at læse de gamle Klassikere. Det giver den sig endnu ud for at være, hver Gang den lader som den er mere end blotte Sprogøvelser. Thi naar den taler om at føre de unge ind i Oldstidsfolkenes Aandsliv, saa er det jo dens Mening at de gennem et nølere Kjendskab til to fremragende Folkefærd skulde komme dybere ind i hele Menneskeslegtens **Historie**, ligesom de jo ogsaa skulde blive kjendte med noget af dens ypperste **Digtning**. Al almenmenneskelig Dannelse maa være grundlagt paa Historie og Poesi; thi Menneskelivet eier ikke stærkere dannende Magter. (Philosophien passer i ethvert

Tilfælde ikke som Grundlag i Guttearene.) Men Latinskolen naar ikke frem til det den sigter paa. Den faar, som før sagt, slet ikke vor Ungdom til at blive kjendt med disse to Folkefærds Aandsliv. Den giver dem alene en Del **Midler** til at **kunne** blive det, men lader dem saa standse paa disse Midler uden at komme til at bruge dem. Den hildes i sin egen, altfor kunstige Fremgangsmaade. Hvorfor? Fordi den gaar udenom Modersmaalet. Derfor bliver den hængende i de blotte Sprogøvelser.

En Skole som virkelig vil vinde frem til **den** almenmenneskelige Dannelse, som Latinskolen sigter paa, eller dog vil indbilde sig selv og andre at den sigter paa, den maa gaa den greie beine Vei gennem det Sprog som den unge selv taler. Ved en dygtig Brug af Modersmaalet er det vi skal naa til det at føre vor Ungdom ind i Menneskeslegtens Historie og i dens ypperste Digtning. Forstaaelsen af vor egen Digtning og vore norrøne Frændefolks er den eneste rette Vel til Forstaaelse af Menneskeslegtens.

Modersmaalets Vei til Dannelse er ogsaa den som har været brugt til alle Tider. Alle Jordens ædleste Folkefærd har brugt den i sin Friheds Tid. Det var den Grækerne gik, det var den Jøderne gik, det var den vore Fædre gik. De romanske Folkefærd gaar den i Grunden den Dag i Dag. Thi at lære Latin er for dem at lære sit Modersmaal i dets oprindelige Skikkelse, omtrent som naar vi læser Oldnorsk. Den germaniske Stamme er desværre kommen ud af denne Dannelsens rette Kongevei. Men det er et fremmed Tryk, det er den aandelige Trældom under Rom, som har bragt den ud af Sporet og ind paa de krogede Stier den nu vandrer. Derfor kan den, trods stor medfødt Overlegenhed, dog i saa mange Stykker ikke maale sig med Romanerne. Navnlig er der over den romanske Dannelse en Naturlighed og Frihed, en Rankhed i Væksten, som 'de forlæste Tydskere og de tunge Engelskmænd stikker stærkt af imod, for

ikke at tale om os stakkars nordiske Halvbarbarer. Kun ved at kaste Latinen ud af Skolen, og ved at tro paa vore egne Tungemaal's Dygtighed til at meddele os den høieste Dannelse som vi overhovedet kan modtage, kun derved kan vi Germaner faa frigjort vore dybeste Evner, kun derved kan vi blive os selv. Kun derved kan den Sindets Kraft og Dybde som blev vor Forlod mellem Menneskehedens Slegter, komme fuldt frem i Dagen og gjøre sin Gjerning til det heles Gavn og til Ære for sit evige Ophav.

Det er altsaa ingen Realskole, men en ny humanistisk eller almenmenneskelig Skole jeg drister mig til at føre Ordet for; det er en historisk-poetisk Skole, hvor vort eget maal i alle Maader bliver Hovedsproget. Jeg taler dens Sag i fuld Tro paa at det er en guddommelig Gjerning jeg taler for. Og derfor ved jeg ogsaa at den, langsomt men sikkert, skal gaa fremover tvert igjennem alle Hindringer, ført af den stærke Haand som har grundlagt Menneskeslegten med alle dens Stammer, og som styrer Tidernes Gang.

Naar Tanken om denne nye Skole vinder Indgang, vil den virke omdannende paa hele vort Skoleverk, baade det for Gutter og det for Piger, baade det høiere og det lavere. Den vil være i Stand, til at bringe ind nyt Liv alle vegne, der hvor Latinens formalistiske Indflydelse nu udbreder Tørke og Dødhed.

Det er to Grundsætninger denne nye Skoletanke er bygget paa. Den ene er den at Historien bør være Tyngdepunktet i al menneskelig (human) Skole. Den anden er den at i den historiske Undervisning bør Hovedsagen være Lærerens aandfulde mundtlige Fremstilling. Men begge disse Sætninger springer i Grunden ud af den ene: Skolen skal ikke først og fremst give en blot (formal) Opøving af Hukommelse og Forstand, men fremfor alt **Sjæls Indhold**. Naar Folk til Gavns har lært at indse det, saa er Sagen i Grunden afgjort.

Den Skole som gjør det til Hovedsagen at meddele de unge et Indhold som de kan faa kjært, vil uvilkaarlig selv blive dem mere kjær, end den nuværende er. Der vil komme mere Glæde og Liv ind i Arbeidet baade for Lærere og Lærlinger. Og dermed vil ogsaa følge mere Kjærlighed til hinanden fra begge Sider. Det er den unaturlige Formalisme som gjør Arbeidet saa plagsomt, som det nu er, og som frister Lærerne til Utaalmodighed og Grineri, og Gutterne til at blive kjede af det hele.

Og dernæst vil en saadan Skole være langt enklere, end den vi har. Den vil give fuldt Rum for legemligt Arbeide. Og jo mere den drives med Aand og derfor med Frihed og Glæde, des mere vil den med Nødvendighed **kræve** alvorligt legemligt Arbeide ved Siden af sig. Ellers vilde Gutterne miste for meget af den Opøving i at anstrænge sig og spænde sin Vilje, som de ikke kan undvære.

Tænker man sig at Skoletiden fra Gutternes fyldte 13de Aar af, indskrænkes til to Timer daglig med to Timers Hjemme-Læsning ved Siden, saa vil de godt kunne faa lært ordentligt legemligt Arbeide, inden de i 18 Aars Alderen gaar til Universitetet eller en anden Skole for voksen Ungdom. Og naar man saa opgiver Læsningen af Latin og Græsk, tror jeg der vil blive Tid baade til en fyldigere Undervisning i Historie og til ved Siden deraf at lære alt det øvrige som de nu lærer paa vore Latinskoler. Men foruden disse Forandringer tror jeg sikkert det vilde stemme med de fleste Nordmænds Tarv at ombytte Fransk med Oldnorsk. Det af de fremmede Sprog som vi har mest Brug for, er vel uden Spørgsmaal Tydsk.

— — —

Der hersker en dyb Utilfredshed med vort nuværende højere Skolevæsen, endog hos mange af dets egne bedste Mænd. Latinens ivrige Talsmænd er meget langt fra at være glade i den Skikkelse

Latinskolen for Tiden har hos os. De frister den ene Forandring i den efter den anden. Men jeg tror at Følelsen af dens dybe Skade vokser for hvert af disse nye Tiltag. I sit Hjerte ønsker vist mange af dem Latinskolens gamle Glanstid tilbage. Men de føler selv, at det de ønsker, er en Umulighed. Og det nye som vor Tid har frembragt i Skoleveien, Realskolen, ser de paa med endda mindre Tilfredshed, end paa den gamle dødssyge Latinskole. En stærk Følelse af Mismod og Usikkerhed gaar gennem det hele. Næsten overalt arbejder Lærerne uden nogen rigtig Glæde, og maa se paa at Gutterne forvildes under deres Haand. Og hvor en enkelt fremragende Lærer hist eller her faar Lykke til at føre virkeligt Indhold og Liv ind i sin Undervisning, der arbejder ogsaa han, uden at vide af det, paa Opløsningen af det gamle. De som faar Smag for hans Undervisning, vil lettelig blive de første til at faa Afsmag for den gjængse. Ethvert Skridt til at føre Indhold ind i den Skole vi har, er i Virkeligheden et Skridt fremover mod Latinens og den herskende Formalismes Fald, et Skridt fremover mod en ny og bedre Skole.

Men skjent det slet ikke mangler paa Misnøje med det vi har, saa er det dog kun faa som tør, se Skaden i hele dens frygtelige Udstrækning. Den Indholdstomhed som er Grundfeilen i den herskende Skole, fører med sig de slemmeste Følger for de unges sjælelige Liv. Den afføder en hel Række af Onder paa det sædelige, ja endog paa det christelige Omraade.

Det siger sig selv at indholdstomme Hukommelses- og Forstands-Øvelser i en saadan Mængde som vore høiere Skoler byder dem, ikke kan være synderlig tiltalende for unge, varmlodede, friske Gutter. For største Delen bliver de til en Plage. Naar Gutten bliver halvvoxen, skal der gjerne en streng Myndighed til fra Lærernes Side for at holde ham til det unaturlige Arbeide. Men imod Lærerens

streng Myndighed træder saa Gutternes Kløgt i Virksomhed. De lærer snart med nogenlunde Sikkerhed at regne ud, naar de kan være trygge paa, ikke at «blive hørt». Og de lærer at hjælpe sig ud af saa mangen Knibe overfor en streng Lærer ved Hjælp af «Fusk». Vil Læreren — som ofte sker — friste at møde List med List, saa ligger han uundgaaeligt under i Kampen mod de mange. Thi i alt sligt holder hele Gutteflokket ubrødeligt sammen overfor sin Lærer. Og ve den Gut som vilde gjøre Brud paa det kammeratlige Sammenhold! Det vilde i de andres Øine være den største Skam, og gjøre ham fortjent til en Straf som bliver udført øieblikkelig og uden Barmhjertighed. Der udvikler sig i det hele inden en saadan Flok ganske eiendommelige Grundsætninger om Skam og Ære, Ret og Uret; og deres Forestillinger om hvordan en Skolegut helst bør være, bliver vide forskjellige fra Lærernes. Jeg mindes fra mine egne Skoledage — og kommer aldrig til at glemme — ham som aldeles uvilkaarlig blev Helten i den Klasse jeg gik. Han var et ypperligt Hoved, men meget doven, da hans ildfulde Sjæl var fuldt optagen af alt det som det er naturligt for en Gut i de Aar at være optagen af, baade ondt og godt. Han var en god Kammerat, trofast mod sit givne Ord, modig indtil Dødsforagt og et Monster paa Æresfølelse efter en Skoleguts Tanker om Ære. Han var Helten i at slaas, og Helten i at bruge sin Styrke med Høisind. Han var Helten i at vise aaben Trods mod dem af Lærerne, som vi foragtede, og i at fuske for dem alle, uden den ene, som han holdt for meget af. Med en Ed slog han fast den Grundsætning i vor Klasse overfor enkeltes Tvivl, at «det er ingen Skam at fuske til Examen». Han satte en Stolthed i sit Mesterskab i Fusk. En Gang, lige før en skriftlig Examen, afgav han det høitidelige Løfte at han i et af de vanskeligste Fag skulde have med sig fem Lærebøger paa Skolen, naar han skulde skrive sin Opgave, og fuske med dem alle. Han holdt sit Ord

og skrev sig selvsagt til «Udmærket godt», skjønt han «ikke havde set paa» vedkommende Fag i Læsedagene. — Overalt hvor én Mand skal have Ledelsen af manges Arbeide, har han gjerne adskilligt at klage over Arbeiderne, at de er dovne og vil skulke undan. Gaardmanden klager paa sine Tjenestefolk, Haandverkeren paa, sine Svende og saa videre. Men hvor i Verden findes der et Arbeide hvor der er saa meget af Skulking, og saa meget af kløgtig Fusk for at dølge over Skulking, som ved en høiere Gutteskole? Kanske paa Slaverierne, det ved jeg ikke. Men næppe nogen anden Steds.

Viser ikke det, at dette Arbeide er det unaturligste som drives under Solen?

Dets Unaturlighed og den Tvang det kræver, fører meget hyppigt til et Slags stadig Krigstilstand mellem Gutterne og en Del af Skolens Lærere. Ikke sjelden gaar den til ligefremt Had fra Gutternes Side. Tror man virkelig at det er naturligt at en sund og god Oplysning bliver modtagen med al den Uvilje, som Latinskolen fremkalder?

For at overvinde Ulysten til Skole-Arbeidet, uden alt for streng **Tvang**, har man troet at man burde ty til Gutternes **Ærgjerrighed**. Thi denne stadige Charactergivning er da ikke andet end en daglig Spore for Ærgjerrigheden. Gutterne lærer sig til at læse sine Lekser for Characterens Skyld, og indøves derved daglig end yderligere i at glemme at Kundskaben dog **skulde** have sit Værd i sig selv. Jeg mindes nok, for Øine mine unge Tilhørere satte op, da jeg engang var bleven Lærer i Historie ved en høiere Skole, og fandt mig dreven til at fortælle Klassen, at «Historie læser man ikke for at faa sig en Ener, men for at faa Kjendskab til det ædleste inden Menneskeslegten». Jeg tror jeg tør staa inde for at en saadan Tanke aldrig i deres Dage var faldet dem ind. — De flinke Gutter bærer fra Skolen med sig ud i Livet en Ærgjerrighed som er frygtelig opøvet, vant til at mætte sig ved daglige

Smaaseire. Og det værste er at disse Seire, efter Gutternes egen Følelse, i sig selv har saa overmaade lidet Værd. Det er en Forberedelse til den ubetydeligste, den tommeste Glimrelyst. — Mellem Gutterne indbyrdes er Charactererne en stadig Kilde til Skinsyge og Kjægl. Og overfor Lærerne fører det til at Gutterne idelig faar at klage over Uretfærdighed, baade indbildt og virkelig. Thi selv med sin bedste Vilje kan en Lærer næsten umulig værdsætte Gutternes Svar med den altid ligelige Nøiagtighed som deres skinsyge Forfængelighed kræver. — Dog, dette er en Sag som de fleste Lærere vistnok selv i nogen Mon har Øie for, saa de bare taaler den herskende Skik som et nødvendigt Onde. Somme Steder har man ogsaa indskrænket Charactergivningen meget. Men helt finder man vist ingensteds at man kan undvære den. Man ved at det Læs som Skolen giver Gutterne at trække, er saa tungt at deres Pligtfølelse ikke aarker det alene. Og saa synes man at man maa spænde deres Ærgjerrighed i Tvebeite med den.

Det skadelige i Skolens Ærgjerrigheds-Øvelse øges ved det at det slet ikke er de ypperste Evner den krandser. Den Styrke i Hukommelse og Forstand, som skaber den flinke Skolegut, kan visselig godt være parret med en dybere Begavelse, men det er slet ikke nødvendigt at den er det. En tør og ubetydelig Natur, som har for lidet af Livslyst til at fristes til at være doven, kan saa godt blive den første i sin Klasse. Derfor er det ogsaa en kjendt Sag at saa mangt et «Skolelys» slukner, saa snart de kommer ud i Livet. Den Begavelse som ligger i en rig Indbildningskraft og et dybt Hjertelag, har lidet eller intet Værd efter Skolens Maalestok; og det hænder ikke saa sjelden at de største Aander er nær ved at være Sinker paa Latinskolen. Meget iønefaldende er dette med Kunstnere, de som særskilt maa have sin Styrke i Indbildningskraften. Blandt den Flok af

Kunstnere, jeg en Gang har truffet til at være sammen med, var det rent almindeligt at de havde staaet sig daarligt paa Skolen. Og det er kjendt at Thorvaldsen endog havde sin Nød med at slippe frem for Presten. Digterne pleier heller ikke at være mellem Lysene paa Latinskolen. Men de Sagførere som roser sig af at «regiere Verden», er det vist ganske almindeligt. Og lige saa almindeligt er det at det trofasteste Hjertelag, de bedste Kammerater, de snilleste Gutter er at finde mellem de nederste i sin Klasse. — Alt dette giver nu en meget falsk Maalestok for Menneskeværd, som netop sætter sig fastest hos de flinke Gutter, som kun finder det alt for tillokkende at lide paa at den er sand. Og denne falske Maalestok gaar fra Skolen ud i Livet, hvor man i vor Tid spørger saa lidet efter Hjertelaget, mens Forgudelsen af «det gode Hoved» er saa gjængs. Det er i Sandhed Forstandigheden — om ikke netop alene Juristerne — som nu om Dagen regjerer Verden. Verden er bleven saa fuld af **forstandigt** Snak — eller «Raisonnement» som det kaldes i sit Fædreland —, paa samme Tid som den er bleven saa fattig paa ædel, varmhjertet Handling. «Det gode Hoved» som har gennemgaaet Latinskolen, faar snart omtrent den Følelse at han har studeret «Philosophiam instrumentalem», som Erasmus Montanus kalder det, og derfor kan tale med om alle Ting, endskjønt han ikke kjender til dem. Der er næppe nogen Evne hvor den unge Mand saa hurtigt kan lære at maale sig med de ældre, som i denne — rent formale — Forstandighed og den Disputer-Færdighed som følger med den. Og naar han saa tillige af Skolen, saa vel som af den herskende Tone, har lært at denne Evne skal være den ypperste af alle, saa er det intet Under, om hans Selvtillid vokser, og han faar Mod paa at føre det store Ord. — Der findes overmaade meget af ungdommelig Flothed og Overmod i vore Dage, og overmaade lidet af Erfaringens og Alderens virkelige **Myndighed**. Og den

vigtigste Aarsag dertil er den Overforstandighed som Latinskolen meddeler sine flinke Gutter, og som den herskende Tone forguder.

Ved kunstige Midler gaar det an at faa en Plante tit at sammentrænge næsten al sin Livskraft i en enkelt Virksomhed, f. Eg. Blomstringen eller Bladsætningen. Blomster eller Blade suger da Næringssaften til sig fra de andre Dele, saa at disse minker og forkrøbles, i samme Mon som de selv vokser og blir overudviklet. Noget lignende lader sig ogsaa ved kunstige Midler gjøre med den menneskelige Sjæl; en enkelt Evne kan blive aldeles overudviklet derved at den suger Kraften fra de andre. Det er dette som Latinskolen udretter med sine flinke Gutter. Den har næsten ingen Udvikling at give Indbildningskraft og Hjertelag, mens den samler al sin Magt paa at dyrke Forstanden. Naar den saa træffer paa en Gut som har mere end almindelig godt Hoved, saa føler han gjerne uvilkaarligt at her virkelig er Udvikling at hente for ham. Slig en Gut kan nok paa en Maade blive glad i Latinskolen. Sporet af Lyst til denne Udvikling, lige saa vel som af sin Pligtfølelse og sin Ærgjerrighed, samler han al sin Kraft paa at komme fremover paa den Vei som Skolen fører ham ind i. Saadanne Gutter kan godt drive det til det som for de aller fleste bliver en Gaade, at arbeide sig ind i den latinske Grammatiks fineste Regler med en Lyst og en Iver som næsten ligner Kjærlighed. Men det sker næppe at han i de faa Aar fatter en saadan — i Sandhed unaturlig — Kjærlighed til den latinske Grammatik, uden at han med det samme, menneskelig talt, lider Skade paa sin Sjæl. De andre dybere Kræfter i Sjælen margsuges af denne Kjærlighed til Grammatikken, og af den **forfærdelige** Forstands-Udvikling som følger med den. Hans Liv tørker lige ind i de dybe Grunde. Og i samme Mon som han bliver en Klypper af en Latinskolegut, bliver han en Pusling af et Menneske. Og han bliver ikke mindre

liden som Menneske, fordi om han, kanske vildført af den almindelige Beundring for hans «sjeldne Evner», lærer sig til i Tyveaars–Alderen at føre det store, flotte Ord.

Men den Vold som Latinskolens Forstands–Drivhus saaledes øver mod den menneskelige Natur lige ind i dens inderste Grund, den bliver ingenlunde uden Indflydelse paa de unges Stilling til Christendommen, paa deres Evne til at tro. Det er sagt af en sjælekyndig Mand, at Latinskolen i det hele taget paafører sine Gutter «Christendoms–Forkjølelse». Men aller mest gjælder dette netop om dens flinkeste Gutter, dem som efter dens Maalestok er «framifraa» eller «præceteris», som det kaldes paa dens Tungemaal. Det viser sig om ikke før, saa naar de kommer til Universitetet og blir kjendt med Tidens Tænkning og dens Tvivl og Fornegtelse. En almindelig flink Skolegut kan nok ligge ved Universitetet og læse sine Lekser, som mens han gik paa Skolen; og give baade Tanker og Tvivl en god Dag. Men der hvor en dybere Begavelses ædleste Kræfter er suget ind i Forstandigheden og omsat til Forstand, der skal nok Tvivlens Tanker for det meste faa Lykke til at fænge. Hvis en saadan Student har en Smule Tro tilbage i sit fortørkede Hjerte, saa faar den en frygtelig Kamp at staa i med hans overudviklede, skarpslebne Forstand. Thi netop i disse Aar er det man aller stærkest har Følelse af en Strid mellem «Tro og Viden». Den unge «Præceterist» trænger at have en mere end almindelig christelig Underbygning med sig fra Barndommen af, for ikke at blive Fritænkter, i alle Fald til en Tid. Og lykkes det ham at holde fast ved sin Tro, saa sker det gjerne gjennemaandelige Kampe og Anfægtelser som ingenlunde ligner de gammellutherske med deres brændende Angst og deres jublende Opreisning. Disse Kampe seigpiner gennem lange Aar, de bleger Blodet og slukker Øiets Glans, de sænker Sjælen ned i Tungesindets Mørke. Og

naar de er overstaat, saa efterlader de Sindet slappet og mat; det er svækket for lange Tider, baade paa sin menneskelige Livskraft og paa sin Evne til at vende sig til Gud.

Den Overforstandighed som er vor Tids største sjælelige Sygdom, er i det hele den ypperste Forberedelse for Fritænkeri. Eller rettere: Fritænkeriet (Rationalismen) er netop dette, at Forstanden (ratio) har faaet et unaturligt Overtag i den menneskelige Sjæl. Og denne Sjælesygdom er det netop som i saa frygtelig en Udstrækning fremmes ved vore Latinskolers indholdstomme Forstandsøvelser. Det er ogsaa Fritænkeriet som har givet denne Skole dens sidste Stempel. Den gammellutherske og jesuitiske Latinskole var mere et, visselig aandløst, men ogsaa temmelig harmløst, Hukommelses-Stræv. Men Rationalismen, som i Forstanden ser den vigtigste af alle Menneskets Evner, fik i forrige Aarhundrede overalt Skolerne tildannet efter sin Smag. Det var da at det forstandsmæssige fik denne store Overmagt, først og fremmest i Latinskolen, og derfra nedigjennem al Skole. Og det gjenvakte Christenliv har hidtil — udenfor den grundtvigske Bevegelse — saa godt som intet gjort for at rette paa denne Tilstand. Derfor er det ikke noget Under at Latinskolen tjener Fritænkeriet. Det er for saa stor en Del den som volder at Fritænkerne nu om Dagen er saa dygtige, og de troende saa udygtige som de er. Lige fra Barns Ben af bliver vore dannede svækket paa de Evner som udgjør Vilkaaret for et fyldigt Troesliv, mens der gjøres alt for at udvikle det som skaber den dygtige Rationalist. Baade hvor man ved af det, og hvor man ikke ved af det, er Latinskolen i Grunden en planmæssig Opdragelse til Fritænkeri. Det er den, ganske uafhængigt af hvad Religions-Undervisning den meddeler, i Kraft af den sjælelige Indvirkning som den øver ved sin Forstands-Dyrkelse.

Det kan derfor ikke være noget at undre sig over, om Tidens mægtige Fritænker-Skare i sin Helhed vil holde paa Latinskolen (skjønt der findes Fritænkere med saa megen menneskelig Sundhed, at jeg tror man kan vente noget bedre af dem). Men alt hvad Tiden ejer af menneskeligt varmblodigt Liv, af Handlekraft og Begeistring, bør slaa sig sammen med dens christelige Tro om at bygge en ny og bedre Skole.

6.

De klassiske Sprog og den tørre indholdstomme Formalisme i Undervisningen, som følger med dem, har i Sandhed øvet en sørgelig Indflydelse paa vor høiere Skole. Men paa den anden Side skal det ikke glemmes at som Sagerne nu staar, har netop den høiere Skole i én Retning aldeles nødvendigt Brug for en Mængde med Forstands- og Hukommelses-Øvelser. Denne Skole er indrettet for de Samfundslag som har unddraget sig fra det simple legemlige Arbeide. Deres Ungdom lærer ikke andet Arbejde at kjende end Skolens eget. Skal den dannede Ungdom overhovedet faa vide hvad alvorligt Arbeide vil sige, saa maa da Skolen paatage sig at lære dem det. Den **maa** øve dem i den strenge nøjagtige Pligtopfyldelse som ikke spørger efter sin egen Lyst; den maa give dem i alle Fald en liden Smag af Selvfornegtelse. Alt dette kan visselig de som vokser op under legemligt Arbeide, langt bedre lære af det. Men de som nu en Gang har fritaget sig for dette, de trænger nødvendigt til noget som i nogen Mon kan gjøre samme Tjeneste, Og det gjør nu de skarpe Forstands- og Hukommelses-Øvelser paa Skolen. Om de ikke har det aller ringeste Værd i sig selv, saa har de dog det, at de kan drive Gutten til at

arbejde flittigt og med Kraft. Til slig at skaffe Ungdommen strengt Arbejde er næppe nogen Undervisning saa godt skikket, som den i Sprog. Og blandt alle de Sprog som drives ved Skolerne, er igjen ingen saa skikket til dette, som Latin og Græsk, fordi de er saa vanskelige og giver saa meget Arbeide. I denne Retning gjør de klassiske Sprog endnu sin virkelige Nytt ved vore Skoler, ved Siden af al den Unytte og Skade de gjør.

Det var en lykkelig Tid for Latinskolen, dengang da Latinen, som gav Gutterne det strengeste Arbeide, tillige havde saa stor en Betydning i deres senere Liv som dannede Mennesker. Den Gang gav den da i alle Fald **nogenlunde** Udbytte af Arbeidet. Men den Tid er, som før sagt, nu forbi. Lige saa lidet som vi kan faa en Elv til at rinde tilbage mod Bakken, lige saa lidet kan vi — selv om vi havde den bedste Vilje — skaffe Latinen igjen den Plads den for 2—3 Aarhundreder siden indtog i Menneskeslegtens videnskabelige og dannede Aandsliv. Og kan Latinen ikke mere blive det den var i Livet, saa kan den det heller ikke for Skolen. Endnu som før kan den optugte Gutterne til strengt Arbeide; endnu som før kan den opøve deres Hukommelse og Forstand. Men den kan ikke længer som før faa noget synderligt Værd for deres ideale, deres høiere menneskelige Aandsliv. Dette er den store og afgjørende Forandring som er foregaaet med Latinskolen, og som det kun er Blindhed ikke at ville se: dens Hovedfag, Hjertet i dens Undervisning, har mistet sin ideale, sin aandige Betydning. Og ingen philologisk Jammerklage over Tidens Uskjønsomhed kan skaffe det den tilbage. Men derved har ogsaa Latinskolen faaet sit Ulivssaar. Den har selv tabt det meste af sin Betydning for Menneskeslegtens høiere Aandsliv. — Gjennem alle Lande gaar der i vore Dage en høilydt Klage over at Materialismen eller den grove, utilslørede Aandløshed mere og mere tager Overhaand: En stor Del af Skylden for det falder paa

Latinskolen. Den er **nu** aldeles uduelig til at være Planteskolen for en højere ideal Tankegang. Den er uskikket til at opdrage Mænd som er istand til ædelt selvforglemmende Arbeide for en Sag, Mænd med Aandens Stempel paa sit Liv. Dens tomme tørre Formalisme egner sig langt mindre til at nære og udvikle det højere Liv hos de unge, end til at dræbe det som de bringer med sig derhen. I alle Fald er den Ungdomsskare som gaar ud fra vore norske Latinskoler, langt mindre forberedt for et idealt Studenterliv, end for Philisteri.

Men det er ikke alene vor Skole som trænger til en grundig Omdannelse. Noget lignende gjælder om vort **Universitet**. Som det nu er, gjør det kun daarlig Fyldest for den Opgave at fremme videnskabeligt Liv hos vor dannede Ungdom. Videnskabelig Dannelse er — og det navnlig i vore Dage — et af de vigtigste Midler som kan hjælpe et Menneske til at faa fuld Udvikling for sin Aand. Skal vort Folk virkelig gaa en bedre Fremtid i Møde, skal dets Sønner blive aandeligt dygtigere Mænd end de er, saa er det ogsaa nødvendigt at vort Universitet og dets studerende Ungdom blir noget andet end de nu er.

Thi den Studenter-Flok som myldrer ind og ud gennem Fredriks-Universitetets høie Haller, er saa vist ikke plaget af megen videnskabelig Sands. Er det Videnskabens store Tanker, er det Tilværelsens dybe Spørgsmaal, som sysselsætter disse unge Mennesker? Aa nei, det er det ikke. Jeg mener ikke at anke paa deres Flid. Jeg tror de norske Studenter er fuldt saa flittige som andre Landes. Men hvad er det som sporer de flittige blandt dem til dette flittige Arbeide? Det er ikke Kjærlighed til deres Videnskab, ikke Tørst efter Lys, ikke engang efter Kundskab. Det er for de aller flestes Vedkommende simpelt væk Ønsket om snart at faa Examen, eller at «blive færdig», som det heder. Og dette sidste Udtryk er ganske træffende; thi det er virkelig **det** de stunder

paa, at komme bort fra det hele saa snart som muligt. Derfor læser de heller ikke andet end det som trænges til at faa en nogenlunde Examen. Hvad der ligger udenom dette, er for dem Tidsspilde. Thi bag Examen vinker det kjære, det længselsfuldt attraaede Levebrød. Og det er nok i Grunden den «ledende Stjerne» som de fleste af vore Studenter følger, naar de færdes paa sin «steileste Vei». De stunder til Krybben, som Ploghesten gjør. — Der findes Undtagelser, det er ganske vist. Dels findes der dem som higer efter sin Examen, ikke for Levebrødets Skyld, men for Virksomhedens. Der findes dem som ivrigt længes efter at blive Prest, kanske ogsaa dem som længes efter at blive Sagfører eller Lærer ved en Skole. Men disse Folk er da gjerne lige saa ivrige Examenslæsere, som Levebrøds—Studenterne, og driver sin Læsning lige saa uvidenskabeligt som de. Men til al Lykke findes der da naturligvis ogsaa andre Undtagelser. Der findes dem som kjender den høie Glæde Videnskaben gjemmer i sig, som skatter Tankens Rigdom, og som i sit Studium ikke først og fremst griber efter den Læsning som er dem nyttigst til Examen, men efter den som kan føre dem fremad i videnskabelig Indsigt og Klarhed. Men disse Undtagelser er meget faa. Og vilde de tale, skulde de visselig være de første til at stadfæste den Sætning at de norske Studenter i det hele og store taget er nedsunkne i den aandløseste Examenslæsning — for saa vidt som de virkelig læser da. Den som selv kjender en høiere Drift i sig, og som har gaat og speidet mellem sine Kammerater efter en Aandsfrænde, han ved bedst hvor faa der er at finde.

Denne mørke Skildring passer navnlig paa Tilstanden inden de høieste og vigtigste Videnskaber som dyrkes ved Universitetet, de egentlige Aandsvidenskaber: Theologi, Philologi og Lovkyndighed. For Naturvidenskabernes Vedkommende staaer det visselig en Del bedre til. Der er det ikke saa sjældent at støde paa unge Mænd

som har en begeistret Kjærlighed til sin Videnskab, og som driver den med et ganske andet og høiere Maal for Øie, end at faa Examen og Levebrød. Men saa glædeligt dette end er, saa er det dog kun en fattig Trøst for Landet, saa længe det staaar saa daarligt til paa Aandsvidenskabernes Omraade, som det gjør. Thi Landet er kun daarlig tjent med at den aller største og aller vigtigste Del af dets Embedsstand ikke faar andet ved Universitetet end en Del tørre Examens-Kundskaber som de kan have mere eller mindre Brug for i sin Embedsgjerning. Landet trænger baade Embedsmænd og andre Mænd som ejer virkelig videnskabelig Dannelse. Og den Del af Embedsstanden som her er Tale om, ved for det aller meste ikke hvad det er, at føre et Studium i ægte videnskabelig Aand. Den Tid i deres Ungdom som efter Navnet var indviet til Videnskaben, var i Virkeligheden alene optagen af et aandløst Examensstræv.

Saa var i alle Fald Tilfældet ved vort Universitet for ikke ret mange Aar tilbage. Og jeg tør desværre slet ikke tro at Tilstanden siden den Tid skulde have bedret sig paa nogen afgjørende Maade. Snarere ser det ud til at den frygtelige Aandløshed og Uvidenskabelighed hos vore Studenter maa være bleven mere og mere aabenbar i den senere Tid. Selv de som aller nødigst vil se den, lader til ikke længer at kunne lukke Øinene for Kjendsgjerningen.

Mest **iøinefaldende** var i min Universitetstid den videnskabelige Skrøbelighed hos de juridiske Studenter. De havde mellem de andre et almindeligt Ord paa sig for Tørhed og Mangel paa videnskabelig Sands. Men i **Virkeligheden** tror jeg slet ikke de stod lavere end Theologer og Philologer. Snarere høiere. Megen videnskabelig Sands var der visselig ikke blandt dem; og det lille som var, gik vist langt oftere paa Politik end paa Lovkyndighed. Men var selve Lovstudiet ikke videnskabeligt, saa gav det sig heller

ikke videre Mine af at være det. Og det udviklede i alle Fald hos sine Dyrkere en grei praktisk Dygtighed, som vist ikke kan træde i Stedet for den ægte videnskabelige Aand, men som efter mit Skjøn maa have fuldt saa meget virkeligt Værd, som det Slags Videnskabelighed vore Theologer og Philologer driver paa med. Daarligst tror jeg det stod til blandt Theologerne. De var i Almindelighed utvivlsomt flittigere, skikkeligere, samvittighedsfuldere Mennesker, end alle de andre. Men videnskabelig Sands havde de sørgelig lidet af. Hos Philologerne fandtes der vistnok noget mere. Men den kastede sig hos dem mest hver den rene **Sprog**-Videnskab, de Naturlove saa at sige, som aabenbarer sig gennem Sprogene. Et begejstret Studium af Grækenlands Aandsliv, eller af Menneskeslegtens Historie i det hele, det fandtes der ikke meget af.

Men hvad er Aarsagen til at det staa saa ilde til med det aandelige og videnskabelige Liv blandt vore Studenter? Ja, der tør vel være flere Grunde. En Del af Skylden ligger visselig, som før sagt, i Latinskolens indholdstomme Formalisme, som er en ypperlig Forberedelse til en aandløs Examenslæsning, men en sørgelig daarlig til et videnskabeligt Studium. Men hovedsagelig falder dog Skylden paa vore Universitetslærere. De af dem som har med Aandsvidenskaberne at gjøre, forstaar for det aller meste slet ikke at vække den videnskabelige Drift til Live hos sine Tilhørere. De kan være baade lærde og skarpsindige Folk, Mænd som paa sin Vis er al Ære værd. Men **denne** Kunst forstaar de sig meget lidet paa. Og det er dog netop den, som aller mest trænges hos Mænd som skal være Lærere for vore Studenter.

For en stor Del er det kanske netop deres Lærdom som frister dem ind i et skjevt Spor i deres Lærervirksomhed. Thi i Stedet for at samle sin Kraft paa det at føre sine Tilhørere ind i de ledende Hovedtanker i sin Videnskab, overvælder de dem ved en Mængde med lærde eller skarpsindige

Enkeltheder. Og de videnskabelige Hjælpemidler som de raader dem til at bruge, ligger for det meste høit over norske Studenters Synskreds og Kræfter.

Ingensteds blir disse Feil drevet saa vidt, som inden Theologien. Vi unge Theologer blev vist hen til bindstærke tyske Verker, som indeholdt Fortolkning af bibelske Skrifter. Hvor fjernt var ikke disse Fortolkninger for vort Vedkommende fra at opnaa det de sætter sig som sit Formaal: at føre ind i Kraften og Dybden og Høiheden af de hellige Forfatteres Tanker? Hvad vi saa i dem, var blot en Række haarfine sproglige Undersøgelser, hvor den Fortolker vi læste, stredes med mangfoldige af sine Lige om hvert tredie Ord i den hellige Tekst. Hvem af dem der havde Ret, var det os aldeles umuligt at afgjøre. Og det var os ogsaa gjerne en fuld stændig ligegyldig Sag, uden for saa vidt som Spørgsmaalet undertiden kunde røre ved den kirkelige Retroenhed. Hvor ikke det var Tilfældet, der holdt vi os uden videre til den Fortolker som vi havde faat i Haanden, eller rettere sagt: som havde faat os i sin Haand; thi vi var aldeles værgeløse i hans Vold. Sligt kan nu lettelig faa en meget skadelig Indflydelse paa Folks hele christelige Overbevisning. Dog, det er ikke den Side af Sagen jeg vil tale om her, men alene om hvorledes det virkede paa mit og mine Kammeraters **videnskabelige** Liv. Fra Andenexamens-Aaret af vidste jeg hvad det var at læse med brændende videnskabelig Tørst; jeg kjendte den Fryd det giver, naar nye Vidder aabner sig for Tanken. Saa stærkt som jeg nogle Aar tidligere havde længtes efter en spændende Roman, lige saa stærkt længtes jeg da efter de Bøger som kunde føre mig ind i Videnskabens og Tankens Verden. Men hvor var ikke dette blevet anderledes, efter at jeg var kommen over paa Theologiens Enemærker. **Der** var fattigt, fattigt allevegne, i Ligning med den tidligere Rigdom. Men det at gennemgaa de tyske Commentarer (eller Fortolkninger), det var

som at pløie Sandhavet. — Der gik Aar hen, inden det første Gang gik op for mig at et Verk over nytestamentlig Fortolkning kunde lade sig læse med lige saa stor videnskabelig Tiltrukkenhed, som et over Chemi eller Astronomi. Og da dette skede, da de store Spørgsmaal inden Videnskaben steg frem for mit Blik med al sin indgribende Vegt, og krævede sit Svar — ja da indsaa jeg visselig at det var det høieste af alle Studier jeg nu stod ved Dørtræskelen til. Men jeg indsaa tillige at der endnu fattedes mig meget, overmaade meget, i at kunne læse disse Verker med noget selvstændigt Skjøn. Og hvorledes jeg nogensinde skulde naa did, det skjøjnte jeg ikke. Det var et helt Fjeld af Bøger, jeg først skulde arbejde mig over, før jeg kunde blive hjemme i den Verden hvor de dybe videnskabelige Spørgsmaal fandt sin Løsning, i den Verden hvor Theologien ikke var ufrugtbar Lærdom, men levende Liv. Og jeg kjendte at jeg neppe vilde eie Krefter til at komme over dette Fjeld. Jeg mindes endnu hvorledes jeg gik op og ned paa mit Arbeidsrum og nynnede: «den som har længtet i mange Aar opefter høie Fjelde, den som ved at han **aldrig** naar, kjender sig mindre Aar for Aar» Men dybt i mit inderste kjendte jeg ogsaa, at den Dag **skulde** komme, da Ørnene fra Norge «løfter med stærke Slag over de hule Fjelde, ror i den unge mægtige Dag.»

Dengang havde jeg læst Theologi i fem Aar og skulde netop til at tage Examen. Jeg havde Lejlighed til at læse videre efter Examen. Men det var ikke Tilfældet med saa ret mange af mine Kammerater. Hvorledes gik det nu med **deres** Studier? Jeg vidste at de aller fleste af dem slet ikke var komne længere i videnskabeligt Greb paa Theologien, end jeg var. Jeg maatte sige mig selv, at Mængden af dem slet ikke vidste hvad det var at læse de tyske Commentarer, som de ofte strævede saa jammerligt med, og at de heller aldrig i sit Liv vilde faa det at vide. Og derfor maatte jeg ogsaa sige mig selv, at vore theologiske

Lærere, med al deres gode Vilje, dog i sin Uforstand gjør blodig Synd mod vor studerende Ungdom. Thi ogsaa inden de øvrige Grene af Theologien var noget lignende Tilfældet, som paa Commentarlæsningens Omraade, skjønt det ingensteds var **saa** galt, som der. Overalt blev de unge staaende udenfor Videnskabens egentlige Kjerne, mens de med samvittighedsfuld Taalmodighed tyggede paa Skallerne. — Derfor er der, naar man ser bort fra dem som tænker paa at blive Lærere ved Universitetet, saa faa norske Theologer som efter sin Examen gjør noget alvorligt for at kunne studere videre. Og derfor er det ogsaa saa ubetydeligt som blir skrevet i videnskabelig Retning. **Vore** Theologer er saa godt som urørte af den Kraft som andensteds driver til selvstændig videnskabelig Syssel. — Vore Professorers Foredrag eier ikke den Evne som skulde kalde denne Kraft til Live i deres Bryst.

Dog dette er endda ikke det værste. Langt værre er det Stempel af menneskelig Umyndighed og Indskrænkethed, som en ikke blot aandløs, men tidt ligefrem **tankeløs** Examenslæsning paatrykker de fleste af dem, og som de saa ofte bærer med sig ud igjennem sit senere Liv.

Det er ikke med let Sind jeg skriver dette. Jeg kvider mig ved det, ikke for den almindelige Uviljes Skyld som det vil vække, men fordi dette mit Angreb ogsaa vender sig mod Mænd — ældre Lærere ved vort Universitet — som jeg for min egen Del baade skylder Tak og nærer Ærbødighed for. Jeg vil ingenlunde negte at de i mange Maader har virket godt iblandt os, eller glemme deres personlige Fromhed og deres videnskabelige Evne. Og jeg vilde meget nødig i mit Angreb paa saadanne Mænd sige mere, end som ret er. Men i en almenvigtig Sag, der faar ogsaa Sandheden have sin Gjænge. Og da kan det ikke dølgjes at ogsaa de er meget lidet dygtige til at meddele sine Tilhørere et videnskabeligt Liv.

Noget lignende som det der her er sagt om Theologien, gjælder ogsaa for Philosophiens, Philologiens og Lovkyndighedens Vedkommende. Vistnok staar det her ikke **saa** galt til, som inden Theologien. Den ligefremme Tankeløshed og Umyndighed, som er saa almindelig blandt Theologer, trives ikke saaledes under de andre Studier. Men ogsaa der er den virkelige Videnskabelighed yderst ringe. Ogsaa der gjælder det at Universitetslærerne — saa godt som uden Undtagelse — savner Evne til at vække videnskabeligt Liv.

Og dog er vort Universitet slet ikke — heller ikke i disse Grene — blottet for Lærere som selv er besjælet af Kjærlighed til sin Videnskab. Og heller ikke **det** tør vi uden videre sige, at de mangler al Evne til at fremstille den. Jeg tvivler ikke paa at flere norske Professorer godt skulde kunne udfylde en Stilling ved et tydsk Universitet, om de end ikke netop vilde vinde nogen serlig Udmærkelse dernede. De skulde kunne høres af tydske Studenter med en ganske anden Frugt, end den som de norske har af at høre dem.

Den aandelige Livsluft som vore Universitetslærere færdes i, er den europæiske, og for de aller flestes Vedkommende da navnlig den tydske Videnskabelighed. Gjennem langt og ihærdigt Arbejde har de levet sig ind i Tydsklands aandelige Verden. Fra den er det de suger sin Næring, fra den er det de modtager Paavirkning og Spore. Og hvad de selv frembringer, er saa ofte ligefrem et Led i Samtidens tydske Aandsarbejde. Men denne tydske Videnskabelighed er det selvsagt langt lettere for unge Tydskere at komme ordentlig ind i, end for unge Nordmænd. Gjennem Opdragelsen, gjennem hele den aandelige Livsluft har den unge Tydsker Forudsætninger som letter ham Forstaaelsen, og som den unge Nordmand savner. — Tusinder af norske Studenter har t. Ex. hørt Professor Monrad og — paa en Vis — læst hans Bøger. Men hvor mange er

der iblandt dem, som har faat blot saa meget som en Anelse om Aanden i det hegelske System, som han foredrager, om den levende Kraft som bor i det, og som i Tydskland slog saa vældigt ned i Aanderne. **Der** har dette System i sin Tid ikke blot givet hele Philosophien en ny Vending, men det har øvet den stærkeste Indflydelse ogsaa paa Theologien, paa Retsvidenskaben, paa Historieskrivningen, paa Aandsvidenskaben i det hele. Der har det affødt en saadan Hærskare af videnskabelige Skrifter i de forskjelligste Retninger, at det efter norsk Maalestok udgjør en hel Bogverden (eller Literatur). I Norge har det ikke født saa svært meget mere af sig, end de tre smaa Bøger som vore Studenter fra sin Andenexamen kjende i alle Fald Permerne af. — Dette giver et ganske oplysende Billede af de Frugter den tydske Videnskabelighed i det hele bærer, naar den overflyttes til norsk Grund. Og vi maa vel sige at det er en Ynk, naar en saa fremragende videnskabelig Kraft som Professor Monrad efter vort Lands Leilighed visselig er, ikke skal være i Stand til at vinde sig mere Forstaaelse, ikke skal, udrette mere for sin Videnskab end han gjør. Og dette er saa meget mærkeligere, da kanske ingen af vore Professorer har gjort sig mere Umage end netop han, for at træde Studenterne nær og komme i Forstaaelse med dem.

Hvad er Grunden til at denne Mands ufortrødne Arbeide saa lidet vil lykkes? Grunden er ligefrem den at det næsten ikke gaar an at faa gjort en Hegelianer ud af en ung Nordmand. En norsk Student er og har altid været en høist ubekvem Materie til det Brug. Tydske Studenter derimod er en overmaade hekvem Materie at danne Hegelianere af, eller var det i alle Fald for en Menneskealder siden. Hegel selv, om han var kommen til Norge, skulde næppe i Hovedsagen faat en anden Skjebne, end den Monrad har. I Tydskland havde hans Tænkning sine Livsrødder — i tidligere filosofiske Systemer og i Aandslivet i

det hele — der vokste den op til et mægtigt Træ og bar sin Frugt. En Kvist af dette Træ er afskaaren og plantet i Norges magre Jord. Vi har givet den den bedste Plads vi eier, og vi stiller saa vel med den, som vi i vor Fattigdom ved og kan. Men den vil aldrig hverken slaa Rødder eller bære Frugt.

Paa lignende Maade gaar det med det theologiske System som foredrages iblandt os. Thi ogsaa det er tydsk. — Naar jeg kalder Professor Johnsons System tydsk, saa siger det sig selv at jeg ikke dermed tænker paa den ligefrem gudelige eller religiøse Side ved det. Johnsons Christendom er saa vist norsk nok. Fra denne Side set er Gisle Johnson en Søn af Hans Nilsson Hauge (Paavirkningen fra Søren Kierkegaard var religiøst saa nær i Slegt med vor Haugianisme, at der ikke kunde være stor Vanskelighed ved en Sammensmeltning). Og fra denne Side er det ogsaa langt fra at han har savnet Forstaaelse. Tvert om. Den gudelige vækkende Kraft i det Ord som udgik fra hans theologiske Lærestol, øvede en saadan Indflydelse paa de Studenter som flokkede sig om den, at meget faa af Europas Professorer i vore Dage har eiet saa stor en aandelig Magt inden sit Folk, som han. Thi som Theologerne — fra denne Side set — forstod Johnson, saa forstod Folket Theologerne, naar de gik ud og talte til det. Johnsons Ord har fænget rundt om i vort Land i mere end 20 Aar, og det fænger endnu. Dets Virkninger vil føles gennem Slegter. Dets Frugter er visselig — efter mit Skjøn — langt fra ublandet gode. Men rige er de, det kan ingen negte. Som Høvding for en eiendommelig kristelig Opvækkelse har Johnson sine Rødder i vort Folks Fortid, og hans Indflydelse vil strække sig langt ind i dets Fremtid. — Men ganske anderledes er det med

den videnskabelige Side af hans Virksomhed. Hans System er ingenlunde vokset frem af den Theologi som blev foredraget ved vort Universitet før hans Dage. Det hviler paa tydsk Grund. Det er — ligesom Martensens i Danmark — intet andet end ét af de talløse Systemer som er fremstaat inden Nutidens tydske Theologi, den som kalder Schleiermacher sin Fader. Og det kan heller ikke glæde sig ved at have fundet nogen synderlig stor Forstaaelse imellem alle disse norske Theologer som saa villigt beundrer det og saa selvløst underskriver det. Johnsons System blir visselig læst med al den Flid man kan ønske sig; eller for de flestes Vedkommende vil jeg heller sige: det bliver tygget. Og det blir til theologisk Examen gjengivet paa en Maade som kun alt for meget minder om den, hvorpaa Confirmanter udover Landsbygderne pleier at gjengive Pontoppidans. De af vore Theologer som har Ord for at være noget mere end almindeligt, har visselig udvortes talt forstaat det. Og de har ved at gaa det igjennem vundet sig en vis tørtænkt Disputerdygtighed som blænder mange. Men i dybere Tydning af Ordet har de ikke forstaat det. Det af dybere videnskabeligt Indhold som det gjemmer, udover tørtænkt Logik, er der overmaade faa som har faat Tag i. Derfor har det heller ikke kunnet øve nogen frugtbar Indflydelse paa Aanderne. Derfor staar den theologiske Tænkning i det hele saa lavt iblandt os. Og derfor vil dette hos os saa lovpriste System næppe leve ud over Døgnet. — I det christelige Livs Historie inden vor Folk, der vil den næste Bevegelse som faar nogen Kraft, uundgaalig maatte staa i den dybeste

Sammenhæng med den Johnsonske Vækkelse, og det baade hvor den stemmer med den, og hvor den strider mod den. Den vil fødes ud af denne, som Bølge fødes af Bølge. Men i vor Videnskabeligheds Historie, der vil det næste theologiske System vi kan faa, sikkerlig komme til at have liden eller ingen Sammenhæng med Johnsons, andet end kanske gjennem et fælles tydsk Udspring.

Denne Tydskhed, som er Stempet paa Johnsons og Monrads Videnskabelighed, er disse to Universitetslærere da ikke alene om. Tvert imod. Det udenlandske Stempel gaar igjennem hos alle de Professorer som har med Aandsvidenskaberne at gjøre, stærkest hos de mest fremragende. De mindre Aander driver det ikke saa vidt som Høvdingerne, men Draget er det samme hos alle. Hos enkelte er det ikke tydsk, men fransk Indflydelse som gjør sig gjældende. Men hos ingen af dem kjender man sig paa hjemlig norsk Grund.

Og saa længe ikke **det** er Tilfældet, skal de ikke vente stor Forstaaelse hos norske Tilhørere. Det gaar aldrig an at tage et Stykke Videnskab ud hos et Folk og sætter det ind hos et andet, og saa vente at det skal passe. Til det hænger Folkets Videnskabelighed — og aller mest da Aandsvidenskaberne — alt for nøie sammen med hele dets Aandsliv (eller Cultur). Videnskaben kan ikke lettelig forstaaes til Bunds uden af dem som er inde i hele det Aandsliv som den er en Del af. Enhver som kjender lidt nøiere til Tydskernes Theologi f. Ex., ved hvor dybt den er paavirket baade af deres Philosophi og deres Digtning. — Hegel eller Schleiermacher vilde derfor heller ikke i Frankrig — lige saa lidt som i Norge — kunne udrettet Ting som i nogen Maade kom op mod det de har virket i sit Fædreland. Og en blot Discipel af dem vilde visselig ikke kunne udrette mere end Mesteren havde kunnet. For at et af disse tydske Systemer skulde komme til at faa

Magt over Aanderne i Frankrig, maatte der en hel indre Omsmeltning til. Det maatte blive fransk. Thi Frankrigs Videnskabelighed bærer sit aldeles eiendommelige Stempel, som skiller den fra Tydsklands, paa samme Maade som den franske Digtning skiller sig fra den tydske. Og det samme er Tilfældet i England. Frankrigs Videnskab er ligesaa ægte fransk, og Englands lige saa ægte engelsk, som Tydsklands er ægte tydsk. Og dette gjælder lige saa vist hele Aandslivet eller Culturen i de tre Lande. Det folkelige Sermerke gaar igjennem overalt. Hvad der ikke bærer dette Stempel, kan ikke slaa Rod og vinde nogen Magt.

Skulde de norske Studenter kunne tage imod det bedste som vort Universitets nuværende tydske Videnskabelighed har at byde dem, saa maatte de i alle Fald have levet sig vel ind i det vigtigste af Tydsklands Aandsliv i det hele. De maatte aandeligt gjøres til Tydskere. Og det vil vi dog vel kvide os ved at kræve. Thi dels vilde det nu, som alle skjønner, have sine store Vanskeligheder. Og dels vilde det dog blot lykkes maadeligt. Selv med den bedste Vilje kan de som fødes i Norge, kun blive daarlige Tydskere, imod dem som fødes i Tydskland. Derimod kan de med Tiden nok drive det til at blive dygtige Nordmænd. Og det er det da ogsaa aabenbar Mening at vi skal arbeide efter. — Men saa sandt som man ikke tør ønske at vore Studenter — og i Grunden vort hele Folk — skal omgjøres til Tydskere, saa sandt blir vor Videnskabelighed nødt til at tænke paa at faa sig selv omdannet til norsk. Saa længe det er som det er, kan vore Studenter nok, naar de lægger Viljen ved, tilegne sig Videnskabens Stof; og har de «godt Hoved», kan de ogsaa drive det til en vis udvortes Forstaaelse af den. Men trænge ind i dens inderste Grund, fyldes af dens Liv, varmes af dens Ild, det vil de — paa ganske faa Undtagelser nær — ikke kunne. Det vil aldrig komme til nogen virkelig videnskabelig Aandsdannelse i Norge,

saaledes som Tingene nu staar. Skal Videnskaben blive en Magt i vort Folk, saa maa den ogsaa her komme til at bære Folkets eiendommelige Stempel, lige saa vel som i England eller Frankrige. Enten maa Norges Videnskabelighed blive norsk, eller den vil blive overfladelig og uselvstændig alle Dage.

Og jeg skulde tro at det er serskilt uheldigt for vor Videnskabelighed at det er **Tydskland** vi er komne i denne Afhængighed af. Dette vil jeg ikke have sagt om vor aandelige Afhængighed i det hele, men alene om den videnskabelige. Det var naturligt at det var Tydskerne som blev vore Formyndere i vor Umyndigheds Tid. Og jeg tror ikke at vi i det hele havde været bedre tjent med noget af de andre Folkeslag som der kunde være Tale om. Vi, som de andre norrøne Folk, er nær i Slegt med Tydskerne. Og kanske har vi Nordmænd mere Lighed med dem, end de øvrige norrøne Folk; i alle Fald staar vi dem vist i de fleste Stykker langt nærmere, end «de bløde Daner» gjør. Men netop i videnskabelig Retning er vel Forskjellen paa sit største mellem os og dem. Tydskenes Videnskabelighed har fremfor alle andre Folkefærds en serskilt, ja overdreven Tilbøielighed til **Lærdom**. Vi ulærde Normænd blir dem næppe nogensinde lige i **det**. Og dernæst har Tydskerne saa stærkt et Drag mod et eget Slags luftig eller abstract Tænkning, som norske Hjerner vist er serskilt uduelige til. Nordmandens hele Tankelag slegter vist langt mere paa den practiske Engellænder, skjønt jeg vil haabe vi har baade Drift og Evne til at sigte noget høiere end de.

Dog dette sidste faar være som det vil; det er Gjætning. Men **vist** er det at Norges Videnskabelighed maa blive norsk, om den skal blive noget tess.

Ogsaa en anden Ting tror jeg vi tør holde for sikker. Og det er, at af hele den tydske Videnskabelighed er det dens **Systemer** som høver daarligst hos os. Disse kjæmpemæssige Tankebygninger paa

Philosophiens, Theologiens og andre Videnskabers Omraader er det som vi Nordmænd allerminds kan bruge. Det er naturligt. Thi Norge er et ungt Folk. Men sligt Systemer hører hjemme i Folkenes Mandalder eller kanske snarere i deres Alderdom. Tydskland selv har trængt Aarhundreders videnskabelige Udvikling for at kunne frembringe dem. I sine unge Dage skulde det ikke have kunnet forstre dem. Kanske ikke engang forstaa dem. Luther vilde næppe have havt meget tilovers for Hegels System, vist slet ikke mere end han havde for Aristoteles's. Og hans Tilhørere som med saa stor Kraft og Dygtighed bygde Tydsklands unge, aandelige Selvstændighed, skulde sikkert ikke have drevet det vidt i Schleiermachersk Theologi. Vi Nordmænd kan det ligesaa lidet den Dag i Dag. Vi kan have god Grund til at haabe at vort unge, ufordærvede Folk skal have en vigtig Gjerning at gjøre i det aldrende, svækkede, noget udlevede Europa. Men det er at misbruge dets unge Aandskraft, naar man vil tvinge den ind i de tydske Former. Naar Norges unge Tænkning skal klæde sig i de tydske Systemers eller deres Affødnings tunge Rustning, saa tager den sig rigtig ud som «Barn i Blakkens Sæle».

Naar jeg siger at Norges Videnskabelighed maa blive norsk, saa er det selvsagt ikke Meningen at vore Professorer ikke skulde studere Tydsklands eller andre Landes videnskabelige Skrifter. Jeg kvider mig lidt ved, udtrykkelig at skulle fralægge mig en saadan Taabelighed, som ingen kundig kan tiltro et forstandigt Menneske. Men jeg ved at jeg er nødt til at gjøre det. Mangfoldige Mennesker er nu engang sikre paa at den folkelige Tankegang er noget Sludder, og de har derfor let ved at tiltro os baade dette og andet af samme Surdeig. Men det er nok dem selv som ikke kan opfatte Tanken om en norsk Videnskabelighed paa anden Maade end denne. — Vilde de holde op med at paabyrde os sine egne taabelige Indfald,

skulde de kanske oftere finde at vi er lige saa forstandige, som Folk er flest.

I ethvert Tilfælde er da dette langt fra vor Mening. Videnskabsmanden, den norske, som alle andre, søger Indsigt, Klarhed, Lys; det søger han med hele sin Sjæl. Og hvad han til det Øiemed kan bruge, det maa han tage hvorsomhelst i Verden han finder det. At spærre Videnskabsmanden inde indenfor hans eget Lands Bogrige, vilde greit nok være ødelæggende, selv i de Lande hvor Videnskaben staar høiest. Men det vilde selvsagt være allerværst her i Norge, hvor den videnskabelige Bogavl er saa overmaade ringe. — **Det** kan altid være sandt nok at vore Professorer nu læser en hel Del mere Tydsk, end de vilde gjøre, om de var mere selvstændige og mindre afhængige af den tydske Videnskab. Vore Studenter ligesaa. Som Theolog tænker jeg sikkert jeg læste 10 tydske Bøger for hver en jeg læste, som var skrevet af en Nordmand. Og det samme var Tilfældet med mine Kammerater. Sligt vilde jo ikke hænde, om vi eiede en norsk Videnskabelighed. Men vore Professorer og vore Videnskabsmænd i det hele vil aldrig kunne undvære tydsk (og europæisk) Hjælp og Paavirkning, det siger sig selv. — Hvorfor skulde ogsaa en slig Afspærring være nødvendig for at Norges Videnskabelighed er overmaade eiendommelig fransk, eller at Englands er engelsk. Og det er dog vist at disse Landes Videnskabsmænd aldrig har fulgt denne Afspærringstanke. Hvad skulde den saa tjene til her i Norge?

Nei, den norske Videnskabsmand maa lære af de fremmede; det er vist nok. Men naar han saa skal optræde som Lærer ved vort Universitet, da er det ogsaa nødvendigt at han ved at frigjøre sig **saa vidt** fra de fremmede Forbilleder, at han ikke taler anderledes end saa hans Tilhørere kan forstaa ham tilfulde. Videnskabens store Tanker, deres ideale eller høiere aandelige Indhold, maa udtrykkes forstaaeligt for

norske Studenter. Naar det sker, saa har vi norsk Videnskabelighed.

Et saadant Krav maa vel kaldes saa billigt, som det kan være. Og dog er det i vor Tid ingenlunde let at opfylde, som Erfaringen noksom viser. Det kræver en meget selvstændig Aand. Og dem har vort Fædreland ikke saa mange af for Øieblikket. Det kræver en Aand som har Kraft i sig til at omsmelte det fremmede Gods, saa det blir norsk, saa det nu kan passe ind i det Aandsliv hans Tilhørere eier, paa samme Maade som det før hang sammen med det Folks Aandsliv, som han har hentet det ud af.

Det er noget lignende vore nyere Digtere har gjort. En Digter som Maurits Hansen var en ligefrem Gjenklang af den europæiske Digtning i hans Dage. Og hans Fortællinger havde ikke synderlig anden Virkning her i Landet end Læsningen af hans udenlandske Forbilleder havde paa dem som kjendte de fremmede Sprog. Men gennem Wergeland og Welhaven, og navnlig gennem Bjørnson og Ibsen, har vor Tids Poesi lært at tale forstaaligt til norske Mennesker, anderledes og dybere forstaaligt end Tydsklands og Frankrigs Poesi kan tale. Det er dette som vor Tids Videnskab ogsaa maa lære.

For Naturvidenskabernes Vedkommende er Opgaven temmelig let. Thi de staar ikke i saa inderlig en Sammenhæng med Aandslivet i det hele. De har derfor heller ikke det stærke Serstempel hos de forskjellige Folkefærd, som Aandsvidenskabens har. Den Forskjellighed som findes mellem fransk og tydsk Naturvidenskab, er for lidet eller intet at regne mod den mellem tydsk og fransk Philosophi eller Theologi. — Derfor har Naturvidenskabens heller ikke stødt paa saa store Vanskeligheder for at trænge ind i Norge. Den har fundet begeistrede og dygtige Dyrkere hos os, som har været istand til at lade dens store Tanker træde frem for sine Tilhøreres Aand. Derfor har de ogsaa kunnet vække et ganske andet

videnskabeligt Liv, end det som findes mellem dem som studerer Aandsvidenskaben. Og der er vist Grund til at haabe at dette Liv er i jevn Fremvækst.

Men for Aandsvidenskabernes Ordførere i vort Land har Opgaven hidtil været større end deres Kræfter. Allerede det at trænge ind i Aandsvidenskaben, er vist i sig selv et større Arbeide end at trænge ind i Naturvidenskaben, paa samme Tid som det er et høiere og ædlere Arbeide. Og vi tør noi sige at der er mangfoldige af vore Professorer som ikke har drevet det vidt i saa Stykke. De har ikke naat ind til Videnskabens rette Helligdom, men er blevet staaende udenfor i Forgaarden. De har gjerne tilegnet sig en Del af den tyske Videnskabs Lærdom, parret med nogen Skarpsindighed. Men selve Videnskabens Sjæl, dens ideale (eller høiere aandige) Kraft, den er de temmelig fremmede for. De blir aldrig mere end Haandlangere i Videnskabens Verden, eller, som det er blevet udtrykt, «de blir som de Mænd af Gibeon, som blev sat til at bære Ved og Vand til Israels Helligdom». — Det siger sig selv at slige Universitetslærere er temmelig undskyldte for at vække videnskabeligt Liv omkring sig. De faar nøie sig med at hjælpe Folk frem til Examen. — Andre derimod er virkelig kommen ind i Tydsklands (eller Europas) Aandsliv, har været i Lære hos dets største Aander, og kjender for sin egen Del godt til Videnskabens aandige Magt. Men saa har ogsaa denne Side af deres Opgave slugt saa godt som hele deres aandelige Kraft, saa der blir lidet tilovers for deres Virksomhed som **Lærere** for vor Ungdom. I Stedet for at kunne behandle sin Videnskab i Norsk Aand, blir de fuldstændig hængende i det tyske Væsen. De har gaat sig bort i «det store tyske Fædreland», saa de ikke længer ved at finde hjem til Norge. Norges studerende Ungdom er blevet dem som et fremmed Folkefærd: sin Aands bedste Eie kan de ikke gjøre tilgjængeligt for dem. Det er i Grunden tydsk de tænker, og tydsk de

taler; videnskabeligt er de blevne til Tydskere. Tydsklands videnskabelige Herlighed har «taget dem i Berg», og det er gaat dem, som det hedder i Visen: Bergekongen har givet dem at drikke af «det rande Gullharn», men har sluppet deri «tri Villarkorn»; og efter at de har tømt den tryllende Drik, har de glemt at «i Noreg er dei fødd, i Noreg er dei borin», som ogsaa deres Ungdom sang. Nu hvisker de ud af sin dybe Selvforglemmelse: «I Bergi er eg fødd, i Bergi er eg bovin». Og der ligger i denne videnskabelige eller tydske Selvforglemmelse i Sandhed noget saa uhyggelig koldt (noget saa «kaldtokka»), at jeg ikke kan andet end tilføie med Visen: «Hu! det regner og det blæs». Men — «nordav under Fjellom, der leika dei Nordmenn».

Jeg skulde tro, at ét af to, maa en født Tydsker i Almindelighed have lettere for at meddele sig til norske Studenter, end vore egne videnskabelige «Hjemmetydskere». Thi han har ikke, saaledes som de, lidt Skade paa sin oprindelige Natur. Hans «tydsk» maa falde friskere, varmere, dygtigere end deres. Det af Erfaring, som vi ved vort Universitet har havt i saa Stykke, taler ogsaa, i alle Fald for Theologiens Vedkommende, overmaade stærkt i denne Retning.

Den vigtigste Aarsag til Uvidenskabeligheden og Aandløsheden hos vore Studenter, er altsaa efter mit Skjøn: Tydskheden hos deres Lærere. Saa længe Tænkingen ikke kan afryste de fremmede Former, saa længe fattes den baade Kraft, Naturlighed og Bøielighed. Er det saa at undres over, om den ogsaa fattes tiltalende, vækkende Evne?

Saa villige mange af vore kyndigste Mænd vil være til at indrømme at det staar sørgeligt til blandt vore Studenter, saa uvillige vil de være til at medgive at Universitetslærerne har nogen større Del i Skylden for det. De vil skrive det hele paa Studenternes Regning, og mene at vore Professorer gjør Fyldest for alle rimelige

Krav. Men for det første er det lidet tænkeligt at der skulde findes en saadan Grundforskjellighed mellem Professorer og den Studenterflok de gaar ud af og virker tilbage paa. De er dog virkelig «to Alen af ét Stykke». Eller rettere: det er «samme Ulden» i begge Slags Tøi. Og dernæst er det dog en frygtelig Ting at sige dette, at Norges studerende Ungdom er i en saadan Mon uimodtagelig for aandelig Paavirkning, selv om den bydes dem paa rette Maade. Var **det** Tilfældet, da var det i Sandhed vanskeligt at have Haab om en bedre Fremtid. Men nei, Studenterne er omtrent saa gode Lærlinger, som Professorerne er Lærere. Og jeg skulde ogsaa tro at de alvorligste Mænd blandt vore Universitetslærere selv vil foretrække at tage sin Del af Skylden paa sig, fremfor at vælte den hel paa sine Tilhørere.

Og i hvert Tilfælde er der én Kjendsgjerning som endnu er i friskt Minde, og som vidner stærkt for at Sagen har sig saaledes som jeg siger. Det er Bjørnsons Færd mellem Norges Studenter. **Han** havde ikke at klage over døde Øren, naar han førte Tidens store Tanker frem for dem. Tvertom. De lyttede til ham med fuld ungdommelig Begeistring. Han kan den Kunst at tale til Norges Ungdom; hvad der saa end ellers kan være at sige paa ham, **den** Sag er vis. Derfor fremkaldte han ogsaa iblandt dem en aandelig Bevegelse som hele vort Universitet med alle dets Lærere ikke kan skabe Magen til. Og jeg tænker at ret mange, kanske de fleste, blandt dem som i den kommende Mandalder vil blive regnet blandt Norges dygtigste Mænd, er udgaat fra «Bjørnsonsflokken» i Studentersamfundet. Og jeg tænker at de i alt Hjerte selv takker Bjørnson for en ikke ringe Del af sin Dygtighed. — Da Bjørnson var i Studentersamfundet, var de fleste af vore Professorer rædde for hans Indflydelse paa de unge. Og flere af dem gjorde visselig sit for at faa ham bort. Jeg tror at de havde handlet klogere, om de i dets Sted selv

havde lyttet til hans Ord, og fristet at lære lidt af ham i den Kunst, som han er Mester i: at udtrykke de store Tanker forstaaeligt for norske Studenter. Kunde de for sine videnskabelige Foredrag have laant en liden Del af hans Evne i denne Retning, saa vilde de i Sandhed blevet dygtigere Mænd i sin Gjerning, end de er. — Nu er det vel ikke frit for at somme af de Mænd som dengang ønskede Bjørnson bort, gjerne vilde faa ham tilbage igjen mellem vore Studenter. Thi skjønt de vist langt fra finder Bjørnsons Feil mindre end før, saa har de i Mellemtiden lært anderledes at grue for den Aandløshed som nu utilsløret griner dom i Møde fra Studenterflokken.

Og kommer han der igjen, saa vil han sikkert igjen vække Liv mellem de unge.

Derfor siger jeg: faar vi først Professorer som forstaaer at tale, saa vil vi nok ogsaa faa Studenter som forstaaer at høre, ogsaa paa Aandssiden af Universitetet.

Men jeg trænger dog vel ikke at sige at det ikke er det man kalder «Veltalenhed», jeg savner hos vore Professorer, og som jeg tror skal være Lægedommen for den dybe Sygdom i vort Universitetsliv? Aa nei. Det er saamæn ikke Formens Pyntelighed det kommer an paa; det er Indholdets Kraft. — Den som for Alvor har noget at sige, han giver sig gjerne ikke af med at lede efter Ord.

Vi trænger til en Lærer for vore Studenter, som selv er fyldt af den ideale Magt, af Aandsmagten i sin Videnskab, og som kan lade den strømme ud over sine Tilhørere uden at dølge den bag et tydsk System eller bag Masser af tydsk Lærdom. Hverken af Videnskabens lærde Stof eller af dens Systematik maatte han tage mere med, end han med Aand kan bære. Selv om **det** skulde blive lidet, selv om vor Videnskabelighed skulde blive meget enkel og tage sig barnslig ud efter europæisk Maalestok — det fik ikke hjælpe. Bare den maatte blive ægte! Bare den maa lære at give vore Studenter saa meget af

Videnskabens Kraft og dens Adel, som de med sin Natur og sine Evner kan tage imod!

Norge er som Folk endnu halvt et Barn. Og vi faar finde os i at være saa smaa, som vi nu engang er, saa kan vi kanske med Tiden blive større. Men det at vise os i vor virkelige Lidenhed, er noget som vi har meget tungt for. Vi holder saa af det at puste os op til at holde europæisk Maal. Saaledes gaar det os ogsaa ved vort Universitet. Der har vi drevet det til en Videnskabelighed som har et Slags Skin af at holde sig i Høide med den europæiske. Vore Professorer arbejder trolig for at «følge med». Men dette Skin af europæisk Høide dølger over den jammerligste Virkelighed. Snart kan man kanske ikke længer sige at det **dølger** den.

Det skulde dog vel gaa an at lære norske Studenter t. Ex, det at læse og elske Homér og Platon, uden at de trænger at have drevet det vidt hverken i kritisk Skarpsindighed eller Evne til at tyde de vanskeligste Steder? Det skulde gaa an at lære dem at læse sit græske Testamente ganske anderledes end de kan det før, uden først at føre dem ind i al den grammatiske og lexikalske Lærdom, som en Tydsker kan raade over, men som en Nordmand drukner i, længe inden han kommer igjennem den. Og det maatte ogsaa gaa an at lære dem at tænke, baade som Mennesker og som Christne, paa en greiere og beinere Vei, end gjennem disse philosophiske og theologiske Systemer som her i Norge er saa unaturlige Former for Tænkningen, og som derfor kun blir opfattet som en Benrad af hvad de virkelig er.

Lad, os da faa en Videnskabelighed som svarer til vort Folks Udviklingstrin, og som stemmer med dets Tarv!

Men den Mand som skal kunne grundlægge en saadan Videnskabelighed, han maa være noget mere end en blot Videnskabsmand. Han maa visselig være fyldt af Videnskabens bedste Indhold; men han maa lige saa vel være fyldt af al anden ideal eller aandelig Magt som er oppe i

Tiden. Han maa være en fuldt udviklet **Personlighed**, eller rettere sagt: et helt og fuldt **Menneske**. Han maa have lært den Kunst at leve et Menneskeliv i dets Kraft og Fylde. Og dertil hører nu her i Landet ogsaa det at være Nordmand til Liv og Sjæl. Vore Professorer er alt for meget af en Bog og alt for lidet af et Menneske. Deres tyske Forbilleder har det Ord paa sig over hele Verden, at de er slemt udsatte for at glemme det virkelige Liv i sin blodløse (abstracte) Tænkning og sin uhyre Lærdom. Vore staar visselig langt tilbage for Tydskerne baade i Lærdom og i Tænkning. Men i den Kunst at forvilde sig bort ifra det varmlodige Menneskeliv, og vikle sig ind i sine egne Tankers Spind, i den tror jeg Lærlingen denne Gang har drevet det videre end sin Mester. — Men faar vi engang en virkelig Videnskabsmand, som tillige er fuldbaaret **Menneske**, og derfor ogsaa ægte Nordmand, saa skal han vel vide at «brøyte Veg» for norsk Videnskabelighed. Han eier den Glød som vil til for at omsmelte det han har hentet ud af et andet Folks Aandsliv, og støbe det i den hjemlige Form. Han skal nok være i Stand til at udtale sin Videnskabs bedste Indhold paa en saadan Maade, at det griber'ind i det af Aandsliv, som forefindes i hans Tilhøreres Sjæl, og vokser sammen med det.

Og faar vi først én Mand som rigtig kan vise Vel, saa tænker jeg at det allerede blir langt lettere for den næste at følge efter. Og har to gaat der, saa vil snart alle skjønne at **der** er Veien som norske Videnskabsmænd maa følge.

Men naar vil Norge faa en saadan Mand?

Ja, den Herre som gav os Aar 1814, og som gav os vor Digterskare, Han holder Svaret i sin Haand. Han skal det hele «stille lempe, til vi naar vor Ret», ogsaa paa dette Omraade. Den videnskabelige Frigjørelse fra det fremmede Aag er lige saa nødvendig som den politiske og den poetiske.

Der gaar Ord om at et Par af Aandsvidenskabens yngste Professorer ved vort Universitet — Mænd som har staat Bjørnson nær — skal eie i alle Fald **nogen** Evne til at vække videnskabeligt Liv hos sine Tilhørere. Men det er vel endnu for tidligt at bygge noget større Haab paa saa kort en Virksomhed. Ogsaa enkelte af de ældre har tegnet til noget bedre, saa længe deres «Limer var nye». I alle Fald kjender jeg for lidet til disse Mænds Virksomhed til at jeg kan have nogen Mening om hvorvidt vi tør vente at den skal give Stødet til en alvorlig Bedring i den nuværende sørgelige Tilstand ved vort Universitet.

7.

Saasnaart et Folk i sin Udvikling er kommet saa langt, at det opnaar nogen Dygtighed og Kraft i en eller anden Retning, da træder ogsaa straks dets nationale eller folkelige Eiendommelighed frem. Alt det som er dygtigt og selvstændigt, bærer Mærke af den Rod det er rundet af. Denne Sætning gjælder for alle Folkefærd hele Verden over. Og den har ogsaa vundet almindelig Godkjendelse. Alle dannede Mennesker er enige om den. Alle dannede Nordmænd gjentager den ogsaa fort væk, naar det gjælder andre Lande. Men de liker for det meste slet ikke at høre den tillempet paa os selv.

Men Sætningen gjælder da for Norges Vedkommende ogsaa. Og det er bedre at se en lei Sandhed lige i Øinene, end at gaa udenom den.

Nu er det en Sag som er let at se, at Norges Videnskabelighed slet ikke bærer synderlig norsk Sermærke. Tvert imod. Den bærer sit tyske Stempel aabenlyst til Skue.

Og dette vil da sige at Norge endnu ikke er kommet saa vidt i sin Udvikling

som Folk, at det har opnaaet nogen Dygtighed i videnskabelig Retning. Vor Videnskabelighed er endnu — til Trods for enkelte store Forsker- og Forfatternavne — i det hele meget uselvstændig og ubetydelig. Det har gaat os, som det har gaat de fleste Folkefærd: Digtningen er vaagnet til Selvstændighed og Kraft hos os, førend Videnskaben.

Men saa snart vor Videnskabelighed vokser sig frem til Selvstændighed og Dygtighed, saa vil den ogsaa vise sin Eiendommelighed og træde frem som norsk. Tidligere eller senere maa det ske, saa sandt vort Folk er laget til Liv og Fremgang. Det følger med Nødvendighed af de evige Love for Livets Vækst.

Vi som lever i Tanken om Norges Gjenfødsel til en Fremtid som er dets Fortid værdig, vi maa derfor stunde paa at vor Videnskab skal naa det Trin i sin Udvikling, da den blir norsk, naa sin Myndigheds-Alder. Vi maa ønske det, saa sandt vi tror paa Videnskabens Magt, tror at den har sin Gjerning at gjøre ogsaa i **vort** Folks Liv.

Naar jeg ønsker en norsk Videnskabelighed, er det saaledes slet ikke for Norskhedens Skyld i sig selv, for at faa den Tilfredsstillelse at have en Ting mere som jeg kan pege paa og sige: se det er noget norsk. Paa den Maade er der adskillige af vore «dannede», som dyrker Norskheden. Somme af dem skaffer sig t. Ex. et rigtig norsk Stabbur, som de har at vise sin Norskhed i. Og saa sætter de det gjerne op ved et Landsted, som ellers for det meste ikke er for norsk. Sligt er Legetøi; det **kan** være vakkert Legetøi. Men mere kan det da heller ikke være. Og var den Norskheds-Iver vi giver vort Liv hen til, et saadant Legeværk, da var vort Arbejde i Sandhed det uvittige Sværmeri, det «Tull», som vore Modstandere holder det for at være.

Naar jeg ønsker en norsk Videnskabelighed, er det simpelt væk, fordi jeg ønsker mit Fædreland en selvstændig,

en dygtig Videnskabelighed, en Videnskabelighed som kan gribe vore Studenter og sætte sit Adelsmærke paa deres Liv. Jeg kunde lige saa godt sige at jeg ønsker Norge en kraftig og dygtig Videnskabelighed, som at jeg ønsker det en norsk. De to Ting er her ét og det samme.

Men jeg vælger alligevel helst at tale om en norsk Videnskabelighed, som Udtrykket for vort Fremtidshaab. Grunden er den, at jeg tror det ikke saameget er selve Dygtigheden det skorter paa hos os, men meget mere paa Mod til at rive sig løs fra de fremmede Forbilleder, Mod til at være saa smaa, som vi blir, naar vi vil træde frem i vore egne Klæder, Mod til at **være os selv**. Hvis vore Professorer turde tænke først og fremst paa at tale forstaaligt for norske Studenter, uden at bryde sig om enten de holdt europæisk Maal eller ei, saa vilde det staa bedre til ved vort Universitet end det gjør. De har gaat sig bort i Tydskhed; og **det** er det, som hindrer den videnskabelige Kraft vi eier, i at virke saaledes som den kunde og var værd. Var først Gjennembrudet sket til en selvstændig norsk Videnskabelighed, saa vilde sikkert adskillige af vore nuværende Universitetslærere kunne gjøre meget god Tjeneste, mens de nu udretter lidet eller intet til Fremme af virkeligt videnskabeligt Liv.

Den norske Videnskabelighed som jeg ønsker vort Folk, kan derfor slet ikke fremmes, om en Videnskab som indvortes var lig den vi har, vilde klæde sig norsk ud ved Hjælp af en Slump «Norskheder». Ja, selv om det lod sig tænke at alle vore Professorer med én Gang tog til at tale Landsmaal — vi vilde ikke være nærmere ved en norsk Videnskabelighed for det, hvis de ikke havde noget andet **at sige**, end det de nu har.

Veien frem til norsk Videnskabelighed gaar alene gennem det at vinde større Dygtighed, end den vi nu eier. Større videnskabelig Dygtighed, Kraften samlet

paa det som er Hovedsag i Videnskaben, og saa Mod til at være sig selv.

Men det som her er sagt om vor Videnskabelighed, gjælder ikke den alene. Det gjælder hele vor Gultur eller vort dannede Aandsliv. Det unge norske Folk er endnu ikke kommet saa vidt, at det har faat sin eiendommelige norske Cultur, saaledes som t. Ex. England har en engelsk, eller Tydskland en tydsk. Paa Digtningens Omraade er der gjort en Begyndelse som giver os Grund til at vente alt godt af Fremtiden; og ogsaa i andre Retninger er der lovende Forvarsler. Men en hel norsk Cultur, et sammenhængende norsk Aandsliv, det er noget som endnu ikke er blevet til.

Den Dannelse som hidtil har udviklet sig her i Norge, er en ligefrem Gjenklang af den europæiske. Den har intet Tyngdepunkt i sig selv. Mens Tydskheden raader næsten enevældig inden den boglige Side af den, har Frankrig og England Overtaget paa andre Kanter. Den Smule af norsk som findes, blir som borte mellem alt det indførte Gods.

Vor Dannelse har endnu ikke lært at hædre sine store Forfædres Minde. Tydskere, Engelskmænd, ja selv Franskmænd kommer og fortæller os om deres Storhed. Og vi? Ja, vi tror dem paa en Maade paa deres Ord, vi føler os et Øieblik ligesom stolte over deres Ros. Men selv har vi ikke synderlig opdaget noget mærkeligt ved disse Forfædre, andet end det at de var saa svære til at slaas. — En hel Slump fremmede Tungemaal skal en Nordmand kjende, før at faa Ret til at kaldes dannet; i saa Stykke kræver vi vist mere end de store Folkeslag. Men det Maal som vore Fædre har talt, det spørger vor Dannelse meget lidet efter. Den overlader saa gjerne Udlandet at granske deres navnkundige Bogverk, at opdage dets Værd og at underrette os om det. — Hvor mange findes

der vel inden Christianias fineste Dannelselse, som kjender de mægtige Storverk som er øvet paa Christianias egen Grund? Christiania er alt for optaget, dels af sine Forretninger og dels af at more sig, til at det skulde skjænke slige «gamle Greier» bare en liden Brøkdæl af sin Opmærksomhed. Og blandt dem som virkelig kjender til Tingene — hvor faa er der ikke selv af dem, som ved hvad det er: i sønlig Ærbødighed at dvæle ved sine Fædres Minde? Hvor faa er det ikke som kan sige at Mindet om vore Forfædre har grebet noget ind i deres Udvikling, og er blevet en Magt i deres Sjæleliv? Er der nogen som det er Tilfældet med, kan han være temmelig sikker paa at Christiania-Dannelsen vil holde ham for en Nar.

De stolte Kjæmper som satte Eftermælets Hæder over al anden Lykke i Livet, de hviler nu uden Ihukommelse i sine Grave. Sønnerne gaar sløve hen over Stedet for deres Idrætter. Enkelte lærde kan sysle lidt med deres Skrifter; Folket har glemt deres Liv. Norges Hovedstad vil heller mindes Oldenborgerne end Haarfagre-Ætten.

Sligt er der ikke Velsignelse ved.

Det Folk som stiller sig saaledes til sine Fædres Minde, kan umulig forstaa sig selv. Mangler vi Sandsen for det af ægte norsk, som har aabenbaret sig i vor Fortid, saa mangler vi lige saa vel Sands for det som kan findes den Dag i Dag.

Derfor er det da ogsaa langt fra at Christiania-Dannelsen forstaaer sig paa de Spirer til et selvstændigt norsk Aandsliv, som i vore Dage har brudt frem her i Landet. Henrik Wergeland fik drikke Dannelsens Haan i levende Live. Nu er det blevet en Slags Mode at rose ham som **Digter**, det kan man jo saa fredeligt gjøre, nu da han er død. Men han er ikke for Alvor hverken kjendt eller elsket. Hans støre Tanker er saa langt fra at have vundet Indflydelse, at de tvertimod den Dag i Dag blir mødt paa samme Maade, som mens han selv bar dem frem. Og Bjørnstjerne

Bjørnson, som paany har taget en stor Del af disse Tanker op, har ogsaa faat Christianias Haan i Arv efter sin store Forgjænger.

Det fremmede har faat Indfødsret i Norges Dannelse. Det taaler ikke at det norske vil komme op.

Her ligger ogsaa Grunden til den Flom af Spot, som Christiania-Dannelsen har sendt ud imod Folkehøiskolen og den folkelige Tankegang. At saa sker, kan nok gjøre os ondt; men det bør ikke undre os. Der er noget af en Naturlov i det.

Men saa længe Norges Dannelse er saa unorsk som den er, saa er **det** bare et andet Udtryk for at den er uselvstændig, kraftløs, indholdstom. Det er den da ogsaa i Virkeligheden. Jeg tror det skal være vanskeligt at finde noget andet Sted end Christiania, som har saa meget af Dannelsens udvortes Tilbehør og dens Skin, parret med saa lidet af dens ideale eller højere aandelige Indhold. Jeg tror det er vanskeligt at finde en «dannet Stand» som lever saa aandsfattigt og slapt et Liv, som Norges Embedsstand.

Det som Norges dannede Stand aller mest savner, er netop det høieste og bedste af det som et Folks Dannelse eller Cultur kan frembringe. Den savner Mænd som lever for en Idé, Mænd som fastholder sin Ungdoms Begeistring i sin Manddoms Gjerning, som «øiner Idealet bag sit Virke». Eller om jeg faar Lov at bruge mere hjemlige Udtryk: Mænd som ikke blot engang er grebne af **Aanden**, men som fører hele sit Liv i, Aandens Tjeneste. — Og savner vi det, da er vort Savn i Sandhed saa stort, at ikke alt hvad der ellers regnes til Dannelse, i mindste Maade kan opveie det, lige saa lidet som al Verdens Rigdom. At vort Fædreland saa høilig savner den Slags Mænd, det er den dybeste og bitreste Smerte jeg kjender paa rent menneskeligt Omraade. Og det aller værste er det at Folket selv har saa lidet Øie for hvad der fattes; og saa lidet Hjerte til at føle sin Fattigdom og sin Skam.

Jeg skal faa Lov at nævne en Nordmand som de fleste af vore dannede vil kjende og som hele sit Liv igjennem har tjent sin Idé. Det er den for ikke længe siden afdøde G. A. Krog. Som ganske ung blev han greben af «den skandinaviske Idé», eller af Tanken om Norrønastammens Enhed og de tre norrøne Folks Samhørighed. Da Danmark i 1845 kom i Fare for at blive opslugt af Tydskland, gik Krog derfor med i Krigen som frivillig. Og siden blev det ham Hovedsagen i hans Liv at tjene denne Tanke paa enhver Maade han kunde; han gav den, trofast til det sidste, al den Kraft og Dygtighed han havde at byde. Nogle af Europas første Statsmænd, som Bismarck og Cavour, har i en meget beslegtet Tankes Tjeneste ikke blot i levende Live opnaat den høieste Magt og Ære inden sit Folk, men tillige vundet det som er langt mere: et udødeligt Navn i Verdens Saga. Krog havde ikke deres Kraft og Lykke i at kjæmpe for sin Idé (eller sin Sag). Og han vandt ingen Fordel i dens Tjeneste. Christiania mindes vist endnu hans luvslidte Frakke, som for nogle Aar tilbage var saa vel kjendt. Ære vandt han heller ikke, i alle Fald ikke blandt Mængden af sit Folk. Christiania smilte ad ham. (Og naar man tænker paa dets Færd overfor Wergeland og Bjørnson, saa faar det vist nævnes til dets Ros, at det bare smilte, ikke haanlo ad Krog.) Men ét vandt han: ikke at svige sin Ungdoms store Kjærlighed. **Det** vandt han: at blive tro mod sin Sag **indtil Enden**. Og **det** vandt han vel, ogsaa, at en Del af Norges ypperste Mænd mindes ham som den ædleste Nordmand de kjendte.

G. A. Krog kan staa som Mærke paa hvordan vort Folk har det overfor det at tjene Idéer. **De** store Tanker som i andre Lande optages af alle deres bedste Mænd, og af store Aander kjæmpes frem til Seier gjennem Brydninger som giver hele deres Historie sit Stempel, de blir her hos os omfattet med fuldt Alvor kun af en og anden ædel, men afmægtig Mand, som gaar

omkring iblandt os som en Serling, og blir smilt ad, Saalangt er **vort Folk** kommet i Idéernes, i Aandens Tjeneste.

Og alligevel var den Tanke som Krog tjente, Tanken om Norrønastammens Enhed, kanske den af alle store Tanker, som har vundet mest almindelig Tilslutning inden vor dannede Stand, i alle Fald siden Henrik Wergelands Dage. Det Parti som med Welhaven, Schweigaard og Stang i Spidsen, førte Kampen mod Wergeland og hans Venner, og som havde Lykke til at faa vort Folks Ledelse i sin Haand, det havde indskrevet «Skandinavismen» paa sin Fane med store Bogstaver. En vigtig Del af Welhavens festlige Veltalenhed og af hans Sange er viet denne Tanke. Og gennem de store Studentermøder fra alle tre Lande, kom den saaledes paa vore dannedes Læber, som ikke lettelig nogen anden Tanke har været. Og navnlig var den Studenternes Yndlingstanke fremfor enhver anden. Det var den indtil i 1864, da Krigen kom og det blev Alvor. Da blev det paa én Gang stilt med Sangene og de festlige Taler. Danmark fik greie sig selv som det kunde; den norske Hær blev hjemme, og de norske Studenter lod sig nøie med at sende Danmark en Udtalelse af sin Medfølelse, affattet i velvalgte Udtryk.

Denne sidste danske Krig var kanske lige saa skjebnesvanger for det øvrige Norden, som for Danmark selv. Danmark tabte en Del af sine bedste, troeste Undersaatter. Men Norge — og vel Sverige med — tabte det som er endda mere. De tabte Troen paa at de store Tanker (eller Idéer) kan og skal gennemføres til Virkelighed. Det blev aabenbart at vor Dannelses varmeste Ord og dens høieste Tanker ikke var til at lide paa, naar det blev Alvor. Siden den Tid kalder vor Dannelse saa gjerne ethvert begejstret Ord for «**Fraser**» (jevnfør Morgenbladet). Den ved de var det i dens egen Mund.

Mens Welhaven holdt sine glimrende Festtaler, som Virkeligheden saa lidet skulde kunne indfri, kastede Schweigaard

og Stang og andre af hans Kampfæller sig ind i mere «practiske» Ting. Disse Mænd fik Ledelsen af vort offentlige Liv. Og hvad blev Maalet for deres «practiske» Virksomhed? Jo, først og fremst det at skaffe os bedre Veie og bedre Samfærdselsmidler af alle Slag, og i det hele at sørge for Næringsveienes Opkomst. Og dette har ogsaa lykkedes dem i en ikke liden Mon. Vort Land har aabenbart gaat storlig fremad i udvortes Velstand, siden de kom til Styret, skjønt dette Opsving rigtignok langt mere har kommet Byerne end Landsbygderne tilgode. Og det siger sig selv at det er et stort Gode naar Landet har faat bedre Veie og større Velstand. Hver Nordmand har for saa vidt Aarsag til at være taknemlig for det som disse Mænd har gjort. Men lige saa vist er det, at naar slige Ting blir Hovedformaalet for de første Mænds Virksomhed i et Land, saa er Landets Udvikling kommen ind i et farligt Spor. Naar Enkeltmand gjør det til sit vigtigste Formaal i Livet at blive rig, saa er han en Materialist. Og han har al Udsigt til at blive det mere og mere, jo længere han fører sit Liv med dette Med for Øie. Og naar et helt Folk sætter sin største Aandskraft ind i det materielle Opsvings Tjeneste, saa siger det sig selv at dette maa fremme en materialistik, Tankegang. Det er de aandige Opgaver som «bør gjøres»; de udvortes bør «Ikke forsømmes». Men hos os, har de udvortes Gjøremaal rent trængt de aandige i Skyggen. Derfor er ogsaa hos os det materielle Opsving med det samme blevet et **Opsving i Materialisme**. Den utilslørede Pengedyrkelse gror paa det frodigste i vort Lands nybakte Velstand. — Og hermed passer det kun alt for godt sammen, at de Idéer som de mere dannede sværmer for, som de ved festlige Leiligheder hylder i Sang og i Tale, dem svigter de naar det afgjørende Øieblik indtræder.

Welhaven skulde opleve den Ydmygelse at se den Tid udfolde sig, som han selv havde sunget Opsangen til. Dens

Frugter huede ham ikke. Sjelden er vel i vort Land stolte Drømme blevet saa bittert skuffet, som hos ham. Thi hvor stort et Haab havde han ikke knyttet til sin og «Forbundets» Seier? Hans Digte bærer Vidnesbyrd om det. Men i Opfyldelsens Tid, naar han som ældre saa ud over de Tilstande hans egne Venner havde skabt, da vendte han sig uvillig bort, da sang han: «Nu er det Paddehattens Tid». Og den gamle Mands Sjæl med den dalende Aandskraft fyldtes af et Mismod, saa dybt, som Norge kanske ikke ofte har set Magen til.

Det er oplysende at sidestille Billedet af hans store Modstander. Wergeland saa fra sit Dødsleje sine Fiender stige opad mod den høieste Magt, og sine Venner synke nedad mod Ubetydeligheden. Men netop da strømmer hans Sang baade stærkere og rigere end nogensinde før, og hans Aasyn skinner som en Seierherres.

Den Dannelse som i Welhaven ser sin ypperste Ordfører, har baade Kundskaber og Forstand og et Slags Smag med. Men gennemgaaende mangler den **Aand**, mangler den Begeistring. Ja, den har det Slags «Aand» som skal til for at sige Aandrigheder. Og den har det Slags «Begeistring» som skal til for at kunne holde en Festtale; det havde den i alle Fald saa længe som til Aar 1864. Men den fattes det Slags Aand, som kan blive Sjælen i en Mands hele Liv, som kan give ham noget at **leve** for, noget at arbejde for, uafhængigt af egen Fordel og egen Ære. Den fattes den Kraft som giver Mennesker Lyst til at leve og ofre og lide for en **Sag**, og som sætter dem i Stand til at udrette Ting som paa Forhaand forekommer de fleste som Umuligheder.

Derfor er vor Dannelse i dybere Tydning aandløs. Bag en glimrende Yderside, som undertiden kan have hele Dannelsens Skin, bag dens Kundskaber, dens skarpe Forstand, dens Smag, dens Aandrigheder, bag dens fine «Manerer» og dens rige Dragter dølger der sig en

temmelig materialistisk Tankegang. Den «liker godt Poesi», det vil sige at læse Poesi, at nyde Poesi. Men i dens eget Liv, der «maa Poesien ikke raade». Der hersker Prosaen. Dens Liv gaar ud paa for sig og sine at gjøre Tilværelsen saa behagelig, saa rig paa Nydelse, som det er den muligt. At tjene Penger, og at bruge dem paa den behageligste Maade, det er for vore dannede Livets Kunst, lige saa vel som for vore udannede. Og maa man ikke kalde dette Materialisme, selv der hvor man maa tilføie: dannet Materialisme?

Naar jeg taler om vor Dannelses materialistiske Tankegang, saa bør der dog gjøres en Indskrænkning. Der er én af Livets høiere (ideale) Magter, som vor Dannelses virkelig kjender og i nogen Mon følger. Det er Elskoven og den ægteskabelige Kjærlighed. Blandt rettænkende Folk inden vor dannede Stand gjælder det virkelig for det meste som en Skam at gifte sig for Penger. Det sker visselig ofte nok, men ikke med Medhold af den herskende Tankegang. Og lige saa vist er det at det modsatte ofte sker: et «godt Parti» blir forsmaaet for at følge Hjertets Tilbøjelighed. Og Ungdommens Forelskelse kan man ikke saa sjelden finde trolig fastholdt gjennem et langt Ægteskab lige «op i de graanende Dage». Og ofte kan man, helst kanske paa Embedsgaardene opover Landsbygderne, faa se et kjærligt og vakkert Husliv udfolde sig rundt om et saadant lykkeligt Ægteskab. Og der fattes slet ikke paa Familiefædre inden den dannede Stand — lige saa lidt som inden Bondens — som kan arbejde trofast og selvfornegetende for Hustru og Børn, for at gjøre Hjemmet saa hyggeligt og godt for dem, som de har Evne til.

Men denne «huslige Lyksalighed» er ogsaa den eneste høiere Livsmagt som vor Dannelses for Alvor har lært at kjende. Ja, alt for ofte er det netop den som sluger og tilintetgjør alle de andre. Hvad Manden ellers kan have lært at elske og sværme for i sine Ungdoms Dage, foruden den Kvinde

han har faat kjær, det faar han være rede til at opgive som en fager, men uholdbar Drøm, naar «Livets Alvor» melder sig i Skikkelse af Kone og Børn. Mandens Livsgjærning, selv Embedsmandens, har for det meste sin høieste Betydning i det at skabe disse et lykkeligt Hjem. Det er som om vore dannede selv halvvejs skulde vide af, at de ikke har faat nogen høiere Livsopgave end denne: at opdrage en Efterslegt som er bedre end de selv. Hvor mange Nordmænd findes der vel, som har sat sig et aandigt Formaal for sit Liv, og som, med G. A. Krog kan vise det den samme Troskab som Hundreder iblandt os viser i Arbeidet for Hustru og Børn?

Saa længe dette har sig saaledes, maa Norges Dannelse kaldes aandløs. Hjerteløs vilde det være ubilligt at skylde den for at være. Men **aandløs** er den.

En sørgelig Stadfæstelse paa denne Paastand kan man faa, naar man taler med vore dannede om hvordan det vil gaa vort Fædreland i Tilfælde af en Krig. De fleste udtaler, naar man har dem paa Tomandshaand, uden Sky, at det er Daarskab at tænke sig at vi skulde kunne værge vor Uafhængighed mod nogen af de store Magter som vi kan komme i Krig med. Selv blandt vore Officerer er en saadan Tankegang almindelig, frygtelig almindelig maa vi vel sige. Og dog vedbliver de at staa som Officerer i vor Hær, en Hær, som efter deres egne Tanker er uden Værd, og som derfor ogsaa skulde være uden Hæder. — Ja, hvad kan ikke en Nordmand gjøre for Kone og Børn!

Kun den som selv har Aand, og som derfor tror paa Aandens Kraft, kun han kan for Alvor tro paa, Muligheden af en Seier over afgjort Overmagt. Thi enhver slig Seier er i Virkeligheden vunden i Kraft af Aand, i Kraft af levende Begeistring.

Men vort Folk er forladt af Aanden, baade dets dannede og dets udannede Stand. En materialistisk og nydelsessyg, en blødagtig og umandig Tankegang er herskende hos hele som hos lave.

Sandelig! det er ikke med nogen stolt Følelse man kan kalde sig Nordmand, nu i vore Dage. Snarere er det med én som er i Slegt med «Ansigtets Blusel».

Jeg burde klage, klage dybt og inderlig, over mit Folks dybe Skade. Naar jeg alligevel skriver i saa rolig en Tone, da er det fordi jeg endnu ikke har lært at give denne Smerte et Udtryk, frit for den Bitterhed som ikke vilde virke godt. Men alle de som, for Alvor har læst Ibsens tidligere Skrifter, kjender nok hvad for en Stemning man kommer i, naar man faar Øienene op for hvordan det staar til her i Landet.

Men alt det vesle jeg kan aarke i saa stor en Sag, det vil jeg gjøre for at det maa blive anderledes. Og der er flere end jeg, som vil vie sit Liv til Opnaaelsen af dette Formaal. Gjennem mangfoldige af de dybere Sind blandt den yngre Slegt gaar der som et skrigende Savn det Ønske at der maa vaagne en ny og bedre Aand inden vort fattige, elskede Fædreland.

Og vi har ogsaa godt Haab om at vort Savn skal opfyldes, saa lidet det end kan se ud til sligt for det udvortes Øie.

Vi haaber at vi skal faa se Norge eie en Flok af Mænd, hvis hele Liv bærer Stempel af at staa i Aandens Tjeneste. Vi haaber at der baade blandt Bønder og blandt dannede skal komme dem som — lig G. A. Krog og enkelte, enkelte andre af dem vi **har** set — er i Stand til at tjene **en Sag** uden at bryde sig om egen Fordel eller egen Ære, tjene den med livsvarig Troskab i dens haabløseste som i dens lyseste Tider, som vil ofre for den hvad de har at ofre, og som vil lide for den hvad der nu kan falde af Lidelse og Spot.

Men den som skal kunne tjene en Sag paa denne Maade, han maa aabenbar selv først være alvorlig greben af den, eller «begeistret» for den. Det er alene Begeistring, alene Aanden, som faar slige Tjenere. Det som Norge da først og fremst trænger, før det kan faa de **Mænd** som vi ønsker det, det er at en Strøm af

«Begeistring» maa gaa igjennem vort Folks Aarer.

Vi trænger til at **Aanden** maa vække vort Folk til nyt og bedre Liv, og dermed ogsaa til høihjertet offervillig Handling.

At dette maa ske, er Vilkaaret for at Norges Folk kan komme til at føre et Liv som er dets store Fortid værdigt. Først naar det er sket, kan vi faa Mænd som duger til at arbeide for en Sag, Mænd som kan skabe vort Folks Historie. Først naar det er sket, kan Norge træde selvstændigt og jevnbyrdigt ind i Rækken af Europas Folkefærd.

Og vi har det faste Haab at en slig Aandsvækkelse skal komme her i Landet. Og videre har vi for os selv det Haab at vi skal faa Lov at hjælpe til med at det kan ske. Vi haaber dette for os selv som en stor, og jeg kan tilføie ufortjent, Lykke og Ære.

Det er til Fremme af en saadan Aandsvækkelse blandt vore Bønder, at de frie Folkehøiskoler frister at virke. Og vi ved selv godt at vi endnu er overmaade lidet dygtige til at arbeide for vort store Formaal. Vi vil saa gjerne tro at vi i mangt maa bære os anderledes ad, end vi hidtil har gjort og endnu gjør. Men paa den anden Side ved vi dog ogsaa at er **det** Maalet, at vække en ny og bedre Aand hos de unge, saa kan det ikke nytte at lægge Hovedvegten paa at meddele Kundskaber. For at naa dette Maal, blir det aabenbar Hovedsagen at kunne tale til dem ud af det bedste i vor egen Sjæl.

Og saa langt vi end er fra at være dygtige til vor Gjerning, saa ved vi dog fremdeles at vi har faat Lykke til undertiden at udrette **noget** af det bedste vi har sigtet paa. Der er dog i alle Fald enkelte Bondegutter som ved disse Skoler er kommen til at tænke dybere over Livet, end de vilde have lært ved egne Kræfter, og som ved Siden deraf har faat en Lyst til at arbejde for sin Overbevisning, en Smule Villighed til at ofre og lide for den, som de heller ikke havde før. Og om den unge Bonde som dette lykkes med, tro vi

tillidsfuldt at han i ægte Dannelse, i det som er Dannelsens rette Kjerne, staar mere end ved Siden af Gjennemsnittet af vor dannede Stand nu om Dagen. I Kundskaber derimod og Forstands-Udvikling og Smag, der vil vi rigtignok ikke paastaa at han tør maale sig med en almindelig dannet ung Mand, lige saa lidt som i Paaklædning og: «Manerer».

Og som vi har set for vore Øine at det lader sig gjøre med enkelte Bondegutter at vække en ny og bedre Aand til Live hos dem, saa er det vort faste Haab at dette herefter skal ske med flere og flere, baade af Bønder og af dem som hører til den dannede Stand. Det vil ingenlunde ske ved vort Arbeide alene, langt fra. Men det vil lidt efter lidt ske ined saa mange enkelte, at til Slut en ny og bedre Aand er i Stand til at faa Indflydelse paa Folkets Liv i det hele.

Til dette Maal vil den folkelige Retnings Mænd friste at arbeide med de Kræfter de eier. Vi vil ved Skrift og Tale søge at vække en bedre Aand rundt om os inden vort Folk. Vi vil søge at vække en levende og stærk «Begeistring» for det som vi selv er begeistret for og tror paa. Vi vil, som vore Modstandere spottende kalder det, friste at «høine og løfte» det norske Folk. Vi vil løfte alle dem vi kan; dog ikke til en skandinavisk Feststemnings Rus, som er bortdunstet længe før den blir sat paa Prøve, men til et trofast og daarlig lønnet og forhaanet Arbeide i en Tankes Tjeneste. Og til den Ende vil vi skrive og tale om alt det af Tanke og Sag, som vi selv har faat Begeistringens Syn for og Begeistringens Kjærlighed til. Vi vil friste at skrive saa greit og overtydende som vi er «god for», og paa samme Tid saa varmt og gribende. Vi vil gjøre hvad vi kan, for at vække baade en fast Tro og en glødende Lyst til at virke.

Og naar vi tænker paa et slikt Arbeide, da siger det sig selv, baade at Morgenbladet og den Dannelse det er Ordfører for, vil modarbeide os af al Magt, og at det Middel det helst vil bruge dertil, er at gjøre Nar af

os. Det var noget jeg vidste længe før end Erfaringen godtgjorde det, lige fra det Øieblik af at Tanken opgik i mit Sind. Det er noget som ikke kan anderledes være. Det hører ligefrem til. Og for min egen Del i alle Fald kan jeg saa godt skjønne at jeg trængte en slig «Skuring» til min Opdragelse. Om Gutten i Eventyret, som vilde udfri Prinsessen af det fortryllede Slot, er det sagt at han først maatte lade sig pidske lidt ordentlig tre Nætter i Træk for at faa udført sit Ærinde. Det er det vi ogsaa maa, om vi skal naa vort Maal. Og jeg vil bare ønske det at vi maa lære at fortjene os det Lovord fra gamle Dage, at vi «bar Pidskningen **som Mænd**». — Men dertil hører ogsaa at vi, naar vi er nødte til at svare dem, ikke efterligner den Tone af æggende Haan, som de bruger mod os, ikke engang gjør det da naar en saadan Tone er den som nærmest tilbyder sig. Lad denne Tone faa være vore Modstanderes Serrettighed! For hver Gang **vi** optager **deres** Tone, er det en Sejer for dem og et Nederlag for os.

Altsaa, vi lader vore Modstandere snakke, mener jeg, og holder selv roligt paa med vort Arbeide: ved Mund og Pen at søge at vække en bedre Aand omkring os. Vi er endnu meget lidet dygtige til Gjerningen, som sagt. Men med Guds Hjælp, og understøttet af vore Modstanderes Haansord, skal vi blive dygtigere og dygtigere Aar for Aar. Thi denne Gjerning er af dem som **skal** have Fremgang. Det skal lykkes os at samle en liden Flok af trofaste og uegennyttige Aandsarbeidere, omgivne af en Kreds af deltagende og støttende Venner. Den skal vokse i Tidernes Løb. Fra mange Kanter og paa forskjellige Maader skal Aanden opvække sig Tjenere i Norge.

Og én Gang skal det store Maal være naat: Norge skal ved Aandens Kræfter være gjenfødt til en Fremtid som svarer til dets Fortid.

Dette Haab om at den Magt som aabenbarer sig i Folkenes historiske

Udvikling, har ætlet Norge en stor og ædel Fremtid, det svæver trøstende og styrkende ovenover vor nuværende Ringhed og Daarligdom. Det støtter sig, som oftere nævnt, dels til det som hændte os i 1814, dels til de Digtere vort Land har frembragt siden den Tid.

Thi det var dog vel ikke for Ingenting at Gud i 1814 gav os vor folkelige Selvstændighed og vor borgerlige Frihed, og gav os dem usmittet af Edsbrud og Vold. Det kommer man da ikke lettelig til at tro, naar man læser Historien fra vort Aarhundredes Begyndelse. Man ser Europa vaande sig som i Krampetrækninger i Kampe for Selvstændighed og Frihed. Og imens blir alting for os saa «stille lempet, til vi vandt **vor Ret**». Den som læser dette med lidt aabne Øine, vil ikke godt kunne lade være at tro at det Folk som den guddommelige Styrelse **saaledes** tager sig af, det maa være «bestemt til noget». Dette Indtryk fik i alle Fald hin Tids Mænd af de store Begivenheder som de stod oppe i. Vore Fædre havde den stærkeste Følelse af at det nu gjaldt at «reise gamle Norge igjen paa egne Ben», af at Folket i dette Øieblik fik Kald til den Fremtid som dets Fortid gav Løfte om, fik Kald til med Tiden at træde jevnbyrdigt ind i Folkenes Række. Og skjønt den blussende Begejstring fra 1814 for længst har lagt sig, og skjønt en materialistisk Tid truer med aldeles at bringe den i Glemme, saa er der dog **noget** i hver bra Nordmands Hjerte, som forbyder ham rent at slippe det store Haab fra vor Frigjørelses Stund.

Og dette Haab har for mange af os faat ny Næring ved de Digtere som i vore Dage har fremstaat inden vort Folk. Thi mere end noget andet som vore Øine har set, tyder de paa at store Kræfter ligger gjemt i Folkegrunden her i Norge, og kan spire frem en vakker Dag. Derfor er det vi er saa glade over dem: langt mindre for hvad de **er**, end for hvad de **lover**. Thi hvad hjalp det os, selv om det var Verdens Første Digtere vort Folk havde frembragt, hvis

dets Moderskjød ikke havde Kræfter til at frembringe andet end Digtere. Men vi tager dem som et Løfte om at Norge skal føde **Mænd**, som er slige Digtere værdige, Mænd som kan vise en lignende Dygtighed i at **gjennemføre** store Tanker, som vore Digtere viser i at synge om dem. Et Folk har aldrig Kræfter bare i en enkelt Retning; det **kan** ikke fostre store Digtere; hvor det ikke ogsaa kan fostre store Mænd. Det er sikkert som en Naturlov. Men ofte er det Digterne som aabner Rækken af de fremragende Mænds Tog gennem et Folks Historie. De gaar foran, og melder med sin Sang at andre kommer efter. — Historiens Gud, som virker gennem de Kræfter der bærer et Folks Udvikling, Han har givet os vore Digtere. Og dermed har Han for alle dem «som har Øren at høre med», stadfæstet det Løfte om en rig Fremtid, som Han i 1814 udtalte over Norges Folk.

Og «feiler vi vel, naar vi tror at det gjemmer herlige Kræfter?» Vore Digtere har med stor Samstemmighed udtalt at rige Evner ligger bundne hos vort Folk, og navnlig hos vort Bondefolk, og venter paa det løsende Ord for at stige frem i Dagen.

Men endnu er her en Ting at nævne, som giver godt Varsel for Norges Fremtid, ja bedre end noget andet. Og det er at Nordmændene, lignet med Nutidens andre Folkefærd, er saa ufordærvede som de er. Vort Folk er aandløst, Uselvstændigt, bundet. Dets rige Evner slumrer endnu for aller største Delen ubrugte, ukjendte. Og det som mere er end alle rige Evner: «Viljens unge Løve», den er endnu ikke vaagnet. Folket har endnu ikke for Alvor faat noget som det **vil**, noget som det arbejder og kjæmper for. Som et Barn staar Norge mellem Europas Folk; skal det gjøre et Skridt, maa det ledes af et af de andre. Men det staar der ogsaa som et uskyldigt Barn. Jeg skal vist ikke glemme at der ogsaa hos os findes nok af ondt, baade af gammel og nedarvet Raahed, og af nymodens indført Fordærvedhed. Men til Trods for alt dette er det dog en Sandhed,

at mellem Nutidens andre Folkeslag staar Norge endnu som et Barn i Fordærvelse. Dets Forretningsverden kan vel have tabt en god Del af den Uskyldighed som skal have udmærket den i de første Tiaar af vort Aarhundrede. Men endnu staar den dog vistnok fuldkommen ved Siden af de fleste andre Landes, hvis den ikke staar over dem. Og sikkert er det i alle Fald, at Samfundstilstanden i det hele hos os er sundere, voldsomme Omvæltninger Usandsynligere, Lovlydigheden fastere, Ægteskabet mere ubrødeligt, Religionen mere urygget, end kanske i noget andet Land i vor Tid.

Dette har ingenlunde altid været Tilfældet i Norge. Tvert imod. Netop i vor Storheds Tider udviklede der sig hos os et frygteligt sædeligt Forfald. Det var det som ødelagde Folkets Kraft og førte til dets Fald. Et dybt sædeligt Forfald vil altid ende med at optære Folkekraften og undergrave Selvstændigheden. **Det** er den guddommelige Verdensstyrelses store Grundlov. Men Styrelsen har her i Norge opnaat det Øiemed, for hvis Skyld den styrtede os i Elendighed i ydmygelsens Dage, da det stolte Folk var sunket ned til at være «Træles Træl blandt sine Brødre», da har det gennemgaat en alvorlig Rensning, saaledes at det nu staar der kanske mere ufordærvet end noget andet Folk. — Det staar der ufordærvet og evneligt, men uvakt. Netop saaledes maa et Folk staa, som ud fra Ubetydelighed skal træde frem til historisk Liv og historisk Handling; saa maa det staa i Øieblikket før dets historiske Time slaar. — Den stærke Haand som engang uimodstaalig styrtede vort Folk i Elendighed, den er nu udrakt for at drage os op af den, og «stille lempe» Alting, saa vi igjen kan begynde at arbeide paa Løsningen af den Opgave som Historien har tildelt Nordmændene. Den er rede til at opreise Norge Mænd der er dygtige til at skabe dets Historie som et i Sandhed selvstændigt Folk.

Naar Høiskolens Venner nærer et stort Haab for sit Fædrelands Fremtid, saa er dette Haab ikke bygget paa Tilliden til «vor egen Kraft og Styrke». Vi mener ikke at vi skulde kunne udrette saa store Ting, men vi mener at skjønne hvor den historiske Udvikling peger hen. Eller rigtigere udtrykt: vi har faat den Lykke at tro paa den guddommelige Styrelses Plan med vort Folk, og den Ære at faa træde i dens Tjeneste. Men vi har tjent den og tjener den paa en temmelig skrøbelig Maade, det er vist og sandt.

Naar det Aandens Gjennembrud er kommet, som vi haaber paa som den Høiestes Gave til vort Folk, saa er der Grund til at vente at Aandslivet vil arte sig renere her i Norge end andensteds i Nutiden. Der er meget urent og vildfarende i de Aandsstrømninger som gaar gennem Europa i vore Dage. Der blir arbeidet med Begeistring og Ihærdighed for mangen Sag som ikke vil bringe Velsignelse, men Ulykke med sig. Som et haandgribeligt Exempel paa det jeg mener, vil jeg nævne Communismen. Hvordan de Aandsstrømninger skal blive, som faar Magt hos et Folk, det afhænger aller mest af Samfundstilstanden og den sædelige Bund i Folket. Der hvor Modsætningen mellem rig og fattig ikke er dreven op til den frygtelige Høide som i de store Lande, der kan ikke Communismen faa nogen rigtig Magt. Der hvor Huslivet endnu er nogenlunde fast og kjærligt, der vil ingen Lære om den frie Kjærlighed finde synderlig Indgang. — Vi tør ikke haabe at Norge, naar det vaagner, vil blive frit for slige forvildende Aandsstrømninger. Men vi tør haabe, saa sandt Folket vil holde paa den sædelige Renhed som det eier, at det urene og vildfarende vil faa mindre Magt her end andensteds. Og vi tør haabe at de ædle Aandsstrømninger som kan faa sit Udspring her hos os, baade vil kunne stile høiere og vinde mere Indflydelse end Nutidens bedste Aandsretninger kan ude i det store Europa. — Saaledes hører ogsaa

Norges Digtning — til Trods for dens Feil og Flekker — med til den reneste Digtning som vor Tid har at opvise.

Der er god Grund til at tro at der er aabnet vort Folk Adgang til en rig og ædel Fremtid. Men under Ledelse af den materialistiske Tankegang som nu er den raadende, kan den i Sandhed ikke naaes.

Og naar godslige Philistere iblandt os ofte peger paa vort Folks Ufordærvethed imod andre, og mener at «vi har det saa godt, saa inderlig godt», da er dette ikke af det gode. Thi om vi er frie for meget ondt som findes andensteds, saa er vi i Sandhed slet ikke dygtigere i det som er godt og ædelt. Tvert imod.

Norges Ufordærvethed er visselig et Vilkaar for at vi kan gaa fremover, der hvor vi nu staar saa langt tilbage. Men de som selvtilfreds pukker paa den, de gjør den netop til en Hindring. Den selvgode Skikkelighed er lige saa farlig for et Folks Fremgang, som for det enkelte Menneskes.

Det Aandsliv som engang med Guds Hjælp skal udfolde sig her i Norge, frit og selvstændigt og eiendommeligt norsk, det har sit store Forbillede i vor gamle Saga. Men det har ogsaa allerede havt sine stærke Forspil i vor nyeste Tid. Først i den mægtige Begeistring som var oppe hos Folket i 1814, men som snart dalte igjen. Saa i Henrik Wergelands Dage, i hvem den stærke Aandsluftning fra Frihedsaaret vendte tilbage. Heller ikke gennem ham naade den at faa nogen større eller varigere Indflydelse. Den kunde det ikke. Dertil havde den for lidet af Ro og Klarhed. Og vi skal heller ikke negte at dens Norskhed havde en lidt lei Smag af den Raahed som Modstanderne altid raabte paa. I en Vædekamp med Welhavens smagfulde Finhed og med Stangs og Schweigaards klare Arbejdstanker for et materielt Opsving, maatte Wergelands og hans Venners Begeistring aldeles utvivlsomt ligge under. Men derfor kan din nok i Grunden være af højere Rang end sine Modstandere, og være udset til i Fremtiden

at tage Magten fra dem. Wergelands og hans Venners Aandsliv ligner i Sandhed heller ikke en gammel udlevet Retning som modtager Dødsstødet. Langt snarere ser den ud som det første uklare Tilsprang til noget nyt som endnu er for ungt til at kunne seire, men som har Fremtiden for sig. Iser er det Wergeland selv som bærer dette stempel, og aller stærkest i sin sidste Tid. En Død som hans, spaar i Sandhed om en historisk Gjenopstandelse. — Nu i vore Dage er der igjen oppe et ungdommeligt Aandsliv, det som samler sig om Bjørnson som sin mest fremragende Mand. Aabenbar er det nær i Slegt med Wergeland og hans Venner. I somme Ting i alle Fald, tør vi nok sige at det er videre kommet end i deres Tid. Der er kommet mere Ro ind i Begeistringens, mere af klare Arbeidstanker, end der var under «Wergelandsstriden». Og ligesaa tør vi nok sige at den har vokset «Raaheden» af sig. Nu som da er Kampraabet for Begeistringsflokkens: Norskhed. Nu som da har den mod sig Landets «Intelligents», dets europæisk oppyntede Dannelses. Denne Kamp er Sjælen i Norges nyeste Historie. Den gjælder dets Frigjørelse fra det europæiske Formynderskab til at blive et aandelig selvstændigt Folk. Det er muligt at «Intelligentsen» seirer endnu en Gang, kanske flere Gange. Men om saa sker, skal den ikke indbilde sig at Kampen dermed er til Ende. Dens gamle Modstander, Norskheden i Følge med Begeistringens, vil reise sig igjen, og altid baade stærkere og bedre end før, mere værdig til Seier. De Livssaft i det norske Folk, som har slaat ud i en Wergeland og hans Flok, og nu igjen i en Bjørnson og hans, de er ikke udtørket, om ogsaa den nærværende Slægt af «Norskhedsmænd» skulde falde seierløse.

«Slægterne falde som visnede
Blade,
Stammen bestaar.
Kan ei de gjærende Saftaarer
standse,

Strækker sin Gren til en stærkere
Landse,
Hilser med friskere fagrere
Krandse
Atter hver grønnende Vaar».

Disse Welhavens Ord tør vi i Sandhed tage til Indtægt for os og vor Sag. «Norskheden» maa her i Landet altid paany reise sig til Kamp mod den europæiske Intelligents, og den vil altid i denne Kamp have Begeistringens, have Aandens Kræfter paa sin Side. Dette maa holde ved, lige indtil det europæiske Formynderskab er afrystet, og «Nordmænd raader i Norge».

Da vil Norges Dannelse faa en anden og dybere Kjærlighed til vore Forfædre, end den som nu er oppe hos vore dannede, en Kjærlighed som, netop fordi den er dyb og ægte, godt kan taale at se deres Feil uden at blive kold. Da vil Norges Dannelse «elske alt som er ægte norsk», og føre et Liv som høver med «vaart steinutte elskade Land». Da vil den ogsaa stille sig selvstændig overfor den europæiske Dannelse, som den nu giver et saa selvløst Afbillede af. Til denne Selvstændighed hører det slet ikke at vende Ryggen til Udlandet og dets Udvikling. Langt fra. Saa bærer ikke de Folkefærd sig ad, som eier en selvstændig og derfor national Dannelse. Og saa bør heller ikke vi bære os ad. Men i Stedet for som nu at indskrænke os til at «følge med» i den europæiske Udvikling og efterligne den, vil vi da lære at tænke vore egne Tanker, lægge vore egne Planer, gjøre vore egne Verk. Netop saa bærer **Mænd** sig ad ude i det store Europa.

8.

Vi som tror paa og arbejder for Norges Gjenfødelse, blir ofte af vore Modstandere skyldt for at lægge en aldeles overdreven

Vegt paa det folkelige eller «det nationale». Vi driver Afguderi med det nationale, siges der.

Nu er det altid saa sin Sag med at afvise en Anke. Vi folkelige er skrøbelige Menneskebørn; vi er af Naturen tilbøielige til **alt** ondt, som det hedder. Saa alle de Anker som rettes imod os, er der gjerne **lidt** sandt i, naar de ikke er det rene Vrøvl da. (Men dette sidste er rigtignok temmelig ofte Tilfældet.)

Men for saa vidt som man kan afvise en Anke som der virkelig findes Mening i, saa afviser jeg denne om at drive Afguderi med det nationale. Det som jeg har elsket fra min tidlige Ungdom med en brændende Kjærlighed, det som jeg den Dag i Dag søger at hævde af al min Magt, det er **ikke** «**det nationale**». Det er — for at vedblive i dette halvlatinske Udtryksæt, som desværre saa tidt klinger mere forstaaligt end det hjemlige — det er det **humane**, det alment menneskelige Liv. Eller nøiagtigere udtrykt: det er det **ideale**, eller det **høiere**, det **aandelige** Menneskeliv.

Jeg har elsket og jeg elsker **Menneskelivet**, saaledes som det blev levet «paa Hellas» klare Bjerger og i det farverige, underfulde Østerland, saaledes som det aabenbarer sig i Eiddertidens Manddom og i Munkelivets Selvfornegtelse, saa vel som i Nutidens dybe Gjæring. Jeg elsker Menneskelivet i dets Glans og Vælde, saaledes som det straalers i Møde fra Historiens største Tider, og jeg elsker det — om end paa en anden Maade - selv i dets dybeste Forvildelse og Sunkenhed. Jeg elsker det, ogsaa i den kuede, forkrøblede Skikkelse — ofte blot ligt Mosens kummerlige Overtræk over Bergsiden — som det tiest optræder i her i vort fattige, elskede Fædreneland.

Har jeg drevet Afguderi med noget — og den Sigtelse vil jeg ikke uden videre vise tilbage — saa er det med Menneskelivet i det hele, Menneskelivet i dets Kraft og Skjønhed. Men naar jeg siger dette, saa maa jeg da ogsaa tilføie at ikke

enhver Kjærlighed er afgudisk, som er lidt mere varmbloedig, end en fortørket Theologi og et transsynt Presteskab kan fatte.

Derimod, med den nationale **Form** for Menneskelivet tror jeg ikke jeg har drevet noget Afguderi.

Men jeg har lært saa meget af det Aarhundrede jeg fødtes i, at jeg ved at Menneskelivet, naar det aabenbarer sig i sin Kraft og Høihed, altid bærer nationalt Sermærke. Jeg har lært at det nationale er «det ideales» Klædning. Og jeg sætter Pris paa denne Klædning. Men det er ikke for Klædningens Skyld. Det er for dens Skyld, som bærer den.

Det ideale, det høiere aandelige Menneskeliv, bærer aldrig unational Dragt. Det Menneskeliv som har tabt sin nationale Form, det har ogsaa tabt sit ideale Indhold, eller er i alle Fald tæt ved at tabe det. — Vi elsker det aandige Menneskeliv. Derfor, og kun derfor, er det at vi vil holde paa **dets folkelige Form**.

Dette som jeg her skriver, og som jeg kalder «folkelige Grundtanker», det kunde jeg kanske lige saa gjerne givet en lidt anden Skikkelse og kaldt «Begeistringens Livsanskuelse». Det som jeg vil med mit Arbeide, er dette: at fremme **Aandens** Sag i mit Fædreland.

Men Aanden (Menneske–Aanden) aabenbarer sig her i Norge som **norsk Folke–Aand**, forskjellig fra tysk og fransk og fra svensk og dansk.

Jeg optager dette Ord: den norske Folke–Aand, til Trods for alt det Gjøn som drives med det. Jeg gjør det, fordi vi efter mit Skjøn slet ikke kan undvære dette Ord, naar vi faar noget større at gjøre med den Sag som det er Navnet paa.

Men jeg vil ikke med dette Udtryk have sagt, hvad adskillige paastaar, at Folke–Aanden er en personlig Engel. Det er noget som jeg ikke ved noget om, og som det, i alle Fald for Tiden, heller ikke forekommer mig meget magtpaaliggende at faa vide noget om. Det som jeg ved om den norske Folke–Aand, er bare det at den er en

Kraft som kan gribe mægtigt ind i Menneskers Liv. **Jeg** kjender da denne Kraft nærmest fra mit eget indre: Jeg mærker den, ikke blot naar jeg mindes «vore Fædres Bedrift», naar et «Sagn driver Blod i min Kind». Jeg kjender den som en Magt der har gjort sig ganske stærkt gjældende i min Livsførelse. Jeg kan lige saa lidet tvivle paa **dens** fulde Virkelighed, som jeg kan tvivle paa den Naturkraft som jeg ser virke for mine Øine. Var ikke den norske Folke-Aand en virkelig Kraft, saa sad jeg ikke her hvor jeg nu sidder. Da var jeg vel, som saa mange af mine jevnaldrende Kammerater, en nogenlunde vel anset norsk Embedsmand. Men var jeg bleven Embedsmand, saa vilde jeg ikke blot være hjemfaldt til den Aandløshed som er norske Embedsmænds vanlige Lod. **Jeg** vilde ligefrem have været Aands-**Fornægter**. Jeg vilde have været Oprører mod den Kraft som mig «vældig greb», og som ledede **mit** Liv ind paa andre Baner, end dem som fører til et Embede (Med dette skal det naturligvis ikke være sagt at Aanden ogsaa for alle andres Vedkommende driver bort fra Embedsveien.).

Og denne Kraft, som jeg saaledes kan kjende virke i mit eget indre, ved jeg er den samme som er virksom i alle de Nordmænds Liv, som vier sine Evner til Folkets og Fædrelandets bedste, saa godt som de forstaar det. Og fremdeles er det den som har været virksom i alle saadanne Menneskers Liv op igjennem Tiderne, saa længe som der har været et norsk Folk til. Den er Sjælen i enhver ægte norsk Handling som vor Saga har optegnet. Den er Kilden til al menneskelig Daad, til alt folkeligt Storverk i Norge. Det er den som lyser os i Møde fra den Række af straalende Kjæmper, som «vi mindes med Fryd og hædre». — Det er denne Kraft som bærer Norges Historie, og giver den sit eiendommelige Stempel.

Ethvert Folk har sin Folke-Aand, som er Sjælen i dets historiske Liv. Den træder frem paa alle Omraader af dets Aandsliv; den driver alle dets store Mænd til deres

Arbeide og Kamp, ligesom den driver de smaa til at følge de store. Det er den som skaber et Folks almennyttige Indretninger, dets politik, dets Kunst, dets Bogverk. Inderst inde er visselig Aandskraften den samme overalt paa Jorden. Det er den ene og samme **Menneske-Aand** som er virksom i alle Folkefærds Historie. Men alligevel taler vi om forskjellige Folke-Aander. — Det er rimeligt nok at det ogsaa paa Naturens Omraade er en og samme **Grundkraft** som ytrer sig i de forskjellige **Naturkræfter**. Men selvom dette var godtgjort indtil fuld Uimodsigelighed, saa vilde vi alligevel sikkerlig vedblive at tale om flere Naturkræfter, og ikke uden videre slaa Elektrisitet, Magnetisme, Varme osv. sammen i ét. Og den aandelige Kraft som aabenbare sig i de forskjellige Folkeslags Historie, er i Sandhed saa forskjellig hos hvert af dem, at vi ikke godt kan lade være at tale om forskjellige Folke-Aander. Det er vist nok at baade Ægyptere og Hellenere var Mennesker, og at Menneske-Aanden til alle Tider vil kjendes ved begge Folks Aandsliv som sit. Men lige saa vist er det dog ogsaa at den Aand som bygde Athens Templer med de slanke Søiler, var en anden end den som murede Ægyptens tunge Pyramider, og i det hele at der gaar en rent anden Aand gennem Hellas's Historie end gennem Ægyptens, ligesom der gaar en anden Aand gennem Englands Historie end gennem Frankrigs. Menneske-Aanden aabenbarer sig i Hellas som hellenisk, i Frankrig som fransk, i England som engelsk Folke-Aand. Men her i Norge aabenbarer den sig som **norsk** Folke-Aand.

Naar vi her hos os ser saa lidet Tegn til en serlig norsk Folke-Aand, saa er det fordi der overhovedet endnu er saa lidet Aand i vort Folk. Det er slet ikke noget Vidnesbyrd om et almenmenneskeligt Aandsliv, som skulde være ophøiet over den folkelige Indskrænking. Det er simpelt væk Mærke paa Aandløshed, intet andet.

Men naar det Aandsliv vaagner, som vi haaber paa, naar engang en ædlere og

dygtigere Slegt bygger Norge, end den som nu raader, da skal det nok vise sig at det er den **norske Folke-Aand** som er traadt i Virksomhed.

Men noget af den norske Folke-Aands første og vigtigste Gjerning vil være den at hævde **det norske Tungemaal**, at løfte det op fra den kuede, stakkarslige Stilling som det nu indtager.

Thi det Sprog som nu er det herskende i Norge, det som læses i vore Bøger og Blade, og som tales af vor dannede Stand, det er **ikke** norsk. Alle kyndige ved godt at det kom ind fra Danmark i den Tid da vi stod under Danernes Herredømme, og at det endnu i Grunden er dansk, selvom det kan være en Del paavirket af det norske. — Og ligesaa er det vist at det Tungemaal som vore Bønder taler, er ægte norsk. Det nedstammer i lige Linie fra det Maal som vore Forfædre talte i Norges Uafhængigheds- og Storheds Dage, fra det Maal som i sin Tid udviklede et Bogverk som regnes mellem Verdens første. Men dette ægte norske Tungemaal er nu sunket ned i stor Ringeagt. Det holdes for uværdigt til at lyde i vore Kirker, vore Skoler og i vort offentlige Liv. Det agtes for simpelt til at komme paa dannede Nordmænds Tunge. Vi holder os for fine til at tale vore Fædres Sprog, vi som er saa altfor smaa til at kunne gjøre vore Fædres Gjerning.

Det var i vor Sunkenheds og Usselheds Dage at vort Folk lærte at agte sig selv saa langt ringere end Udlændingen, og derfor ogsaa sit Sprog saa langt ringere end hans. Det var naturligt at saa skede; det er saaledes det gaar med et Folk, naar den sædelige Fordærvelse faar Overhaand hos det. «Den fremmede, som er i dets Midte,» stiger saare høit, og Landets egne Børn synker saare dybt: «han blir Hoved, og de blir Hale». Saaledes er denne Lov udtrykt for det israelitiiske Folks Vedkommende. Og disse Ord kan gjerne staa som Overskrift over et ikke lidet Tidsrum i vor Historie. Naar der kommer slige Tider over

et Folk? da er det ganske almindeligt at det gaar med dets Sprog, som det gik her hos os, da vore Fædres Maal blev trængt ud af det offentlige Liv og ud af Bogverdenen, og sank ned til et vanvyrdet Almues-Maal. Men hvis saa det sunkne Folk paany hæver sig i sædelig Kraft, saa blir alt dette igjen anderledes. Med den sædelige Kraft vender snart ogsaa dets tidligere Dygtighed tilbage, og med Dygtigheden følger Agtelsen for sig selv. Landets Børn faar Mod paa selv at være «Hoved» i sit eget Land, og paa at sætte sit eget over det fremmede. Og naar det sker, da er det ogsaa almindeligt at Landets eget Tungemaal igjen hæver sig op af Støvet, og vinder sin gamle Rang tilbage som herskende Sprog.

Saaledes har det blandt andre Steder gaat til i Sverige for omtrent 300 Aar siden, dengang da Svenskerne under Vasa-Ætten frigjorde sig fra Danevældet. Saaledes har det en Del længere tilbage i Tiden gaat til i England. Missionær Skrefsrud fortalte mig at han vidste af mangfoldige asiatiske Tungemaal som havde undergaat en lignende Skjebne. Naar et Folk i de voldsomme Omvæltninger, som der har været saa hyppige, mistede sin Uafhængighed, saa maatte dets Sprog jevnlig vige Pladsen for Erobrerens, baade i det Offentlige Liv og i Bogverdenen. Men hændte det saa, at Folket vandt sin Frihed tilbage, saa søgte det ogsaa gjerne paany at løfte sit eget Sprog op i Høisædet. Og netop i vore Dage er der her i Europa flere Folkefærd som har sit «Maalstræv». Deres egne gamle Tungemaal har ligget nede i Vanhævd og Ringeagt i lange Tider, mens et fremmed Maal har hersket i Bøgerne. Men nu arbejder de paa at gjøre sine egne Maal brugbare til Bogmaal og at vinde dem deres tabte Ret tilbage. Det af disse Folk, som jeg her sigter til, som er bedst kjendt hos os Nordmænd, er Finlænderne i russisk Finland.

Er det virkelig «saa laget», at Norge skal komme til at føre et Liv som er et frit Folk værdigt, saa er der ikke Tvivl om at

ogsaa det norske Sprog vil komme op igjen. Bondemaalet vil blive hævdet til Bogmaal, og med Tiden blive det herskende Sprog i Landet. Dette er jo ogsaa noget som enkelte Mænd iblandt os allerede saa smaat har begyndt at arbeide for. Men den Maade hvorpaa den raadende Dannelse møder dette Arbeide, vidner vel stærkere end noget andet om hvor blottet denne Dannelse er for Aand. Flere af dens Talsmænd optræder endog ligefrem med kaad Haan imod det ægte norske Sprog og Tanken om at løfte det op igjen til dets gamle Værdighed. Og de faar af sine Standsfæller Lov til at gjøre dette ustraffet. Havde vor Dannelse i Sandhed fortjent Dannelsens Navn, skulde den vel have følt at dette er en Krænkelse af dens egne Forfredres Minde.

Men jo mere virkelig **Aand** dervaaagner inden vort Folk, des stærkere vil af sig selv Kjærligheden blive til alt som er ægte norsk, og først og fremst da til det norske Tungemaal. Thi Tungemaallet er det vigtigste af alt det som et Folk kan kalde **sit**. **Det** er det som det allermindst kan taale at miste. Et Folk kan tabe sin politiske Selvstændighed uden at gaa til Grunde som Folk; det kan tabe den og vinde den tilbage, og det Gang efter Gang. Det kan miste Mindet om sine Forfædre, og kan senere faa det draget frem igjen af Glemselen. Det kan forandre sig i alt muligt andet, det kan miste alt det som ellers regnes til dets Ættemærker — holder det bare fast ved sit nedarvede Tungemaal, saa er det endda det samme Folk som før, og kan have Udsigt til en Gang igjen at blive hvad det var. Men taber Folket **fuldstændig** sit Sprog, (som vi Nordmænd til al Lykke ikke har gjort), saa er det saa godt som sikkert at dette Folk gaar til Grunde. Det er noget som Verdens Historie viser.

Men dette tyder igjen paa at der findes en hemmelighedsfuld Sammenhæng mellem et Folks Tungemaal og dets dybeste Liv. Og derfor er det ogsaa saa, at Sproget afspeiler Folkets inderste, og fineste

Ejendommelighed. Hvert enkelt Folk i Historien har jo sit eget Grundstempel, sin egen Character, som kjendelig skiller det ud fra alle de andre. Og her viser sig da den mærkelige Ting, at denne Folkenes indbyrdes Forskjellighed nøie svarer til Forskjellen mellem deres Sprog. Ethvert Sprog slegter paa sit Folk, og høver for det, og for det alene. Det tydske Tungemaal er som skabt for Tydskeren, men det vilde være saa uskikket som muligt for Franskmanden. Det gamle græske Tungemaal, som er saa vidkjendt for sin Skjønhed, staar for vore Øine som et levende Billede paa Grækerfolket selv i dets Storheds Dage. Og for at holde os til det som ligger os nærmest, saa er det aabenbart at det danske Sprog giver os et ligesaa tro Speilbillede af Danerfolkets næsten kvindelige Blødhed, som det svenske giver os af Svearnes mandige Kraft. Ligesom den kyndige kan læse sig til et Menneskes indre af hans Ansigts Udtryk, længe før han har lært ham selv at kjende, saa kan den sprogkyndige slutte sig til et Folks Eiendommelighed, saa snart han kjender dets Sprog. Eller med andre Ord: Folke-Aanden har sit bedste Udtryk, sit fuldeste Speilbillede i Folkets Tungemaal.

Derfor ser vi ogsaa, at alle de Forandringer som i Tidernes Løb foregaar med det aandelige Liv hos et Folk, de sætter sine kjendelige Mærker i Folkets Tungemaal. Naar Aandslivet er friskt og stærkt, Saa blomstrer Sproget; naar i Aandslivet slappes, saa kommer Sproget i Forfald.

Som Aandslivet vokser sin Vækst, snart sund snart syg, i de skiftende Tider, saa vokser Sproget jevnside med det. Den ene Tidsalders Udtrykssæt afviger fra den andens paa Grund af det afvigende Aandsliv. Det danske Sprog i Holbergs Dage var saaledes dygtig forskjelligt fra det, som det blev i Øhlenschlægers, endda der bare ligger et knapt Aarhundrede imellem dem. Og den lærde kan med Lethed sige t. Ex. om en gammel græsk Bog i hvad

Aarhundrede den er skreven, alene ved at lægge Mærke til Sproget i den.

Det er Folkeanden som stadig indvirker paa Folkets medfødte Tungemaal, og som raader for dets Udvikling gjennem Tiderne. Folke-Aanden og Tungemaaliet staar i den nøieste og inderligste Sammenhæng med hinanden.

Naar nu et Folk frivillig kaster Vrag paa sit eget Modersmaal, saa det agter et fremmed høiere og tager det til sit Bogmaal, saa er dette et sikkert Mærke paa at Aandslivet er uddøet hos dette Folk, eller i alle Fald er sygt til Døden. Saa var ogsaa aabenbar Tilfældet her i Landet i den Tid da det danske Sprog fik Overtaget. Det var i de Aarhundreder da — aandelig talt — den sorte Død rugede over Folket. Visselig var det Sprog vi fik tillaans, meget nær i Slegt med vort eget. Den norsktalende Almue forstaar det paa en Maade, skjønt mangesteds kun til Nød. Og vor svage og unorske Dannelses Aandsliv har indtil denne Dag kunnet rummes i det. Men ogsaa det maa vi vel sige er kun til Nød. Et fremmed Tungemaal, selvom det ligger nok saa nær, kan dog aldrig blive det for os, som det norske kunde have været. Det danske Tungemaal høver udmærket for det danske Folk; det er det fulde Udtryk for **dets** Eiendommelighed. Men netop derfor kan det umulig høve saaledes for os Nordmænd, lige saa lidet som det vilde kunne det for Svenskerne. Det blir aldrig det fuldt tilsvarende Udtryk for det som rører sig dybest i vort Folks indre. Det vil aldrig blive for os, hvad andre Folkefærds Sprog er for dem, eller hvad det selv er for de Danske. De Danske elsker sit Sprog og er stolte af det. Og navnlig er det deres Digteres Lyst og Glæde. Det kan afspeile enhver, selv den inderste og fineste Rørelse i deres Sjæl; det er som deres Tanke vugger sig med Velbehag i Sprogets fuldendte Udtryk. Derfor synger de ogsaa saa varmt om sit «yndige» Modersmaal, som «deiligt klinger i allen Stund». — Vi Nordmænd liker for det meste slet ikke at høre dette

danske Sprog, saaledes som det klinger i Danernes egen Mund. Mens Svensken tiltaler os, saa falder det ægte danske os saa alt for blødt. Vore dannede kan derfor slet ikke udtale det paa samme Maade som de danske gjør det. De maa, i Samklang med vort Folks Character, give det en langt haardere Udtale. Saaledes liker vi det bedre; men vi kan endda ikke sige at det fuldt tiltaler os. Der er mangfoldige Byfolk her i Norge, som aabent tilstaar at de synes bedre om Svensk end om sit eget Modersmaal. Ellers pleier alle andre Folkeslag at være stolte af sit Sprog, og i en naturlig Forkjærlighed at sætte det høiere end alle andre. Hos os er det ikke saa. Saa vidt jeg ved, har aldrig nogen norsk Digter talt saaledes om vort Bogmaal, som saa mange af de danske gjør. Og heller ikke i Livet har jeg stødt paa nogen Nordmand som har ytret den Kjærlighed til det, som jeg saa tidt har mødt i Danmark. Derimod gaar der gennem mange af de dybeste Aander i Norge en stærk Følelse af at Sproget ikke vil strække til for dem, endda det er deres eget Modersmaal. Aller mest træder dette frem hos Wergeland. Det mægtige norske Drag i ham fandt kun daarligt Udtryk i vort danske Skriftsprog. Mange Steder har det forekommet mig at hans Digteraand i sin utæmmede Kraft ligesom river og slider i Sproget i frugtesløse Forsøg paa at tvinge den rette Tone frem. Derfor fristede han sig ogsaa i at digte paa Bondemaal, skjønt Bondemaalet endda var saa lidet kjendt, og ingen endda havde udtalt Tanken om at tage det i Brug for Alvor. Og han siger udtrykkelig at vort Skriftsprog ikke — saaledes som andre Landes — svarer til vort Folks og vort Lands Character, men alene til Danmarks, mens Almuesmaalet gjengiver Norges (Se hans Stykke: «Om norsk Sprogreformation» (Prosaiske Skrifter I, 477 og 478.). Ogsaa Bjørnson har vel følt detsamme. Han har jo som ung skrevet en Fortælling paa Bondemaal, men maatte — som rimeligt var — opgive Forsøget paa at

digte i et Sprog som ikke var hans Modersmaal. Men det er vel aabenbart nok at hans Sprog kun daarligt strækker til for ham. Man kan bare lære hans Digte ved Siden af Øhlenschlægers, som han jo ellers i mange Maader er det norske Sidestykke til. Tanken hos Bjørnson er i alle Fald for vor Tid og vort Folk langt mere værd end hos Øhlenschlæger. Men Sproget? For Øhlenschlægers Digteraand bøier det sig villigt, og Dansken fremtræder hos ham med al den Blødhed og Vellyd som den eier. Bjørnson derimod maa idelig vride og brække paa sit Sprog; det vil aldrig rigtig til for ham. Og hans Vers har meget ofte noget dygtig kantet ved sig, og eier kun ganske enkeltvis en **Klang** som paa nogen Maade kommer op imod den vi finder hos Danerne eller hos Welhaven. Og dog var det Synd at sige at Bjørnson i det hele mangler Sands for Form.

Vort danske Skriftsprog er da for Danmarks første Aander helligt og dyrebart som det ægte, det eneste Udtryk for deres Folks og deres eget aandelige Indhold; og det fremtræder i sin fulde Skjønhed under deres Haand. Hos os Nordmænd derimod er det nær ved at blive mishandlet af vore største Forfattere; jo mere norsk de er, des mindre kan Sproget yde dem den rette fuldtonende Form. Men vor sproglige Sands er saa sløvet, at vi slet ikke ved hvad et saadant Tab har at betyde for et Folk. Vi kan ikke elske vort Skriftsprog; vi ved ikke hvad for en Rigdom et Folk kan eie i sit Sprog.

Det var ikke at vente at det skulde være mere end enkelte fremragende Aander som vi endnu skulde kunne mærke nogen større Trang hos, til at sprænge det indførte Sprogs Form. Aandslivet i det hele er her i Landet meget fattigt og svagt, og allervagest er det i det at være norsk. Der hvor det glimrer med et vist Skin af Rigdom — som t. Ex. i Christiania — har det faat det ved at mætte sig med fremmed Indhold, og vende Ryggen til det som er

norsk. Et saadant Aandsliv kan sagtens nok passe ind i et unorsk Tungemaal.

Men eftersom Aandslivet vokser sin Vækst her i Norge, vil flere og flere af dem som har noget med **Aand** at gjøre, komme til at staa der hvor nu enkelte af vore ypperste Mænd staar. De vil føle klart at vort nuværende Dannelses-Sprog ikke strækker til for Nordmænd, og de vil længes efter det ægte norske. Naar den norske Folke-Aand vinder Magt inden Folket, vil den kræve det norske Maal, kræve det som sin Arv fra gamle Dage, kræve det som sit eneste rette og fuldgyldige Udtryk. Derfor Vil den gribe Bondemaalet, løfte det op af Støvet, og udvikle det til Jevnbyrdighed med de andre Dannelses-Maal i vore Dage.

Det er ingenlunde min Tanke at dette skal være nogen let Sag, eller lade sig udføre i en Snarvending. Et Sprog som i Aarhundreder har været forladt af det højere Aandsliv, bøier sig altid kun modstræbende ind under det. Det er som «styrdnet» og falder tungt for Brugen. Men derfor er Sagen dog slet ikke umulig, som vore dannede paastaar. **De** holder nu engang alt det for umuligt, som vi trænger mest til at faa gjort her i Landet.

Og det er paa sin Vis rimeligt nok. En virkelig historisk Begivenhed staar, før den er udført, næsten altid som en Umulighed for aandløse og nydelsessyge Mennesker. Thi for dem og deres Lige er den umulig. Men vaagner **Aanden** inden det norske Folk, saa vil den netop kjendes paa det at den har Mod paa Ting som for Menneskenes Mængde staar som Umuligheder, og paa at den holder ud i Arbeidet, indtil det umulige er gjort virkeligt. Der skal baade meget og langvarigt Arbeide til for at faa vor «Maalsag» frem til Seier, det er sikkert. Men vor Dannelses Ulykke er den at den ikke ved af, at det gaar an at **arbeide** for slige aandelige Øiemed. Er der en stor Sag, og er det aabenbart at den ikke lader sig greie ved at holde Festtaler i «skandinavisk» Stil — ja, da ser vor

Dannelse straks at det hele er umuligt. —

Hos andre Folkeslag er Tungemaalene noget af det som stærkest binder Folket sammen, og gjør det til ét. «Modersmaal er det Rosenbaand som store og smaa omslynger». Saa synger en dansk Digter. Ofte har jeg i Danmark hørt Ungdommen med Liv og Varme synge denne Sang. Og netop fordi Sangen i sig selv er saa fuldt og gribende et Udtryk for hvad et Sprog kan være for et Folk, og netop fordi de Danske synger den med saadan Sandhed, netop derfor har jeg som Nordmand følt mig saa fattig og skamfuld ved at høre paa. Der er alt for meget i denne Sang, som vi ikke har Ret til at synge. Men ligefrem **bittert** har de Ord klinget mig, som jeg ovenfor nævnte om Sproget som Folkets store Enhedsbaand. Thi **det** er her hos os tvert imod. Her er det Sproget som kløver Folket i to store Dele. Modersmaalet er saa langt fra at være det «Rosenbaand som store og smaa omslynger», at det snarere er den Skillemur som store fra smaa afstænger. Det fjerner Bonden fra hans Embedsmand, Menigheden fra dens Prest. Dette at vi har to Sprog i Landet, hjælper til at holde Folkets store Mængde borte fra Dannelsen. Det tynger deres Skolegang, det hjælper dem til at være sløve Tilhørere ved sin Rettergang, som ved sin Gudstjeneste. Det ligger som et Mørke over det hele Folk.

De aller fleste er ogsaa enige om at denne Tilstand, med to saa nærskyldte Sprog i ét Folk, ikke vil kunne holde sig i Længden. Der vil komme en. Tid da det norske Folk ikke har mere end et Sprog. Af de to som nu tales her, **maa** det ene dø. Hvilket bør da dø, og hvilket bør leve? Ja, vor Dannelse er ikke i Tvivl om Svaret: det er Bondemaallet; det ægte norske Maal, som skal dø, og dens eget indførte Sprog skal leve. Og den har det Haab at det ikke skal være saa vanskeligt endda at faa udryddet det norske Sprog af Bøndernes Mund. Vistnok har det med en underlig Seighed holdt sig i Undertrykkelsens lange

Aarhundreder. Men nu da Norge er blevet frit og selvstændigt, nu skal dets gamle Tungemaal dø, mener vor Dannelses. Og desværre, vi i tør ikke sige at dens Planer i denne Retning savner al udsigt til Held. Den regner paa at den har virksommere Midler til sin Raadighed i Sprogkampen, end de som stod til Danevældets Tjeneste. Navnlig knytter den sit Haab til vore Dages forbedrede Almskole. Almskolen skal vænne Bondens Børn af med at tale deres Moders Maal. Langsomt og lempeligt skal Læreren føre Børnene over fra det ene Sprog til det andet. Bondens egen Skole skal bruges til at udrydde Bondens Sprog. Det norske Sprog **skal** dø; og det er Folke-Oplysningen som er udset til at være dets Banemand.

Er det dog ikke sørgeligt at det skal være **Nordmænd** som omgaas med slige Tanker. Eller, jeg vil ikke sige det er sørgeligt, det er snarere oprørende. Det er jo en Fremgangsmaade som ligner en hjerteløs og kløgtig Erobrers. Der er vel ingen Ting som bedre viser hvor lavt vor herskende Dannelses staar, hvor sløv den er for det som hver Nordmand burde have Hjertelag for. Thi det er da langt fra i nogen ond Mening den gjør det; det er sikkert nok. Det er bare i Sløvhed. Den kan ikke tænke sig Muligheden af Maalsagens Seir; den er uvillig, som udygtig til den Selvfornegtelse og det Arbejde som dertil kræves. Og saa faar da det norske Tungemaal dø. Og skal det dø, saa jo før jo heller, at ikke dette «Maalmands-Spektakel» skal blive alt for langvarigt og alt for alvorligt. — Der gaar en hemmelighedsfuld Magt igjennem Livet, som Hellenerne kaldte for Nemesis, men som Jøderne og de Christne har et andet Navn paa. Den volder blandt andet ogsaa det at den som ikke vil det gode, fordi det strider mod hans Magelighed og hans Fordel, han kommer til at ville det slette. Men han vogter sig da vel for at gjøre sig Rede for hvordan det er, som han vil; han bander paa at han ikke mener noget ondt

med det. Og det gjør han heller ikke; han bare gaar i Ørske.

Men — — naar der engang vaagner norsk Aand inden det norske Folk, da vil det snart staa klart for os, at her i Landet er det det ægte norske Tungemaal som skal **leve**, og det er det fra Danmark indførte som **skal dø**.

Men nødvendigt er det at vi gjør alt vi kan, for at hindre at Bondestanden i vor Dannelses Haand blir det kraftige Middel til at udrydde Bondemaalet.

9.

Der er i den senere Tid talt adskilligt om Bondens store **Uvidenhed**. Jeg ved ikke om dette Udtryk er saa heldig valgt. I 10 Aar har jeg hver Dag havt Leilighed til at se min egen Uvidenhed i Ting som enhver Bonde kjender til, og som jeg mangen Gang skulde havt rigtig god Brug for at vide. Og denne Uvidenhed er jeg ikke alene om. De fleste Embedsmænd som kommer ud paa Landet, bærer sig i mangfoldige Ting overmaade taabeligt ad. Og Aarsagen er aller mest noget som nok kan kaldes deres Uvidenhed. Naar Bønder undertiden taler om os Byfolk i den samme Tone som vi er inde i, naar vi taler om deres «umaadelige Uvidenhed», da falder deres Ord omtrent som saa: «ja dette Storfolket, det er nu de største Tosker som findes». Den Bonde som bar sig saaledes ad, som jeg og mangfoldige Embedsmænd saa tidt har gjort, vilde virkelig ogsaa blandt sine Jevnlige komme til at gaa som en utvivlsom Tosk.

Bonden er «umaadelig uvidende» i det som vi boglærde Folk lægger os efter at vide; det er sikkert nok. Men vi er kanske ligesaa uvidende i det som vedkommer Bondens Liv og Stel.

Denne sidste Uvidenhed er vi imidlertid vante til at tage os temmelig let. Vi tror at det kun gjør et ringe Skaar i en dannet Nordmands Viden, om han aldrig saa meget mangler Vit paa norske Bønders Liv.

Men dette er en **stor** Feiltagelse. Havde jeg aldrig før vist at der laa Magt paa at vide slige Ting, saa vilde jeg have lært det nu i min Virksomhed ved Folkehøiskolen. Det er ikke saa rent smaa Vanskeligheder vi har havt at kjæmpe med i denne Virksomhed. Men en meget stor Del af disse Vanskeligheder kunde have været spart, om vi havde havt lidt mere Skjøn paa Bondelivet, da vi begyndte. Og jeg er overtydet om at noget lignende gjælder største Delen af den norske Embedsstand. Det er jo den gjængse Klage fra Bøndernes Side over deres Embedsmænd, at de er saa «upractiske». Med al deres overlegne Kundskab og Indsigt er de lidet inde i det virkelige Liv. Og dog er det dem som skal styre dette virkelige Liv som de kjender saa lidet til. — Det er ikke Tvivl om at den norske Embedsstands hele Virksomhed skulde have været langt dygtigere og mere velsignet, hvis den ikke havde lidt af denne Uvidenhed.

Det er blandt andet den som volder at en Embedsmand saa lidet er i Stand til at meddele Bønderne sine bedste Tanker. Thi hvad er det vel vore Bønder har lært ved Paavirkning af sine Embedsmænd? Vort Universitet blev reist ved Ofre fra det hele Land; hele Landet støtter det endnu Aar for Aar med Redebonhed. Meningen med dette er da aabenbar at de aandelige Goder som kan meddeles ved Universitetet, ikke skal blive en udelukkende Eiendom for de enkelte som ligger der og studerer, men at disse skal bære dem ud igjen over alle Landets Bygder. Studenterne er vel heller ikke i de unge Dage uden Følelse for at det i Grunden paaligger dem at gjøre noget saadant. De synger om at de engangskal «udstrø den skinnende, vingede Sæd til Grøde for Fædrenejorden». Men det som i

Virkeligheden blir gjort i denne Retning, er meget, meget lidet. De fleste glemmer, naar de kommer ud i Livet, rent dette gode Forsæt, som saa mange andre fagre Ungdomsdrømme. Nogle enkelte husker paa det, og frister med redelig Vilje at udføre det. Men naar de gjør det, støder de paa Vanskeligheder som de ikke havde gjort Regning paa. De kommer og byder frem det bedste de har. Men deres høieste Tanker, deres varmeste Ord, falder til Torden som døde og magtesløse. Det er som om ingen havde hørt det de sagde. De møder en godslig Ligegyldighed for sine Tanker, seig som Læder. Efter nogle frugtesløse Forsøg lader de da gjerne Hænderne synke. De mærker at det ikke er nogen let Sag at faa sin Aands bedste Eie frem for Bønder, saa de kan skjønne det. — Nei, det er ingen let Sag; det er en stor Kunst for en Academiker. I 10 Aar har jeg nu øvet mig paa denne Kunst. Og jeg har havt al Grund til at lægge Viljen ved. Hele min Virksomhed ahang jo af om det kunde lykkes. Lidt tør jeg vel ogsaa tro at jeg har lært. Men hvor langt jeg endnu staaer tilbage, derom bærer t. Ex. denne Bog overflødig Vidnesbyrd.

Var ikke vi boglærde Folk saa «umaadelig uvidende» om Bøndernes Tænkesæt og Liv, saa havde **de** heller ikke været saa «umaadelig uvidende» som de virkelig er, om det som vi sætter Pris paa at vide.

Men deres Uvidenhed paa disse Omraader er i Sandhed saa stor, at den nok kunde nævnes med et endda tyngre Navn end Uvidenhedens.

Jeg skal pege paa en enkelt ring. Den store Mængde af Norges Bønder er fuldstændig uvidende om at de har et Fædreland. Tanken paa Fædrelandet har ikke det ringeste at sige i deres indre. Hvor skulde de ogsaa have faat denne Tanke fra? I Aarhundreder har de været stængt ude fra al den Gjærning som gaar ud over Grændserne af deres egen Bygd. Saa mister de naturligvis selve Evnen til at tænke paa

Folk og Land. Thi den Evne som ikke faar bruge sig i Aarhundreder, den maa tilsidst tørkes ind og dø ud. Nu, siden 1814, tror man kanske de har faat den tilbage. Aa ja, nogle enkelte. Men den store Mængde ikke. Sligt kommer ikke saa rent af sig selv, og det som er gjort for det, er ikke meget. Det er sandt, nogle af vore Embedsmænd har den 17de Mai samlet sine Bygdafolk om sig, og talt for dem i høie Toner om «det frie Norge». Men de store Ord har gledet væk over Bøndernes Hoveder. Og nu er de fleste Embedsmænd blevet lige saa trætte af at holde den Slags Taler, som Bygdafolket af at høre paa dem. Embedsmanden ihukommer Dagen i Lag med sine Venner, saa godt han kan. Og Bonden høitideligholder den kun alt for ofte ved at gaa bort og drikke sig fuld. Eller lærer kanske Bonden af sin Prest at elske sit Fædreland? Jeg tror det ikke. Visselig beder Presten hver Søndag i Kirken for Fædrelandet, og han forudsætter saaledes at der findes en levende Kjærlighed til det hos Menigheden. Men han ved godt at Forudsætningen ikke holder Stik, og det er vist meget sjelden at han gjør noget for at den kan blive til Virkelighed. Der er vist ikke mange af vore Prester som taler til sin Menighed om Fædrelandet. Jeg ved ikke af at jeg har hørt det gjort mere end en eneste Gang. Og den Gang blev det gjort paa en saadan Maade, at jeg nok tør staa inde for at det ikke **kunde** bide paa. Det var et Vidnesbyrd stærkere end noget andet, for hvor lidet i alle Fald denne Prest skjønte sig paa de Dele. — Derimod ved jeg nok at der findes baade Prester og Lægprædikanter som holder det for et daarligt Mærke paa Mennesker, naar de synger en Fædrelandssang. Og **de** mangler slet ikke Evnen til at skaffe denne Tankegang Indgang blandt Bønderne.

Nede i Danmark i Krigens Tid traf jeg engang til at komme i Samtale med et Par Bondekoner om hvorfor vi Mennesker dog skal give os af med noget saa skrækkeligt som Krig. Jeg sagde da lidt om Fædrelandet

og dets Frihed som var i Fare, og om at alle danske gjerne skulde vove Livet for Danmark. Sagen vedblev øiensynlig at være dem lige gaadefuld. Tilsidst sagde den ene til den anden: «Ja, du kan tro, Fædreland og saadant noget, det har nok noget at betyde for saadanne Folk». For saadanne Folk — men for hende og hendes lige? Det greb mig dybt og smerteligt dette «for saadanne Folk». Jeg tænkte paa vore egne Bønder. Jeg vidste nok at de i dette Stykke slet ikke stod over de danske.

Thi det var i Sandhed ikke Bjørsons Tale her i Høst, som lærte mig eller mine Venner inden den folkelige Flok at kjende det dybe og sørgelige Aandsmørke som hviler over vore Bønder. Jeg for min Del talte om det til de norske Studenter i 1870, og talte om det saa stærkt som jeg bare kunde. Det var jo for at afhjælpe dette Mørke jeg var gaat ud til Bønderne. Det var for at faa andre til at gjøre det samme, jeg dengang talte til Studenterne.

Det er ikke Fædrelandets Værd alene, som for Mængden af vore Bønder er dulgt af dette dybe Mørke. Det samme gjælder t. Ex.. Oplysningens Værd, naar den ikke kan bruges hverken til at tjene Penger eller til at vinde Salighed med. Det samme er Tilfældet med Poesiens Værd, med Modersmaalets, og meget ofte ogsaa med Kjærlighedens Værd mellem Mand og Kvinde.

Det er her vi maa tage fat, saa sandt vi vil have nogen Fremtid som Folk. Nogle hundrede «dannede Familier» bærer ikke vort Folks Liv frem gjennem Tiderne. Bonden maa komme med, maa ud af sit dybe Mørke.

Og den som kan mene at nogle Kundskaber — som t. Ex. en Amtsskoles — er det som skal kunne

gjøre det, han har i Sandhed aldrig for Alvor stirret ind i dette Mørkes Gru.

Men med Guds Hjælp skal det nok lykkes. Det maa kunne lykkes; det er Forudsætningen for Norges hele Tilværelse som Folk.

Kun under denne Forudsætning varder nogen Mening i det som vor Grundlov gjorde, da den lagde saa stor en Magt i vore Bønders Haand.

De fleste af vore «bondevenlige» Politikere nu om Dagen er meget ivrige for at faa udvidet Stortingets og dermed Bondens Magt overfor Kongemagten. Efter mit Skjøn kan Ingenting være mere utidigt. Af andre Grunde kan man ønske at faa Kongens Magt mere og mere indskrænket, indtil tilsidst bare Skyggen blir tilbage; det kan jeg godt forstaa. Men for Bondens Skyld har det saamæn ingen Hast. Vore Bønder trænger vel endnu mindst et Aarhundrede at vokse i, før de kan fylde den Plads paa Thinget, som allerede er dem indrømmet. Først naar det er sket, kan der være nogen Mening i at kræve den udvidet.

Men der er mange andre Ting som vore Bønder trænger, baade for at komme til at fylde sin Plads paa Thinget, og for overhovedet at blive aandsdygtige Mennesker.

Dels trænger de til en anden Skole end den de har. Men om det har jeg allerede sagt det vigtigste. Og der er andre Ting som her er lige saa nødvendige som en ny Skole.

Thi disse Bønder, som aarlig sender sine udvalgte ind til Stortinget for at give saa afgjørende en Stemme med i Styrelsen af Land og Rige, de lever hjemme i sine Bygder i en stor Umyndighed. I Aarhundreder har de været vante til at overlade alle høiere Spørgsmaal til

Embedsmændenes Skjøn, til med Barnets Tillid at søge sin Veiledning hos dem. Nu ved de nok at dette skal være anderledes. Men Evnen til at opgjøre sig en selvstændig Mening er i saadanne Ting endnu overmaade ringe. Og endda mindre er for det meste Modet til at være denne Mening bekjendt overfor en Embedsmand. Den Bonde som selv har været inde paa Stortinget, og været med i de store Brydninger mellem Statsmagterne, han har vel for sin egen Del faat Dristighed til — om saa skal være — aabent at sige en Embedsmand imod. Men kanske allerede den af hans Sambygdinger, som staar ham nærmest i aandelig Evne og Udvikling, kan have tungt nok for at gjøre ham det efter. Mængden vil for det aller meste «tie og samtykke». Jeg ved et Sted hvor «Bygdens bedste Mænd» i Flok og Følge gik fra hvad de selv havde gjort og sagt 14 Dage i Forveien, med det samme Sorenskriveren kom til Thinget. Og det var endda en Sorenskriver som de slet ikke holdt for at være nogen dygtig Mand.

Der er en skrigende Modsætning mellem den indflydelsesrige Stilling som den norske Bonde har faat Kald til i vort Statsliv, og den aandelige Umyndighed som han tilbringer Livet i til daglig Brug.

Hans Magt paa Stortinget trænger til at faa en bred og forsvarlig Underbygning. Som det nu er, hænger den saa temmelig i Luften.

Lidt af en saadan Underbygning har den visselig faat ved Formandskabsloven. Men det er for lidet. Afstanden mellem Stortingets Forhandlinger og en Herredsstyrelses er altfor gabende, og Amtsformandskabet strækker ikke

til som Bindeled. Og desuden er der en Ting som gjør at Deltagelsen i alle de forskjellige Grene af Bygdestyrelsen ikke har virket saa opdragende paa vore Bønder; som man skulde have ventet. Det er det at det hele er ordnet paa en svært indviklet Maade. Bygdernes Selvstyre optager nu en saadan Mængde med Tid for deres dygtigste Mænd, at det mangesteds ses paa som en ren Aarke. Derfor er der kun saa faa som har Tid og Lyst til at sætte sig alvorligt ind i Sagerne. De aller fleste tager sig den Ting meget let, og faar da selvsagt heller ikke synderligt Udbytte eller Udvikling af den hele Gjærning. Der er ikke Tvivl om at Bygdestyrelsen maatte kunne gøres langt greiere og enklere end den er. Først naar det er sket, vil den rigtig kunne øve sin opdragende, myndiggjørende Indflydelse paa vort Bondefolk.

Men det virksomste Skridt til at myndiggjøre vore Bønder vil det være, naar man drister sig til at aabne dem Adgang til at overtage Embeder og lignende Stillinger.

Jeg ved ganske vel hvor urimelig denne Tanke ved første Øiekast vil forekomme de fleste Mennesker. Men ét af to maa dog aabenbar være Tilfældet: enten har vor Grundlov handlet aldeles uforsvarligt ved at lægge Lovgivningsmagten for saa stor en Del i Bondens Haand, eller ogsaa maa det gaa an at tage ham til Embedsmand. Man kan ikke sige at det at være Lovgiver kræver mindre Dygtighed end t. Ex. det at være Dommer. Kan vore Bønder være med at give Lovene, saa maa de ogsaa kunne dømme efter dem. Endda mere gjælder dette en Sagførers og aller mest en Fogeds Arbeide. Det viser sig ogsaa over i Amerika, at

mangen norsk Bonde eller Skolemester kan forestaa større Embeder end vore, uden anden Uddannelse end den de selv har skaffet sig paa egen Haand. Det viser sig der idelig at den sunde Sands som udvikles i det praktiske Liv, i mange Maader kan opveie den større theoretiske Indsigt. Og selv som Sagerne nu staar, findes der hos mangen enkelt norsk Bonde en ikke ringe Kyndighed i Loven, paa samme Tid som mangen Embedsmands Kundskaber og Indsigt er lammet af hans Mangel paa Kjendskab til det virkelige Liv. Et Par af de juridiske Embedsmænd som har været bosatte i Gudbrandsdalens Bygder, har jeg færdets saa vidt meget i Nærheden af, at jeg har kunnet danne mig en Mening om deres Dygtighed. Og jeg tør sige at Gudbrandsdalen eier ikke 2 men 10 Bønder, som har alle Vilkaar til efter et Par Aars Læsning at kunne røgte deres Gjerning bedre, ikke lidet bedre, end disse Mænd har gjort.

Vort Embedsverk er endnu i sine Grundtræk ganske det samme som det var i Enevældets Dage. Det er ikke at vente at et saadant Embedsverk kan passe for et Folk som skal kaldes frit. Det trænger en Omsmeltning efter den nye Tids Medfør. Embedsmanden staar den Dag i Dag som en fremmed inden det Folk han skal være Leder for. Han kommer — man ved ikke hvorfra. Han gaar — man ved ikke hvorhen. Hans Hus, hans Levesæt, ja lige til hans Tungemaal er fremmed. For den største Del af Almuen staar han næsten som et Væsen af en høiere Art. De skjønner at det kun er meget lidet af det han ved og tænker paa, som han kan tale med dem om. En og anden Bonde af Bygdens første,

kan han optage i lidt fortroligere Omgang med sig. Og dog kan det let hænde at han en Dag faar en Gjæst inde fra Christiania, kanske en Mand som han aldrig har set, men som efter 2 Timers Samtale staar ham nærmere end den Bonde som han har havt Omgang med i 10 Aar, og som var ham mere end alle sine Standsfæller. Der er i Almindelighed en stor Afstand mellem Embedsmanden og Bygdens første Bønder; men mellem Embedsmanden og den menige Almue er der et svælgende Dyb. — Der findes vistnok ikke hos os nogen Lov som hindrer Ægteskab mellem Bondens og Embedsmandens — Børn. Men slige Ægteskaber foregaar ikke saa let alligevel. En Magt, næsten ligesaa stærk og ubøielig som Lovens, nedlægger sin Indsigelse, navnlig mod at Embedsmandens Datter gifter sig med Bondens Søn. Hun ser det som en Nedværdigelse. Sker det alligevel en og anden Gang, saa blir det gjerne holdt for en ren Ulykke. Det er en Sorg, ja næsten en Skam for hele hendes Slægt. —

Der inde i Embedsmandens lukkede Verden, som omgives af denne gaadefulde Glans, der ved den menige norske Bonde det er, at Tænkningen og Dannelsen og Skjønheden og alle Livets høiere Magter hører hjemme. Der er det derfor ogsaa at alle større og vigtigere Spørgsmaal skal afgjøres, ogsaa de som vedrører Bondens eget Liv. Han føler selv sin Udygtighed; han skyder villig det hele ind under den indsigtfuldes, den høitstilledes, den lykkeliges Dom. Han overlader ham den Ting at tænke for sig.

Dette vor Bonde-Almues overtroiske Syn paa sine Embedsmænd og paa

Embedsstanden i det hele, er efter mit Skjøn den store Hovedkilde til vort Folks Umyndighed og Mangel paa selvstændig Tænkning.

Der fattes endnu i saa mange Maader meget i at vi med Rette kan kalde os et frit Folk. Men saa vidt jeg skjønner, er det først og fremst her, Friheden er fornegtet.

Og det forekommer mig at vore frisindede Politikere er langt ifra at have det rette Øie for dette. De tænker paa at øge Bondens Indflydelse paa Statsstyrelsen. Men de glemmer hans Umyndighed og Ufrihed i det daglige Liv. De begynder fra Toppen i Stedet for fra Roden. — Derfor er det ogsaa at Mængden af Bønderne bryder sig saa lidet om deres bondevenlige Arbeide. Derfor er det saa faa som tager Del i vore politiske Valg, og derfor bærer de som der møder op, sig tidt saa rent tankeløst ad. Et aabent udtalt og forstandig ledet Arbeide for Bøndernes Frigjørelse fra Embedsstandens Formynderskab, skulde visselig snart bringe mere Mening ind i vort politiske Liv.

Folk vil naturligvis indvende at vi ikke kan faa dygtige Embedsmænd paa den Maade som jeg har pegt paa, ved at tage dem blandt vore Bønder. Men vil de overveie Sagen lidt nøiere, tror jeg det skal vise sig at Vindingen ogsaa i saa Stykke fuldt vil opveie Tabet. Ogsaa den nuværende Ordning af Embedsverket har sine store Skyggesider, som lægger Hinder i Veien for Embedsmændenes Dygtighed. Men disse Skyggesider har vi nu engang vænnet os til at se paa som uundgaalige.

Det siger sig selv at vore Embedsmænd paa den Maade vilde faa mindre theoretisk Indsigt, end de

vi nu har. En Bonde kan ikke gaa 5-6 Aar paa en lærd Skole, og saa ligge 4-5 Aar ved Universitetet. En og anden af dem kan lade sin Søn gjøre det. Men den Bondegut som har gjort denne Reise, er for det aller meste ikke længere Bonde. Han vilde ikke lettelig være skikket til at overtage sin Faders Gaard. Skal Bonden blive Embedsmand og endda vedblive at være Bonde, saa maa han kunne blive det uden først at blive Student, og med et langt kortere Embedsstudium end det nuværende. Men dette er ogsaa noget som man tør indrømme ham. Større Dygtighed er ikke uden videre det samme som mere Theori. En Bondes Overtag i practisk Sands vil give Vederlag for mange af de Kundskaber og meget af den Theori som vore nuværende Candidater har at opvise. Nutidens Dannelse lider i det hele af en Overtro paa Theoriens Magt. Paa alle Omraader, lige fra Landbrugets og op til Statsstyrelsens og Kirkens, har Europa en sand Overflod paa fint udtænkte Theorier, som tager sig udmærket ud naar man ser paa dem, men hvis Evne til at udrette noget i det virkelige Liv er aldeles overraskende liden. En theorifattig Stakkar af en Amerikaner skulde visselig saa mangen Gang med sikker Haand kunne greie Vanskeligheder som nogle af Europas første Hoveder staar fast paa. Ogsaa Norge har i mere end én Retning maattet betale dyrt for sin Tillid til de uprøvede Theorier. Der er saa mangen Landmand som er gaat fra Gaard og Grund paa den mest theoretiske Maade af Verden. Men ingen Del af vort Folk er saa kjendt for «Upractiskhed» som vore Embedsmænd. Og denne Mangel vil næppe blive afhjulpen, før vi drister

os til at tage «practiske Mænd» og gjøre Embedsmænd ud af dem.

Og som en Bonde vilde være vore Candidater overlegen i selve den practiske Evne, saa vilde han ogsaa være det i Kjendskab til Sager og til Mennesker. Naar en Embedsmand tiltræder sit Embede, er det hyppigt nok at han ikke kjender et eneste Menneske af dem han faar med at gjøre. Og naar det lider saa langt at han er bleven nogenlunde kjendt med Folk og Forhold, saa er ofte ogsaa Tiden kommen da han kan gjøre sig Haab om et «bedre Embede» og skal søge sig bort for atter at tage i Vei paa nyt Sted og som ukjendt Mand. Ligesaa er det med Kjendskabet til Sager. Ved en Retstrætte paa Landet hænder det visselig ikke sjelden at de dygtigere Mænd i Bygden har en klarere Opfatning af Sagen selv, end de Jurister som har med den at gjøre, saa meget end disse kan have Overtaget i Kjendskab til Loven og til Formerne for Rettergangen. Og hvor ofte griber ikke en Prest fejl, fordi han ikke kjender Bygdens Tænkesæt, dens Folkeskik og de nedarvede Forestillinger om Ret og Uret? Jeg har været Vidne til at Embedsmænd gjennem lange Tider har omtalt som en æreløs Kjeltring en Mand som visselig ikke var fri for Feil, men som dog var værd en ganske, ganske anden Medfart. Og jeg har været Vidne til at de samme Embedsmænd stod paa den venskabeligste Fod med en Mand som drev de lovlige Kjeltringstreger i en ganske sjelden Maalestok. Det var visselig ikke i nogen ond Vilje. De handlede i god Tro, fordi de ikke skjønte det bedre. Men det var rigtignok en Blindhed som ikke mange af Bygdens Bønder knude have gjort sig skyldige i.

Dristede man sig til at tage Folk til Embedsmænd uden at kræve meget af Studium som Vilkaar, da vilde man selvsagt i Regelen holde sig til Districtets egne bedste Mænd, hvor det fulde Kjendskab til Folk og Forhold og Tænkesæt var en given Sag. Fandtes der saa Mænd inden Districtet, som ved Siden af anden Dygtighed tillige eide en fuldstændigere theoretisk Uddannelse, saa var jo det saa meget bedre, naar bare ikke sligt blev holdt for uundværligt.

Og saa er der et andet Fortrin som heller ikke skal glemmes, ved den Fremgangsmaade som her er Tale om. Til Gjengjæld for det af Kundskab og Theori som vor Embedsstand vilde tabe, vilde den faa mere af naturlig Begavelse og mere af Character. — Det er ikke min Tanke at tale nedsættende om vor Embedsstand. Jeg kan gjerne indrømme at den baade i Evner og i Character staar høit over Folket i det hele. Det er virkelig min Tro at vore «dannede Familier» for en stor Del hører til de bedste og dygtigste Slegter som Landet eier, saa vist det end er at mangen Stymper er ledet ind paa Embedsveien ene og alene af den Grund at han havde en Embedsmand til Fader. Men Embedsslegterne blir da endelig ikke udelukket ved den Maade at tage Sagen paa, som jeg her foreslaar. Jeg bare mener at aabne Adgangen for en hel Del som nu er udestængte. Og det lader sig dog aldrig negte at der hos vort Folk i dets Helhed — naar man regner Embedsstanden med — maa findes mere baade af Hoved og af Hjertelag, end hos Embedsstanden alene.

Men den største Vinding ved en saadan Fremgangsmaade vilde dog

være den, at den snart gjorde Ende paa den Afstand mellem Folket og dets Embedsmænd, som nu virker lige skadeligt til begge Sider. Embedsmændene er, og bør altid være, blandt de dygtigste i et Folk. Men et Folk trænger til at lære noget af sine dygtigste Mænd. Vore Embedsmænd kan ikke lære vort Folk meget. De svæver for høit. Deres Overlegenhed er af det eiendommelige Slag, at de som oftest slet ikke kan meddele noget af den. Ingen lærer synderligt af dem. Men Folkets store Mængde ser paa dem med en overtroisk Tillid som faar dem til i aandelig Ladhed at bortforpagte al Tænkning over høiere Ting til sine Embedsmænd, til at umyndiggjøre og fordumme sig selv. Dette er den Indflydelse som den nuværende Tilstand øver paa Folket. — Men nu paa Embedsmændene selv? Ja, her er der en Ting at lægge Mærke til, og det er vort Lands store Udstrækning og dets ringe Folketal. Vore Embedsmænd bor svært langt ifra hinanden. Mange Steder er Presten den eneste Embedsmand i sin Bygd; og en norsk Bygd er gjerne et godt Stykke Vei at gennemreise. I slige Bygder siger det sig selv at det for det meste gaar lang Tid mellem hver Gang Presten ser en «dannet Mand». Men selv hvor det træffer sig saa heldigt, at der bor 3—4 Embedsmænd i en Bygd, selv der blir det smaat nok med den Omgang som det her kommer an paa. «Famille-Omgang» kan der paa slige Steder ofte være nok af. Men Mændenes Tanke-Udvikling, deres gjensidige aandelige Paavirkning, hvordan gaar det med den? Aa ja, man kjender den nok. De prater lidt om det sidste nyt i Bladene, og saa sætter de sig gjerne til Kortbordet (for saa vidt

som de ikke er komne paa den Tanke at dette er Synd da). Det er da heller ikke at vente at det skal gaa meget likere. Er man i sin Omgang bunden til en 2—3 tilfældigt nærboende Mænd, saa vil det for det aller meste gaa slig, at den dybere sjælelige Overensstemmelse blir liden. Og da vil ingen frugtbar Tanke-Udveksling kunne komme i varig Gang. Det er derfor den norske Embedsmands Lod: han er i Grunden uden Omgang, uden Aands-Omgang. Han kan ikke den Kunst at omgaas de Bønder, som i Flokkevis bor rundt om hans Gaard; med dem kan han ikke tale om stort andet end Veiret, og hvordan Avlingen staar. Og anden Omgang har han meget liden Adgang til. Saa blir han gaaende der alene med sit stakkars Tankeliv. Og det er i Sandhed «ikke godt for Mennesket at være alene», heller ikke for hans Tankeliv. I Ensomheden, uden Tilførsel fra andre, uden Meddelelse til andre, uden at kunne aabenbare sig, indestængt som i et mørkt Rum — der skrumpes det sammen og minker bort Tomme for Tomme. Derfor hører man saa hyppig fra norske Embedsmænd paa Landet dette klynkende Savn efter dannet Omgang. Derfor ser man saa hyppig at de vel ikke «kjender sig», men i Sandhed blir «mindre Aar for Aar», de som dog fremfor andre har faat en Livsgjerning som de skulde kunne vokse under. En gammel norsk Embedsmand fra Landet har saa alt for ofte noget underlig forliggent og trænet ved sig. Mangen varmhjertet ung Mand har paa en norsk Embedsgaard vokset sig til «Straamand». Mangen rig Begavelse har Ensomheden der langsomt pint til Døde. — Dette er Straffen for den fornemme «Dannethed», som enten

ikke vil eller ikke kan slutte sig til Bønder.

Tager man derimod f. Ex. Gausdals dygtigste Bonde og gjør ham til Embedsmand, saa er der ikke megen Fare for at hans Grander og Sambygdinger af den Grund skulde komme til at trække sig tilbage fra ham, eller han fra dem. Omgangen vil vedblive ligedan som før. Og eftersom han selv vokser under sit Embedes Gjærning, eftersom hans Syn udvider sig og hans Sind styrkes i at omfatte det almene bedste, vil han faa mere og mere som han kan meddele sine Omgangsvener. En saadan Embedsmand vil ikke virke umyndiggjørende, men tvertimod udbrede Lys omkring sig. Og hans egen Sjæl vil holde sig frisk under Vekselvirkningen med dem som omgiver ham.

Den Embedsgjærning som det her først og fremst kommer an paa, er Dommerens. Saa længe som vore Bønder holdes for udygtige til at dømme i Sager mellem sine egne, kan ingen sige at de er myndige Borgere af et frit Folk. Og den Vei som man her helst burde slaa ind paa, er vistnok den at udvide Lagrettets Myndighed. Lagrettet staar jo endnu iblandt os som et Minde om Folkets ældgamle Udøvelse af Dommermyndigheden. Men i de fleste Sager er det nu ikke mere end en Skygge af hvad det engang var. Og det kan vel heller ikke blive synderlig mere, saa længe det er som nu, at næsten hvemsomhelst kan komme til at blive Lagrettesmand. Det er overmaade fjernt fra min Tanke, at alle eller en Flerhed af en Bygds Bønder skulde være skikkede til at overtage en Dommers høie og ansvarsfulde Kald. Lagrettets

Medlemmer maatte være faste, og de maatte kun tages blandt Bygdens bedste og dygtigste Mænd. Men blev vore første Bønder virkelige Meddomsmænd og fik vedblive at være det gennem Aarrækker, saa tror jeg sikkert at det skulde vise sig at det blandt vort Landsfolk ikke skorter paa Emner til baade retsindige og dygtige Dommere.

Allerede nu er der mange af vore Bønder som har stor Lyst til at faa Indsigt i Lovene. De mere evnelige arbejder sig, trods de store Vanskeligheder, ind i dem paa egen Haand Men det var Sælebod at skaffe dem lidt Veiledning. Hvis en af vore frisindede lovkyndige, som eiede lidt Dygtighed og selvstændigt Blik vilde sætte sig ned ude paa Landet og aabne en Lovskole, saa tror jeg baade at han vilde gjøre en god Gjerning, og tillige, at han snart skulde faa Søgning nok.

Og som jeg tror at vi har dygtige Dommer-Emner udover Bygderne, saa er jeg ogsaa overtydet om at mangan prøvet Almuskolelærer og Lægprædikant vilde være et bedre Emne til Prest, end største Delen af vore theologiske Candidater. Men dette er noget som jeg her bare saavidt vil nævne. Om Gud vil, skal jeg engang i Fremtiden give en fuldstændigere Udgreining af denne Tanke, end som her vilde høve.

Og videre er der blandt Bygdefolk adskillige Mennesker, som har umiskjendelige Anlæg for Lægekunsten. Det vilde visselig være gagnligt om saadanne kunde faa Adgang til et kortfattet lægevidenskabeligt Studium, uden først at maatte blive Studenter.

Ved Siden af dette, at Embedsvirksomheden og den Tænkning som der hører hjemme, nu

er en lukket Verden for vore Bønder, er der ogsaa en anden Ting som storlig virker med til at stænge dem ude fra Lyset og holde dem nede i Umyndighed. Det er det at vore Retsforhandlinger og vore Love fører et Sprog som de saa vanskelig kan skjønne. Bonden kan bedst lære af selve Livet, af det som sker inden hans Synskreds. Han trænger derfor ogsaa saa vel til at faa Lov at lære af alt det i hans Nærhed, som der kan være noget at lære af. Saaledes ogsaa af det som foregaar i Thingstuen i hans egen Bygd. Og det fattes heller ikke vort Folk paa Lyst — lige saa lidt nu som i gamle Dage — til at følge en mærkelig Retssag med levende Deltagelse. Men naar de kommer ind i Thingstuen, og saa «Gitanten» og «Contracitanten», «Gomparenten» og «Iste, 2den, 3die Deponent» osv., osv. tager til at surre dem om Ørene, da vil det let gaa rundt selv for Latineren; og Bonden faar nok føle at der har han intet at gjøre. Om det saa er hans egen eller hans Grandes Sag, om det gjælder Velfærd og Ære for ham selv eller hans nærmeste, om Sagen selv med dens Ret og Uret kanske staar ligesaa klar for hans Øie, som for deres der griber ind i dens Udfald — han faar endda finde sig i at være sat udenfor det som foregaar, næsten som det umyndige Barn. — Blev dette anderledes, blev Sagerne ført paa en forstaalig Maade for alle, saa skulde der sikkerlig komme et helt andet Liv ind i vor Rettergang. Dette kunde vist ikke andet end virke velgjørende paa selve Retsvæsenet. Men navnlig vilde det virke opdragende paa vore Bønder. Intet Folk har godt af at miste Deltagelsen for sin Rettergang og den skjærpendinge, styrkende

Indflydelse som den kan øve. Og vore Bønder med sit indestængte Liv, som er saa fattigt paa mærkeligere Tildragelser, har allermindst Raad til at undvære denne Kilde til Udvikling baade for Tanke og Retsind.

Endda vigtigere vilde det være for vort Folkelivs Udvikling og Styrkelse, om vi kunde faa en Lovbog, som ikke var altfor vanskelig at skønne. Loven bør være et af de fornemste Led i et Folks Opdragelse. Lovbogen burde, næst efter Bibelen og Historien, være en af de vigtigste og mest udbredte Bøger. Enhver nogenlunde dygtig og oplyst Mand burde kunne føre sin egen Sag for Retten, naar den ikke var usædvanlig indviklet. Men vort Lovverk er nu svulmet saa umaadelig op, det er saa slurvet skrevet, det er affattet i et saa barbarisk Sprog, at der skal meget til at faa nogen Greie paa det, for den som ikke har brugt Aar af sit Liv til at studere det. Om det er en meget dygtig Mand, og om han har en Retssag saa klar som Dagen, saa vil han endda nu meget vanskelig kunne føre sin Sag selv, fordi Loven er saa ugrei og Rettergangen saa indviklet. I tidligere Tider var det bedre i dette Stykke; Loven var baade kortere og bedre skreven. De eneste som vinder ved den nuværende Tilstand, er Juristerne. For dem er det en gylden Tid. «Vi Jurister regjerer Verden», siger de selv. Og der er meget i det — desværre, maa vel vi andre sige. Men det som er Kilden til deres Overmagt, det som udleverer andre Mennesker, og især da Menigmand, til Juristernes Naade eller ofte til deres Unaade, det er allermest vort indviklede Lovverk. Alt det som kan gjøres for at faa vort Lovverk enklere og dets Udtrykssret tydeligere, vilde

være en Velgjerning for Folket i det hele, og især for vort Bondefolk.

— — —

Det som jeg ovenfor har skrevet om at gjøre Bønder til Embedsmænd, vil selvsagt i høi Grad vække den nuværende Embedsstands Uvilje. Og da vi er saa vante til at tænke os at Kongemagtens Sag falder sammen med vor nuværende Embedsstands, vil det lettelig blive optaget, som om det sigtede til et Indgreb i Kongens Magtomraade. Dette er dog slet ikke Tilfældet. Det vilde visselig blive en stor Svækkelse af Kongens Magt, ifald han skulde miste Retten til at udnævne Embedsmænd. Men noget saadant følger ingeniunde af den Ordning jeg har talt om. Om Embedsmændene blev tagne blandt Districtets næringsdrivende Mænd, kunde Udnævnelsen derfor aabenbar lige godt blive liggende i Kongens Haand.

I det hele er alle de Tanker jeg her har dristet mig til at fremsætte om vore Bønders Frigjørelse fra Umyndigheden, saavidt jeg kan skjønne, fuldstændig uafhængige af de store politiske Spørgsmaal om Kongedømme, Republik og parlamentarisk Styre. En ivrig Kongeven kan gaa med paa dem, lige saa vel som Republikaneren. Thi frigjorte, tænkende, myndige Bønder hører med til et godt Kongedømme, lige saa vel som til en Republik. Det forekommer mig at enhver oprigtig Ven af vor nuværende Grundlov, enhver som virkelig er glad i at Bondestanden har faat Del i den politiske Magt, maa ønske at faa den hjulpet op af den Umyndighed som den vitterlig endnu ligger i. Er det alvorlig ment, at vore Bønder skal

have en afgjørende Stemme i vor Lovgivning, saa er det aabenbar af den største Vigtighed, at de blir dygtigere til denne Gjerning, end de er. Er saa sandt de Planer som jeg har tilladt mig at pege paa, tjenlige til dette Øiemed, saa vil der næppe være noget at udsætte paa dem paa vor Statsforfatnings Vegne.

Rigtignok kunde det se ud som om Kongedømmet her i Landet har sine bedste Venner i vor nuværende Embedsstand, og som om derfor en Forandring af Embedsverket, som den jeg taler om, kunde skille det ved dets stærkeste Støtte. Men i Virkeligheden er dette visselig ikke Tilfældet. Vor Embedsstand er næppe nogen særdeles stærk Støtte for Kongedømmet. Dens Magt holder utvivlsomt paa at dale. Enten man nu finder det sørgeligt eller glædeligt, sikkert er det at dens Indflydelse i vort Statsliv Tid for Tid vil minke, og at Bondens vil vokse. Og ligesaa sikkert er det at vore Bønder endnu i det store og hele hænger fast ved Kongedømmet. Det er sandt at Tilbøieligheden for Republiken har grebet noget om sig i det sidste. Navnlig var det i Carl den 15des Styrelsestid, at Kjærligheden til Kongedømmet og Kongehuset led Skaar. Men Nordmændene er et trofast Folkefærd, som sent aflægger sine Tilbøieligheder. Og der findes endnu hos vore Bønder en stor Sum af gammel Kjærlighed til Kongedømmet, som ikke saa let vil ruste. Og denne Sum vil atter tage til at vokse — til Trods for baade Venstrepolitikken og Amerika-Brevene — saa snart vi faar en Konge som eier Evnen til virkelig at fortjene sig et Folks Kjærlighed. Sin paalideligste Støtte vil Kongedømmet

i Norge sikkerlig kunne finde hos vore Bønder.

Men den tætte Sammenslutning af Vor Embedsstand og vor Regjering, som nu finder Sted i vort politiske Liv, fører saa mange af vore Bønder langt længer over til Venstre, end de selv i Grunden har Lyst til. En aldeles naturlig Følelse driver dem til at stille sig som Modstandere af vort Bureaucrati. Skal de naa frem til Myndighed, saa maa det ske gjennem en Kamp med det. Thi godvillig kan man ikke vente at Embedsstanden opgiver sit Formynderskab. Men Kongedømmet i sig selv har vore Bønder, saavidt jeg kan skjønne, ingen Grund til Kamp imod, naar ellers Kongedømmet er dygtigt og godt.

Jeg kan ikke tro andet, end at der her i Norge med Tiden maa danne sig et nyt politisk Parti, som hverken delet vort Høires bureaukratiske eller vort Venstres parlamentariske Tilbøieligheder, men som arbejder for vor Bondestands Udvikling. Det blev da et Mellemparti eller Centrum, som vilde støtte Venstre i at indskrænke Embedsstandens Magt, og Høire i at opretholde Kongedømmets. Et saadant Parti, naar det blev dygtigt ledet, vilde vistnok have Udsigt til med Tiden at samle største Delen af vore Bønder om sig. Mængden af dem slutter sig nu til Venstre. Men denne Sammenslutning hviler paa en usikker Grund. For det allermeste har Bønderne hverken Tanke eller Ønske om noget parlamentarisk Styre. Men Venstres Kamp mod Embedsstanden har trukket dem til. — «Naar Bonden vaagner, vaagner han til Reaction», siger Bjørnson. Og det er sandt; paa det politiske Omraade vil visselig vore Bønder

vaagne til det som Bjørnson og alle Republikanere maa kalde Reaction. De har i politisk Uklarhed ladet sig lede til at støtte Planer som de oftest hverken kjender eller har tænkt over. Naar de vaagner til større politisk Tænkning, vil de visselig for en meget stor Del trække sig tilbage fra Johan Sverdrup og hans Medarbeidere. Nu slutter de sig i slige Tilfælde gjerne til Høire. Men gaves der et Mellemparti, paa en Gang bondevenligt og kongeligsindet, vilde de sikkerlig finde sig mere hjemme inden det.

Det er et saadant Mellemparti jeg helst vil haabe skal kunne gennemføre slige Tanker, som dem jeg her har nævnt, om en enklere Ordning af vor Bygdestyrelse, et tydeligere Lovverk og om at tage Bønder til Embedsmænd. Men i alle disse Ting vilde et saadant Parti vistnok kunne gjøre Regning paa Hjælp fra Venstre.

De vigtigste Hindringer for at Bonden kan naa større Rettigheder og større Indflydelse, ligger hos ham selv. Paa den ene Side ligger de i hans «umaadelige Uvidenhed», i det dybe Aandsmørke som hviler over hans Liv. Paa den anden Side er der endda større Vanskeligheder at overvinde i hans sædelige Brøst. Thi lige saa vist som der er de Retninger hvor vor Bondestand i det hele taget er sædeligt overlegen over vore dannede, lige saa vist er der de Retninger hvor den staar tilbage. Jeg kan ikke slutte dette Stykke uden ganske kort at nævne de svageste Sider ved vort Bondeliv, de værste Hindringer for at vore Bønder kan blive til det som Norge trænger til at faa i sine Bønder.

Først er det Drikken, vort Folks frygteligste mykke, dets mest

skrigende Synd. For nogen Tid siden var Bønder og dannede nogenlunde lige gode i dette Stykke. Men i de sidste Mandsaldre har de dannede her aabenbar gjort et ikke lidet Fremskridt, saa de nu staar høit over vore Bønder, som kun har gjort ganske lidet for at træde i deres Fodspor. Og det som for Bondestandens Stilling i Samfundet er det værste af det hele: de holder ikke Drukkenskaben for nogen synderlig Skam. I alle Fald kan man ofte nok faa se en ren Drikker hædret med Bygdens vigtigste Tillidshverv. Dette røber en Mangel paa Følelse for Skam og Ære, som desværre ogsaa paa andre Maader træder frem hos vore Bønder. Den fordrukne Raahed hos dem og den slappe Æresfølelse er det som giver Embedsstanden mest Skin af Grund, naar den tænker nedsættende om dem.

Et andet sædeligt Overtag har Embedsstanden i sine Kvinders større Renhed. — Nattefriingen er visselig ikke paa langt nær saa slem som vore Byfolk forestiller sig den. Men den er dog mere end slem nok. Er det end langt fra det almindelige, at den fører til Utugt, saa maa den dog altid skjæmme Kvindeligheden. Nattefriingen er den anden Hovedkilde til den norske Raahed, en Kilde hvis Vande saa tidt trænger lige ind i Hjertet af Huslivet hos «simple Folk». Men naar jeg taler saa lige ud om denne stygge Feil ved Bondelivet, saa kan jeg ikke lade være at tilføie at Mændene i det hele er renere blandt Bønder end blandt dannede. Det Ulevnet, som gaar i Svang inde i Christiania blandt Studenter og unge Handelsmænd, kjender Bondens Liv næsten ikke Sidestykke til. Men Kvinderne, som

sagt, staar høiere inden den dannede Stand. Det vil da sige, de som vokser op paa Landet og i Smaabyerne, i alle Fald i mange af dem. Næppe de fra Christiania. Der er flere af Pigeskolerne derinde, hvor den samme Synd har sneget sig ind, som hærjer paa høiere Gutteskoler. Og da kan et Ophold ved disse Skoler let blive endda mere ødelæggende for kvindelig Renhed og Uskyld end Nattefriingen blandt vore Bønder — Men denne Overlegenhed, hos saa mange af de dannede Kvinder er det giver Embedsstandens Husliv dets Smykke. Saalænge Bonden her staar tilbage, vil hans Modstandere have et meget stærkt Skin af Ret til at se ned paa ham.

Endelig er der en tredie, overmaade saar Flek i vort Bondeliv, men hvor Embedsmanden rigtignok slet ikke har vist sig bedre end Bonden. Det er Forholdet til Humændene, navnlig da som det har udviklet sig her paa Østlandet. Det maa visselig kaldes en stor Skamflek paa et Folk som vil hede frit. Husmandens Hoveripligt staar lige med det som alle andre Steder regnes for den klare Undertrykkelse. Og alligevel var Sagen ikke saa slem for et Par Menneske-Aldre siden eller saa., Thi til Trods for Gaardmandens retslige Overtag var der dengang endda ingen synderlig Standsforskjel mellem ham og Husmanden. De gik sammen til Arbeidet, sammen til Madbordet, sammen til Moro og Lag, saaledes som det endnu skal være almindeligt vestan Fjeldet. Da kjendte Husmanden kun lidet Tryk af sin Stilling. Men nu har Gaardmanden paa saa mange Steder brudt Følget. Som Skik er paa Embedsgaardene og hos andre Storfolk, trækker Bonden sig nu

tilbage fra Husmandsfolk og Tjenere. Dette har skabt en ny «Stand» i Norge, nedenfor «Bondestanden». Og Standsforskjellen truer flere Steder med at blive lige saa skarp mellem Bonde og Husmand, som mellem Bonde og Embedsmand. Dette virker overmaade skadeligt til begge Sider; vor ellers i det hele sunde Samfundstilstand har her en Svaghed som nok kan føre til alvorlig Fare. Og Bonden har i sin Stilling til Husmanden her over Østlandet paadraget sig en Uret som skjæmmer hans Sag, og som kanske mere end noget andet vil staa i Veien for hans Udsigt til at vinde frem til Jevnbyrdighed med Embedsstanden, og til at blive fuldmyndig Borger af et frit Folk.

— — —

Den som vil arbeide for Bondens og for Folkets Fremtid, han faar ikke sky den tunge Gjerning, at tage Bondens Feil fuldt og klart i Øiesyn. De røver os ikke vor Tro paa hans og hele Folkets Fremtid. De sædelige Brøst hos de høiere Lag i Samfundet er i det hele visselig ikke mindre end Bondens, skjønt Dannelsen frister paa at glatte dem over, saa de tager sig penere ud. Men det folkelige Arbeides Mænd har bedre Ret til at tale om slige Feil hos Bonden end hos de dannede. I alle Fald er det rimeligt at de taler først om ham.

Det er Skolens Sag at afhjælpe Bondens Aandsmørke. Og naar de frie Folkehøiskoler er kommen igjennem den Skjærsild af de mægtiges Uvilje og de ringes Fordom, som de nu er midt inde i, saa haaber jeg sikkert de skal vise sig at være denne Opgave voksne. De sædelige Brøst derimod, de er for tunge for en

Skole. Lidt kan den altid udrette mod dem, men ogsaa kun lidt. Her maa den søge Hjælp hos i Kirkens Kræfter. For Øieblikket eier vor Kirke vistnok ikke de Kræfter som her skal til. Den pietistiske Læservedvækkelse som nu gaar over Landet, har ikke i Virkeligheden nogen ret stor sædelig Magt, saa meget den end har faaet de fleste alvorlige Mennesker til at tro at den har det. Men det er mit faste Haab at vi staar foran et christeligt Opsving som er mere værd end Læservedvækkelsens, og som den har den Opgave at jevne Veien for. En Christendom med klart Evangelium og klar Kirketugt er det som skal til for at raade Bod paa vort Folkelivs værste og rodfaste Onder.

10.

Det er vel Ikke mange Steder hvor Kløften mellem Bonden og de dannede er saa stor som her i Landet, ikke mange Steder hvor de har saa vanskeligt for at tale med hinanden. Thi det er ikke mange Steder hvor Dannelsen i den Udstrækning som her, er indført Vare, uden Rod i den hjemlige Grund. Og det gjør den selvsagt tungt tilgjængelig for Bønderne. Og desuden optræder denne Dannelse, som alt i sig selv er dem saa fremmed, i et Sprog som er forskjelligt fra deres eget. — Men staar det end i saa Stykke værre til her end andensteds, saa er det dog ogsaa i andre Lande langt fra som det skulde være. Hele den europæiske Dannelse har i den nyere Tid fjernet

sig langt længere fra Folkenes menige Mængde, end som Tilfældet var i ældre Dage. Vor Tid, som er saa stolt af sine Fremskridt i Videnskab og Oplysning, maa tilstaa, naar den vil tænke over Sagen, at den er langt mindre i Stand til at lade sine høieste Tanker faa nogen Indvirkning paa Mængden, end som tidligere, troskyldigere Tider har været. Og Mængden har en uvilkaarlig Følelse af dette Tab af Lys; og den vaander sig under det. Der gaar i vore Dage som Trækninger gennem alle de store Samfundslegemer i Europa, Trækninger saa stærke, at det mangan Gang synes som om «Verden skjælver ide stærke Grunde, mens Kræfter vælter sig fra Folkebunde». Det som Kravet nærmest gaar paa, er vistnok Delagtighed i de udvortes Goder som Dannelsen sidder inde med. Og der lod sig meget sige om den Verdens-Culturens Ubarmhjertighed, som «lever hver Dag herligen og i Glæde», og har saa liden Tanke for al den Elendighed som er slængt «for dens Dør fuld af Bylder og Saar». Men kanske ligger der en endda dybere Aarsag til Massernes Ulykke og til deres Harme, i det at de mere end før er stængt ude fra Delagtighed i Slegtens Tankeliv, og bedragne for Lyset.

Men som Nutidens Tænkning staar hjælpeløs overfor Menneskeslegtens Mængde, saa viser den en lignende Afmagt ogsaa inden Dannelsesverdenen selv, overfor alle dem som er mere umiddelbart og barnligt anlagt. Og dette er da Tilfældet, foruden med adskillige Mænd, med de aller fleste og vel de aller bedste Kvinder. Tænkningen har yderst vanskeligt for at tale et

Sprog som selv høit begavede Kvinder kan fatte. De er som dømte til at staa udenfor alt det som Mænd tænker paa og arbeider for. De skal tilbringe sit Liv i Aandsforladthed og Mørke. De Mænd som ved hvad det er at tænke en Tanke, holder det gjerne for en afgjort Sag at sligt nytter det ikke at tale til Kvinder om. Med dem kan man tale om Baller og Theater, og lidt om et og andet af det som Digterne har skrevet, helst det som sidst er ud-kommet. Men videre dybt kan man heller ikke i disse Ting indlade sig med dem. Og da nu slige Emner temmelig snart er udtømt, blir det overhoved ikke stort man har at sige hinanden. Derfor ser man ogsaa i vort Selskabsliv at de ældre Mænd og Kvinder gjerne trækker sig bort fra hinanden, og endog oftest holder til i hvert sit Rum. Ungdommen har vistnok sine gyldige Grunde til at være Modstander af en saadan Skilsmisse. Og blandt dem trives da «Conversationen». Men den er da ogsaa for det meste saa gjennem indholdsløs, at den bare giver et nyt Vidnesbyrd om hvor lidet det er som Mand og Kvinde har at tale med hinanden om. Og hvor ofte følger ikke denne aandelige Skilsmisse med ind i selve Ægteskabet? Er der en Mand som lever et Tankens Liv, eller ogsaa som har en Gjerning at gjøre i Aandens Tjeneste, fører han saa sin Hustru med sig ind i den Verden hvor han selv færdes? Aa nei. For det aller meste faar hun nok finde sig i at sidde igjen i Kjøkkenets og Barnekammerets Verden, forsaavidt som hun ikke foretrækker Modens og Pjattets og Sladderens — de Magters, som altid er rede til at strømme ind og fylde, saa ofte som der opstaar tomt Rum i hendes Sjæl.

Dette er en Hovedaarsag til vore Dages Raab paa Kvindens «Emancipation» eller hendes Ligestilling med Manden. Følelsen af hendes Udestængthed fra Aandslivet og hendes Fornedrelse har samlet sig, og gaar igjennem Tiden som et Skrig. En slig Bevegelse opstaar aldrig uden Grund. Menneskeheden skrigger ikke, uden den har noget at skrigte for. De mange saadanne Skrig som gaar gjennem vor Tid, tyder alle paa virkelige Saar. Men lige saa paalidelige Vidnesbyrd som de er om at et Onde er tilstede, lige saa lidet kan man vente at de skal give den rette Løsning af Spørgsmaalet om Hjælpen mod det. Den syge ved hvor han har ondt. Men han er for det meste lidet skikket til at udfinde Lægemidlet.

Man mener, for at faa raadet Bod paa Ondet, at Kvinderne bør gaa ind i Mændenes aandelige Gjærning. Og mange af Kvindernes varme Talsmænd venter sig store Ting for hele Menneskehedens Fremgang, af hvad de skal kunne udrette, naar de bare slipper til. Men saa vidt jeg skjønner, vil en saadan Ordning, om der blev gjort Alvor af den, slet ikke være til Gavn, hverken for Menneskeheden eller for Kvinderne. Saa overtydet som jeg er om Kvindens rige Evner, og om at hun kan og bør blive noget langt mere end hun er, saa tror jeg dog ikke at hun nogensinde vil kunne drive det vidt i det at være Mand. Det er heller ikke det hendes Væsens Trang gaar ud paa. Hun har sin egen eiendommelige Opgave at løse i Menneskeslegtens Liv, jevnside med Manden. Men til den hører det rigtignok at hun skal kunne forstaa Mandens bedste Tanker, og kunne følge ham paa alle hans Aands Veie.

Ikke at være Mænd, men at forstaa Mænd, at følge Mænd, er det Kvinderne er skabt til. Og som de trænger til at eie denne Forstaaelse for at være lykkelige, for ikke at føle sig fornødrede, saa trænger Manden kanske fuldt saa vel til at finde denne Forstaaelse hos dem. Manden trænger til den «Medhjælp som er ham lig». Og den skal den dannede Mand nu om Dagen have meget vanskeligt for at finde blandt de dannede Kvinder, saa sandt han virkelig er Mand.

Den Kvinde som selv ikke ved hvad Tankens og Aandens Liv er, har ikke let for at sætte nogen Pris paa det hos sin Mand, ikke da med mindre det kan skaffe ham Ære eller Fordel. Her i Landet er det i høi Grad Tilfældet at Kvinderne ikke sætter Pris paa sligt. Desmere Manden er optagen af de høiere Formaal, desmere vil han uvilkaarlig blive borte af en saadan Hustrus Synskreds. Hænger saa hendes Hjerter ved ham, vil han uvilkaarlig søge at holde ham fast i de Egne hvor hun selv kan være med. Og desuden kan det let hænde at en Mand som har en alvorlig Kjærlighed til aandelige Formaal, vil komme i en saadan Stilling, at denne Kjærlighed kræver alvorlige Ofre af udvortes Velvære. Og disse Ofre vil ramme hans Hustru mindst ligesaa føleligt som ham selv. Har hun nu ingen Sands for det som kræver disse Ofre, saa er det da saa menneskeligt naturligt at hun finder det urimeligt, om Manden for den Sags Skyld vil gjøre Skaar i hendes og Børnenes Lykke. Hun vil for det meste opbyde al sin Indflydelse for at faa Manden til at se at «i alle Fald i dette Tilfælde» kræves der ikke noget saadant Offer af ham. Og en saadan

Kamp med en elsket og elskende Hustru er ikke saa let. Mangen Mand som har staat stærk overfor alle Modstanderes Angreb, har bukket under for sin Hustrus Bønner og hendes Kjærlighed. Paa denne Maade kan Hustruens Ligegyldighed for Mandens Aandsliv let gaa over til at blive en ligefrem Hindring for det. Og det gjør den meget ofte. En af vore ypperste Videnskabsmænd og Universitetslærere har udtalt, at naar der var en ung Mand som der vaagnede et virkeligt videnskabeligt Liv hos, saa varte det for det meste ikke længere, end til han blev forlovet. Fra den Stund af var han tabt for Videnskaben. Og en af de faa ældre Mænd jeg har kiendt, som vidste hvad det var at arbeide og at ofre noget i en stor Sags Tjeneste, udtalte noget tilsvarende, kun endda stærkere. «Den som er forlovet, er død for Sagen. Der er to Slags Lyksalighed til i Livet: det er den huslige Lyksalighed, og den ideelle. Vi skal ikke vente at et Menneske skal kunne eie dem begge. Den som har Kone og Børn, han kan bringe Offer for dem, men ikke for nogen anden Sag».

Der er en Sang af Bjørnson, som taler om Kvinden som Mandens «Følge». Men Kvinderne som nu de er, er oftest temmelig daarligt Følge for den Mand som vil vandre Aandens Veie. De følger ham omtrent som den Blok han har om Foden og skal slæbe paa. Og de unge Mænd som kjender noget til en virkelig Begeistring og bærer Aandens Drift i sig til ædel Gjerning, de har en hemmelig Følelse af at dette er saa. De «sværmer for Kvinden» som andre unge; de synger sine bedste Sange til hendes Ære. Men det er alligevel med blandet Følelse. De vakre Sange

har en Bagside som ikke er videre vakker: en hemmelig Gru for hende som de synger saa varmt om. De gruer for hende, som for den mægtigste Fiende af deres bedste Eie. De frygter hende som sit Aandslivs Grav. Og det meste af det Aandsliv som overhoved har været oppe hos Norges dannede Ungdom, har sikkert ogsaa Kvinder været virksomt med paa at ødelægge.

Saaledes hevner det sig paa Mændene, naar Kvindernes Aands-Udvikling blir forsømt.

Thi det er ingen Nødvendighed at Tilstanden skal være slig som den nu er hos os. Jeg er overtydet om at ingen Mand kan tænke en højere Tanke, end som en Kvindes Aand kan fatte, naar den bliver rakt hende i den rette Form. Ingen kan udkaste en større og dristigere Plan, end som en Kvinde kan gribes af og være med paa. Og omvendt en Mands bedste Tanker er der ingen som kan optage saa dybt, saa inderligt, saa skjønt, som en Kvinde kan det. Ingen kan bevare dem i sit Hjerte med en saadan Troskab, som hun.

Den Kvinde som har fundet Veien til Aandens Verden, hun ser ikke med Ligegyldighed paa sin Mands Tanker og hans Aandsliv. Tvertimod; det er snarere først og fremst det, som hun elsker hos ham. Hun ønsker ikke at det skal lide noget Skaar, for at hun og Børnene kan faa bedre Dage. Mandens Aandsliv er hendes Glæde, hendes Stolthed, hans Tanker er hendes daglige Brød fra Tid til Tid. Og kommer der den Stund da der kræves et alvorligt Offer af ham, da vil hun ikke holde ham tilbage. Hun vil «give sin Broder, sin Beiler, sin Ven, hun vil give sin Brudgom, sin Mand, hun vil give sit bedste, sit kjæreste hen, for

at frelse sit Fædreneland», som det heder i Sangen. Der findes ikke lettelig nogen farligere Fiende for en Mands Aandsliv, end den Kvinde som staar ham nærmest, naar hendes Liv er aandsforladt og lavt. Men der findes heller ikke lettelig nogen som saaledes kan «styrke vor Aand og vor Haand», som hun, naar hun er Kvinde i Aand og Sandhed. Der findes ikke lettelig nogen som saaledes kan lære os at være Mænd, som en Kvinde.

Det er derfor ingeniunde i Kvindernes i Navn alene, om end først og fremst i deres, at vi ønsker at Kvinden maa komme op af Aandsforladthedens Mørke, og faa Adgang til Tankeverdenen og Lyset. Det er ligesaa fuldt i Mændenes Navn. Kun ved det kan Kvinden blive dygtig til at være en Mands «Følge» gjennem Livet. Og kun ved det blir hun i Stand til at opdrage sine Sønner til Mænd.

Men hvorledes skal denne Forandring i Kvindernes Liv kunne gaa for sig?

Jeg skal faa Lov at pege paa en af Hindringerne. Jeg siger ikke at den er den eneste. Men jeg tror at den er meget for lidet agtet paa af dem som mest har tænkt over denne Sag her i Landet.

Det er Latindannelsen, og den Tankegang som den opammer.

Den herskende Paastand er jo den at Latinen er den rette Vei til den høiere Dannelse, til det høiere menneskelige Aandsliv. Var det virkelig Tilfældet, saa maatte jo Kvinderne, som ikke lærer Latin, gjennemgaaende finde sig i at blive Staaende udenfor Menneskehedens bedste Aandsindhold. Og naar nu Mændene i Aarhundreder har holdt fast ved denne Overtro om Latinen,

saa er det ikke underligt at den Mening har rodfæstet sig hos dem, at Kvinder ikke kan skjønne stort af det som dannede Mænd har at sige. Skulde de det, maatte de da først lære Latin. Men skulde de lære Latin fra de var 12 Aar til de blev 18 (som Mændene gjør), saa kom det sikkerlig til at gaa daarligt med deres Huslighed. Men nu er det at være Husmoder, aabenbar Kvindens første og vigtigste Kald. Altsaa kan de ikke lære Latin; altsaa er de af Naturen bestemte til at være dumme. Og det kan de ogsaa gjerne være. For de er saa umaadelig elskværdige, at det ikke gjør noget om de er dumme. — Dette omtrent er den riddelige Tankegang som ligger paa Bunden af Mændenes Færd, og som stikker frem gennem saa meget af deres Tale i denne Sag.

Det er dog ikke bare Latindannelsens Indbildninger og Fordomme som staar i Veien for Kvindernes Udvikling. Der er ganske virkelige Hindringer som skriver sig fra samme Kilde. Ved Latindannelsen har den høiere Tænkning optaget en Mængde latinske Udtryk, som den nu har vokset sig saaledes ind i, at det skal megen Overvindelse og meget Arbejde til, for at friste paa at hjælpe sig dem foruden. Disse Udtryk er naturligvis uforstaalige for de aller fleste Kvinder. Og saa længe Mændene ikke gider at holde sin Tale fri for dem, er Kvinden næsten lige saa fuldstændig stængt ude fra Mændenes høieste Samtaler, som Bonden fra Retsforhandlingerne i Thingstuen. At vort Sprog blir rensket for disse latinske Paafuglefjær, kræves ikke blot af den folkelige Selvfølelse, som hævder Modersmaalets Skjønhed og Styrke og Eiendommelighed. Det kræves

endnu mere bydende af enhver Tanke paa Kvindens og paa Menigmands Aandsudvikling. Men saa længe den høieste Dannelse skal være grundlagt paa Latin, vil det aabenbar ikke gaa fort med denne Renskning af Sproget.

Overhoved maa det vel være greit at Latinskolen er en meget stærk Skillemur mellem Mand og Kvinde. Latinen er jo ikke i denne Skole et enkelt Fag ved Siden af de andre. Den er Hovedfaget; Tanken er at den (og Græsken) skal være **Grundlaget** for den høiere Dannelse. Og i dette **Grundlag** er det at Kvinderne ikke faar Del. Deres Undervisning faar søge sig sin Grundvold andetsteds. Kan man saa undre sig over at de er fremmede for Mændenes Aandsliv og deres Tanker? I Sandhed, hvis man ligefrem havde sat sig fore at fjerne Mand og Kvinde aandeligt fra hinananden, kunde man ikke let finde et virksommere Middel, end det at bygge deres Skole paa hvert sit Grundlag.

En i Sandhed folkelig (eller national) Dannelse, en historisk poetisk Skole, hvor Modersmaalet i alle Maader er Hovedsproget, er det som skal til for at udjevne Kløften. Den vil hjælpe Mændenes Aandsliv til ikke i indbildt Overlegenhed at vende Kvinderne Ryggen, men til at gaa dem i Møde, som Broder mødes med Søster. — Og det er den samme Slags Skole som Kvinderne trænger til, om de skal faa det Høisind som giver dem Lyst til at dele Mændenes Aandsliv. Den nuværende Pigeskole med sine «tre Sprog», og al den øvrige Humbug, opdrager ikke til Tanker, men til Pjat. De trænger til at Digternes Idealer faar udvikle deres Sjæls Vinger. De trænger til at se hvad Mænd har arbeidet og

kjæmpet for før i Tiden, for levende at komme ind i det som de tænker paa og arbejder for i deres egen Tid. De trænger til at Historiens store Skikkelser giver dem Maalestokken for hvad Mænd skal være. En saadan Skole vil hjælpe til at de ikke ser paa Mændenes høieste Aandsliv som noget der ikke kommer dem ved; den vil hjælpe til at de stunder det i Møde, som Søster stunder mod Broder.

Thi selvom Kvindernes Aandsevner faar den aller sundeste og aller rigeste Udvikling, vil de altid trænge til at mødes med Mandens Aandsliv. Som den myge bøielige Kvindeskikkelse kan trænge en Mands stærke Arm at støtte sig ved, saa trænger hendes Aand endda mere til mandlig Støtte. Hendes Sind med dets Rigdom, dets Friskhed, dets Varme trænger Hjælp af en stærk Tanke og af en Vilje som ikke giver Svigt.

Men trænger Kvinden til Mandens Støtte, saa trænger Manden i Sandhed lige saa fuldt til Kvindens Forstaaelse og Følge. Og det ikke bare for den dybe Glædes Skyld, som det giver. Vi trænger ligefrem til hendes Hjælp. Netop i denne Tid trænger vi den saart. Thi der er kommet en Syge over vore Tanker, saa de for største Delen fødes vanføre og halvvisne i vore Hjerner. Denne Syge er en ny Grund til Mangelen paa Forstaaelse mellem Mand og Kvinde, og vel den dybeste Grund. Naar Tanken kommer i denne visne, margløse Skikkelse, er det at Kvinder har saa tungt for at fatte den. Den Tanke som har personlig Betydning for mig, den som springer ud af mit eget inderste, og som jeg kan sætte mit Liv ind paa, den skal jeg saa vist kunne faa Kvinder til at

skjønne, kanske fuldt saa vel som Mænd. Men der findes en Masse med løs Hjernefyld til i Verden, ufuldbaarne Tanker som forstandsopøvede Mandfolk morer sig med at «ræsonnere» og «disputere» over, som de gjerne kan skrive Bøger fulde af, men som de næppe nok vil ofre en Pibe Tobak for, end sige Velfærd eller Liv. Slige Tanker er det først og fremst som kommer i en Skikkelse som ingen kan faa Tag i, medmindre han har gennemgaat en fuldstændig Forstands-Optugtelse. Det er ogsaa denne Slags Tanker som allerhelst vil klæde sig i fremmede Ord. De er saa lidet personlig gjennemarbeidet, at vi ikke kan udtrykke dem i det Sprog vi ellers bruger. Som Tankerne er laante, saa blir Udtrykket for dem laant. Og for en stor Del laanes det fra Skolesproget med dets ikke blot fremmede, men livløse, abstracte Betegnelser. Og det er netop dette abstracte Udtrykssæt som er den værste Skillemur mellem Mand og Kvinde. Thi i Abstractionernes blege, blodløse Verden har «Kvinden med det varme Hjerte» endnu ikke lært at finde frem. Men Mændene (de dannede Mænd) er desværre alt for vel hjemme i den. Og det er ingenlunde blot med sine Smaatanker de blir hængende der. Selv deres høieste Tanker, de som skulde være de vigtigste i deres Liv, blir saa let staaende for dem som blodløse Abstractioner, uden at naa frem til at faa personlig Betydning. Dette er Nutidens store aandelige Syge. Gjennem en til det yderste dreven Forstands-Udvikling har dens Dannelse opnaat en fabelagtig Færdighed i det at tænke. Men det er tomme Tanker den tænker, Tanker uden Kraft. De har for største Delen

ingen Evne til at føre til Handling, eller til paa nogen Maade at gribe ind i Livet. De glider igjennem vor Hjerne uden at efterlade noget Spor i os, selv om vi har skrevet Bøger paa dem og vundet et Navn paa dem. Her vokser op en hel Verden af Bøger og Tanker. Men det er Sager som er lette i Vegt, naar man ser efter, hvad de har udrettet i Virkelighedens Verden. Vi lever i en Tid som farligt slegter paa den gamle alexandrinske, med dens Systemer, og dens Lærdom, og dens Tvivl, og dens Mangel paa Handlekraft. — Den minder om hint Figentræ, som var saa rigt paa Blade og saa saa lovende ud, men som ikke eide den ringeste Frugt, som kunde stille Verdens-Reformatorens Hunger.

Det er nu ikke saa underligt at slige matte, blege Tanker mangler Evnen til at meddele sig til Kvinder. Det er bare en anden Side af den samme Afmagt, som gjør at de ikke kan føre til Handling. En sund, livskraftig Tanke har en stærk Drift til at udbrede sig. Den følger den store Livets Lov, som vil at alt levende skal forplante sig, skal frø sig udover. De største Tanker som har slaat ned i Menneskeslegten, har ogsaa eiet en Evne til at udbrede sig som intet kunde modstaa. De har gjennebrudt de stærkeste Skillevægge mellem Kjøen og Kjøen, mellem Stand og Stand, som mellem Folk og Folk. Men Nutidens høiere Tænkning er bleven som de forkjælede Planter, hvis Frø ikke kan gro uden de aller gunstigste Vækst-Vilkaar. Kun til fuldt forstandsopøvede Mennesker kan Tankerne nu meddele sit Indhold. De har ikke Evne til at slaa ned hos Kvinderne ved vor Side, og endda

mindre hos Bønderne, som desværre staar saa langt borte.

Vi trænger nu høilig til Lægedom for denne Blegsot, som har grebet vort Aandsliv og afkræftet det lige ind i Margen. Vi trænger til at tænke vore Tanker om igjen og give den Personlighedens Vegtfylde. Vi trænger til at tage os sammen ud af denne spredte Mangfoldighed, ud af disse talløse Smaatanker, og samle os paa Hovedtankerne. Og dem trænger vi til at tænke igjennem til **Bunds**, saa de kan faa Betydning for vort Liv og føre os til Handling, saa de kan give os noget at arbeide for og leve for. — Men har vi faat vore vigtigste Tanker saaledes gjennemarbeidet, saa vil vi nok ogsaa vide at udtrykke dem paa vor Moders Maal. Saa vil vi lære at meddele dem til vor Søster og til vor Hustru, og kan vi det, saa er vi paa god Vei til at kunne gjøre dem forstaalige ogsaa for det menige Folk.

De Tanker som blir en virkelig Magt i vort eget indre, de kan ogsaa blive en Magt udover. Men den Tanke som skal blive en Magt i Verden, den maa gjennembryde det Hegn som omgiver Studerkamrene og Bøgerne. Den maa kunne følge Bonden under hans Arbeide og Moderen mellem hendes Børn.

Men skal vi faa Lægedom for vor Svaghed, skal vore Tanker faa personlig Betydning for os og slaa Rod i vort Hjerte, saa trænger vi Hjælp af Kvinderne. For Manden ligger altid den Fare nær at komme sig bort i de tomme Abstractioners, de blege, uvirkelige Tankers Verden. Det naturlige Værn imod denne Tilbøielighed har vi faat i Kvinden ved vor Side. De Tanker som vi deler med hende, vil altid gaa fri for denne

Afvei. Thi saa let og saa glad, som en høihjertet Kvinde følger Mandens Tanke, saalænge der banker et personligt Liv i den, saa sikker en Afsmag har hun ogsaa for alle blodløse Abstractioner. Hun eier det faste Fodfæste i Virkeligheden, som saa alt for let vil glide bort Under Fødderne paa den tænkende Mand. Hun kan styrke os netop der hvor vi er svagest. Mangen Enkeltmand har Tanke-Udvekslingen med en Kvinde at takke for at hans Aandsliv ikke er tørket ind. Og hele Tidens blege, syge Tænkning vil gjenfødes til nyt Liv og Sundhed, hvis den for Alvor frister paa at meddele sig til Kvinderne.

Men derfor skal de unge Piger netop ikke ind i Latinskolen, som adskillige nu om Dagen foreslaar. Denne Skole med dens indholdstomme Forstandsøvelser er netop Hoveddøren til Abstractionernes og de tomme, afmægtige Tankers Land. Blev der gjort Alvor af at føre Kvinderne derind, saa vilde de selv fare endda mere ilde end de nu gjør paa Pigeskolerne. Og Mændene vilde miste den kraftigste Lægedom de eier mod en af sine værste Sygdomme.

XI.

Det er vort Haab at vort Fædreland gaar en stor og heftig Fremtid imøde, da Norge atter skal blive hvad det var, ja mere end det nogensinde før har været. Det er et saadant Haab som bærer den frie Folkehøiskole og hele det folkelige Arbeide. Og dette Arbeide hører

visselig med, for at et saadant Haab kan gaa i Opfyldelse. Men det er alligevel ingenlunde som en Frugt af dette folkelige Arbeide, at jeg venter Norges Gjenføedelse. Et blot folkeligt Arbeide vil aldrig kunne udrette saa store Ting. Naar jeg vover at nære saa dristigt, saa tilsyneladende aldeles urimeligt et Haab, saa er det knyttet til et andet Haab som jeg ogsaa bærer paa, og som er endda langt dristigere. Det er det store Haab om at Christendommen paany skal tage et Opsving og paany vinde Seire paa Jorden.

Ser man paa Verdensstillingen i det hele og store, saa har de sidste 150 Aar været en sørgelig Tid for Christendommen, vel ikke uden sine Lysstreif, men dog saa overveiende mørk. Ogsaa i ældre Tider har der visselig været overmaade meget i Menneskeslegtens Tilstand, som har staat i stærk Strid med Christendommen. Men til Trods for al den Uchristelighed som fandtes, har Christendommen tidligere eiet Menneskehedens Tillid. Den har været holdt for Sandheden, for Tilværelsens høieste Aandsmagt, selv af dem som har været saa langt som muligt fra at følge og lyde den. Det er dette som nu er paa Veie til at blive anderledes. Den gamle fulde Tillid vakler hos hele den mest oplyste og mest udviklede Del af vor Slegt, og er nu næsten kun at finde hos Kulsviere» og andre som ligger tilbage i Udvikling. Og i Christenhedens mest fremskredne Lande er Tilliden ikke blot bleven vaklende. De mest fremskredne Aander i disse Lande har for største Delen rent opgivet den, og ser nu paa Christendommen som et tilbagelagt Stade i Menneskehedens

evige Fremvækst mod
Fuldkommenhed.

Blandt de menneskelige
Aandsmagter som nu fører Kampen
mod Christendommen, maa forrest
nævnes Videnskaben. Videnskaben,
vor Tids største Styrke, dens
Stolthed, det hvorpaa den iser
grunder sin Paastand om at staa
høiere end alle tidligere Tider, har
fra næsten alle sine Omraader af,
rettet tunge Angreb mod
Christendommen. Fremst mellem de
fremstormende Magter gaar
Naturvidenskaben, som begynder
med at kaste til Side Aabenbarings
Fremstilling af Verdens-Tilblivelsen,
men som dernæst saa tidt dristig
gaar videre til at negte, ikke
Christus, men Gud selv. Efter den
følger Philosophien, Videnskabernes
Videnskab, som den selv med
Stolthed kalder sig, den som gjør
Krav paa Høisædet i Nutidens
aandelige Verden, den Plads som
Christendommen før indehavde. Den
begyndte med at vrage Christus, men
er gennem en rask Udviklingsgang i
Løbet af et Aarhundrede naat frem
til med stor Samstemmighed, om end
ikke enstemmig, at opgive Gud.
Omtrent samme Vei har det gaat med
Historien. Efter at den først havde
opgivet Aabenbaringen og faat
Christendommen ned paa Linie med
andre Udviklingstrin i
Culturhistorien, er den nu kommen
saa vidt, at den har meget liden
Brug for en personlig Guds Styrelse
af Menneskeslegtens Livsløb.

Det skal selvfølgelig ikke hermed
negtes at der inden alle Videnskaber
findes adskillige og det tildels
fremragende Videnskabsmænd som
er troende Christne. Men de staa
næsten som Undtagelser. Og er de
troende, saa er de det saa at sige i

Strid med sin Videnskab. De har for det allermeste havt tunge Kampe at gjenneemgaa for at hævde sin Tro mod dens Angreb. Og de har næsten aldrig været i Stand til at gjøre dette med en saadan Kraft, at det har faat nogen synderlig Indflydelse paa deres Videnskab i det hele. For dem selv kan deres Videnskab være kommen til at staa i god Samklang med deres Tro. Men de aarker ikke at paatrykke den dette Stempel, saaledes at det blir videre føleligt for andre. Den vedbliver at staa som en af de Magter som trækker bort fra Troen. Og de unge Mænd som gaar ind i den, faar selv gennem en troende Lærers Fremstilling smage Vantroens stærke Kræfter.

Dette har ikke altid været saaledes. Endnu for et Par Aarhundreder siden, i Keplers og Newtons Dage, var Naturvidenskabens første Navne troende Mænd. Deres Videnskab aandede dengang Tilbedelse, som den nu aander Fornegtelse. Og omtrent indtil den samme Tid knyttede der sig heller ikke til Navnet Philosoph nogen almindelig Formodning om et mindre godt Forhold til Troen. Christendommen stod selv for Tidens Tanker som den høieste, den ædleste Philosophi.

Men i vor Tid er ikke blot enkelte Videnskaber, men Videnskaben som Helhed set, nær ved at være kommen i Kamp med Christendommen. Christendommen har før gjældt for alle Videnskabers og al Videnskabeligheds bedste Støtte inden Menneskeheden. Nu raader der en udbredt Følelse af at den i Grunden slet ikke kan bestaa sammen med en virkelig videnskabelig Tænkning. Den Aand som siger Christendommen imod,

den som alle Dage har ført den store Kamp mod Christus og hans i Fader, har i vor Tid en af sine Hovedfæstninger inden Videnskaben.

Men ikke inden Videnskaben alene. Noget lignende gjælder ogsaa Tidens Digtning. Her i Norge er Digtningen vistnok for største Delen været fri for alt Angreb paa Christendommen. Det meste af den har endog ligefrem staaet paa christelig Grund, noget som er vor Folks store Hæder og Lykke. Og noget lignende gjælder, skjønt vel neppe faldt i samme Udstrækning, de øvrige nordiske Lande. Men ser en paa Verdens Hovedlande, saa er det anderledes. Der findes visselig enkelte troende Digtere, som der findes troende Videnskabsmænd. Men Hoveddigterne hører ikke blandt dem. Endnu i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede kunde en Digtning som Shakespeares udgaa fra et Aandsliv som stod paa Christendommens Grund. Gøthes og Schillers udgaar i vor Tid fra et som tilhører Affaldet fra Christendommen. Og Digtere som Heinrich Heine og Lord Byron er ligefrem blandt Affaldets Yppesteprester. Den unge Mand som eier poetisk Sands, og som gaar til Nutidens Digtning for at faa den næret og udviklet, han vil faa føle at Hovedstyrken i den, ligesom i Videnskaben, har et mægtigt Drag bort fra den christne Tro.

Og næsten det samme er Tilfældet med nutidens Politik. De politiske Tanker som øver stærkest Magt inden Tiden, staa kun paa daarlig Fod med Christendommen. Der findes mange troende Mænd som tager Del i de politiske Brydninger, det er sandt. Men de ved for det meste intet andet at gjøre, end at

holde paa det bestaaende, overfor de Forandringer som Tiden har at foreslaa. Og dette gjør de ingenlunde fordi de synes at dette bestaaende er saa særdeles godt. Tvert imod. De føler dets Brøst med stor Styrke. Men de Forandringer som bydes dem, staar for dem som endda langt værre. Og selv eier de ingen Evne til at udfinde Lægemidler mod Samfundets dybe Onder. Derfor har de intet andet at gjøre, end haabløst at klamre sig fast til det slette bestaaende, og modsætte sig næsten alle de Forandringer som der er Tale om. Paa denne Maade siger det sig selv at de troende Politikere i Længden vil ligge under i Kampen. Thi overfor dem staar der Modstandere som tror at kjende Lægemidlerne mod de store Samfundsonder, og som eier Evne til at indgyde Mængden den samme Tro. Denne Flok raader derfor over en Begeistring som Skridt for Skridt trænger det bestaaendes Tilhængere tilbage. Thi den seige Fastholding ved det gamle, som kjæmper uden noget Ideal og uden noget Haab, vil med al sin Ihærdighed aldrig kunne tage det op med den fremstormende Begeistring, som eier en Tro paa Fremskridt og bedre Tider, selvom denne Tro er nok saa løs. — Der udgaar fra Tidens politiske Tanker, lige saa vel som fra Videnskaben og Digtningen, en Kraft som overveiende trækker bort fra Christendommen. Og den unge Mand som har Evner og Kald til politisk Syssel, og som optager i sig de politiske Idealer som Tiden eier, vil for det meste faa meget stærke Kampe at gennemgaa, hvis han ønsker at holde fast ved sin christne Tro.

Heller ikke dette har altid været Tilfældet. Endnu i det 16de og 17de Aarhundrede var saa mange af Europas største og ædlest Statsmænd troende Mennesker, som søgte Kraften til at gjennernføre sine Planer hos den store Verdensstyrer — og fandt den.

Det er det samme som viser sig paa alle disse Omraader, Videnskabens, Digtningens, Politikens; og der kunde nævnes flere. Hele det menneskelige (humane) Aandsliv, som i tidligere Dage, til Trods for overmaade mange Skrøbeligheder, i det store taget stod paa christelig Grund, har i det 18de og 19de Aarhundrede paa en afgjørende Maade vendt sig bort fra Christendommen.

Og paa samme Tid har Christendommen paa sin Side bøiet sig bort fra al kraftigere Deltagelse i det menneskelige Aandsliv. Siden Philip Speners Dage (omkr. Aar 1700) har den protestantiske Christendom, i det store set, vist overmaade ringe baade Lyst og Evne til at tage sig noget af disse Ting. Den har samlet sin Kraft næsten udelukkende paa at frelse de enkeltes Sjæle. Aandslivet og Verdensudviklingen kom mere og mere ind i et Spor som var fremmed og frastødende for de troende. Og de lod dem for det meste gaa sin skjæve Gang. De slog sig saa tidt til Ro med den Tanke at Verden altid ligger i det onde, og saa viede de al sin Omhu til de enkelte. Dem veilede de da til at kunne naa en salig Død, og til at gaa ud og hjælpe andre til det samme. En saadan Virksomhed var noget nær det eneste som det rigtig var værdt at bruge sin Tid til i denne elendige Verden.

Saaledes har da disse to: Christendommen og det menneskelige Aandsliv hver til sin Side bøiet sig fra hinanden. Der er opstaaet en Kløvning i Menneskehedens Sjæl, og den gaber os i Møde som et Verdens-Saar. Vi har faaet et gudsforladt menneskeligt Aandsliv, og en overveiende pietistisk, umenneskelig Christendom.

Et lignende Frafald, som det i de sidste Aarhundreder, har Christenheden oplevet engang før. Det var i Romerkirkens værste Dage, i Tiden kort før Reformationen. Ogsaa da var Christusfornegtelse noget nær bleven de høiest dannedes Religion. Ogsaa da var det mest udviklede menneskelige Aandsliv blevet saadant, at det førte bort fra Troen. Men ved Luther vakte der en Bevegelse som gav Christendommen et stort Opsving, og som strakte sig gennem hele Kirken, endogsaa gennem de Lande som holdt fast ved Rom. Det var dette Opsving som igjen førte en halvt frafalden Verden tilbage til Ærbødighed for Christendommen, og som igjen tilkjæmpede den Ledelsen paa hele Aandens Omraade.

Tidligere havde Christendommen ikke været i en saadan Stilling siden sine første Dage. Da den fremstod, kom den jo ikke blot ind i en Verden af fiendtligt sindede Mennesker. Aandsmagterne i den Tids Verden, Videnskaben, Poesien osv. var den lige saa fiendtlige som Menneskene. Den maatte føre, Kampen mod dem begge. Martyrernes Sjælsstyrke afvæbnede Forfølgernes Raseri; men Kirkefædrenes Aandsdygtighed og Tænkning underlagde sig Aanderne. Den blev Stormagten i al Aandens Verden hele Middelalderen igjennem.

Det var Kirken som blev Videnskabelighedens og hele Aandslivets Pleiemoder. Det var den, som endog reddede sine gamle «classiske» Modstandere fra Tilintetgjørelse og Glemsel.

Men den menneskelige (humane) Aands-Verden som de ældste Christne seierrig underlagde sig, og som Martin Luther og hans Samtid vældig tog tilbage, den drives vi Nutidens Christne ud af, Tomme for Tomme.

Dette er et Tab som de store, masseagtige Opvækkelser som vor Tid kan rose sig af, er langt fra fuldt at kunne opveie, saa længe de ikke gjør noget for at rette paa Sagen.

Det indrømmes ogsaa nu om Dagen villigt af alle de troende som eier lidt videre Blik. De sørger over det som sker. De klager, de klager jammerlig, over den frafaldne. Dannelse, over den sunkne Tid.

Og de har kun altfor megen Grund for denne sin Klage. Men det vilde alligevel være mere gagnligt, om de troende først og fremst vilde fæste Blikket paa sig selv.

Kan vi sige at vi selv er uden Skyld i det som sker?

Aa nei. Havde vi eiet Luthers eller Kirkefædrenes Aandskraft imellem os, saa skulde vi visselig ikke saaledes med Skam have rømmet de Stillinger som de i sin Tid medl Ære har vundet.

Men de ivrigste af den senere Tids Christne med sit stærke pietistiske Drag, har næppe nok agtet denne Sag en Kamp værd. De har i sin Uforstandighed ligefrem hjulpet Fritænkeriet til dets store, afgjørende Seire paa det menneskeliges (det humanes) Enemærker.

Og det er ikke andet end hvad vi maa vente, at en Christendom som i saa vigtig en Sag kan vise en saadan Blindhed, ogsaa i sig selv maa lide af meget store Skrøbeligheder.

Og det gjør ogsaa den pietistiske Christendom, saa meget den end her hos os forstaar at blænde de fleste ved sit Skin af Kraft og af dybt Alvor.

Hermed er det da ingenlunde Meningen at sige, at denne Christendom ikke skulde duge det mindste. Den allerdaarligste Christendom er langt bedre end ingen, saa sandt der overhoved findes et Grand af ægte Christendom i den. Og det falder det mig selvsagt ikke ind at negte, hverken om de sidste to Aarhundreders Christendom i det hele, og heller ikke om Vækkelsen her i Landet. Langt derfra. Jeg ser paa det som et stort Gode, at jeg selv i min tidlige Ungdom fik Del i denne Vækkelse. Og mit bedste Haab for mit Folk er knyttet til denne samme Vækkelse som nu saa stærkt gaar igjennem det. Men derfor maa jeg lige fuldt sige at der er overmaade store Skrøbeligheder ved den, og at den ikke paa langt, langt nær har den Kraft som den ser ud til at have.

Hele den raadende Christendom i vor Tid er meget skrøbelig, ogsaa den som ikke bærer noget stærkt og iøjnefaldende pietistisk Stempel. Det Ord som nu lyder i Kirkerne paa Jorden, er i Sandhed blot en sørgelig Udgave af det Som lød i Kirkefædrenes og i Martin Luthers Dage. Det skaber ikke stort hverken af Sjælsstyrke og Offervillighed eller af aandelig Dygtighed. En Christendom som vor, havde saa vist ingen Seire vundet, hverken over romerske Forfølgere eller over nyplatoniske Tænkere.

Og dette gjælder slet ikke mindst vort eget Lands Kirke. Det er ligefrem en Ynk at høre paa de aller fleste af vore Prester. Mange af dem kan tillade sig at komme med Ting som overgaar enhver Beskrivelse. Thi saa slet som det gaar an at tale i en Kirke, gaar det ikke lettelig an at tale noget andet Steds i Verden. Og alligevel vil man at vi skal lade os nøie med det, saa sandt det bare ikke indeholder noget som strider mod «den rene Lære». — Jeg siger ikke, at der ikke hos mange af disse Prester som «fylder Kirken med Snak», kan findes en Gnist af levende christen Tro. Jeg ved at det gjør det. Jeg siger ikke, at deres Taler fuldstændig er ude af Stand til at fremkalde et virkeligt Christenliv. Det siger jeg ikke engang om de uomvendte iblandt dem. Men jeg siger, at det Christenliv som vokser op under en saadan Forkyndelse, det blir ogsaa et Christenliv derefter. Jeg siger ikke, at den troende i disse vore almindelige slette Prækener ikke kan finde det ringeste til Næring for sit indre Liv. Jeg ved at han kan det. Men jeg siger, at paa de fleste Tilhørere øve de aldeles naturligt en skrækkelig søvndyssende Virkning. Og for en vaagen og seende Mand er det en Sjælslidelse at skulle søge sin Næring ud af en slig Strøm af Snak. Det er som at være nødt til at tulle i sig Skaaler af lunkent Vand. Og selvom en Prest af dem som kaldes vakte, giver det en Tilsætning af skarpt, eller om han giver det en Tilsætning af sødt — det lunkne Vand kan endda saa godt vedblive at være Hovedsagen.

Et saadant Ord er overmaade daarligt skikket til at I bygge op et Guds Menneske i vort indre. Det er

overmaade daarligt skicket til at ruste os til at gaa i Kamp mod en Verden og vinde Seier. Saalænge vi Nutidens Christne ikke har lært at gjøre alvorlig Bod, først for vore jammerlige Prækener, og dernæst for vort slappe Liv, vor dybe moralske Afmagt, saa længe har Christendommens Sag i Sandhed ingen Seire at vente. Saa længe vil et overlegent dygtigt Fritænkeri, som den guddommelige Vredes Tjener, pidske os ud af den ene Stilling efter den anden. Det er den Skjebne som altid rammer, og altid bør ramme, en Hær af blødagtige, uduelige, dumme Soldater. Den Retfærdighed som styrer Verdensløbet er meget langt fra at fornegte sig til bedste for de Christne, naar de ikke eier Christendommens Kræfter.

Dog, som sagt, jeg haaber paa en Fornyelse af Kraften fra de gamle Dage. — Jeg haaber ingenlunde paa en Christendom som vil spørge det 19de Aarhundredes Dannelse, om hvor meget eller lidet det er «dannet» at tro. Jeg haaber paa en fuldblods og gammeldags Tro paa den guddommelige Aabenbaring i dens Fylde, — men ogsaa paa en Tro som staar levende og kraftig midt i vor Tid, og taler vor Tids Tungemaal, og som kan give blandt andet ogsaa Tidens Dannelse det den trænger, baade af guddommelig Tilrettevisning og af guddommelig Indvielse.

Det er denne christelige Gjenoplivelse som jeg haaber skal falde signende over Nordens Folkeliv, og bringe det gamle Ord til at gaa i Opfyldelse, om at hvad Norge var, det skal det atter vorde. Thi en Christendom af gammel Malm vil i Norges Folkeliv, saa vidt jeg kan skjønne, finde bedre Jordbund end

de fleste andre Steder. Og den vil kunne gjøre , noget ud af vort Folk, som kun faa nu er i Stand til at tænke sig.

Og jeg finder det endogsaa rimeligt at en saadan Gjenfødelse af Christendommen, som hele Verden uden at vide det sukker efter, vil udgaa fra den norrøne Stamme. Denne Stamme bærer endnu et Stempel af Ungdomsfriskhed, af ubrugte Kræfter, midt i en aldrende, halvt affældig Tid. Den har paa Grund af Skjebnens Tilskikkelser kunnet holde sig ren for meget af Europas sædelige Fordærvelse. Og den viser en Modtagelighed for de gudelige og christelige Strømninger i Tiden, som kanske ingen andre Folkeslag paa Jorden eier.

I 3—4 Aarhundreder har Menneskeslegtens store Lysestage nu fra Tydskland af kastet sit Skin ud over Verden. Men det ser ud til at det lakker mod Enden af Tydsklands Tid. Midt i Glansen af sin udvortes Magt røber det stærke Tegn paa indre Udlevethed. Og Lysestagen i alle Fald — den ægte — sætter det meget liden Pris paa. Er det da ikke rimeligt at den vil blive taget fra det, og flyttet over til et Folk som er nærmere ved at være den værd?

Derfor er det vel ogsaa, at «Verden skjælver i de stærke Grunde». Himmelstormernes Hær jubler, fordi de synes at det gamle Lys vil til at slukne. De tager fejl. Flammen bare blaffer stærkt, imens den flyttes.

Skal den straale klar igjen fra Norges Fjeld? Ingen ved det. Men den samme Luther, ved hvem den engang blev flyttet til Tydskland, har varslet om at naar det guddommelige Ord blir hjemløst i Tydskland, skal det finde Tilflugt i Norden.

Dog, med dette faar det være som det vil. Sikkert er det at vi trænger til en Fornyelse af den gamle Christendom, hvor den saa i al Verden skal udgaa fra. Og sikkert er det ogsaa at en slig fornyet Kristendom ikke paa pietistisk Vis maa trække sig tilbage fra det menneskelige Aandsliv og lade Udviklingen gaa sin egen skjæve Gang. Den maa med Guddoms-Kraft og Guddoms-Klarhed gaa ind i Verdenskampen og bringe Udviklingen tilbage i det rette Spor.

Det er et menneskeligt Aandsliv, sligt som det kan høve med en saadan Christendom, som de frie Folkehøiskoler har sat sig til Opgave at fremme mellem Norges Bønder. Før en slig Kristendom kommer, som har fuld Brug for det menneskelige, vil de aabenbar ikke kunne udrette ret meget. Den herskende Pietisme vil holde dem «mellem Skjolde klemt». Men naar en bedre Kristendom kommer, vil de kunne hjælpe til i Folkets Gjenføddelse, saa vidt som en Skole overhoved vil kunne hjælpe til i en saadan Gjerning. Da vil de saa vist ogsaa i sig selv blive langt dygtigere end de nu er.

Dog, det er ikke blot, og ikke mest, for Folkehøiskolens Skyld at vi stunder paa en saadan Christendom. Det er for vort eget stakkars personlige Livs Skyld. Det er fordi vi ud af vor Sjæls dybe Savn tørster efter at smage hvad det er, at «have Liv og have det overflødig» Men det er noget som den Aand kan give, som kom til Verden den første Pintsedag med «de glødende Tungers Røst».

Alle de derfor som pines under den nuværende kraftløse Forkyndelse og under sin egen Fattigdom, alle de som stunder paa

at faa høre et bedre Ord end det som nu lyder i vore Kirker, alle de vilde vi gjerne sammen med os skulde bede for hele Christenhedens dybe Nød: «Aand over Aander! kom ned fra det høie!»

Efterskrift

Dette Skrift er fremgaat af de Taler jeg forsøgte at holde i Christiania Høsten 1876. Og disse var igjen ikke synderlig andet end en Gjentagelse af dem jeg holdt i Studentersamfundet Vaaren 1870. Dengang savnede mine Tanker endda Livets Prøvelse. Den har de nu faat noget af. Derfor sender jeg dem nu ud blandt Almenheden.

Foldbu i April 1878.

*Christop
her
Bruun.*

Tillæg

— — —

Om det menneskelige.

(Tale (Optages her efter Venners Ønske)
ved Lillehammer-Mødet 1878

Af
Christopher Bruun).

Det er om det menneskeliges Værd jeg vilde friste a sige noget i Dag — om dets Værd i Almindelighed, og serlig for levende christne. Men dette Spørgsmaal om det menneskeliges Ret og dets Værd er saa nøie sammenflettet med min egen indre Udvikling, at jeg endnu ikke rigtig har lært at skille det ene ud ifra det andet. Naar jeg skal tale om det menneskeliges Værd og gjøre det saa godt som jeg for Øieblikket er i Stand til, saa er jeg endnu ikke likere end at jeg kommer til at tale mere om mig selv, end jeg i Grunden synes om.

Det var med Retten en liden Oplevelse fra den danske Krig som jeg havde tænkt at fortælle og gaa ud ifra i det- jeg vilde sige. Men jeg skjønner at jeg nok faar faa Lov at gaa lidt længere tilbage i mit Liv end til denne Krig, nemlig til det Ophold i Rom, som gik lige forud for Krigen og blev Åarsagen til at jeg tog Del i den. Det falder lugomt ogsaa af den Grund at det netop var under dette Ophold i Rom at jeg fik Leilighed til den rigeste menneskelige Udvikling som er faldt i min Lod. Til at give en sliG Udvikling tror jeg ogsaa at Rom er godt skikket.

For, hvad er Rom? Rom er Verdens-Historiens By. Det er sagt,

og med Sandhed, at man kan lære mere Historie ved at tænke efter i en Time ved Tiberens Bred, end ved at læse i Aarevis hjemme i sin Stue. Det er som det ikke var Tiber-Elvens Bølger som skyller op mod dens Gader, men selve «Tidens Strøm», Menneske-Slegtens Livsstrøm, som rinder igjennem den. Da vor navnkundige Landsmand, Peter Andreas Munch, vilde skrive det norske Folks Historie, saa skjønnte han at han maatte til Rom. Thi i de lukkede Skabe i Pavens store Bogsamling i Rom laa der gjemt saa mange, vigtige Oplysninger om vor Historie, som ikke var at finde noget andet Sted. I den Tid da Norge, som næsten hele Christenheden, stod under Paven, og vore Biskopper og Erkebiskopper førte Brevveksling med ham, da kom der ind Oplysninger til Rom om alt det vigtigste som hændte her i Landet. Og det var selvsagt ikke Tilfældet med Norge alene, men med alle de Lande som i den Tid stod under Rom. Der er vel ikke noget christent Lands Historie som har ladet sig skrive uden at man først har maattet undersøge de pavelige Archiver. Men det er ikke bare Christenhedens Historie som Rom ligesom staar i Midtpunctet af. «To Gange i Tidernes Løb har Rom strakt sit Spir over Verden». I Hedenskabets sidste Dage var alle den Tids vigtigste Lande samlet under Rom til et uhyre Rige, som Romerne med Stolthed kaldte «Jordens Kreds». Nede paa det gamle Torv i Rom staar endnu den Talerstol som de Taler holdtes fra, som ofte greb saa dybt ind baade i Byens og i Verdens Skjebne. Ved den ene Side af den staar, eller stod i alle Fald, den «gyldne Milepæl»; fra den blev Milene talt over hele det romerske

Rige, gennem alle «Jordkredsens» Lande. Og lige ved staar vist endnu, eller stod i alle Fald, en anden Stenstøtte, som hed «Jordkredsens Navle» eller Midtpunct. Jeg vil ikke negte at der var noget af romersk Kyt i disse Udtryk. Men der var dog noget sandt i dem med. Rom stod i Midtpunctet af Hedningefolkernes Historie, lige saa vel som det længe senere stod i Midtpunctet af Christenhedens. Paa de aabne Pladser i Roms Gader staar der Obelisker fra Ægypten. Græske Billedstøtter i Mængdevis er samlet i Roms Paladser. Og paa en Triumph-Bue ved den nedre Ende af det samme gamle Torv i Rom findes der endnu en Afbildning af de jødiske Tempelkar og den syvarmede Lysestage, udført den Gang da Keiser Titus skulde holde sin Triumph efter Jerusalems Ødelæggelse og Tempelbrand. Næsten alle Oldtidens vigtigste Folkefærd kom i stærk Berøring med Rom. Og Byen eier endnu talende Mindesmærker om dem alle.

De kan tro det er noget det, at gaa og drive frem og tilbage en maaneklar Nat f. Ex. oppe paa Toppen af Capitolium, den gamle Borgen, eller paa Pladsen foran St. Peters Kirke, og saa tænke over hvad denne By har været Vidne til i Tidernes Løb. Det er som at stirre ned i Tidernes Strøm.

Det som jeg med Forkjærlighed tænkte paa, da jeg var der nede, var ikke Roms egen Saga; den stod ikke for mig som det ypperste. Det var to af de Folks eller Rigers Saga, som Rom til forskellige Tider var traadt i Kamp mod, som det paa en Maade havde overvundet, men som det dog til Slut i Grunden havde maattet bøie sig for, og kjende for sin

Overmand. Det var Christenrigets Saga, og det var det græske Folks. Om dem begge indeslutter Rom Mindesmærker der taler dybt og gribende som ingen andre.

Dybest droges mit Sind til de ældste christnes Saga og til Mindesmærkerne om den Kamp som Rom førte med dem. Det er underligt at gaa nede i Katakombernes trange, underjordiske Gange, der hvor de gjemte sig i Forfølgelsens Tider, der hvor deres Legemer ligger gravlagt i Gangenes Vægge, at ikke hedensk Raahed skulde skjænde Ligene, men ogsaa Kroppen faa hvile «i Fred» til Opstandelsens Dag. Af og til standser en foran en Grav som en simpel liden Bue er hvælvet over, udgravet i den løse Stenart som danner Væggen. Slige Buer kaldte den Tids christne for Triumphbuer. De var Mærke paa at den som dør laa, han var gennem Bloddaabens Hæder gaat ind til den evige Fred, paa at en unævnelig Herlighed skulde omstraale ham for stedse. — Det er underligt at staa i Colosseum, det kjæmpemæssige Rundtheater som blev brugt ved Dyrekampene, og hvor talløse christne er kastet for de vilde Dyr. En faar en Følelse af at den er hellig denne Grund, som er vædet med Strømme af det ædleste Blod som nogen Tid blev udgydt blandt Menneskene. Der findes ikke mange Flekker paa Jordkloden, som har faat en saadan Indvielse som denne.

Aa, der var mangt at sige om dette underfulde Christenrige i dets ældste Tider, om dets Kampe med Rom og om dets endelige afgjørende Seier. Men jeg vil skynde mig bort fra det, og over til det andet Folkefærd, som hænger mere

ligefrem sammen med det som jeg vilde tale om i Dag.

Det som jeg dvælede ved med mest Forkjærlighed næst efter disse ældste christne Minder, det var da Grækernes Saga. Fra min tidlige Ungdom af havde den øvet en egen Tiltrækning paa mig, og det netop af den Grund at Grækerne har Ord for at det ægte menneskelige hos dem er kommet til fuldere og skjønnere Udfoldelse end hos noget andet Folk paa Jorden. Jeg higede efter at lære dette ægte menneskelige at kjende i den bedste Skikkelse som det har fremtraadt i. Og jeg vidste at jeg skulde søge det «paa Hellas' klare Bjerge». Og jeg vidste ogsaa at Rom var et godt Sted til at studere Grækernes Historie og deres Aandsliv, vel det bedste næst efter Grækenland selv. Thi i Rom er der samlet mere af gammel græsk Billedhugger-Kunst end enten i Grækenland eller noget andet Sted. Og disse Billedhugger-Verker holdes for at være noget af det ejendommeligste som det græske Folk har frembragt, noget af det som bedst kan hjælpe os til at faa en levende Forestilling om selve det Menneskeliv som udfoldede sig iblandt dem.

Jeg fik derfor stor Lyst til at nytte mit Ophold i Rom til at læse lidt mere om Grækerne, end jeg før havde haft Leilighed til. — Oppe paa Capitolium, den gamle Borgen, ligger nu et lidet protestantisk Capel, det eneste som maa taales i Pavernes hellige By. Det tilhører Preusserne. Og ved Siden af det findes ogsaa en tydsk videnskabelig Bogsamling, som bruges af tydske Lærde som opholder sig i Rom, og som ogsaa Reisende kan faa Adgang til. Jeg gik derop og bad om at faa laane en

Grækenlands-Historie. Jeg valgte vist den mindste og ulærdeste af alle der var, til Forundring for den lærde Tydsker som stod for Udlaanet, og som jeg desværre vist indgav ganske daarlige Tanker om de norske Studenters Kundskaber og Læsning. Dog, det bryder jeg mig meget lidet om. Jeg sad paa Capitolium, det ældgamle Sæde for Verdens-Herredømmet og Verdens-Overblikket; jeg sad der med Grækenlands Saga i min Haand. Jeg sad der for at fæste mit Øie paa det ædleste og bedste af det som Menneske-Slegten ved egne Kræfter har kunnet drive frem til Blomstring. Jeg læste vist ikke meget, saa vidt jeg mindes. Jeg gik frem og tilbage i den store Læsesalen, hvor jeg for det meste var alene. Jeg levede det mere end jeg læste det. Jeg saa Grækenlands Historie fødes med de ældgamle store Sangerne, dem som Grækerne kaldte guddommelige, Linos, Musaios og Orpheus og hvad de heder. Sagnet siger om dem at der var slig en Magt i deres Musik, at Dyrene og Fuglene samlede sig for at lytte til deres Toner, og blev tamme. Og selv det livløse havde de Magt over, saa Trær og Stene rørte sig efter Takten af deres Spil og bygde sig selv op til Byer.

*Selv Skogens Udyr fik de til
at lytte,
Selv Løvens grumme Vildhed
de betvang,
Og Trær og Stene har de
kunnet flytte
Blot ved sin Sølvlyres
milde Klang.*

Og Meningen med dette Sagn er jo aabenbar den, at der i de ældste Tider i Grækenland var et rent

Vildmandsliv, ligt Rovdyrenes, utæmmed Vildskab og Kraft, men at dette mere maatte give Plads for et ordnet og «civiliseret» Samfundsliv i de ældste græske Byer. Men Æren for at have fremkaldt denne Overgang og lagt Grundvolden til det egentlige græske Folkeliv, den tilskriver Sagnet da disse store Sangere. Det er Sangens og Musikkens og Poesiens Magt som har skabt Grækerlivet. Det er eiendommeligt og betegnende for Grækerne dette Sagn. Grækerne er Skjønhedens og Poesiens Folk. Har noget Folk af Naturen eiet den Evne at gjøre Livet selv til Poesi, saa var det dem. Det er derfor saa rimeligt at Sangen og Poesien har havt mere at gjøre med dem end med andre Folkeslag, ligefra deres første Udspring af. I de ældste Tider, inde i Sagnverdenens Taager, hvor vi intet klart kan se, der hører vi ligesom det græske Folkeliv blive født til Verden under Sang og døbt i Sang.

Men dernæst stiger der ud af Taagehavet en Række klare Skikkelser med de bestemteste Omrids, men som endda hører Sagntiden til og ikke den sikre Historie. Det er de gudebaarne Helter og Konger, som stod for Hellenerne som de store, lysende Forbilleder (eller Idealer) for et ædelt Menneskeliv. Det var især Homers Digtning som med udødelige Toner sang disse Forbilleder ind i den græske Ungdoms Bryst og som endnu den Dag i Dag gjør at de ikke kan udslettes af Menneske-Slegtens Minde, men vil leve, jeg tænker saa længe som der lever et Menneskeliv paa Jorden.

Den sikre Historie kan man omtrentlig sige begynder med de store Lovgivere, Lykurg i Sparta og

Solon i Athen. Begge fremstod de i Tider da deres Fædreland var i stor Nød, i indvortes Opløsning, og da der var Fare for en voldsom Omvæltning som vi vel bedst kan danne os en Mening om, naar vi tænker paa Socialisterne og deres Planer. Det Middel som Lykurg foreslog til Løsning af den strammede Knude, var at dele Jordeiendommen. Al Jordvei var i Tidernes Løb bleven samlet sammen paa nogle faa Hænder. Mængden var nedsunken i Elendighed og Fortvivlelse. Det lyktes ham at faa de rige og mægtige til at gaa ind paa at dele med sine fattige Brødre. Det lyktes naturligvis ikke uden Vanskeligheder. Folk havde lige saa lidt i den Tid som nu, Lyst til at give Slip paa sin Eiendom. Det gik gennem store politiske Kampe, og Lykurg fik føle sine Modstanderes Had. Det fortælles, hvis jeg ikke mindes fejl, at en ung Adelsmand skal have slaat ham i Ansigtet til Blods i offentlig Forsamling. Men hos Flertallet af dem som havde Magten, seirede dog tilsidst Tanken paa hvad Fædrelandets Tarv og det almene bedste krævede. Og der kom uden Revolution en Lov i Stand, som delte al Jordveien i 39,000 jevnstore Smaagaarde, saa Lykurg syntes, naar han senere saa ud over Landet, at nu var det som skiftet mellem bare Brødre. Sammen med at han saaledes fik vakt Fædrelandskjærligheden og styrket den til at kunne bringe de store Ofre, fik han vedtaget sit navnkundige Lovverk, som i de mange Aarhundreder det stod ved Magt, gjorde Spartiaterne til det mandigste Folk af alle. — Paa lignende Maade fik Solon hævet sit folk, Athenerne, op fra

Undergangens Rand, og vakt dem til Fædrelandskjærlighed og Lovlydhed og storverk. Ogsaa der blev Folkets Gjenfødelse indviet ved de riges og mægtiges Opofrelser. De gik ind paa en Omordning af Pengevæsenet, som førte til, kan vi omtrent sige, at for hver Daler de havde til gode, lod de sig nøie med at tage fire Mark i Betaling. Og Solons Lovverk aabnede Athens store Tid, som Lyknergs gjorde det i Sparta.

Men hvad Kraft der bode i Sparta og Athen og i alle de græske Stammer, det kom dog først rigtig for Dagen da Historien stillede Grækenland paa den store, afgjørende Prøve. Den Tids første Stormagt, det persiske Verdensrige, væltede sig ind over det lille Hellenerfolk for at tilintetgjøre det, med en Hær som gjælder for den største der nogensinde har været samlet paa Jorden. Jeg havde en egen Hjælp til at kunne tænke mig levende ind i hvordan Stillingen var i hine gamle Tider. Thi netop mens jeg holdt paa at læse om disse Ting, skulde et lignende Skuespil til at Opføres for vore Øjne. To af vor Tids største Magter, Preussen og Østerrig, rustede sig i Forening for at kaste sig over det lille Danmark med en Hær som de havde let for at bringe op til en Overmagt næsten uden Grændser hvis de skulde trænge til det. Men der var en ganske mærkelig Forskjel mellem. Grækernes Dage og nu. Grækerne trode at det gik an for et tappert Folk at vinde Seier over den umaadelige Overmagt; og Udfaldet viste at de havde Ret. Og jeg var ikke tilbøielig til at tro, at hvis Danmark vilde gjøre som Grækerne, saa kunde endnu den Magt som raader for Historien, lade Seiren følge den retfærdige Sag. Men

rundt om mig lød en ganske anden Mening. Sligt kunde gaa an i gamle Dage, da Krigskunsten og Vaabnene var lidet udviklet. Men nu, da man havde Tændnaalsgeværer og riflede Kanoner, nu kom det lidet an paa Mod og Tapperhed; Seiren tilhørte den som havde flest Folk, og fremfor alt den som havde de fleste Penger. Denne Lære blev fremført næsten som en uimodsigelig Trossætning. Men jeg fik stærkere og stærkere Tvivl imod den, alt som jeg lærte videre om Grækernes Forsvar for sit Land. Thi jeg saa at Grækerne seirede alene fordi de spændte alle sine Kræfter paa en Maade som det aldeles ikke faldt Danmark ind at spænde sine, ja paa en Maade som ikke noget Folk nu om Dagen har Forestilling om at gjøre det. Jeg saa at det var aldeles paa et hængende Haar at Grækenland skulde have bukket under. Jeg saa, at hvis det ikke havde gjort mere og ofret mere, end Folkene nu om Dagen ved af, saa havde dets Seier været fuldstændig ligsaa umulig, som Danmarks Seier over Østerrig og Preussen forekom alle Mennesker nu. Hvad var det Athenerne gjorde? Jo, de lod hele sit Land hærje og alle dets mindre Byer brænde, uden derfor at tænke paa Fred. (Tænk dem Jylland hærjet og brændt paa samme Vis!) Og da det saa galdt. Hovedstaden, saa var det Spørgsmaalet enten man skulde kjæmpe for den eller overgive ogsaa den til de skaanseløses Ødelæggelse. Den Mand som saa klarest af alle i Athen, han sagde: vi maa rømme Byen og gaa ombord paa Skibene; alene paa dem kan vi have Haab om at holde Fienden Stangen. Paa Sjøen var Fiendens Overmagt nemlig vistnok stor, men dog ikke

saa uhyre; og Grækerne kunde lide paa at de var bedre Sjøfolk. Der var mange som fandt hans Forslag vanvittigt; der var mange som fandt det ugudeligt. Men han fik sat det igjennem. Og saa blev Athen rømmet. Alle Kvinder og Børn og alle gamle blev ført ud paa en Ø. Men hver Mand som kunde bære Vaaben, gik ombord paa skibene. Og de sloges. Og de vandt. — Men mere end en Gang havde Grækenlands Skjebne hængt i et Haar. Og havde der været lidt mindre af Udholdenhed i Themistokles's, dristige Planer eller lidt mindre af Kløgt i Gjennemførelsen, saa havde Hellas ligget i Afgrunden og Historien ikke vidst noget at fortælle om den store Dag ved Salamis.

Og nu mener jeg at ethvert Folk som er i Stand til at gjøre noget lignende som det Grækerne dengang gjorde, det vil endnu i Dag, til Trods for alle Krigskunstens Forandringer, have Grund til at vente Seier over den frygtelige Overmagt. Lad os faa se et Folk, et helt Folk, som ofrer sit Land til Hærjing, sine Byer til Ødelæggelse, som lader sin Hovedstad brænde, som fører de svage og værgeløse bort, i mens hver Mand gaar mod Fienden, lad os faa se det, saa tænker jeg nok ogsaa vi skal faa se at Lykken følger det. Tænk Dem tilbage til sidste danske Krig. Dænk Dem hvordan det vilde set ud, om bare hver voksen **Kjøbenhavner** havde gaat imod Fienden. Eller om bare alle de **dannede** Mænd havde gjort det, de som dog vilde vide hvad et Fædreland er. Alene dette lille vilde have vakt en ganske anden Aand i hele Folket end den som nu var oppe. Alene det vilde have givet os

en Smag af hvad det vil sige, at
kjæmpe for sit Fædreland paa græsk.

Jeg faar faa Lov til, inden jeg
gaar videre nedigjennem
Grækenlands Saga, at minde om
noget som var hændt kort før den
store Dag ved Salamis. Det er jo
noget af det menneskeliges største
Hædersdage, som Talen er om. —
Kort før, mens den umaadelige
Perserhæren væltede sig ind over
Grækenland, var den kommen til et
trangt Fjeldskard. Eller rettere, det
er et smalt Sted hvor Landeveien
gaar mellem Sjøen paa den ene Side
og bratte Bergevæggen paa den
andre. Dær stod der, i Veien for
Perserkongen og hans
Hundredetusinder, en
Spartiaterkonge med 300 Mand. Naa
— der kom ingen af dem tilbage. De
ligger der alle sammen. Men de
havde gjort sin Pligt. Og de havde
ikke gjort den ugjerne. Dagen i
Forveien havde perserkongen sendt
en Speider bort til dem for at se
hvordan de stelte sig. Han kom
tilbage og meldte at de lod til at tage
Sagen med Rolighed: somme af dem
morede sig med at tage Tag, somme
øvede sig i at kaste med Spyd, og
somme sad og pyntede sig og flettede
sit Haar. Kongen spurgte da hvad
det skulde betyde. Og der var en af
hans Mænd, som var kjendt i
Grækenland, og han sagde at naar
Spartiaterne pyntede sig og flettede
de lange Lokker, saa betød det at de
gjorde sig rede til Haltedøden. Ellers
var disse Karer ikke kjendte for at
pynte sig meget. Men den Dagen de
skulde ud for at dø, da gjorde de det.
Og med det vilde de jo sige at den
Dag da de faldt for sit Land, det var
deres største Hædersdag. Og denne
Tanke, den gik igjennem hele Livet i
Sparta. Det var den som gjorde dem

til slige Manddoms Mænd uden Mage som de var. — Men ifra Grækernes Dage klinger det ned igjennem Tiderne lige til os et stærkt Ord om at det er kjært og er Hæder at faa dø for Fædrelandet.

Efter den store Prøve som Grækerne blev sat paa i Perserkrigen, fik de en stor Blomstringstid, Først i Digtning. De største Digtere af dem hvis Verker vi eier, og som havde hjemme i selve Grækenland, fremstod lige efter Krigen. Det er som om den Grund som var vædet med Heltenes Blod, havde faat Kraft i sig til at skyde Poesiens deiligste Rose.

Hele Verden eier ikke nu for Øieblikket en Digter som paa nogen Maade kan nævnes ved Siden af disse store Grækere. Og Menneskeslegten har overhovedet vel kun frembragt ganske faa som kan kaldes deres Ligemænd, i al den Tid, den har levet. — Og efter denne Digtningens Blomstringstid kom der en Tid da Kunsten udfoldede sin underfulde Blomst i Grækenland, baade Bygnings-Kunsten og Billedhugger-Kunsten. Det var da, Athen fik alle disse Templer og offentlige Bygninger — Privatfolk bode fremdeles i simple Smaahus — opførte i «græsk Stil», disse Bygverk, der ligesom aander Renhed, og staar der som de var sprungne lige ud af selve den græske Skjønhedssands. Der er mange som holder dem for de skjønneste, ædleste Bygninger som nogensinde har været bygget paa Jorden. Men selvom der er andre Bygningsmaader som staar høiere, det er vist at de er et fuldendt Udtryk for det ægte græske Aandsliv.

Derimod er alle enige om at den græske Billedhuggerkunst, som kom samtidig med Bygningskunsten,

aldrig er naat af noget andet Folkefærd. Og der i Rom, hvor jeg opholdt mig, var jeg omringet af dens Mesterverker, som i Oldtiden var samlet sammen i Verdens-Hovedstaden. De staar der endnu disse to Aartusinder gamle Marmorbilleder, saa fulde af Liv, af Ungdomsfriskhed. De taler til Nutiden om det Menneskeliv som en Gang blev levet i det gamle Hellas. De staar der som levende Vidnesbyrd om at en saadan Skjønhed har Livet aldrig udfoldet, som der. Det er en Skjønhed, høit hævet over paahængt Pynt og Flitter; det er det menneskelige Legemes egen medskabte Skjønhed, naar det straalere i Sundhed, Smidighed og Kraft, dets guddommelige Skjønhed, som Grækerne kaldte det. Det var nu ogsaa først og fremst deres Guddomme som Billedhuggerkunsten fremstillede, og fremstillede i ægte menneskelig Skjønhed. Men Grækerne var dybt overtydet om at Mennesket var Guddommens Slegt. Det var den rette Aarsag til at det lyktes saaledes for dem at udfolde det ægte menneskelige. Og derfor var der i deres Øine noget guddommeligt, naar et Menneske udviklede sit legeme og fik dets naturlige Skjønhed fuldt udfoldet, og naar Kunsten førte denne Legemsskjønhed frem til den høieste Fuldendelse.

Da Grækerfolket havde naat sin Blomstring i Digtning og Kunst, tog det til at falme. Den græske Magt, som samlet havde kastet Persiens Verdensmagt tilbage, tog til at og tæres op i indbyrdes Krige mellem de forskellige græske Smaastater. Den Aand som havde besjælet Grækerne i de store Dage, veg mere og mere ifra dem, og Folket sank langsomt men

stadig nedover imod Undergangen. Til sidst kom den over dem fra Rom, som imens var vokset op til en Verdensmagt. Da det led imod Enden, da blussede vistnok Kraften fra de gamle Dage op igjen paa flere Steder. Der skede Ting da i Grækenland, som kan fylde os med en Beundring, næsten lig den som vi føler for Heltene fra Salamis og Thermopylæ. Vi faar det Indtryk at der var Kræfter oppe, som nok endda kunde slaat en Verdensmagt til Jorden. Men Ulykken var, de vidste ikke saa meget som at holde sammen. De sidste Grækere svigtede hinanden i de afgjørende Øjeblikke; og saa bukkede de under, en for en. — Det er gribende at se det ædle Folk I Undergangen, gribende at tænke paa det fagre Menneskeliv i det gamle Hellas, som nu maatte slukne. Det er i det Hele noget af det mest gribende Syn jeg kjender, det at staa som paa Bredden af Historiens store Hav, og se den ene Folkebølge efter den andre stige, løfte sig høiere og høiere — og saa synke igjen og forsvinde. Det er saa Du kan høre Al-Skabningen sukke derved.

*Det stiger ein Sukk yver
Heimen so vida,
Der Tiderne vendast og
Ætterne kvida,
Kvi fer do all, Vænleike
stundom so illa?
Kvi gjenger so ovmyket Liv
do til Spilla?*

Ja, kvi fer do all Vænleike stundom so illa? saa klager det i mig hver Gang jeg tænker paa det fagre Hellas og dets Undergang.

Men det var en anden Tanke som trængte sig stærkere ind paa mig, da

jeg i Rom læste de sidste Blade af Hellas's Saga. Jeg saa som sagt at den største Aarsag til dets Undergang var Mangelen paa Sammenhold. Og jeg vidste at dette ikke galdt Grækenland alene, men utallige andre Folkeslag og Stammer. Og jeg tænkte paa min egen Stamme, paa Norrøna-Stammen, paa de blodige Krige som saa længe har tæret dens Kraft, og paa dens Mangel paa Sammenhold endnu i denne Tid. Jeg tænkte paa den Skjebne som truer den: at de to af dens Folk kan blive slugt af Rusland, og det tredie af Tydskland. Jeg vidste at hvis Norge og Sverige kom Danmark til Hjælp nu i Kampen mod Tydsklands Overmagt, saa vilde det for Danmark veie langt mere end bare det Tal af Soldater vi kunde føie til dets lille Hær. Den broderlige Hjælp i Nøden vilde styrke det svigtende Mod. Derfor gruede jeg for at Norge og Sverige skulde unddrage sig for at gjøre sin Skyldighed. Jeg gruede for at det skulde komme til at hede i Verdens Historie om den norrøne Stamme, at den gik til Grunde, fordi den ikke vidste saa meget som at holde sammen i Nødens Stunder.

Og som jeg vidste at det sømmede sig for Norge og Sverige at holde sammen med Danmark i denne store Fare, saa trode jeg ogsaa at en enkelt Mand havde Lov til at vidne i Gjerning om hvad det sømmede sig for Nordmænd at gjøre i denne Sag. Derfor reiste jeg fra Rom og fra Fortidens Minder tilbage til Norge og til Nutiden, for at se om mit Fædreland vilde følge Danmark i Kampen, og for selv i alle Tilfælde at kunne faa være med. Jeg kom tilbage, fuld af Tanken paa det ægte græske. Men det jeg fik se og høre

her hjemme, var ikke meget græsk. Det klang ikke græsk, det som vort Storthings første Mand skulde have sagt: Danmarks Sag er retfærdig, og det har Krav paa vor Hjælp; men hvem vover at paatage sig det Ansvar, at styrte vort Folk i en Krig? jeg vover det ikke. Og heller ikke klang det græsk, det jeg fik høre i det norske Studenter-Samfund. Der havde til nylig før lydt scandinaviske Taler og scandinaviske Sange ved enhver festlig Leilighed. Flere af de «begeistrede Talere» havde endog ønsket at den Stund maatte være nær da Danmark kom i Fare, saa det kunde vise sig hvor lidet Nordboen endnu frygtede for Overmagten, og hvor villigt Nordmænd og Svensker vilde stille sig ved sine Brødres Side i Farens Stund. Nu havde Verdens-Historien kommet og taget disse «Talere» paa Ordet. Stunden var der. Men der var ingen Glæde at se Norges studerende Ungdom i denne Stund. Jeg havde sagt mig selv at det var rimeligt nok at vort Storthing med dets mange Bønder næppe vilde have meget Syn for det som skulde drive os til at tage Del i denne Krig. Hvad kjendte Thingbønderne til Seandinavismen? Aa jo selv kjendte de vel Tanken paa en Maade. Men den hørte næppe til de politiske Tanker som havde sysselsat dem meget, eller faat nogen Magt over deres Sind. Og blandt de Bønder som de skulde repræsentere, dem hjemme i Bygderne, var det aller største Delen som aldrig havde hørt en saadan Tanke nævne. Saa naar jeg kjendte lidt til vore Bønder kunde jeg ikke undres over at de stemte som de gjorde. Men vor dannede Stand og Studenterne, hvad skulde man sige om dem? Det var mig tungt

at se mit Fædreland i denne Afgjørelses-Time.

Jeg tog med mig ifra disse Dage — nogle af de stærkest bevegede jeg har oplevet — et alvorligt Spørgsmaal for mit senere Liv. Det lød saa: hvem staar høiest, enten disse materialistiske Bønder, som vore dannede kalder dem, disse Bønder som ikke kjender noget til de store Tanker, som aldrig har været grebne af dem, eller vore dannede, som kjender Ideerne, som har været grebne af dem, som stadig hylder dem, men som svigter dem naar det gjælder? Hvem staar høiest, enten vore materialistiske Bønder, eller vor materialistiske Dannelselse?

Med dette tunge Spørgsmaal i mit indre gik jeg ned til den danske Krig.

Men heller ikke i Danmark forekom det mig at der var meget græsk at høre eller se. Overalt mødte jeg den Klage: «de er saa mange, og vi er saa faa». Det var som deres eneste Tanke. Derfor var de enige, baade høie og lave, om at det ikke kunde nytte til noget at kjæmpe. Og saa gik det da, som det gjorde. Thi naar et Folk selv ikke tror at det nytter at kjæmpe, saa er det sikkert at de ikke vinder Seier over Overmagten. Det er Troen som «gjør Gjerningerne» ogsaa i Krigshistorien. Themistokles og hans Grækere eide den Tro som kan flytte et Berg, menneskelig talt. Men Danerne eide den ikke.

En Gang under Krigen blev jeg og den Afdeling jeg hørte til, lagt over til en deilig liden Ø, et Stykke borte fra der hvor Krigen førtes. Folket der syntes Synd i os Soldater. «Ak, de Stakler! de Stakler! som skal ligge og slide saa ondt, og blive skudt ihjel», sagde de om os, da vi kom. Og de vidste ikke alt det gode de vilde gjøre

imod os. Kvinderne der var overlag rædde. De havde vist ikke ofte set en Bøsse, og trode det var en forskrækkelig farlig Ting. Jeg havde en Gang sat fra mig min i Gangen. Da kom min Værtinde og bad mig at jeg dog maatte tage den bort; «det var saa, ængsteligt at gaa forbi den, og hun vovede ikke at flytte den». «Ja, men den er ikke ladet», sagde jeg. «Ja, jeg tør lige godt ikke gaa forbi den». — Saa var det en Gang hun og hendes Nabokoner sad og talte om de Soldater hver af dem havde i Kvarter. De havde hørt at der var nogle «slemme Karle» iblandt os, som havde gjort baade et og andet galt, før de gik i Krigen. Men alle vilde de gjerne tro godt om dem de selv havde faat; og de vilde ogsaa gjerne være stolte af dem, og skryde lidt hver af sine. «Ja, vores den lille, han er nu Student», sagde min Værtinde. (Vi var to der i Huset, og jeg hed stadig «vore den lille», og min Kammerat «vores den store»). «Ja, da kan Du saamæn tro han har gjort noget ondt», svarte en af de andre. «Tror Du han var kommen her ned for at slide ondt og lade sig skyde ihjel, hvis han var Student og kunde blive Prest der hjemme i Norge?» Det krænkede min gode Værtinde meget, men hun kunde nok ikke negte at Sandsynligheden talte for den andens Mening. Hun spurgte da i al Hemmelighed efter hos min Kammerat, om jeg virkelig havde gjort noget ondt; jeg «saa dog saa skikkelig ud». Han var nok saa heldig at kunne stille hende tilfreds i saa Stykke. Men hvorfor jeg da var gaat i Krigen, det kunde han ikke faa hende til at skjønne. Saa spurgte hun mig. Ja, jeg sagde da hvad jeg kunde, om Danmarks Fare, og at vi Nordmænd gjerne vilde at de Danske

skulde hjælpe os naar vi kom i Knibe; og saa syntes jeg at vi burde hjælpe dem nu. Ja, hun fik vist ikke meget ud af det; hun bare svarte at «det var dog forskrækkeligt at Mennesker saadan skulde ligge og slaa hinanden ihjel». Senere talte hun igjen med sin Nabokone om Sagen. Hun hævdede med stor Bestemthed at jeg var en rigtig skikkelig Fyr. Men det om Fædreland og at gaa i Krigen, det kunde hun ikke rigtig gieie. Saa sagde hun til sidst: «ja, Du kan tro at Fædreland og saadant noget, det har nok noget at betyde for saadanne Folk».

Denne Ytring slog mig som mærkelig. Den var i sin Troskyldighed et fuldgodt Vidnesbyrd om hvor aldeles intet Fædrelandet havde at betyde for hende og hendes lige. Og paa samme Tid sagde den at der fandtes en Del «saadanne Folk» for hvem «Fædreland og saadant noget» vist maatte have meget at betyde, og som havde det i sin Magt at sende hendes jevnlige ud for at lade sig skyde ihjel for det Fædreland som ikke betød noget for dem.

For et Indblik i den danske Bondes Stilling til denne Krig! Et Indblik som jeg hundrede Gange fik stadfæstet. Og for et Indblik i det hele i Bondens Stilling i vor Tid til alt det som «saadanne Folk» skulde sætte Pris paa til alle den menneskelige Dannelses Goder.

Uvilkaarlig gik min Tanke til mit eget Folk og dets Bønder. Var det anderledes med dem? Aa nei, jeg vidste i Grunden godt at det ikke var, og ikke kunde være, meget anderledes i alle Fald. Mere krigerske kunde jeg nok haabe de skulde vise sig. Nordmanden har for

det meste havt bedre Greb paa at slaas end de Danske. Men mere fædrelandskjærlige? det var vist tvivlsomt. Der fandtes selvsagt i Norge Bønder som havde mere Greie paa Fædrelandets Betydning end denne snille danske Kvinde havde. Og det fandtes da i Danmark med lige saa vist. Men Mængden, den kunde vist i begge Lande godt gjøre hendes Ord til sine.

Jeg vendte tilbage fra den danske Krig med det brændende Ønske at det maatte gaa an at lære norske Bønder den Sætning: det er sødt og det er Hæder at faa dø for Fædrelandet.

Jeg vidste at kunde det ikke ske, saa vilde heller ikke vore dannedes Fædrelandskjærlighed have Magt til at udrette synderligt i de afgjørende Øieblikke. Jeg vidste at vore dannedes bedste Undskyldning, da de negtede Danmark den Hjælp de havde givet det saa god Grund til at vente, var den at Mængden af vort Folk ikke havde nogen Forestilling om hvad det galdt. Derfor var det at Norges bedste Mænd ikke vovede at paatage sig Ansvar for en saadan Krig. Jeg skjønnte at skulde der nogensinde blive noget af Norge som Folk, saa maatte vore Bønder komme til at elske sit Fædreland, saa maatte de lære at sætte Pris paa at de hørte med til det norske Folk.

Og nogen Tid efter dette blev jeg enig med mig selv om at jeg vilde gaa ud og friste paa at lære norske Bønder at elske sit Fædreland.

Men det var ikke Fædrelandskjærlighed alene de trængte til at lære. Det var «Fædreland og saadant noget» som den danske Kvinde sagde. Og til dette «saadant noget hørte alt det som havde lyst mig saa straalende i

Møde fra det græske Folkeliv. Alt dette ægte græske havde meget lidet at betyde for Norges Bønder. Og dette græske, det var jo ikke græsk alene. Det var noget øom fandtes hos mange andre Folkefærd end Grækerne, og som kunde findes hos dem alle. Det var netop det alment menneskelige. Og det var derfor Grækernes Folkeliv havde tiltalt mig saaledes, fordi det alment menneskelige hos dem havde fundet en saa rig og saa skjøn en Udfoldelse.

Det var i det hele det ægte menneskelige som norske Bønder havde saa alt for liden Sands for, og som de trængte saa vel til at lære.

Det var dette jeg vilde friste at lære dem, da jeg fik en Høiskole i Gang. Men det siger sig selv at jeg ikke tænkte paa at bringe dem det menneskelige i dets græske Skikkelse. Den vilde ikke høve. Jeg vilde bringe dem det i norsk Skikkelse, saa godt jeg kunde det.

Til dette menneskelige som jeg vilde vække Sandsen for, maa jeg da næst Fædrelandet først og fremst regne Fædrenes Minde. Mindet om Fædrene spille en stor Rolle i Grækernes Liv. Og mere end en Gang æggede Feltherren sine Krigere til Seierskampen ved at minde dem om deres Fædres Storverk. Ogsaa vi har Forfædre som det er vel værd at komme i Hug. Det var en Tid da det som staar at læse i Snorres Heimskringla, ikke bare var kjendt af norske Bønder, men da det havde noget at sige i deres Liv. Og jeg, haabede at en saadan Tid igjen kunde komme tilbage, da Fædrenes Minde, da Norges Historie, bleven Magt i vore Bønders Sind.

Næst efter Fædrenes Minde vil jeg nævne Tungemaalet. En Græker

vidste at græsk Sprog havde noget at betyde. Og hele den dannede Verden ved det den Dag i Dag. Ogsaa vi Nordmænd eier et norsk Maal, som mange Steds klinger paa vore Bønders Tunge med en Skjønhed og en Kraft, saa det skulde fylde hver Nordmands Hjerte med Glæde og Stolthed. Men norske Bønder og norske dannede kappes om at agte dette norske Tungemaal saa ringe! Skal dette altid være saaledes? Jeg for min Del vilde gjerne faa være med at arbeide til at norske Bønder kunde lære at sætte Pris paa sin Moders Maal, og bruge det med Stolthed og Glæde.

Og jeg vil nævne Digtningen, den som blomstrede saaledes hos Grækerne, og havde saa meget at sige i deres hele Liv. Ogsaa vi Nordmænd eier Digtere. Kommer de end ikke op imod de gamle græske, saa tør vi dog nævne dem blandt de første af dem som lever nu. Men der er Tusinder og atter Tusinder af norske Bønder, som bare vilde holde det for «Tull», naar de saa at man tillagde det de har økrevet, nogen større Betydning.

Jeg kunde nævne meget som hører med til det menneskelige. Men jeg vil endnu bare nævne ét til, og det er Elskoven. Den hørte med til det i Livet, som Grækeren vidste at sætte Pris paa. Han kaldte den for en Guddoms-Magt. — At den har noget at betyde, er ikke saa fremmed, for vore Bønder, som det andet jeg har nævnt. Men vi kan dog slet ikke sige at Troen paa den har trængt igjennem hos dem. — Det var en Gang oppe paa Skolen at jeg talte om dette Emne til de unge. Da var der kommet en Gjente ind for at høre paa, som ellers ikke var med paa Skolen. Da hun gik ud igjen, sagde

hun: «ja, de kan nu præke saa meget de vil om det der, saa blir det nu bare Tull ligevel,» Og der er Tusinder af norske Gjenter, og af Gutter med, som siger om denne, at Elskoven er nu bare Tull og skal man gjøre det som der er Vit i, saa skal man se til at faa sig i en som har Skillinger.

Det var dette menneskelige, som jeg her har talt om, som jeg havde lært at skatte hos de gamle Grækere og andensteds, som jeg saa gjerne vilde se vokse frem blandt Norges Bønder. Til det Maal vilde jeg friste at arbejde.

Jeg vidste godt at Mængden af Bønderne vilde kalde hele mit Arbeide i denne Retning for Tull. Havde de indset at det havde noget Værd, saa vilde Tilstanden slet ikke været saa sørgelig som den var, og ikke saa skrigenge krævet Hjælp.

Og jeg vidste fremdeles godt at mange af de alvorligste Mennesker i Landet vilde holde et saadant Arbejde for Synd.

Og endelig vidste jeg godt at de aller fleste af vore Embedsmænd vilde holde det for en uigjennemførlig Drøm. Og skulde den kunne gennemføres, vilde de kalde dem farlig; ja selve det blotte Forsøg vilde de kalde farligt. — samfundsopløsende, som de altid kommer med.

Saa Vanskeligheder vidste jeg nok at jeg vilde møde. Men jeg kan ikke sige at Tanken paa dem holdt mig tilbage.

Og dog var jeg i megen Tvivl. Var det ret for Gud at begynde en saadan Virksomhed for det rent menneskelige?

Jeg var enig med mig selv om at jeg for min egen Del nok turde give mig af med det, og søge at udvikle

den menneskelige Sands hos mig selv.

Heller ikke dette havde jeg dog altid været sikker paa. Thi jeg var inde i Læser-Vækkelsen, mens jeg som Gut gik paa Latin-Skolen her paa Lillehammer, kom der en Vækkelse over de øverste Klasser paa Skolen. Jeg var blandt dem som blev grebne. Og jeg havde lange og tunge Kampe at gennemgaa, før jeg turde tro at en christen havde Lov til at give sig af med det menneskelige. Men jeg lærte dog at tro det.

Men trode jeg end saaledes ikke at, det var Synd, saa vidste jeg dog heller ikke om Sagen var saa meget værd, at Gud vilde jeg skulde lægge alt mit Arbeide i en saadan Virksomhed.

Dog, noget maatte jeg tage mig til. Prest kunde jeg ikke blive. Vistnok stod det for mig som det aller største og herligste at forkynde Christendom. Jeg nærede i Sandhed heller ikke da, lige saa lidt som nu, den ringeste Tvivl om at Christendommen er noget langt, langt høiere end det menneskelige. Men jeg havde læst Søren Kierkegaard. Og han havde lært mig at være lidt varlig med det at blive Prest. Han havde lært mig at underkaste den Smule Læser-Christendom jeg eide, en skarp Prøvelse. Det var blevet mig klart at hvis jeg overhoved var en christen, saa var det i alle Fald en over al Beskrivelse daarlig christen. Og videre var det blevet mig klart at jeg ikke turde paatage mig at undervise andre i det at være christen — den Kunst som jeg kanske slet ikke selv forstod.

Derimod syntes jeg nok jeg vidste lidt om hvad det var at være Menneske. Og det trode jeg ogsaa

nok jeg kunde sige andre Mennesker lidt om.

Saa fik jeg da holde mig til det jeg skjønte, og lade det fare, som jeg ikke skjønte. Jeg fik undervise i det menneskelige, siden jeg ikke dugede til at undervise i det christelige.

Men jeg vilde saa gjerne faa Lov at tro at det var ligefrem christelig Gjerning jeg gjorde at Gud endelig vilde have den gjort. Og jo mere jeg fik de mægtige blandt Menneskene imod mig, des mere tørstede jeg efter at vide at jeg havde Gud med mig og gik i hans Ærinde, noget jeg ikke rigtig turde sige.

Nu er jeg, Gud ske Lov! kommen ud over denne Usikkerhed. Nu tør jeg sige at Gud vil have det menneskelige udviklet, og at Han vil at jeg skal arbeide for det. Den vigtigste Aarsag til at jeg før ikke turde sige dette, var den at jeg syntes jeg fandt saa lidet om det menneskelige i det nye Testamente. Forbud fandt jeg vist ikke imod det. Men var Sagen i nogen Maade saa vigtig som den stod for mig, var det Guds Vilje at den endelig skulde drives, saa syntes jeg at jeg maatte se noget til den i det nye Testamente. Jeg savnede et Skriftbevis, som Theologerne kalder det. Og jeg var ikke god for at kjende mig rigtig fast og glad i Gjerningen, saa længe jeg ikke havde det.

Men her fik jeg Hjælp af det gamle Testamente. Det havde længe øvet en Tiltrækning paa mig, noget lignende som den Grækernes Saga havde øvet. Der var Mennesker af samme Slag som i Grækenland. Gideon og hans 300, var det ikke samme Slaget som Leonidas og hans? Bare endda, dristigere, endda vældigere. For de kunde ikke bare falde med Ære; de kunde seire, de.

Eller, tror De ikke der var menneskelig Heltesjæl i en israelitisk Krieger? Læs Bibelen og se! Tror De ikke det var Heltemodet som rørte sig hos Saul, da Israel reiste sig som én Mand for Lynet fra hans Herskerbud? Eller hos Jonatan, da han paa egen Haand aabnede Kampen mod sit Fædrelands frygtelige Undertrykkere? De var Kampens Løver, Kampens Ørne, synger David om dem; hvert Hug af deres Sværd var Døden. — Tror de ikke at Gideon og Jonatan og deres Mænd blev drevet af den samme Følelse for Fædrelandet, som de græske Helter? Det er sandt, Fædrelandet var for en ægte Israelit noget andet og mere end det var for en Græker. Men ved Siden deraf var det sandelig ogsaa for Israeliten det samme som det var for Grækerne, og som det skulde være for os. Hele det gamle Testamente er fuldt af menneskelig Fædrelandskjærlighed.

Af Digtning finder vi i det gamle Testamente ikke synderlig andet end religiøs eller gudelig Digtning. Og det tager mange Mennesker som et Vidnesbyrd om at vi heller ikke bør give os af med anden Slags Digtning. Men den Slutning er rask. At ingen anden Digtning end den gudelige blev optagen i Israels hellige Skrift, det er da saa rimeligt, at det omtrent siger sig selv. Vi har heller ikke Folkeviser eller saadant i vor Psalmebog. Men fordi om ikke anden Digtning blev optagen i Bibelen, saa følger deraf slet ikke at ikke troende Israeliter gav sig af med anden Digtning. Det har de gjort. I alle Fald har da David gjort det. Han har — som jeg nævnte — digtet en Sang om Saul og Jonatan, en Mindesang til deres Ære. Den klager over deres Død, den synger om Folkets Tab og

dets Smerte, den lovpriser de faldnes Manddom. Men der er ikke mere gudeligt i den, end i en gammel-norsk Draapa eller en thelemarkisk Kjæmpevise. Og alligevel har David ikke alene digtet denne Sang, men da han blev Konge, befalet hele Juda Stamme at lære den. Og den har saa vist ikke været den eneste Heltesang som blev sungen i Israel i denne paa Heltedaad og paa Poesi saa overlagrige Tid.

Men kunde David lade «Judas Sønner» lære denne Sang om Kampens Ørne, saa turde vel ogsaa jeg faa mit Folks Sønner til at synges om dem som sine Økser brynte, hvor en Hær drog frem, og om ham som langs Kysten lynte, saa Fienden lystes hjem.

Og hvordan staar det gamle Testamente til Fædrelandets Historie, til Fædrenes Minde? Ja, har Fædrenes Minde og Folkets Saga havt noget at betyde for de gamle Grækere og de gamle Nordmænd, saa har de havt det endda mere for de ægte Israeliter. Der har aldrig været et Folk til inden Menneskeslegten med en saadan historisk Sands som Israel. Dets Historieskrivning følger det klar og fast fra dets første Udspring af — der hvor andre Folkefærd kun eier Sagnenes Taage — og helt ned igjennem Moses og Dommernes og Kongernes Dage, indtil den med Jeremia sidder grædende paa Jerusalems Grus. Den slipper det ikke engang i Fornedrelsen og Landflygtigheden. Den blomstrer op igjen efter Hjemkomsten. Den fortsætter sig længe efter at Propheten var bleven taus og Jehovas Aand havde forladt Israel. Den overlever i Josephus Folkets eget Liv som Folk, og kan ikke lægge sig til Hvile før den har

fortalt den store, frygtelige Saga om dets Død. Intet Oldtidsfolk eier en saadan Historie. — Saa naar der spørges om Fædrenes Minde og Fædrelandets Historie har noget at betyde for et Folk, saa svarer vi ikke med et eller to eller ti Skriftsteder. Halve Bibelen er «Skriftbevis» for det.

Og Elskoven — for tilsidst ogsaa at nævne den — der findes nok af Steder som viser at bibelske Fortættere har havt Sands for den og tillagt den Værd. Jeg skal bare minde om Høisangen. Den er fuld af Elskov kanske af bare Elskov. Og det er en Elskov «stærkere end Døden», en Elskov saa farverig, saa glødende at vort svale nordiske Blod slet ikke kan fatte den, men viger sky tilbage for denne østerlandske Flamme.

Med ét Ord: det gamle Testamente er fuldt af alt det vi kalder det menneskelige. Det gamle Testamente er lige saa menneskeligt som selve Grækenlands Saga, naar vi bare faar Øinene op for denne Side af det og ikke lader pietistisk Uforstand faa Lov at lukke dem igjen.

Endnu vil jeg minde om én Ting. Det er noget som fortælles om Apostelen Paulus. Som De ved, eier vi endnu nogle af de Taler han har holdt, men deriblandt kun en eneste egentlig Missions-Tale til Hedninger. Det er den Tale som han holdt den Gang da han var kommen til Athen, den græske Dannelses Hovedsæde. Den er os aabenbar opbevaret for, én Gang for alle, at give os en Prøve paa hvordan hans Forkyndelse har lydt overfor Grækere. I denne Tale gjentager Paulus og stadfæster som Sandhed et mærkeligt Ord af en græsk Digter, det Ord nemlig at Mennesket er Guddommens Slegt. Det er en ægte græsk Tanke denne

om Menneskets Slegtskab med Gud; vi kan vel sige at den er Sjælen i hele det græske Folkeliv. Det som gav Grækerne denne dybe Ærbødighed for alt menneskeligt, var en dunkel men mægtig Følelse af at dette menneskelige er i Slegt med det guddommelige, som gjennemtrængte alle deres ledende Aander. Det var denne Grundfølelse som gav dem Evnen til at føre alt menneskeligt frem til saa rig og skøn en Udfoldelse. Og denne dybe Grundtanke, som ligger paa Bunden af hele den græske «Menneskelighed», den stadfæster altsaa Paulus i denne store Tale i Athen. (Det er ellers den samme Tanke som Paulus's Discipel Lukas udtrykker paa en anden Maade, naar han i Slegtregistret i sit Evangelium kalder Adam, Menneske-Slegts Stamfader, for Guds Søn.) Dette viser paa den ene Side det at Paulus som Missionær for Grækerne var fuldstændig kjendt med deres hedenske Aandsliv, og greb det af Sandhed han fandt i det, for til den at knytte det nye han havde at bringe. Det viser med andre Ord at han i dette Stykke har gaat forud paa den Vei som Santhal-Missionen i vore Dage følger og finder sig vel med at følge, mens Zulu-Missionen og de fleste andre Missioner ikke gaar ind paa denne rigtige Vei, og derfor ogsaa har liden Udsigt til at naa frem til Maalet. — Men dernæst tyder dette Ord af Paulus ogsaa paa at der er Sandhed i den gamle græske Følelse, at det menneskelige er af guddommeligt Udspring. Alt det ægte menneskelige er i sin inderste Grund guddommeligt. - Det er sandt, fattes Mennesket Forholdet til Gud, saa hjælper det ikke, om det har alt menneskeligt i den rigeste Fylde.

Forholdet til Gud, Kjærligheden til ham, det er det inderste i vort Væsen, Ædelstenen i det. Er den faldt ud, saa er vort indre tomt og dødt i Grunden, hvor rigt det end kan være oppe i Overfladen, hvor det grændser sammen med Menneskene. Men alligevel; det ægte menneskelige hører med til Gudslivet i os, det er en Del af det. Og naar Læser-Vækkelsen vil nedtræde det menneskelige — som jeg selv i lange Tider har villet — saa gjør den sig, om end i god Tro, skyldig i en frygtelig Ting. Thi det er i Sandhed noget guddommeligt den træder under vanhellige Fødder. Og om den Ogsaa sætter en hellig Mine op idet den gjør det, saa er Gjærningen lige vanhellig for det.

Altsaa, jeg gjentager det: det ægte menneskelige i os er i Grunden guddommeligt; det hører med til et Menneske for at han skal være saaledes som Gud vil have Mennesket.

Nu da jeg har faat se dette, kan De vide, er jeg ikke længer tvivlsom om jeg har Ret til at gjøre det jeg gjør oppe paa Skolen. Nu skal jeg, med Guds Hjælp, gjerne kjæmpe med hele Verden for det menneskeliges Ret.

Det vi kalder det menneskelige, er en Del af Guds Vilje til os. Naar vi taler i græske Udtryk, da siger vi at det menneskelige hører med til **Idealet**, for vor Tilværelse. Det vil sige i en christens Sprog: det hører med til den menneskelige Fuldkommenhed, saaledes som Gud vil have den.

Eller, vi kan ogsaa udtrykke det saa: det menneskelige er en Del af Loven. Thi Fuldkommenheden, Idealet, Guds Vilje, det er alt sammen ikke andet end det som kaldes Loven, den guddommelige Lov for et Menneskes Tilværelse. Det som Grækeren kalder Ideal, kalder Jøden: Lov.

Men naar jeg siger at det menneskelige hører med til Loven, saa ved jeg at dette vil undre mange. Loven staar for dem som noget tungt og mørkt og trældomsagtigt. Og det menneskelige staar som Frigjørelse og Lykke og Glæde. Men man har ikke de rette Tanker om Loven, naar man bare tænker paa dens Forbandelse og dens Trældom. Atter maa jeg sige: læs det gamle Testamente. Der vil De se at Loven var for den ægte Israelit hans Lyst og Glæde hans dyreste Eie. Aldrig har en Græker talt mere begejstret om Idealerne, end Israeliten taler om Loven. Det var hans høieste, kjæreste Syssel at grunde paa den guddommelige Lov Dag og Nat. Den var Lyset i hans Liv. Den var «sødere end Honning» i hans Mund, ædlere end det fineste Guld. Og jeg vil tillade mig i al Underdanighed at sige noget lignende. Jeg har visselig langt fra med David tænkt over Loven ved Dag og Nat. Men lidt har jeg dog tænkt paa Mose Lov, saa vidt at jeg tror jeg har faat en liden Smag af hvad den er for noget. Blandt andet kan jeg sige at der er langt mere at tænke over ved den, end de fleste falder paa. Jeg skjønner at den kunde give en Israelit nok at tænke over hans Liv igjennem. Jeg ved ikke af at jeg i mine Dage har staat overfor nogen saadan Tankebygning som den. Den er et underfuldt System af guddommeligt sanddrue

Tanker som fatter hele et Menneskes og et Folks Tilværelse. Den er et Tempel i den reneste, strengeste Stil, eom hvælver sig over dette stakkars Jordliv som dets uopnaalige Forbillede. Det var dette Tempel den Evige viste Moses, da han var oppe paa Berget inde i Mørket, alene i Fortrolighed med Gud.

Naar jeg siger at det menneskelige er en Del af Loven, saa er det derfor slet ikke at røve det noget af dets Skjønhed. Tvert imod. Det er at optage det som Led i den ædleste Kjærlighed, det høieste Ideal, som nogensinde har straalet for et Menneskes Øie, før Han kom, den Høie, som bragte Lovens Glans til at blegne.

Det menneskelige er en Del af Loven. Det er ikke opskrevet paa Stentavler; det er overhoved ikke skrevet nogetsteds som et udvortes, udtrykkeligt Bud. Men det er skrevet inde i Menneskenes Hjerter og det med straalende Skrift. Det er skrevet der i den stærke Følelse vi eier, at det hører nødvendig med til et ædelt, skjønt Menneskeliv, til et Menneskeliv som det skal være.

Men den Lov som er skreven i vore Hjerter, den kan fordunkles. Vi ved hvor frygtelig den kan fordunkles i mange Retninger hos Hedningefolkene. Men ogsaa hos os her i Christenheden kan store Stykker af den guddommelige Skrift i vore Hjerter blive som udvisket og ulæselig.

Det menneskelige hører til disse Dele af Loven. Den aller største Del af vort Folk ved aldeles ikke af at der staar noget skrevet i deres indre om disse Ting. Men det staar der dog i Grunden. Naar man puster Støvet bort, træder den gamle Flammeskriften tydelig frem igjen.

Det er dette vi vil friste paa Høiskolen. Vi vil faa nogle af de glemte hellige Skrifttræk frem igjen hos vore unge Tilhørere, saa de kan blive i Stand til at læse hvad der staar skrevet i deres eget Hjerte.

Men hvad nytter saa alt dette til i det simple daglige Liv? spørger Folk. Ja, til at tjene Penger med vil jeg ikke paastaa at det nytter noget. Men ellers er det nyttigt til mangt.

De af vore Tilhørere som er levende christne, blir med dette bedre christne end de var før. De faar noget som hører med til et ægte Christenliv, men som de under vore Forhold meget let kan gaa glip af. — Og vi ved nok det at en christen bør lægge sig efter alt det som er rent og godt og elskeligt.

Og de som endnu ikke er kommet til noget christeligt Liv, de faar ogsaa noget som de har godt af. Det er med dette som med de andre Dele af Loven. Det er godt at et Menneske er redeligt, at han er lydlig mod Fader og Moder, selvom han ikke har den levende christne Tro. Og netop lige ens er det ogsaa godt at han elsker sit Fædreland og sine Fædres Minde og har Sands for alt menneskelig ædelt og godt.

Desuden, lykkes det at vække denne ædle menneskelige Sands hos de unge, saa vil det ikke lettelig undlade at øve en moralsk Indflydelse paa ham ogsaa i andre Retninger.

Den som er bleven glad i at synge Fædrelandssange, han blir ikke saa let med paa at synge liderlige Viser. Den som har faat Sands for Poesi, har noget som styrker ham mod Fristelsen til Drik. Og den som har faat lidt Forestilling om hvad det er at være et Menneske, han sælger sig ikke gjerne til Pengedyrkelsen og

Handelsaanden. Den ene Del af Loven hænger sammen med den anden. Den sol lærer at opfylde et Bud, faar lettere for at opfylde andre ogsaa.

Der var en Gang en af mine Venner, en af dem som var glad i Høiskolen, som kom i en stærk christelig Anfegtelse. Og da fik han Tvivl paa Høiskolen og paa det menneskelige. Og han kom og talte med mig om sine Tvivl.

Først var han ræd for at vore Tilhørere kunde komme til at sammenblande dette menneskelige med det christelige, saa de skulde indbilde sig at være christne, fordi de havde faat menneskelig Sands. Jeg nævner dette, fordi jeg ved der er saa mange som siger det samme. Men jeg tror jeg tør sige at der ikke er megen Fare for det. Det faar vore Tilhørere fuldt vel at vide, at der ikke er Frelse at finde hverken i Poesi eller i Fædrelandskjærlighed eller i nogen Slags menneskelig Godhed eller Dyd, men alene i Troen paa den treenige Gud. Og jeg tror næppe der er nogen af dem som mener at han selv er en troende fordi han eier dette andet. — Men selvom saa var, vi kunde ikke undlade at forkynde i det menneskelige, fordi om det blev misbrugt. — Jeg tror som sagt ikke der er nogen som indbilder sig han er christen, fordi han er bleven glad i Norge. Men jeg ved at der findes dem som indbilder sig de er christne fordi de er redelige, bra Mennesker. Men derfor kan vi dog ikke lade være at ønske at Folk skal være redelige og bra; og Presterne kan ikke holde op at formane til Redelighed.

Men videre sagde den Mand som jeg nævnte, at de som blir stærkt grebne af Sandsen for det

menneskelige, let blir saa optagne af det, at de glemmer Christendommen. Denne Indvending er slet ikke — saaledes som den foregaaende — grundet paa Misforstaaelse. Jeg tvivler slet ikke paa at der kan findes dem af vore unge Tilhørere, som glemmer Gud over det menneskelige. Vi Mennesker er meget tilbøielige til at glemme Gud. Den ene glemmer ham over sin Gaard, den anden over sin Handel, den tredie over den Hustru han har kjær. Den fjerde, kan vi saa godt tilføie, over sin Videnskab, — og saa fremdeles. Men derfor skal vi ikke ønske bort hverken Videnskab eller Jordbrug eller Handel eller huslig Lykke. Hvor mange Mennesker inden den dannede Stand er det ikke, som glemmer det ene fornødne over sine dannede «Interesser». Paa lignende Vis vil det selvsagt ogsaa gaa med den Dannelse Folkehøiskolen har at byde. Men det tænker jeg vel vi tør sige, at de som glemmer Gud over det menneskelig ædle og skjøne, de vilde ellers have glemt ham over andre lavere Ting. Er dette menneskelige virkelig af det gode, saa har det naturligvis ikke i sig selv nogen Tilbøielighed til at drage vort Sind bort fra Gud.

Saa har Folk i den sidste Tid begyndt at tale meget om at vi gjør de unge til «Idealister». Og det skal være en meget svær Anke imod os, synes jeg skjøne. Og der er vist mange af almindelige Bygdefolk som tænker, naar de læser dette, at det at være Idealist maa da være noget rigtigt fælt, kanske endda fælere end at være Grundtvigianer. Jeg for min Del tænker mig ved Ordet Idealist et Menneske som eier høiere Sands, og som søger at gennemføre denne høiere Sands i sit Liv. Og er det det

man mener med Ordet, saa tilstaar jeg villig: det er netop det vi vil. Skulde det virkelig være saa farligt, om vi fik mange slige Idealister blandt vore Bønder? Jeg skal sige Dem noget som jeg synes er vel saa farligt: det er naar vore Bønder blir Materialister, blir Folk som sælger sin menneskelige Værdighed, sin Førstefødselsret mellem Skabningen, for Maden de putter i Munden. Ja denne Fare er stor. Og den er vi midt oppe i. Landet er fuldt af denne Slags Bønder. Og det er denne Materialisme hos Bønderne som er disse Skolers rette og egentlige Fiende, og som for største Delen ligger i Skjul bagom alle de andre Indvendinger som man fører op imod os. Men dernæst har vi ogsaa imod os Materialismen hos vore dannede. Thi der lindes en Masse med Materialisme, opsminket, pen Materialisme hos vor dannede Stand. Og Materialismen, baade den sminkede hos de fine og den usminkede hos Bønderne, den maa altid blive en Fiende af slige Skoler. Og de maa altid blive Fiender af den.

Jeg har nylig indrømmet at det menneskelige godt kan misbruges saaledes at man glemmer Gud over det. Men misbruges kan, som vi ved, alt godt. Og kan det menneskelige ved Misbrug blive til Hinder for det christelige, saa kan det da ogsaa godt hjælpe et Menneske i christelig Retning. — De unge som har været hos os og blevet dybere grebne af Talen om det menneskelige, de vender tilbage til sin Hjembygd med et nyt Liv i sit Sind. Og dette nye regner de for noget af det bedste de eier. Men naar de kommer hjem, vil de altid faa tunge Kampe at gjennergaa for at kunne holde paa denne Eiendom. Stærke Magter vil

reise sig for at tage den fra dem. For det meste staar de alene, eller næsten alene, med dette sit Liv. Og allerede af den Grund er det udsat for at visne bort og dø. Men dernæst vil de aller fleste af deres Omgivelser være enige i at alt dette som de elsker, er noget Tull. De vil trænge ind paa dem og søge at fratage dem Troen paa det. De alvorligste Folk i Bygden, de som har den største Anseelse i christelig Retning, vil sige at de er komne ind paa en uchristelig Vei, som forstaar at give sig et vist Skin af Christelighed, og som derfor er værre end den aabenbare Ugudelighed. De rigeste og mægtigste vil søge at overtyde dem at det er ingen Ting tess. Og Embedsmændene og de dannede vil føie sin Stemme til, og vil stemple Høiskolerne og det som de der har modtaget, med sin inderlige Foragt.

Naar alt dette kommer over dem, saa kan De nok vide at vore unge Venner kommer i alvorlig Anfegtelse. Tvivlene opstaar ogsaa hos dem selv, og det unge Liv som vaagnede i dem ved Skolen, staar i Fare for at gaa til Grunde.

Men har dette Liv for Alvor været dem kjært, staar det for dem som noget af den bedste Del i dem selv, saa søger det, som alt Liv, paa alle Maader virkeligt at værges sig mod Døden.

Naar et Menneske holder paa at drukne, saa skriger han ofte paa Gud, selvom han ellers ikke har havt meget med Ham at gjøre. Og naar en Høiskolegut er kommen ind i Anfegtelsen, og føler at det aandelige Liv som var hans Glæde, vil til at gaa til Grunde, naar Tvivlens kolde Vande slaar sammen over ham, ja saa lærer ogsaa han ofte at raabe til Livets Gud om Redning.

I Virkeligheden er der endnu her paa vore Kanter saa store Vanskeligheder at kjæmpe med for en ung Høiskolegut, at det vist er meget faa som staar i dem, hvis de ikke lærer at gaa til Gud om Hjælp.

Det gjælder om det menneskelige, som om Loven i det hele, at det gaar an at misbruge den saa den blir en Hindring for at komme frem til Gud. Men naar det bruges paa rette Maade, saa vil det menneskelige, som al anden Lov, drive til at søge Guds Faderlighed og Hans Hjælp.